

Språk i Norden 2008

Namn

Publicerat med stöd från Nordens språkråd

© Språknämnderna i Norden 2008

ISSN 0108-8270

ISBN 82-7433054-4

INNEHÅLL

FÖRORD	7
PERSONNAMN	9
Dansk navnelov - en success? <i>Dorrit Sylvest Nielsen</i>	
Den nye norske lov om personnavn, og praktiseringen av den	23
<i>Pan Farmakis</i>	
Från Ehrensträhle till Eaglewing. Om svenska personnamnsregler	35
<i>Sonja Entzenberg och Eva Brylla</i>	
Finländsk personnamnslagstiftning. Får man själv bestämma över sitt namn? 45	
<i>Pirjo Mikkonen</i>	
Den islandske navnelov	59
<i>Haraldur Bernharðsson</i>	
Færøsk personnavnelovgivning	75
<i>Anfinnur Jobansen</i>	
Flerkulturell navnenormering i Norge	87
<i>Ivar Utne</i>	
Persontecken inom teckenspråket	101
<i>Tomas Hedberg</i>	
ORTNAMN	
Danske stednavne - officielt og uofficielt	115
<i>Bente Holmberg</i>	
Stadnamnnormering i Noreg	125
<i>Terje Larsen</i>	
Stabila socknar eller flyktiga församlingar. Om namn och regional indelning i Sverige	135
<i>Staffan Nyström</i>	
Svenska ortnamn i Finland i internationellt perspektiv	145
<i>Mikael Reuter</i>	

Ortnamn och tvåspråkighet – praktiska problem	157
<i>Jobanna Lehtonen</i>	
Ortnamnsvård i FN	165
<i>Leif Nilsson</i>	
Stedsnavn på Island – lov og forvaltning	175
<i>Ari Páll Kristinsson</i>	
Nunat Aqqinik Aalajangiisartut – Grønlands stednavnenævn	185
<i>Carl Chr. Olsen</i>	
Kvenske stedsnamn i Nord-Norge	189
<i>Irene Andreassen</i>	
Minoritetsspråkens ställning i ortnamnsbruket i Sverige	205
<i>Ulla Swedell</i>	
Samiska ortnamn i Finland och Norge.	213
<i>Kaarina Vuolab-Lohi</i>	
ÖVRIGA NAMN	
Varumärken	223
<i>Jørgen Schack</i>	
Uttalande från Nordiska språkmötet/Nordmålforum 2007 om namnvård och språkpolitik.	231
Litet grand, jodå, nej! Om uppföljningen av Deklaration om nordisk språkpolitik	235
<i>Olle Josephson</i>	
Språk i fokus: Finska.	241
<i>Paula Ebrnebo</i>	
Det nordiska språksamarbetet 2007	249
<i>Hannele Ennab</i>	

Ny språklitteratur	255
<i>Ari Páll Kristinsson, Hannele Ennah, Rikke E. Hauge, Charlotta af Hällström-Reijonen, Anna-Liisa Kristiansson-Seppälä, Birgitta Lindgren, Svein Nestor, Jørgen Nørby Jensen, Klaas Ruppel</i>	
Samnordisk utgivning	255
<i>Danmark</i>	<i>257</i>
<i>Finland</i>	<i>265</i>
<i>Island</i>	<i>275</i>
<i>Norge</i>	<i>277</i>
<i>Sverige</i>	<i>283</i>
Om författarna	297
Instruktioner till författarna	301
Adresser till språknämnderna i Norden	303
Skrifter	305
Rapport	307

FÖRORD

Språk i Norden 2008 innehåller främst artiklar som baserar sig på föredrag på Nordiska språkmötet/Nordmålforum i Uppsala 7–9 september 2007. Mötet hade namn, namnvård och språkpolitik som tema. Därför är också temat för denna årgång av Språk i Norden namnvård och namnlagstiftning.

Namnforskning är en gren av språkvetenskapen. De viktigaste områdena inom namnforskningen är ortnamns- och personnamnsforskning. Och på samma sätt som språkvården förhåller sig till språkvetenskapen, dvs. kan ses som tillämpad språkvetenskap, på samma sätt förhåller sig namnvården till namnforskningen. Namnvård är den gren av språkvården som befattar med namn, främst ortnamn och personnamn.

Artiklarna i denna skrift kan grovt taget delas in i två grupper, de som behandlar personnamn och de som behandlar ortnamn. I fråga om personnamnen kan man se att lagstiftningen inte är likadan i alla de nordiska länderna. Vi har de länder som har en liberal lagstiftning (Danmark och Norge), de som har en konservativ lagstiftning (Island och Färöarna) och de som kan placeras någonstans däremellan. Man kan också notera att namnskicket i de nordiska länderna har förändrats rätt kraftigt på senare år, bland annat till följd av ökad invandring. Artiklarna i denna avdelning får ett mervärde av att publiceras så här tillsammans, så att man som läsare kan jämföra lagstiftning och praxis i de olika nordiska länderna.

I den andra avdelningen behandlar artiklarna ortnamn. Där kan man notera att minoritetsspråk lyfts fram i många av artiklarna. Man noterar också att ortnamn ofta väcker känslor hos lokalbefolkningen. Många föredrar till exempel gammalstavade namn på orterna. Av artiklarna i denna avdelning kan Leif Nilssons artikel nämnas. Den behandlar ortnamnsvård i FN, och skrevs som ett svar på den debatt om utländska namn (exonymer och överföring av ortnamn till latinskt alfabet) som uppstod under språkmötet.

Bland artiklarna inom temat namn finns även Jørgen Schacks artikel om varumärken. Varumärken är en alldeles egen typ av namn, som med sin ofta avvikande stavning kan ge upphov till många problem i löpande text.

Vi har återupplivat en artikelserie som inleddes i Språk i Norden 2002, dvs. Språk i fokus. I Språk i Norden 2002 sattes fokus på isländskan, och i årets nummer är det dags för finskan. Artiklarna i serien ska belysa de olika nordiska språkens särdrag.

Som tidigare år innehåller Språk i Norden en översikt över det nordiska språksamarbetet under det gångna året och en bibliografi över ny språklitteratur från de nordiska länderna.

Sedan 2005 har Språk i Norden haft engelska sammanfattningar av de publicerade artiklarna. Tanken med detta har varit att även personer som inte läser skandinaviska språk flytande lättare ska kunna få en uppfattning om vad artiklarna handlar om. Från och med detta nummer har vi dessutom översatt sammanfattningarna till finska, samiska och isländska. De har av utrymmesskäl inte kunnat publiceras i den tryckta boken, men finns allmänt tillgängliga på webbadressen http://www.nordisk-sprakrad.no/nsr_litt.htm.

Språk i Norden är en årsbok för språknämnderna och språkråden i Norden och utges med stöd av Nordens språkråd. Språk i Norden redigeras av de nordiska sekreterarna på språknämnderna och språkråden i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Huvudredaktören är för närvarande från Finland. Redaktionen för Språk i Norden 2008 är: Ari Páll Kristinsson (Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Island), Hannele Ennab (Språkrådet, Sverige), Rikke E. Hauge (Språkrådet, Norge), Pia Jarvad (Dansk Sprognævn), Birgitta Lindgren (Språkrådet, Sverige), Svein Nestor (Språkrådet, Norge) och Charlotta af Hällström-Reijonen (Forskningscentralen för de inhemska språken, Finland).

Helsingfors, april 2008
Charlotta af Hällström-Reijonen
huvudredaktör

Dansk navnelov – en succes?

Dorrit Sylvest Nielsen

Den 1. april 2006 trådte en ny navnelov i kraft i Danmark. Selv om loven blev kritiseret af Dansk Folkeparti, adelen og en række præster, er den blevet en stor succes hos borgerne. Flere end 165.000 personer har fået nye efternavne. I 2008 skal navneloven genovervejes, men der er indtil nu ikke konstateret særlige mangler eller uhensigtsmæssigheder ved loven.

Besvarelsen af spørgsmålet: "Dansk navnelov – en succes?" afhænger af de valgte succeskriterier. Men er disse, at så mange personer som muligt kan få opfyldt deres navneønsker og ikke får afslag herpå, kan det besvares meget kort: JA – den nye danske navnelov er blevet en succes – i hvert tilfælde hos borgerne. Fra loven trådte i kraft den 1. april 2006 til i dag har ca. 165.000 personer fået nye efternavne. Og det er meget få borgere, der er utilfredse med loven. Enkelte efterlyser nogle yderligere muligheder, men det er få.

Navnelovgivningingen har dog altid giver anledning til uenigheder og kritik. Og kritik har der været. Men kritikken er især kommet fra tre grupper, som det er vigtigt at holde fast i. Dansk Folkeparti stemte imod loven, og partiet prøvede i sidste øjeblik under 3. behandlingen i Folketinget at kortslutte denne, idet man bad om udsættelse til besvarelse af et stort antal yderligere spørgsmål i håb om, at det ikke kunne nås. Men det blev nået – og siden har partiet i en sen natte-time under sidste års finanslovsforhandlinger fået gennemført, at der skal betales et gebyr for at ændre navn. Det gav stor politisk uro at gennemføre gebyrreglerne, og de partier, der havde været med til at stemme for den nye navnelov, udtalte meget alvorlig kritik af familieministeren. Loven skal revideres i 2008, og den politiske – ophedede stemning – tror jeg nok, jeg tør sige, der hersker på navneområdet på Christiansborg, kan måske få betydning for kommende lovændringer.

Den anden gruppe, der var og måske stadig er imod loven, er den danske adel. Efter adelens opfattelse indeholder loven ikke tilstrækkelig beskyttelse af de

adelige slægters navne, og man gjorde alt for at påvirke processen, men opdagede for sent, at der var en ny lov på vej.

Endelig var en række præster imod den nye lov, da man mente – og måske stadig mener – at det ikke er op til kirken at stå for denne opgave og bestemt heller ikke for opgaven med at give sognebørnene afslag på deres navneønsker. Spørgsmålet om, hvorvidt vi i Danmark skal have borgerlig eller kirkelig personregistrering, var ikke omfattet af Navnelovsudvalgets arbejde, men mange er af den opfattelse, at det ikke er rimeligt, at man skal henvende sig til sin sognekirke for at få ændret sit navn. Dette har nu ført til, at ministerialbogsførerne har skiftet navn til personregisterførere, og Den Nye Elektroniske Kirkebog har skiftet navn til Personregisteret. Den elektroniske løsning i forhold til borgerne giver heller ikke indtryk af, at man befinder sig inden for den lokale sognekirkes område.

Min omtale af de danske regler tager udgangspunkt i de forslag, som Navnelovsudvalget fremkom med i sin betænkning nr. 1446/2004 om Personnavne, idet lovforslaget blev udarbejdet på dette grundlag og var identisk med udvalgets lovdkast. I denne gennemgang vil jeg koncentrere mig om de større ændringer og muligheder i forhold til den tidligere lov. Lovforslaget er meget detaljeret, og man vil let kunne miste overblikket, hvis man går ind i de mange nye regler.

Men først vil jeg gøre et par bemærkninger om baggrunden for, at man overhovedet satte arbejdet med en ny navnelov i gang.

Baggrunden for den nye navnelov

Justitsministeriets Navnelovsudvalg blev nedsat den 9. december 2002. I årene forud havde der været rejst kritik af, at loven siden 1904 havde bygget på et princip om beskyttelse af efternavne. Princippet indebar, at man kun kunne få tilladelse til at bære et såkaldt forbeholdt eller beskyttet mellem- eller efternavn, hvis man havde en tilstrækkelig slægtsmæssig tilknytning til navnet. Dette gjaldt også de mange -sen-navne (Hansen, Nielsen, Jensen osv.)

Efter reglerne om folkeregistrering var der dog mulighed for at få registreret et såkaldt adresseringsnavn, hvor man f.eks. kunne få registreret sin ægtefælles mellemnavn som brugsnavn, hvis man i forbindelse med ægteskabet havde fået ægtefællens efternavn som giftenavn. Offentlige myndigheder brugte så adresseringsnavnet, når de henvendte sig til den pågældende borger. Men navnet var kun til låns, og borgeren kunne ikke give det videre til andre nære slægtninge. Denne navnebrug var ikke reguleret i navneloven, men gav bestemt anledning til misforståelser – mange misforståelser endda. I det hele taget var det vanskeligt for bor-

gerne – og indimellem også for myndighederne – at skelne mellem eget efternavn, giftenavnene og adresseringsnavnene. Et navn var bestemt ikke bare et navn.

Også debatten om integration af udlændinge havde rejst spørgsmål om adgangen for udlændinge til at tage almindelige danske navne som efternavne. Personer med navnet Jensen og Nielsen kunne næppe – i hvert fald ikke – ud fra en slægtskabsfølelse have noget herimod. Det har siden vist sig, at udlændinge ikke stræber efter at hedde Jensen og Nielsen og kun få har benyttet sig af denne mulighed i den nye lov.

Disse tre begrundelser for at nedsætte udvalget virker egentlig ikke – i dag – så overbevisende for behovet for ændringer. På den anden side virkede den gældende lov, der var fra 1981, men som jo byggede på principper tilbage til 1904-loven, meget lidt tidssvarende og ganske umoderne.

Udvalget fik derfor for det første til opgave at vurdere behovet for en modernisering og liberalisering af reglerne om beskyttelse af slægtsnavne, herunder om der var nogle navne, der kunne gives fri, så også personer uden slægtsmæssig tilknytning til navnet kunne få det. Man skulle også overveje, om personer, der kunne få lov til i folkeregisteret at registre en navnebrug, i stedet kunne få lov til at få navnet som et rigtigt mellemnavn.

Som den anden opgave skulle udvalget overveje, om den gældende lov gav tilstrækkelige muligheder for at tage hensyn til udenlandske navneskikke ved behandlingen af ansøgninger fra udenlandske statsborgere eller andre personer, der har særlig tilknytning til andre navneskikke end de danske. I den sammenhæng blev der særlig omtalt færingers og islændinges navneønsker, der gennem tiderne har givet danske embedsmænd grå hår i hovedet.

Og endelig blev det generelt pålagt udvalget at overveje, om der i øvrigt var behov for en modernisering af reglerne om personnavne, herunder af gebyrreglerne, reglerne om navnehævd og om navneforandring ved kønsskifte.

Reglerne om navnehævd blev ofte påberåbt. En person hed f.eks. Gammelgård Andersen, men kaldte sig altid Gammelgård og ønskede derfor som efternavn at hedde dette navn. Forekom det beskyttede navn Gammelgård ikke som efternavn i slægten, kunne dette kun lade sig gøre, hvis personen og eventuelt dennes slægtninge i opstigende linje kunne dokumentere brugen af navnet Gammelgård som efternavn både privat og i erhvervsmæssig sammenhæng igennem 50 år eller mere.

I dette forum er det også værd at mærke sig, at udvalget ”i lyset af traditionen for samarbejde mellem de nordiske lande på det familieretlige område” skulle

inddrage udviklingstendenserne i disse lande, herunder de seneste reforminitiativer i Norge.

Udvalget havde 10 medlemmer, mange embedsmænd fra de berørte ministerier (Indenrigs- og Sundhedsministeriet, Kirkeministeriet og Justitsministeriet), men også medlemmer udpeget efter indstilling af Rådet for etniske minoriteter og Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie. Alle medlemmer var dybt engagerede. De svingede godt sammen og havde nogle forrygende møder og et effektivt sekretariat. Alle de problemstillinger, som den daglige administration gav anledning til, blev inddraget. Og vi har i Danmark fået en meget moderne – og liberal navnelov. Det var et enigt udvalg, der i 2004 afgav betænkning nr. 1446/2004 efter 1½ års arbejde.

Hovedlinjerne i udvalgets forslag

Regeringens forslag til en ny navnelov svarede til udvalgets lovudkast.

Personnavnets karakter

Det er i lovforslaget anført, at dette bygger på et princip om, at en persons navn i første række er et privat anliggende og kun i anden række et spørgsmål, som samfundet har interesse i at regulere. Udgangspunktet er derfor, at den enkelte selv bør have ret til at bestemme sit navn, medmindre der er stærke grunde til at hindre den pågældende heri. Sådanne grunde kan navnlig være hensynet til at beskytte slægtsfølelsen hos andre, der bærer samme efternavn eller mellemnavn, og hensynet til at sikre, at de navne, der kan tages, fungerer hensigtsmæssigt i den daglige kommunikation som et middel til at identificere den enkelte.

Ægteskab/ugifte samlevendes efternavn

Efter den tidligere lov var det alene ægtefæller, der havde mulighed for at tage hinandens efternavne i kraft af deres ægteskab. Ugifte samlevende kunne normalt ikke tage et fælles efternavn. Udvalget pegede bl.a. på, at et efternavn ofte blev anset som udtryk for en slægtsmæssig tilknytning, så bærere af fælles efternavn herved tilkendegiver, at de er i familie med hinanden, og at også ugifte samlevende i et ægteskabslignende forhold kan have en stærk og beskyttelsesværdig interesse i over for omverdenen at kunne tilkendegive, at de anser sig for en familie ved at anvende et fælles efternavn. En adgang til at få et fælles efternavn ville også være egnet til at styrke båndene i en familie af ugifte samlevende, ikke

mindst i forhold til børn i sådanne familier. Har de ugifte samlevende derfor et fælles barn under 18 år, der også skal have navnet, eller har de levet sammen i mindst 2 år, kan de få fælles efternavn på samme måde som gifte personer. Små 9.000 ugifte samlevende har siden lovens ikrafttrædelse og til i dag benyttet sig af muligheden for at tage hinandens navne.

Et navn er et navn

I lovforslaget skelnes der ikke længere mellem eget efternavn og giftenavn, og begrebet adresseringsnavn er forsvundet bortset fra en overgangsperiode. Et navn er nu et navn, og man kan finde reglerne herom i navneloven. Der er ikke længere begrænsninger i navnets anvendelsesmuligheder afhængig af navnets karakter.

Én myndighed foretager grundregistreringen

Efter den gamle lov kunne det være vanskeligt at dokumentere, hvad man rent faktisk hed. Var man ikke gift, kunne man bruge en udskrift fra personregisteret (dengang ministerialbogen). Var man gift, måtte man have fat i vielsesmyndigheden (kommunerne eller kirken) og dokumentere sit navn via vielsesattesten, og anvendte man et adresseringsnavn, måtte man have en udskrift fra folkeregisteret. I dag er der kun et sted at gå hen: Personregisteret (som er afløseren for ministerialbogen og Den Nye Kirkebog). Og der er kun en attest, der kan dokumentere en persons navn. Skal man navngives eller søge om navneforandring søger man herom hos personregisterføreren. Det gælder også borgere, der er født i udlandet, men nu bosiddende i Danmark. Tidligere skulle disse henvende sig til statsamtterne og få gennemført navneændringen ved et såkaldt navnebevis. De stod ikke opført i Personregisteret og kunne derfor ikke få navneændringer her.

Der er således tale om meget store forenklinger i forhold til tidligere, hvor Justitsministeriet administrerede efternavne og mellemnavne samt undertiden også nogle fornavne sammen med statsamtterne, personregisterførerne og vielsesmyndighederne, mens Kirkeministeriet administrerede fornavnene sammen med personregisterførerne. I dag er det Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender, der sammen med personregisterførerne og de nye statsforvaltninger administrerer hele navneområdet. Man skal altid henvende sig til personregisterførerne om navneforandring, uanset om man er født i Danmark eller i udlandet, og uanset hvad ansøgningen går ud på.

Det blev gratis at ændre navn, men...

I lovforslaget var reglerne om gebyr for visse navneændringer ikke medtaget. Det havde tidligere kostet 3.000 kr. at få ændret navn. Der var dog løbende gennemført en række ændringer, så det rent faktisk kun var i særlige situationer, der skulle betales. Kreativiteten hos borgerne for at undgå at betale gebyr havde været stor. Provenuet for statskassen var dog til at overse. Der indkom samlet set ca. 3 mio. kr. om året i gebyrer.

I dag betales der atter gebyr for navneændringer. Navneloven blev nemlig ændret ved lov nr. 435 af 14. maj 2007 (gebyr på navneændringer), der trådte i kraft den 16. maj 2007. Det koster nu 430 kr. at få ændret sit navn. Der er tale om et gebyr, der dækker myndighedernes udgifter i forbindelse med ændringen. Det er dog stadig gratis at skifte navn i forbindelse med indgåelse af ægteskab. Derimod gælder gebyrfritagelsen ikke for de ugifte samlevende, der vælger at få fælles navn. Heller ikke navneændringer for ægtefæller, der gennemføres senere end 3 måneder efter vielsen, er gratis. Hvis et barn under 18 år skifter navn som følge af forældrenes navneændring, skal der heller ikke betales gebyr.

Herefter vil jeg gennemgå de væsentligste materielle ændringer i forhold til 1981-loven fordelt på overskrifterne: Efternavne, mellemnavne og fornavne.

Det fremgår af lovforslaget, at en persons navn består af ét eller flere fornavne, eventuelt ét eller flere mellemnavne og ét efternavn. Det første navn i rækken er *fornavnet*, der sædvanligvis er det navn, personen kaldes og kendes under. Et *efternavn* er det navn, der står som det sidste i navnerækken, og som i almindelighed henviser til personens slægt. Et efternavn kan bestå af 2 navne forbundet med bindestreg. Efternavnet blev frem til 1981 betegnet som slægtsnavn. Et *mellemnavn* er som hovedregel et navn med efternavns karakter. I visse tilfælde kan det dog være vanskeligt at afgøre, om et navn er personens 2. eller 3. fornavn eller et mellemnavn.

Efternavne

Ikke beskyttede efternavne

Den – i hvert tilfælde teoretisk set – vigtigste ændring i forhold til den tidligere lov er de nye regler om navnebeskyttelse. Navne, der i Danmark bæres af flere end 2.000 personer, er ikke beskyttede og kan tages af enhver. Reglerne herom findes i lovens § 2. I lovforslaget var grænsen sat til 1.000 personer, men det adelige oprør fik den konservative familieminister til at forhøje grænsen. Familiestyrelsen offentliggør en gang om året, hvilke navne der ikke er beskyttede. Den seneste liste over frie efternavne omfatter 165 efternavne.

Ca. 5.500 personer har siden lovens ikrafttræden ændret navn til et af de frie efternavne.

Tipoldeforældres efternavn

Selv om et efternavn er beskyttet, kan man godt få det som efternavn, hvis man har en særlig tilknytning til navnet. Hvis navnet f.eks. har været båret af ansøgerens forældre, bedsteforældre, oldeforældre eller tipoldeforældre, kan man få lov til at få navnet. Kredsen af generationer er med den nye lov udvidet til tipoldeforældrene.

Mellemlavn som efternavn

Den vigtigste – i hvert tilfælde i praksis – nydannelse i forhold til efternavnene er muligheden i lovens § 4 til som efternavn at tage sit mellemnavn. Rigtig mange mennesker har et mellemnavn, som de bruger som efternavn i det daglige, men som aldrig har været båret som efternavn i deres slægt. Tidligere kunne de kun få et sådant mellemnavn, hvis betingelserne for at erhverve navnet gennem hævdsreglerne var opfyldt. Og det var de meget, meget sjældent. Adelen var også imod denne regel, idet nogle efternavne i de adelige slægter blev båret som mellemnavn af ikke adelige personer. Og så ville de ikke-adelige pludselig kunne give sig ud for at være i slægt med adelen.

Omkring 68.000 personer har siden lovens ikrafttrædelse taget deres mellemnavn som efternavn.

Vi har foretaget en gennemgang af nogle kendte adelige slægtsnavne for at se, om de nye regler har ført til den stigning i brugen af de beskyttede adelige slægtsnavne, som man frygtede. Det fremgår bl.a., at navnet Bille i dag bæres af 746 personer mod 690 personer før lovens ikrafttrædelse. Anvendelsen af navnet Bülow er steget fra 746 til 781, Lerche fra 690 til 725 og Neergaard fra 488 til 508. Men der er langt til 2.000 bærere af navnene.

Patronymer og andre efternavne

Som en ny – eller måske snarere en meget gammel navnetradition – er det igen blevet muligt at navngive et barn med et patronym (efternavn dannet af farens eller morens navn). Denne adgang ophørte i princippet i Danmark i 1828. I alt 113 personer har indtil nu benyttet sig af at følge denne gamle navnetradition og har kaldt deres datter for Ingesdatter eller søn for Kjeldssøn. Reglerne giver også

islændinge og færinger, der er domicileret i Danmark, adgang til at følge deres egne gældende navneskikke.

Efter lovens § 7, stk. 1, nr. 2, kan man også som efternavn tage en af forældrenes fornavn med en anden tilføjelse, der viser slægtskabet, hvis navnet har tradition i en kultur, som tillader dette. Det er altså navnet, der skal have tradition i en kultur, som tillader navnebrugen, ikke den person der ønsker at anvende navneskikken. Det er efter bestemmelsen f.eks. muligt at tilføje forstavelserne el- eller al- efter muslimsk navneskik til muslimske fornavne. Det gælder alle borgere uanset deres etniske identitet eller religiøse tilhørsforhold.

Efter nr. 3 er det muligt som efternavn at tage en af forældrenes, bedsteforældrenes eller ægtefællens fornavn, hvis navnet har tradition i en kultur, som ikke skelner mellem for- og efternavn. Familiestyrelsen har offentliggjort en liste over sådanne udenlandske navne. På listen er p.t. optaget 6.339 navne.

Vi har indtil dato registreret 325 navneændringer af denne karakter siden lovens ikrafttrædelse.

Endelig kan man også i medfør af lovens § 4, stk. 1, nr. 6, hvis man i øvrigt har den nødvendige tilknytning til navnet, få navnet tilpasset en kønsbestemt endelse af efternavnet, hvis navnet har tradition i en kultur, som tillader dette. Det er navnlig kønsbestemte endelser i forhold til navne fra Grækenland, Litauen, Makedonien, Polen, Rusland, Ukraine og Tjekkiet, som vi indtil nu har set.

I forhold til den tidligere lov er det en afgørende praktisk nydannelse, at andre navneskikke kan følges, uanset hvilken etnisk oprindelse ansøgeren har. Etnisk danske borgere behandles nu på samme måde som udlændinge bosat i Danmark. Afgørende for, om navnet kan gives, er navnets tilknytning til den påberåbte navnekultur

Nydannede efternavne

Reglerne om nydannede efternavne i vores nye navnelov svarer nogenlunde til bestemmelserne i den tidligere lov. De findes i lovens § 6. Der er dog sket en væsentlig ændring i forhold til tidligere. I 1981-loven var det nemlig bestemt, at man ikke kunne få godkendt et nyt navn, hvis dette ”ved udtale eller skrivemåde afgjort strider mod dansk sprogbrug”. Dette krav er i den nye lov ændret til: ”at navnet ikke er uegnet til at blive anvendt som efternavn her i landet”. Som begrundelse for ændringen er det anført i lovforslaget, at praksis allerede havde udviklet sig i retning af i højere grad at tillade navne med engelsk, tysk, tyrkisk eller arabisk sprogtone, og at kravet om, at navnet ikke må være i strid med dansk sprogbrug, ikke længere er egnet til formelt at være afgørende for, om navnet har en sådan karakter, at det hindrer kommunikation om og med bæreren af navnet.

Som eksempler fra praksis kan jeg nævne, at navnene Mangenavne, Skovtrod, Jagtvej, Naade og Flottenheimer er ikke egnede til at blive anvendt som efternavne.

Adoptivbørns mulighed for at tage navn i forhold til deres oprindelige slægt

Som et kuriosum på nye muligheder for efternavne kan jeg kort nævne, at adoptivbørn efter lovens § 9 har fået udvidet deres muligheder for at tage efternavn i forhold til deres oprindelige slægt. De kan således anvende navnelovens bestemmelser om efternavne både i forhold til deres adoptivforældre og i forhold til deres oprindelige slægt.

Mellemnavn

Også i adgangen til at tage mellemnavn er der sket en liberalisering, sådan at reglerne i højere grad ligner reglerne om efternavne. Jeg har været inde på de såkaldte adresseringsnavne, hvor man til Folkeregisteret kunne anmelde brugen af f.eks. sin ægtefælles mellemnavn. Nu kan man efter navnelovens § 11, stk. 1, nr. 7 som mellemnavn tage sin ægtefælles mellemnavn eller efternavn, hvis ægtefællen samtykker heri. Bestemmelsen kan også anvendes af de ugifte samlevende.

En anden – sjov – nydannelse er adgangen til som mellemnavn at tage et fornavn, uanset hvilket køn det pågældende navn betegner. Man kan således kalde sin lille datter Karen Bo Jespersen eller sin søn Peter Lykke Hansen. Der har jævnligt fra borgerne i forhold til den tidligere navnelov været et ønske om f.eks. at kalde alle familiens børn med f.eks. mellemnavnet Bo, uanset om der var tale om sønner eller døtre. Det har imidlertid ofte været svært at bevise, at navnet Bo var et mellemnavn i slægten og ikke et fornavn, der blot var givet alle drengebørn. Nu behøver vi ikke tænke over det længere. Det skal dog understreges, at et sådant mellemnavn ikke kan tages som efternavn, selv om man normalt efter de nye regler kan tage et mellemnavn som efternavn. Kunne man tage sådanne fornavns-mellemnavn som efternavne, ville det efterhånden blive vanskeligt at operere med begreberne fornavne og efternavne.

I alt 3.100 personer har siden lovens ikrafttræden valgt at tage et fornavn som mellemnavn.

Fornavne

Selv om Kirkeministeriet i mange år har lavet lister over godkendte pige- og drengefornavne, er reglerne om fornavnelister ændret væsentligt i den nye lov.

Udover at alle godkendte fornavne skal optages på særlige lister, der løbende ajourføres og offentliggøres af Familiestyrelsen, indeholder listerne også ”navne, der er eller har været almindeligt udbredt her i landet”. Det fremgår af bemærkningerne til lovforslaget, at et fornavn anses for at være almindeligt udbredt, hvis det i Danmark bæres af 25 eller flere personer. For at være almindeligt udbredt som henholdsvis pige- og/eller drengefornavn skal navnet bæres af 25 personer af det pågældende køn som første fornavn. Nogle fornavne – bl.a. bibelske – har man ikke hidtil kunne få godkendt efter den gamle lov. Det gælder f.eks. navnet Jesus. I dag står navnet på listen og kan derfor frit vælges som fornavn.

Listen over godkendte drengefornavne tæller i dag 6.446 navne, mens pige-fornavnslisten tæller 8.630 godkendte navne.

Også reglerne om, hvilke nye fornavne, der kan godkendes, er ændret. Efter den tidligere navnelov måtte man ikke som fornavn vælge et navn, der ikke var et egentligt fornavn, eller et navn som kunne blive til ulempe for barnet. I den nye lovs § 14 er det bestemt, at et navn for at kunne godkendes som fornavn skal være et egentligt fornavn. Det må ikke være uegnet til at blive anvendt som fornavn (her i landet), og det må ikke være upassende eller kunne vække anstød. Selv om kravet om, at navnet skal være et egentligt fornavn, er en gentagelse fra den tidligere lov, forventes en vis liberalisering. Det vil således i højere grad være muligt at tage et navn som fornavn, uanset at det også er i brug som efternavn, hvis navnet f.eks. ved en anden stavemåde har tradition som fornavn i udlandet. Det samme gælder, hvis navnet har tradition i en navnekultur, der ikke skelner mellem for- og efternavne, selv om navnet også bruges som efternavn. I det hele taget er adgangen til at tage udenlandske fornavne blevet lempet, og sådanne navne kan i dag tages, uanset om den, der ønsker navnet, har en særlig etnisk tilknytning til den pågældende navnekultur. Kravet om, at fornavnet ikke må være uegnet til at blive anvendt som fornavn, er nyt – men er det samme krav, der stilles i forbindelse med nydannede efternavne.

Det sidste krav om, at navnet ikke må være upassende eller kunne vække anstød afløser det tidligere krav om, at navnet ikke må kunne være til ulempe for barnet. Der er tale om en vurdering af, hvordan navnet må antages at kunne påvirke andre end den, der ønsker navnet. Vurderingen er derfor uafhængig af ansøgerens personlige forhold og dennes egen oplevelse af ordene anstødelig eller upassende.

Statsforvaltningerne tager stilling til disse ansøgninger, der jo i høj grad hviler på et skøn. Tidligere var det alene Kirkeministeriet. Og muligvis kan praksis blive lidt mere forskellig end tidligere, idet flere personer skønner over, om betingelserne for at godkende det nye fornavn er opfyldt. Giver der afslag, kan man klage over afgørelsen til Familiestyrelsen.

Frihed til at bestemme sit barns navn

I Navnelovsudvalget gav det anledning til mange drøftelser at opgive kravet om, at navnet ikke måtte kunne blive til ulempe for den, der skulle have navnet. I forhold til voksne personer kunne det være ligegyldigt. Men i forhold til børn kunne der være en idé i, at myndighederne greb ind over for de ikke helt sjældne vanvittige og vidtløftige navneønsker, som nogle forældre har i forhold til deres børn. Man endte dog med at acceptere, at det er op til indehaverne af forældremyndigheden at bestemme, hvad deres barn skal hedde.

Ønskes der ændring af et barns navn, skal barnet dog samtykke heri, hvis det er fyldt 12. år, mens man for børn under 12 år skal indhente oplysning om dets holdning til den påtænkte navneændring. For små børn er bestemmelsen selvsagt uden betydning.

Der er i øvrigt indført en ny bestemmelse om høring af en forælder, der ikke har del i forældremyndigheden, hvis barnets mellem- eller efternavn ønskes ændret, og barnet har samme navn som forælderen. Det samme gælder i øvrigt også, hvis barnet har den pågældende forælders fornavn som mellem- eller efternavn.

Afslutning

Det var en kort gennemgang af hovedlinjerne i den nye danske navnelov.

Jeg håber, jeg med oversigten har givet et indtryk af, hvad den nye navnelov giver af muligheder set i forhold til den tidligere lov. Rigtig mange mennesker har skiftet navn. Også flere – end vi forventede. Om det bliver almindeligt med jævne mellemrum gennem livet at ændre navn, ved jeg ikke. Vi har i hvert tilfælde undladt at fastsætte grænser for, hvor tit man kan ændre sit navn. I stedet skal man betale et gebyr. Personligt tror jeg, at antallet af ændringer stabiliserer sig på et fast – lavere – niveau end i den første tid. Mange mennesker har ventet på at kunne udnytte de mange nye muligheder i loven, navnlig at kunne tage deres mellemnavn som efternavn. Andre har måske overvejet et navneskifte, og den megen omtale af loven har aktualiseret dette ønske. Indførelsen af et gebyr midt

i det hele førte utvivlsomt til, at mange fremskyndede processen. Så vi er endnu ikke inde i en mere stabil driftsfase.

I 2008 skal loven genovervejes. Det måtte den konservative familieminister foreslå under lovforslagets behandling i Folketinget. Dansk Folkeparti valgte – som omtalt – at stemme imod lovens vedtagelse. Alle andre partier var for loven, bortset fra et medlem af regeringspartiet Venstre, der var adelig. Hidtil har vi ikke konstateret særlige mangler ved loven. Dog kan jeg ikke lade være med at omtale et forhold, der fik bragt såvel familieministeren som kirkeministeren op af stolene.

Selv om man jo kan skifte navn, når man bliver gift, vil navneskiftet med lovens udgangspunkter *efter* vielsen skulle anmeldes til personregisterføreren, der udsteder en ny dåbs- eller navneattest som dokumentation for navneskiftet. Vielsesattesten har ikke længere betydning som dokumentation for navnet. Da folk imidlertid har været vant til på vielsesattesten at kunne konstatere navneskiftet, har vi måtte lave en edb-teknisk indretning, så vielsesattesten nu, hvis man måtte ønske det, kan påføres de nye navne – og ikke som forudsat – de pågældendes navne inden vielsen. Vi har lavet en hel vejledning om ”navneskifte på bryllupsdagen”.

Det er virkelig svært at regelforenkle og modernisere på et så ømtåleligt område som vores personnavne. Men jeg tror, vi er lykkedes med at gøre den danske navnelovgivning til en succes hos størstedelen af den danske befolkning.

Regler og vejledninger m.v.:

Navneloven, lov nr. 524 af 24. juni 2005

Ændring af navneloven, lov nr. 435 af 14. maj 2007 (gebyr på navneændringer)

Bekendtgørelse nr. 438 af 11. maj 2007 om navne

Vejledning nr. 9388 af 15. maj 2007 om behandling af navnesager

Vejledning nr. 9416 af 27. juni 2006 til prøvelses- og vielsesmyndighederne (navneændring på bryllupsdagen)

Se også www.familiestyrelsen.dk/navne

Litteratur:

Betænkning nr. 1446/2004 om personnavne afgivet af Navnelovsudvalget

Navneloven – med kommentarer af Henrik Estrup og Nikolaj Aarø-Hansen,
Jurist- og Økonomforbundets Forlag (2006)

Summary

On 1 April 2006, a new Act on Names came into force in Denmark. It was soon criticised by the Danish People's Party, the aristocracy, and part of the clergy. Nevertheless, it has proved a great success for the people, as more than 165,000 individuals have changed their surnames since the act was passed. The Names Act will be re-evaluated in 2008, but so far no essential flaws or disadvantages have been discovered.

Den nye norske lov om personnavn, og praktiseringen av den

Pan Farmakis

I Norge kom den første navneloven om personnavn i 1923, selv om det allerede i 1896 ble felt en dom som fastslo at det eksisterte en privat navnerett i landet. I 1964 ble det vedtatt en ny navnelov som ble endret flere ganger. Justisdepartementet nedsatte en arbeidsgruppe i 1999 som skulle utrede behovet for en navnelov-revisjon. Målet med utredningen skulle blant annet være å få til en vesentlig liberalisering av navneloven og å åpne for at andre kulturer skulle kunne videreføre sin navnetradisjon ved innvandring til Norge. Utredningen fra arbeidsgruppen resulterte i en ny personnavnlov, vedtatt av Stortinget i 2002. Denne artikkelen tar for seg noen av de vesentligste endringene opp gjennom årene. Videre tar den for seg praktiseringen av den nye loven og behovet for et nært samarbeid med navne-forskningsmiljøet.

Navnelovens bakgrunn og forhistorie

I 2002 ble det vedtatt en ny personnavnlov. Dette er den tredje loven i Norges historie som regulerer navneforholdene. Den første navneloven ble vedtatt i 1923, og før dette var navneforholdene et område som ikke ble ansett regulert av rettsreglene. I NOU 2001:1 Lov om personnavn – Tradisjon liberalisering og forenkling står følgende på side 58:

Fra 1814 ble det riktignok gitt navnebevillinger av Kongen, men det var uklart hvilken rettsvirkning slik bevilling hadde. Guttorm Hallager ga i 1895 ut boka "Om personnavne efter norsk og fremed Ret". Der konkluderte han at det ikke var noen privat navnerett i Norge. Året etter falt det imidlertid en høyesterettsdom som slo fast navneretten. Det var Aars-dommen, inntatt i Rt. 1896 s. 530. Etter råd fra en i familien Aars, tok en mann fra gården Årsrud etternavn Aars. Han hadde båret navnet i 40 år. Høyesterett fradømte han retten til å bære navnet. Dommen slo altså fast at det eksisterte en privat navnerett. I de føl-

gende år kom det en rekke navnesaker for domstolene. Det ble slått fast at ikke alle slektsnavn nøy godt av det privatrettslige navnevern. Dette var forbedt navn som kjennetegnet medlemmene av en sluttet slektskrets.

Det var først ved navneloven 1923 at navneforholdene ble regulert i en egen lov. På side 58–59 står dette i NOU 2001:1:

Et hovedpunkt for navneloven 1923 var å få innført en ordning med faste slektsnavn, men loven var formulert forsiktig. Den påla ingen direkte å ta seg slike navn, men ga visse regler som skulle hjelpe folk å skaffe seg dette. Det ble derfor gitt praktisk viktige regler om å kunne ta slektsnavn uten bevilling og om navnehevd. Loven ga også regler om navnebevilling. Dersom navnet hørte til de mindre utbredte, kunne bevilling bare gis med samtykke av samtlige bærere. Her bygget altså loven på det navnevernet domstolene hadde etablert. Det ble imidlertid også gitt regler om at rettsbeskyttete slektsnavn i visse tilfelle kunne tas ved bevilling dersom søkeren hadde en bestemt tilknytning til navnet. [...]

Hustruen fikk ved ekteskapet automatisk mannens navn. Hun kunne ta sitt slektsnavn som ugift foran slektsnavnet ervervet i ekteskap, på tilsvarende måte som mellomnavn i dag. Bare dersom ”særlige grunner talte for dette”, kunne kvinnen beholde slektsnavnet som ugift uten å ta mannens slektsnavn. Kvinnen måtte da være godt kjent under sitt opprinnelige slektsnavn, f.eks. som forretningsdrivende eller kunstner. Ved lovendring i 1949 ble det gitt generell adgang for hustruer til å beholde slektsnavnet som ugift. Da kunne enhver kvinne søke departementet om å få beholde slektsnavnet som ugift, men søknaden kunne først innvilges etter at ekteskapet var inngått. Ektemannen måtte også godkjenne at hun tok sitt slektsnavn som ugift.[...]

Loven hadde også regler om fornavn, og la bl.a. ned forbud mot å bruke som fornavn navn som etter sin opprinnelse var et slektsnavn. Det kunne heller ikke velges fornavn som kunne bli til en byrde for barnet.

Uttrykket mellomnavn forekom ikke i lovens terminologi. Loven godtok likevel at barn kunne bruke mors pikenavn eller fars fornavn med ending som markerte slektskapet, foran slektsnavnet. Samme adgang hadde en gift kvinne mht. sitt pikenavn. Navnene ble imidlertid betegnet som fornavn.

I 1964 trådte en ny navnelov i kraft. Navneloven 1964 ble senere endret en rekke ganger. De største endringene i navneloven 1964 ble vedtatt ved lov 8. juni 1979 nr. 39. På side 60 står bl.a. følgende i NOU 2001:1:

De største endringene i navneloven ble imidlertid gjort ved lov 8. juni 1979 nr. 39. Formålet med disse endringene var dels å skape navnerettslig likestilling mellom barn født i og utenfor ekteskap samt mellom mann og kvinne. Dels var formålet å forenkle det offentlige arbeid med navnesaker. [...]

I § 7 ble det foretatt en annen viktig prinsipiell endring. Det var ikke lenger et krav om tilknytning til navnet for å få bevilling til et slektsnavn som ikke var rettsbeskyttet. Samtidig ble det bestemt at endring til bl.a. ikke rettsbeskyttete slektsnavn kunne skje direkte ved melding til folkeregisteret, jf. § 9 a. Dette medførte at hvem som helst på en enkel måte kunne endre navn til ikke rettsbeskyttete slektsnavn.

I brev 22. april 1999 nedsatte Justisdepartementet en arbeidsgruppe som skulle revidere navneloven 1964. Arbeidsgruppen ble gitt bl.a. følgende mandat:

Som ledd i arbeidet med å oppnå en administrativ og lovteknisk forenkling samtidig som regelverket moderniseres, nedsetter Justisdepartementet en arbeidsgruppe som gis følgende mandat:

1. Arbeidsgruppen skal utrede behovet for en navnelovsrevisjon.

Målet med utredningen vil være:

- å få til en vesentlig liberalisering av navneloven
- å redusere det offentlige arbeid med å godkjenne navnesaker
- å modernisere regelverket slik at det gir rom for å ligge i forkant av/være på linje med den alminnelige rettsoppfatning
- å åpne for at andre kulturer kan videreføre sin navnetradisjon ved innvandring til Norge [...]

Arbeidsgruppen avga sin utredning i NOU 2001: 1. I Ot.prp. nr. 31 (2001–2002) Om lov om personnavn (navneloven) fremmet Justisdepartementet regjeringens forslag til ny lov, og den ble som foreslått i hovedsak vedtatt av Stortinget. Lov om personnavn 7. juni 2002 nr. 19 (navneloven) trådte i kraft 1. januar 2003.

Prinsipielle utgangspunkt for den nye navneloven

Sitatene inntatt nedenfor er viktig som bakgrunn for praktiseringen av den nye navneloven. I NOU 2001:1 skriver arbeidsgruppen følgende på s. 83:

Personnavn vil si den alminnelige og offisielle betegnelsen på en person. I utgangspunktet er det en personlig og privat sak hvilket navn et menneske

skal ha. Grunnene for navnevalg og hvilken betydning som skal tillegges det navnet man selv og/eller andre bærer, varierer betydelig fra individ til individ. For noen er navnet en meget personlig sak som også har atskillig betydning for vedkommendes identitet. For andre er elementet av symbol på tradisjon og enhet i familien viktig, mens atter andre ikke tillegger navnet særlig annen betydning enn som en praktisk betegnelse som er velegnet til å skille de enkelte individene fra hverandre.

Navn har imidlertid også en side i forhold til samfunnet. Det er viktig for en smidig og hensiktsmessig kommunikasjon i dagliglivet at de enkelte borgerne har individualiserende betegnelser som oppfattes som personnavn, og som det ikke er forbundet med altfor store vanskeligheter å benytte. Også kulturelle hensyn har betydning, f.eks. til navnetradisjoner og kulturhistoriske elementer.

Det er viktig å ha en lovgivning som viser respekt for det mangfold av motiver som ligger bak ønskene om ulike navn, f.eks. vedkommendes bakgrunn, kultur eller religion. Det må også tas hensyn til grupper/personer som ønsker å benytte spesielle/avvikende navn, innvandrere med en utenlandsk navnetradisjon og personer som ønsker å benytte elementer på siden av/i utkanten av den tradisjonelle norske navnetradisjonen. Det norske samfunnet har fått et større mangfold på mange felter de siste ti-årene, og kvinnenenes stilling i samfunnslivet er blitt langt sterkere. Det er dels også blitt større grad av toleranse – og forventning om toleranse – for det som tidligere har blitt oppfattet som fremmed og kanskje avvikende. I tillegg er det i dag en økende forståelse om at staten ikke bør detaljregulere forhold som i stor grad berører den enkeltes privatliv. Etter arbeidsgruppens oppfatning bør denne delen av samfunnsutviklingen reflekteres også i navnelovgivningen.

Arbeidsgruppen vurderte om det burde innføres særregler i navneloven for personer med utenlandsk bakgrunn, og kom fram til at det ikke burde innføres. Følgende på s. 83 i NOU 2001:1 fikk tilslutning fra departementet og Stortinget:

En viktig del av arbeidsgruppens arbeid består i å lage regler som også gjør det mulig for personer med en utenlandsk navnetradisjon å videreføre denne i Norge. Arbeidsgruppen anser det som vesentlig at det som hovedregel ikke innføres særregler som bare skal gjelde overfor personer med utenlandsk bakgrunn og/eller tilknytning. Det er avgjørende at reglene i navneloven i så stor grad som mulig er de samme for alle personer bosatt i Norge, uavhengig av kultur, bakgrunn, religion, osv. Dette vil hindre en forskjellsbehandling, sam-

tidig som det hinder særregler som på sikt kan bli svært vanskelige å praktisere. Regler som krever at søkeren må ha en 'særskilt tilknytning' til den aktuelle utenlandske navnetradisjonen som vilkår for å ta bestemte utenlandske navn, kan f.eks. gjøre det vanskeligere for folk med en utenlandsk bakgrunn å videreføre sin navnetradisjon i Norge i f.eks. tredje og fjerde generasjon. I tillegg kunne det oppstå vanskelige avgrensningsspørsmål i forhold til personer med f.eks. norsk-etnisk opprinnelse som ønsker å ta navn etter den utenlandske navnetradisjonen. Dette kan bl.a. være tilfelle for personer som har konvertert til den islamske tro, eller som har giftet seg med en/ei som tilhører den aktuelle navnetradisjonen.

Arbeidsgruppen skriver også følgende i NOU 2001:1 på s. 83–84, med tilslutning fra departementet og Stortinget:

Det er viktig å merke seg at navnelovgivningen bare gir rammer for hvilke navn folk skal ha. At det tillates å ta bestemte typer navn, betyr altså ikke annet enn at lovgivningen ikke er til hinder, dvs. at man tillater utviklingen å gå sin 'naturlige' gang innenfor rammene. Et eksempel på rammenes betydning, er gjeldende navnelovs hinder for dobbelte slektsnavn. Sammenholdt med tradisjonen med primært å føre fars slektsnavn videre til barna, har dette antakelig ført til at mors slektsnavn i mange tilfeller ikke er blitt ført videre. Dersom arbeidsgruppens forslag om å tillate doble slektsnavn tas til følge, betyr ikke dette at alle vil komme til å ta doble slektsnavn, men at loven tillater at dette gjøres. På denne måten vil kvinnenes langt sterkere stilling de seneste ti-årene kunne bli reflektert på en bedre måte i navnetradisjonen.

Etter arbeidsgruppens oppfatning bør loven samlet sett gi meget vide rammer for den videre utvikling av navnetradisjonen.

Samfunnet endres også raskere enn tidligere, og impulsene fra utenverdenen er sterkere enn før. Det er vanskelig å forutse endringsbehovet i årene fremover. Loven bør derfor gjøres så romslig at den tar høyde for fleksibiliteten som vil være nødvendig.

Når de ulike hensynene skal veies mot hverandre, bør utgangspunktet etter arbeidsgruppens vurdering være at det skal sterke grunner til for å hindre folk i å ta de navn de ønsker.

I Ot.prp. nr. 31 (2001–2002) på s. 15 kommenterer Justisdepartementet arbeidsgruppens vurderinger:

Denne loven bør imidlertid gi folk vesentlig større frihet i valget av navn for seg selv og sine barn. Departementet er enig i de utgangspunkter som arbeidsgruppen har lagt til grunn, og som har fått bred oppslutning blant høringsinstansene. Departementet er i hovedtrekk enig i de avveiningene arbeidsgruppen har gjort mellom hensynet til norsk navnetradisjon på den ene siden og hensynet til utenlandske navneskikker og navneskikker blant samer og nasjonale minoriteter på den andre siden, og mellom hensynet til enkeltindividets frihet på den ene siden og samfunnets behov på den andre siden.

Kort om enkelte av navnelovens bestemmelser

Etternavn og mellomnavn

Navneloven 2002 innebærer at det sondres mellom nye, beskyttede og frie etternavn. Frie etternavn vil som hovedregel kunne tas uten videre, men med visse begrensninger for nye etternavn, se § 3 tredje ledd. Beskyttede etternavn vil kunne tas dersom en søker har en nærmere angitt tilknytning til navnet, særlig ved slektskap, ekteskap, adopsjon eller ved ste- eller fosterforeldreforhold, se § 4.

Videre innebærer loven at alle etternavn som man kan ta, også skal kunne velges ved første gangs navnevalg. Dette betyr at foreldre kan velge andre etternavn enn sine egne for barn.

Loven likestiller videre adgangen til å ta etternavn med adgangen til å ta mellomnavn, og omvendt. De navnene som kan tas som etternavn, kan tas som mellomnavn, og mellomnavn kan tas som etternavn.

Videre gir navneloven 2002 rett til å ta som dobbelt etternavn med bindestrek, to navn som kan tas som etternavn, se § 7. Systemet er altså at en enten kan velge mellomnavn og etternavn, eller dobbelt etternavn med bindestrek. Bindestreken viser at navnet er et dobbelt etternavn. Eventuelt kan en også velge dobbelt mellomnavn med bindestrek, § 9, jf. § 7. Dobbeltnavnets plassering i navnefølgen viser da at det er mellomnavn og ikke dobbelt etternavn. Det er også adgang til å velge mellomnavn i tillegg til dobbelt etternavn.

Frie og beskyttede etternavn

Etter navneloven § 3 første ledd kan navn "som flere enn 200 personer her i riket har som etternavn, [...] tas som etternavn av andre uten samtykke fra dem som allerede har det". Dette er de såkalte frie etternavn. Med mindre navneloven § 10 annet ledd om navnestabilitet skulle komme til anvendelse, er det i utgangspunktet ingen begrensninger for å ta slike etternavn.

Etter navneloven § 3 andre ledd kan navn som 200 eller færre personer har som etternavn, bare tas av utenforstående som etternavn dersom de som allerede har det som etternavn, samtykker i det. Dette er de såkalte beskyttede etternavn. Det er i motsetning til de frie etternavn altså et samtykkekrav. Navn som uttales likt, men staves forskjellig, regnes i denne sammenheng som forskjellige navn. Regelen i navneloven 1964 § 7 om at det også kreves samtykke fra bærerne av beskyttede navn som kan forveksles, er altså ikke videreført i navneloven 2002.

Selv om navnet er beskyttet, har en likevel etter navneloven § 4 adgang til å etternavn fra mellomnavn og etternavn bakover i slekten, helt tilbake til tippoldeforeldrene.

Navn som har tradisjon i en kultur som ikke skiller mellom fornavn og etternavn

Etter navneloven § 4 første ledd nr. 3 og nr. 5 kan en av foreldrenes eller besteforeldrenes nåværende eller tidligere fornavn, eller ektefellens nåværende fornavn, tas som etternavn dersom navnet har tradisjon i en kultur som ikke skiller mellom fornavn og etternavn.

Dette gir personer muligheter til å videreføre f.eks. muslimsk navneskikk i landet. Det er vilkår etter loven at navnet har tradisjon i en kultur som nevnt. Det er altså ikke vilkår at personen som ønsker å ta navnet, har en tilknytning til kulturen, se ovenfor om vurderingen av å innføre særregler for personer med en utenlandsk tilknytning.

Endringer i samme etternavn

Etter navneloven § 6 regnes en "endring av stavemåten av et etternavn som bringer stavemåten nærmere den alminnelige uttalen av navnet eller nærmere skriftspråket for øvrig, [...] ikke som å ta et annet navn. Det samme gjelder en endring av stavemåten til bokstaver som er alminnelig kjent i utlandet". En "endring av et etternavns kjønnsbestemte ending" regnes etter bestemmelsen heller ikke som å ta et annet navn.

Følgende står i rundskriv G-20/2002 pkt. 3.8.2 og pkt. 3.8.3:

En kan for det første endre stavemåten av etternavn slik at stavemåten bringes nærmere den alminnelige uttalen eller nærmere skriftspråket for øvrig. Eksempler på dette er endring av etternavnene Dahl til Dal, Wahl til Val, Aanstad til Ånstad, Sæter til Seter og Aase til Åse.

For det andre kan en på samme måte endre stavemåten til bokstaver som er alminnelig kjent i utlandet. Eksempler på dette er endring av etternavn med skrivemåtene 'æ', 'ø' og 'å', til henholdsvis skrivemåtene 'ae', 'oe' og 'aa'. [...]

En endring av et etternavns kjønnsbestemte ending vil kunne tillates der navnet har en tradisjon fra en slik kultur, m.a.o. kan også norske statsborgere få tillagt en kjønnsbestemt ending i etternavnet.

Eksempler på dette er østeuropeiske etternavn, der kvinner får endingen -a i etternavnet, f.eks. fra ektefellen eller faren.

Forholdet mellom etternavn og fornavn

Det følger det av navneloven § 8 at som "fornavn kan det ikke velges et navn som er registrert i Det sentrale folkeregister som et navn som er eller har vært i bruk som etternavn eller mellomnavn. Navnet kan likevel tas som fornavn dersom det har opphav eller tradisjon som fornavn i Norge eller i utlandet eller har tradisjon i en kultur som ikke skiller mellom fornavn og etternavn". Tilsvarende "speilvendt" regel finnes i navneloven § 3 tredje ledd nr. 3 når navnet ønskes som nytt etternavn.

Bestemmelsene opprettholder altså det tradisjonelle skillet mellom fornavn på den ene siden, og etternavn/mellomnavn på den andre siden.

Særlig om de alminnelige begrensningene etter navneloven **§ 10**

Etter navneloven § 10 første ledd følger det at selv om "de øvrige vilkår er oppfylt, skal en melding om å ta, endre eller sløyfe navn ikke godtas dersom vedkommendes personnavn ellers kan bli til vesentlig ulempe for vedkommende eller andre sterke grunner tilsier det". I tillegg er det en bestemmelse om navnestabilitet i § 10 annet ledd.

I NOU 2001: 1 står dette på s. 110:

Eksemplene på svært merkverdige navnevalg viser at det fortsatt bør være en bestemmelse som hindrer at det tas fornavn som kan bli til en byrde av et visst omfang for den som skal bære navnet. Det er ikke hensiktsmessig å ha en annen lovregel for voksne enn for barn, men vurderingen av hva som kan være til ulempe må være mer liberal overfor voksne enn overfor barn. Dette henger sammen med at situasjonen, og de mulige ulempene, er forskjellige for de to gruppene. Det sentrale med ulempevurderingen i forhold til barn vil være faren for mobbing/erting. Situasjonen er en annen for en voksen som i så stor grad som mulig selv bør kunne bestemme hvilket fornavn han eller hun vil bære. Dersom vedkommende ønsker å ha et fornavn som kan innebære risiko

for mobbing, bør dette i betydelig grad være en risiko han/hun selv bør bære. Det kan som et utgangspunkt ikke være hensiktsmessig at det offentlige skal bruke ressurser på å foreta en vurdering av voksnes valg av fornavn [...]. Bl.a. kan det ikke være noe i veien for å velge "fantasinavn" som fornavn. Likevel må det også for voksne være visse grenser for hvilke fornavn som kan tas.

Av hensyn til omverdenen bør det ikke tillates navn som er utpreget støtende for andre, f.eks. skjellsord og andre spesielt negativt ladede ord eller uttrykk [...]. Dette betyr at det ikke utelukkende skal foretas en subjektiv vurdering relatert til søkers alder når ulempekriteriet skal fortolkes. Også en slags objektiv norm bør trekkes inn. Bl.a. for å dekke ganske ekstreme situasjoner som eventuelt ikke kan omfattes av ulempekriteriet, foreslås å gi hjemmel for å nekte å ta navn dersom "sterke grunner" taler for det [...].

Det må være adgang til å lage nye fornavn, og dette bør også kunne gjøres på grunnlag av ord i språket. Bruk av vanlige ord som navn er kulturbestemt. De fleste navn som er i bruk i Norge i dag, har opphav i vanlige ord eller uttrykksmåter. Johannes har for eksempel et hebraisk opphav med betydningen 'gud er nådig'. Silje, Sissel og Cecilie kommer fra et romersk slektsnavn som betyr 'blind'. Mange slike navn kan også ha tilfeldig likhet med vanlige ord, for eksempel Salve (fra gammelnorsk, der bl.a. første delen betyr hus/sal). Når en del er skeptiske til navn som er laget av vanlige ord, har nok dette sammenheng med at ordene allerede kan ha negative ekstrabetydninger eller at ordene tradisjonelt ikke forbindes med "personnavn". Etablerte navn har i mindre grad slike ekstrabetydninger. Vanligvis oppfattes det vel slik at navn ikke har betydning i det hele tatt. Eksempler på navn som er i bruk i dag og som lett kan knyttes til vanlige ord er Bjørn, Orm og Dag. Eksempelene viser også at navnene normalt oppfattes som atskilt fra "ekstrabetydningen" når de har vært i bruk som navn en tid, og oppfattes som navn.

Videre står følgende på s. 111 i NOU 2001:1:

Arbeidsgruppen ønsker ikke å forsøke å angi konkret grensen mellom navn som er til "vesentlig ulempe" og andre navn. For det første vil det være svært vanskelig å forsøke å trekke opp en slik grense i et dokument som det nærværende. For det andre vil grensen måtte angis i form av eksempler som lett vil bli meget tilfeldige og kanskje også misvisende. For det tredje vil eksempler kunne bli oppfattet som ganske bindende av saksbehandlerne som skal behandle navnesøknader. På denne måten kan eksemplene kanskje virke som en bremse i forhold til senere endring av praksis. Dette vil kunne bidra til å

svekke ulempekriteriets dynamiske element, nemlig at saksbehandlerne hele tiden må ha for øye at ulempevurderingen kan endres over tid: Det som tidligere ble ansett for å være til vesentlig ulempe, trenger ikke lenger å være det noen år senere.

Og på s. 148 i NOU 2001: 1 står:

Bestemmelsen er en snever unntaksbestemmelse som bare skal kunne komme til anvendelse i helt ekstraordinære tilfeller. [...] I tillegg vil søknader om navn som overhodet ikke har navns karakter kunne avslås etter denne bestemmelsen, f.eks. et ønske om siffer eller én bokstav som navn. Praksis må utvikle hva som har navns karakter, men arbeidsgruppen poengterer at noe som ikke anses å ha navns karakter på ett tidspunkt, kan få det senere. Praktiseringen av navneloven må være liberal og ikke hindre en naturlig utvikling.

På s. 31 i Ot.prp. nr. 31 (2001–2002) skriver departementet:

Det er neppe ønskelig at lovens ordlyd skal inneholde formuleringer om at sjeldne skrivevarianter av navn kan bli avvist. Dette må vurderes konkret, men departementet påpeker at det skal mye til for at et fornavnønske skal nektes fordi det kan bli til "vesentlig" ulempe. På samme måte skal fantasinavn og konstruerte navn vurderes. Departementet kan ikke se noen tilstrekkelig tungtveiende grunner for at slike navn skal vurderes strengere enn andre fornavnønsker, og viser dessuten til arbeidsgruppens uttalelse om at praksis som utgangspunkt ikke bør hindre en naturlig utvikling av skriftspråket i forhold til fornavn [...].

Under kapittelet om lovforslagets forhold til navneskikker blant innvandrere, samer og nasjonale minoriteter, skriver departementet på s. 38 i Ot.prp. nr. 31 (2001–2002):

Departementet slutter seg til arbeidsgruppens vurdering, og påpeker at en endring av vilkåret til "vesentlig ulempe" innebærer at flere navn må godkjennes enn det som er tilfellet etter dagens navnelov. Det skal svært mye til før et navn kan nektes fordi det kan være til vesentlig ulempe. Forvaltningen skal være svært varsom med å overprøve folks ønsker om valg av fornavn for seg selv eller sine barn. I tvilstilfeller der forvaltningen dessuten kan være i tvil om foreldrene eller den som ønsker navnet, kjenner til at navnet kan ha en svært

uheldig betydning på norsk, bør forvaltningen gjøre oppmerksom på det. Der-
som vedkommende fortsatt ønsker navnet, taler det sterkt for å godta meldin-
gen om navnevalget.

Videre skriver departementet følgende på s. 50–51 i Ot.prp. nr. 31 (2001–2002):

I motsetning til navneloven 1964 stiller lovforslaget opp én generell regel som
dekker alle tilfeller der en person ønsker å ta, endre eller sløyfe fornavn, mel-
lomnavn eller etternavn. Loven får en enklere oppbygging på den måten sam-
tidig som en uten omveier også dekker de ytterst sjeldne tilfellene der det er
den aktuelle sammensetningen av ellers kurante navn som er uheldig.

I brev 11. januar 2007 ba Oslo likningskontor og folkeregister bl.a. om en presi-
sering av hvor man skulle trekke grensene ved praktiseringen av kravet til sterke
grunner eller vesentlig ulempe. Oslo likningskontor nevnte i brevet eksempler på
innvilgede navn etter den nye navneloven som *Colaautomat*, *Hversågod*, *Takk-
skalduba* og *Gudergod*.

Under henvisning til sitatene ovenfor under pkt. 2 og 3 fra NOU 2001:1 og Ot.
prp. nr. 31 (2001–2002) skrev Justisdepartementet bl.a. følgende i brev 26. januar
2007 til Oslo likningskontor og folkeregister:

Justisdepartementet påpeker at vi ikke har holdepunkter for å anta at de nav-
nesakene som vi har blitt kjent med gjennom media, blant annet eksemplifisert
i tredje avsnitt siste setning i Oslo likningskontors brev 11.01.07, strider mot
navneloven § 10 første ledd om "vesentlig ulempe" eller "sterke grunner".

Selv om § 10 første ledd i den nye navneloven som vist ovenfor er en "snever
unntaksbestemmelse" og at den skal komme til anvendelse "i helt ekstraordinære
tilfeller", vil det være grenser for hvilke navn som skal kunne godtas.

Som vist må vurderingen av hva som kan være til ulempe være mer liberal
overfor voksne enn overfor barn. Navn som overhodet ikke har navns karakter
må kunne avslås, f.eks. et ønske om siffer eller én bokstav som navn. Av hensyn
til omverdenen bør det heller ikke tillates navn som er utpreget støtende for an-
dre, f.eks. skjellsord og andre spesielt negativt ladede ord eller uttrykk. Praksis må
utvikle grensene her.

Bistand fra navneforskningsmiljøet

Ved praktiseringen av den nye navneloven vil det være behov for bistand fra navneforskningsmiljøet. Dette gjelder bl.a. vurderingen av om et fornavn eller etternavn har opphav eller tradisjon som fornavn eller etternavn i Norge eller i utlandet. Navneforskningsmiljøet vil også kunne bidra i vurderingen av om et navn har tradisjon i en kultur som ikke skiller mellom fornavn og etternavn. I denne forbindelse er det utarbeidet lister over slike navn, som ikke skal oppfattes som uttømmende. Videre vil navneforskningsmiljøet kunne bidra med dokumentasjon for at bl.a. en navnesøker har tilstrekkelig tilknytning til et beskyttet etternavn, eller med dokumentasjon for at f.eks. en slektning har hatt et konkret etternavn og/eller mellomnavn.

Kilder

NOU Norges offentlige utredninger 2001:1. Lov om personnavn. Tradisjon, liberalisering og forenkling. Utredning fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Justis- og politidepartementet ved brev 22. april 1999. Avgitt 20. desember 2000. Statens forvaltningstjeneste, Statens trykning

Summary

The first Norwegian act on personal names was passed in 1923, but the right to have a personal name was established by a court as early as in 1896. The new Act relating to Personal Names was passed in 1964, and was subsequently amended several times. In 1999 the Ministry of Justice and the Police appointed a working group to report on the need for a revision of the personal names act. Their aim was to revise the act thoroughly in order to make it more liberal and open to other cultures wanting to uphold and continue their naming traditions upon immigrating into Norway. The inquiry resulted in a new act on personal names, which was passed by the Norwegian Parliament in 2002. This article examines the most significant amendments to these laws over the years. Moreover, it addresses the implementation of the new act and underlines the need for close collaboration between legislators and onomastics researchers.

A photograph of several smooth, light-colored stones stacked on top of each other, with a blurred background of more stones. The stones are arranged in a vertical stack, with the top stone being the smallest and the bottom one the largest. The background is a soft, out-of-focus landscape with more stones and a hint of a horizon line.

Från Ehrenstråle till Eaglewing. Om svenska personnamnsregler

Eva Brylla och Sonja Entzenberg

Med utgångspunkt i 1901 års namnförordning och 1963 års personnamnslag diskuteras 1982 års personnamnslag, dess verkningar och påverkan på svenskt namnskick av idag. Medan tidigare lagstiftning dominerats av det allmännas intresse för namnstabilitet, kommer i 1982 års lag till uttryck en ökad frihet för den enskilde ifråga om namnval. En fråga som står i förgrunden är det så kallade lämplighetskravet på svenska efternamn. Uttolkningar av lagtexten har inneburit stora förändringar i det svenska namnskicket. Från språkforskarnas sida har ställts frågan om inte myndigheterna i alltför hög utsträckning styrt utvecklingen genom administrativa åtgärder och beslut, som byggt på en godtycklig tolkning av namnlagen.

”Utan ett namn är man ingen” är den dramatiska rubriken på en artikel på ungdomssajten *Darling*. Våra personnamn påverkar och formar oss, enligt psykologen Unni Bonnedal, och hon menar att barn med vanliga förnamn kan bli förvirrade av att träffa andra med samma namn. Så mer unika personnamn är att rekommendera, men inom vissa gränser. *Coca Cola* passar inte som förnamn; *Java*, *Linux* och *Lingon* är däremot namn som passar i ”vår tid” (www.darling.se/nr23/namn/).

Artikeln i *Darling* tar upp ett angeläget ämne som debatteras ganska flitigt i olika forum, inte minst på olika bloggar. Kärnfrågan är givetvis om vi behöver några regler för våra personnamn eller om vi ska slopa alla regler. Är inte bruket av personnamn en fråga av privat karaktär som inte kräver någon inblandning från officiella organ? För att ge lite perspektiv på frågeställningen ska vi här dels kortfattat beskriva framväxten av de svenska personnamnsreglerna under 1900-talet, dels belysa några problem i den nuvarande namnlagen.

1901 års namnförordning och 1963 års lag

Diskussionen i riksdagen om behovet av ett mer ordnat system för våra personnamn kan sägas ha initierats av Sigfrid Wieselgren i slutet av 1800-talet. Han inkom då med två välskrivna motioner (MFK 1896:6, 1898:6), som pläderade för en lagstiftning avseende personnamnsbruket. Utgångspunkten i Wieselgrens argumentation var individens rätt till sitt namn. I fråga om förnamnen borde föräldrarnas rätt att ge barnen vilka namn som helst begränsas. Han lyfter fram ett antal olämpliga förnamn som *Enebom*, *Leipzig*, *Frangdor* och *Satanea*, vilka ansågs smutsa ned den heliga dopakten. I denna fråga fick Wieselgren mothugg av mer liberalt sinnade riksdagsledamöter, som menade att valet av förnamn var ”en ren smaksak” och att missbruk av friheter inte nödvändigtvis skulle leda till inskränkningar. Därefter försvann förnamnen ut ur debatten, och i fokus stod istället släktnamnsbruket. Eftersom Sverige vid tiden för motionerna inte hade någon släktnamnsplikt och bruket med fadersnamn på *son* och *dotter* fortfarande var levande inom vissa sociala grupper, var släktnamnsbruket vacklande. Det förekom att en person bytte tillnamn vid flera tillfällen under sin livstid. Behovet av ett mer ordnat system för bruket av tillnamn var stort, menade Wieselgren, inte minst ur ett identifieringsperspektiv. Som bevis för detta presenterade han utdrag ur polisregistren (Wieselgren var generaldirektör för Fångvårdsstyrelsen): 1 712 brottslingar bar namnet *Andersson* (många av dem med likalydande förnamn). Hur skulle alla personer som hette *Andersson* särskiljas från varandra? Antalet brottslingar med adelsnamn var också betydande: *De Geer* (bettlare som gripits för lösdriveri), *Ehrenstråle* (fabrikarbetare som gripits för tjuvnad), *Linné* (arbetare som gripits för lösdriveri), *Renstjerna* (piga som gripits för barnamord) osv. Detta var ohållbart enligt Wieselgren som menade att Sverige borde liksom alla andra civiliserade länder införa ett system med fasta släktnamn. Ett gemensamt släktnamn förenade dessutom alla familjemedlemmar till en enhet i samhället, och ett unikt släktnamn borde skyddas från intrång från andra främmande personer. Många riksdagsledamöter kände dock en tveksamhet inför en total reglering. Alltför många problem tornade upp sig och namnkulturen i Sverige var trots allt ganska stabil. Den på riksdagsdebatten efterföljande utredningen ledde i alla fall till en namnförordning.

Formuleringarna i 1901 års namnförordning (SFS 1901: 125) var ganska försiktiga. Det huvudsakliga syftet var att uppmuntra fler att anta släktnamn. Några direktiv innehöll inte förordningen, men den underförstådda utgångspunkten var att släktnamn skulle bildas i enlighet med traditionella mönster som utvecklats i Sverige sedan 1600-talet. Förordningen innebar ett visst skydd för befintliga släktnamn, eftersom nya släktnamn skulle godkännas av länsstyrelserna. Trots allt

ökade nu intresset för en mer omfattande namnreglering. En bidragande faktor var utvecklingen mot ett mer urbant och industriellt samhälle, och statens strävan efter en mer effektiv kontroll av medborgarna via ett säkrare identifieringssystem. Ur ett statligt perspektiv var det framför allt ett system av särskiljande släktnamn som var det eftersträvansvärda, medan förnamnen inte tilldrog sig samma intresse.

Ungefär samtidigt som diskussionen i riksdagen om personnamnsregleringen pågick inleddes en process att reformera äktenskapslagstiftningen. I debatten om den nya äktenskapslagen eftersträvades likställighet mellan makar inom de flesta områden, släktnamnsbruket dock undantaget. Hustrun föreskrevs både i 1915 års anvisningar till kyrkböckers förande (SFS 1915: 403) och 1920 års giftermålsbalk (SFS 1920: 405) att anta makens släktnamn som det gemensamma. I frånvaro av allmän släktnamnsplikt infördes alltså regeln om kvinnans antagande av mannens släktnamn vid giftermål 1920. Bruket med släktnamn var då i princip redan etablerat i samhället, och i detta system var det självklart att kvinnan förväntades anta makens släktnamn och etablera en namngemenskap på mannens villkor. Det var en vedertagen praxis som kodifierades i giftermålsbalken. Att lagstifta om allmän släktnamnsplikt tycks dock fortfarande ha varit förknippat med alltför många rättsliga problem.

Diskussionerna om våra personnamn fortsatte under 1900-talet i riksdagen och flera språkforskare engagerade sig i debatten. En av de mer betydelsefulla var professor Adolf Noreen som i flera skrifter beskrev tillståndet för våra personnamn. Han klagade bl.a. över de alltmer osvenskt och exotiskt klingande namn människor valde att anta som släktnamn. Resultatet blev att han föreslog några konkreta åtgärder såsom skapandet av en central namnmyndighet med sakkunniga rådgivare knutna till sig och utarbetandet av listor (s.k. namnförslagsböcker) med lämpliga släktnamn i vägledande syfte för allmänheten (Noreen 1924 s. 52 ff., Brylla 2002 s. 76 f.). Noreens huvudsakliga intresse var personnamnens språkliga gestaltning, och det främsta språkliga argumentet var att personnamnen skulle ha svensk prägel. Hans engagemang och så småningom tillkomsten av ett antal namnförslagsböcker samt en central handläggning av namnsansökningar innebar att reglerna för att godkänna släktnamn skärptes.

Fram till 1960-talet synes staten och språkvårdarna ha ett gemensamt intresse avseende personnamnen. Möjligtvis var det så att de statliga företrädarna var nöjda så länge särskiljningsprincipen efterlevdes, och man förlitade sig på att språkvårdarna övervakade den språkliga utformningen av enskilda släktnamn. Var och en skötte sitt ansvarsområde helt enkelt. En genomgång av ett antal ansökningar från 1940-talet visar att professor Jöran Sahlgrens synpunkter angående

namnens språkliga utformning aldrig ifrågasattes. Även om det i senare namnförslagsböcker infördes nya namnelement och hållningen blev mer liberal till utländskt inflytande, var den grundläggande regeln att nybildade släktnamn skulle vara svenska (bortsett från möjligheten att anta finska eller samiska släktnamn). Så länge enspråkstänkandet dominerade i samhället var det lätt att få gehör för detta synsätt (se Josephson 2004 s. 146).

Till slut utarbetades ett förslag till personnamnslag, vilket i sin tur resulterade i en proposition och Sveriges första namnlag 1963 (Prop. 1963, SFS 1963: 521). Detta innebar att alla bestämmelser som rörde personnamn sammanfördes i en och samma lag. Den reglerade förvärv av släktnamn, innehöll föreskrifter om skydd för samt förlust av släktnamn och förmedlade bestämmelser avseende förvärv av förnamn. Det blev nu möjligt för hustrun att hålla fast vid sitt släktnamn som ogift, om hon före äktenskapet anhöllit om detta. Fortsatt huvudregel var att kvinnan i samband med giftermål antog makens släktnamn, och endast om synnerliga skäl påvisades, kunde hustruns namn bli det gemensamma. När det gällde den språkliga bedömningen, uttryckte sig lagen inte särskilt precist, men under årens lopp hade en namnbildningspraxis utvecklats vid de myndigheter som handlade namnärendena, och man förlitade sig på denna namnpraxis. I direktiven inför utarbetandet av namnlagen anfördes att även släktnamnens språkliga form skulle regleras och resultatet blev 9 §: ”Såsom nytt släktnamn må godkännas endast namn, som till bildning, uttal och stavning överensstämmer med inhemskt språkbruk.” Utredarna underströk vikten av samarbete med språklig expertis, och till den handläggande myndigheten Patent- och registreringsverket knöts också en språklig rådgivare.

Även om det fanns riksdagsledamöter som menade att lagen var modern och följde en rad nya principer, blev den snabbt omodern. Den ekonomiska och politiska utvecklingen utformade nya principer för det demokratiska samhället. Debatten i riksdagen antyder också att en annorlunda syn på jämställdhet, särskilt mellan kvinnor och män, var under etablering. En starkt bidragande orsak till att riksdagen redan 1972 beslutade om en översyn av namnlagen var att släktnamnssystemet upplevdes som orättvist ur ett könsperspektiv.

Under arbetets gång med genomlysningen av lagen effektiviserades systemet med personnummer, och släktnamnets betydelse för identifieringen av enskilda individer minskade. Detta sammantaget påverkade utformningen i förslaget till ny namnlag som innebar en påtaglig liberalisering av befintliga regler. De språkliga kriterierna omformulerades men förblev vaga. I förarbetena till lagen går det att läsa att utredaren tänkt sig en större flexibilitet i bedömningen av nybildade personnamn.

1982 års personnamnlag

Två utgångspunkter är tydliga i 1982 års namnlag (SFS 1982: 670), nämligen valfrihet för den enskilde och jämställdhet mellan kvinnor och män. Flera valmöjligheter står nu till buds för gifta par. De kan välja att anta hustruns eller mannens efternamn som gemensamt, hålla fast vid sina respektive efternamn före äkten-skapet eller bilda ett nytt efternamn. Lagen avsåg också att öka valfriheten och förenkla proceduren för dem som vill byta förnamn eller efternamn.

För efternamnens del innehåller lagen i förhållande till den tidigare lagen från 1963 (SFS 1963: 521) nyheter som har inneburit stora förändringar i det svenska efternamnsskicket. Två problemkomplex står i förgrunden: 1) Likhets hinder; jämförelse med redan existerande namn och 2) Lämplighetskravet på svenska efternamn.

Namnlagens 13 § lyder: "Som efternamn, vare sig det är nybildat eller ej, får inte godkännas namn som lätt kan förväxlas med ett efternamn som någon annan enligt lag bär eller har rätt att bära." Vid Patent- och registreringsverket, den svenska namnmyndigheten, har man lagt stor vikt vid likhetsgranskningen, även om man på senare tid kan märka en viss mildring i bedömningen. Även den högre instansen, Patentbesvärsträtten, hade länge en liknande inställning till likhetsgranskningens betydelse. På senare tid kan man dock från överinstansens sida se en klart förändrad inställning.

Vid ett par tillfällen har Institutet för språk och folkminnen (tidigare Språk- och folkminnesinstitutet, SOFI) av språkliga skäl överklagat Patentbesvärsträtts beslut att trots invändning godkänna två nybildade namn. Det ena namnet var *Mil-mark*, som ska jämföras med de existerande efternamnen *Millmark* och *Mile-mark*. Det andra namnet var *Birkéus*, som ska jämföras med det redan existerande efternamnet *Berkéus*. I löpande tal är skillnaderna alldeles för obetydliga för att namnen ska hållas isär. Likhetsgranskningen är en grundläggande och viktig del i den språkliga bedömningen av namnförslagen. Det ena fallet las ner, eftersom det befintliga namnet numera inte hade någon bärare. I det andra fallet fann Regeringsrätten att SOFI saknade rätt att överklaga ett beslut av Patentverket i ett namnärrende. Dessa båda fall kom sålunda inte att prövas språkligt i den högsta instansen (Brylla 2003 s. 19 ff.).

Ovanstående fall har av SOFI bedömts som principiellt viktiga i den språkliga prövningen. Det hade varit av intresse att få en prövning i Regeringsrätten. Om dylika exempel inte ska anses som lätt förväxlingsbara, kommer det att få omfattande konsekvenser för namnskyddet i landet. Inte minst det stora antal människor som gjort ett namnbyte från ett "vanligt" namn med många bärare till ett mera

unikt sådant kommer att bli besvikna, om namnskyddet på detta sätt naggas i kanten.

Enligt lagen från 1963 var huvudregeln för nybildade namns struktur att de "till bildning, uttal och stavning" skulle stämma överens med "inhemskt språkbruk". I samband med internationaliseringssträvanden har formuleringen ändrats i lagen 1982. I stället uttrycks det så att som nybildat namn inte får "godkännas namn som till bildning, uttal eller stavning har en sådan språklig form att det inte är lämpligt som efternamn här i landet" (12:1 §). Formuleringen har resulterat i en snabb förskjutning av det svenska efternamnsskicket. I och med att den nya formuleringen ger utrymme för olika tolkningar kan den också få till följd att det svenska efternamnsskicket helt förändras. Flera ansökningar om nya efternamn, som avslagits av Patent- och registreringsverket, har efter överklagande godkänts av den överordnade instansen Patentbesvärsrätten.

Ibland har det rört sig om efternamn som inte direkt vållar uttalsvårigheter men som till sin struktur starkt avviker från svenskt efternamnsskick. Exempel på sådana är *Lamagia* och *Lebélia*. Ett ännu djupare ingrepp i svenskt efternamnsskick representerar godkännandet av namn som till sin bildning är helt osvenska, t.ex. *Beachman* och *Mortaigne*. Ett mer eller mindre engelskt uttal förutsätts för *Beachman*, och det förtjänar att påpekas att ai i *Mortaigne* enligt sökandens egen uppgift inte, som man kunde tro, ska uttalas med ä- utan med a-ljud. Det har riktats invändningar från språkvetenskaplig synpunkt mot Patentbesvärsrättens godkännande av de två namnen. Regeringsrätten, den högsta instansen i personnamnsfrågor, som tog upp fallen till prövning, fastställde senare Patentbesvärsrättens tidigare domar. (Andersson & Brylla 1998 s. 109 ff., Brylla 2005 s. 73 ff.)

Godkännandet av *Beachman* och *Mortaigne* som nybildade efternamn har banat väg för liknande nybildningar, d.v.s. efternamn som uppenbart är bildade av engelska och franska namnelement: *Melkemichel*, *Seedhill*, *Newson*, *Swedenrose*, *Sandwood*, *Liongard*, *Bonfils*, *Skywolf*, *Goldenstone*, *Beckenridge*, *Lovecraft*, *Longyard*, *Comeback*, *Eaglewing*, *Hearthly*, *Dreamin*, *Flowerland*, *Coldwind*.

På liknande sätt har på senare tid godkänts namn som inte ansluter till traditionell svensk namnstruktur: *Tatrina*, *Barnosho*, *Barslivo*, *Bartul*, *Shabbo*, *Farbikhtab*, *Shirazimohager*, *Rowshanravan*, *Bintkacimé*, *Alzangna*.

Enligt 34 § i personnamnslagen får som förnamn inte godkännas namn som kan väcka anstöt, kan antas leda till obehag för den som ska bära det eller som av någon annan anledning uppenbarligen inte är lämpligt som förnamn.

Föräldrar anmäler i dag till skatteverket vilket namn ett barn ska ha. Handläggarna på de lokala skattekontoren är de första att avgöra, om ett namn ska godkännas eller ej. Om skatteverket inte godtar namnet, kan föräldrarna överklaga

beslutet till länsrätten och sedan till kammarrätten. Om förslaget inte går igenom i dessa instanser, återstår prövning i Regeringsrätten (Brylla 2003 s. 23 f.).

En genomgång av förnamn som varit uppe till prövning i ovanstående instanser visar att den juridiska bedömningen varit tämligen subjektiv, och att godtycklighet i många fall fått råda. Här följer ett antal exempel.

Främmande ortografi. Godkända: *Axl, AnnaCarin, St. John*. Ej godkända: *Grng* och *Zrng*

Förnamn med smeknamnskaraktär. Godkända: *Bebben, Blomman, Liljan, Mango, Proffe, Ummis*. Ej godkända: *Bajen* och *Myran*.

Namn som är främmande för svensk namnstruktur. Godkända: *Fiddeli, Jazz-Thure, Junior, Mig, Modesty, Månstråle, Platinah, Skylar* (jfr *Zkyler* nedan), *Solstråle, Summercloud, Te, Texas, Tiger* och *Twilight*. Ej godkända: *Ikea Nico Decibel, Filur, Main Frame Rackartuss, Hosianna, Kaninen, Knalle, Lakrits, Lingon, Mayday, Måne, October, Simon-Klippan, Sion, Snövit, Wit'stryder, Zkyler, Åskvigg*.

De flesta avslagen vad gäller olämplighet beträffande förnamn hänvisar till att namnet har en påfallande efternamnskaraktär. Man hänvisar härvid ofta till förarbetena som låg till grund för lagen 1963 och lagen 1982 (Prop. 1963: 37 s. 133–135 respektive Prop. 1982: 156 s. 71). Här sägs uttryckligen att släktnamn inte längre får ges som förnamn. Bestämmelsen tillkom för att hindra ett rådande bruk att tillägga moderns efternamn som förnamn.

Ej godkända: *Alford, Amundsen, Björndal, Borregaard, Ernedotter, Hauberg, Hägerflyckt, Høije, Høst, Lekander, Murray, Schmidt, Silfverstråhle*.

Däremot går *Beck* bra. Kammarrätten i Stockholm (1994-05-30) skriver att det "inte [kan] anses att [...] Beck är av påtaglig efternamnstyp". För en namnforskare är detta obegripligt. Bredvid de vanliga sammansatta borgerliga släktnamnen finns en talrik grupp enkla namn. I vissa fall har sådana bildats till ortnamn, t.ex. *Beck* av *Västanbäck*, *Dahl* av *Dala*. Vanliga enkla namn är t.ex. *Berg, Lind, Holm, Björk* och *Ström* (Modéer 1989 s. 129). Även typiska efternamn som *Gutbrie, Hoffman, Jalkeus, Jolin, Krok, Rickman, Sinclair, Skjellerup, Stillhoff* har godkänts som förnamn.

Önskemål vid en översyn

Förutsättningarna för bedömningen av nybildade för- och efternamn har genomgått stora förändringar under 1900-talet. En stor del av förklaringen till de ändrade förutsättningarna finns i samhällsutvecklingen. Auktoriteter har fått allt mindre gehör i den språkliga normbildningen som i stället har blivit mer individuell.

Också statens intresse för släktnamnen ur kontrollhänseende har försvunnit i och med 1982 års namnlag, och istället ges numera den enskilde vidsträckt möjlighet att bestämma över sina personnamn.

SOFI har med två skrivelser till regeringen understrukit behovet av en översyn av 1982 års namnlag och dess tillämpning från språklig synpunkt. Från språkvetenskapligt håll har ställts frågan om inte myndigheterna i alltför hög utsträckning har styrt utvecklingen av namnlagens tillämpning genom administrativa åtgärder och beslut, som bygger på en godtycklig tolkning av namnlagen. Här nedan följer några synpunkter ur namnforskarnas perspektiv.

Vid en översyn av namnlagen kan det nu vara dags att släppa ett antal "fria namn" som man gjort i Norge (Lov 7. juni 2002 nr. 19 om personnavn; se Utne 2006) och numera i Danmark (sedan 1 april 2006; se www.retsinformation.dk och Lerche Nielsen 2007). Enligt Statistiska centralbyrån har 50 % av befolkningen i Sverige något av de 500 vanligaste efternamnen. Ett behov av att få anta ett "vanligt" svenskt efternamn förekommer hos vissa invandrare, som vill inlemmas i den traditionellt svenska kultursfären. Det finns också ett liknande behov från personer som vill byta identitet. Namnskyddet med likhetsgranskningen bör dock kvarstå och bör gälla alla nybildade namn. Under ett helt sekel har människor bytt namn för att få ett unikt namn och det vore fel att beröva dem denna möjlighet.

Mångspråkighet och internationalisering har bidragit till en mer invecklad språkgemenskap (se Josephson 2004 s. 15), och invandringen har även satt djupa spår i efternamnskicket under de senaste decennierna. Självklart ska invandrare kunna behålla sina efternamn eller ansöka om nya efter sina mönster. Hur vi ska förfara med ansökningar från etniska svenskar kan diskuteras. Man kan släppa namnbildningen helt fri. Man skulle också kunna göra skillnad på invandrare och etniskt födda svenskar och applicera nuvarande regler i namnlagen på de sistnämndas ansökningar.

För förnamnens vidkommande är det önskvärt med en central behandling som på Färöarna och på Island samt i Finland och tidigare i Danmark. Man ska kunna avvisa egendomliga skrivvarianter och förnamn som är olämpliga (t.ex. fantasi-namn och konstruerade namn). En lista över godkända namn skulle kunna utarbetas. Namnforskare bör delta i handläggningen.

I den allmänna språkvårdsdebatten har namnen hamnat vid sidan av det övriga språkbruket. Omsorgen om personnamnen bör tillmätas samma betydelse som övrig språkvård.

Källor och förkortningar

- Andersson, Thorsten & Brylla, Eva, 1998: Beachman och Mortaigne – prejudicerande fall för svenskt efternamnsskick? I: SAS 16, s. 109–111.
- Brylla, Eva, 2002: *Ursäkta, hur var namnet? Personnamn i praktiskt bruk*. Uppsala: Bokförlaget Bombus.
- Brylla, Eva, 2003: Behövs en personnamnslag? Namnlagens tillämpning ur språklig synvinkel. I: Ur SOFI:s värld. Vänskrift till Björn Lindquist den 9 september 2002, s. 19–25. Uppsala.
- Brylla, Eva, 2005: The Swedish Personal Names Act 1982 and the impact of its interpretation on the surname stock. I: SAS 23, s. 71–77.
- Josephson, Olle, 2004: *Ju. Ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige*. Stockholm: Norstedts ordbok. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 91. Svenska Humanistiska förbundets skriftserie 117.)
- Lerche Nielsen, Michael, 2007: Et år med den nye danske navnelov. I: SAS 25, s. 95–117.
- Lov 7. juni 2002 nr. 19 om personnavn. Justis- og politidepartementet. Oslo. Länsrätten: domar.
- MFK = Bihang till riksdagens protokoll: Motioner i FK 1896:6, 1898:
- Modéer, Ivar, 1989: *Svenska personnamn. Handbok för universitetsbruk och självstudier*. 3 uppl. Utg. av Birger Sundqvist & Carl-Eric Thors med en bibliografi av Roland Otterbjörk som kompletterats och omarbetats av Sigurd Fries. Lund. (Anthroponymica Suecana 5.)
- Noreen, Adolf, 1924: *Spridda studier. Populära uppsatser 4*. Lund.
- Prop. 1963 = Kungl. Maj:ts proposition nr 37 år 1963. Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till namnlag m.m.; given Stockholms slott den 12 januari 1963. I: *Bihang till riksdagens protokoll år 1963*. Första saml. 7. Kungl. Maj:ts propositioner nr 31–47. 1963. Stockholm.
- Prop. 1982 = Regeringens proposition 1981/82: 156 om namnlag; beslutad den 4 mars 1982. Stockholm. I: *Riksdagen. Protokoll. Bihang*. 1981/82. Saml. 1. Regeringens propositioner. Nr 154–162. Band B 23.
- SAS = *Studia anthroponymica Scandinavica*. Tidskrift för nordisk personnamnsforskning. 1–. 1983 ff.

SFS 1901: 125 = Förordning angående antagande af slägtnamn; gifven Stockholms slott den 5 december 1901. Stockholm.

SFS 1915: 403 = Kungörelse angående ändrad lydelse av tredje stycket i de till nådiga förordningen angående kyrkböckers förande den 23 december 1910 hörande regler till församlingsbokens kol. 1; gifven Stockholms slott den 23 oktober 1915. Stockholm.

SFS 1920: 405 = Giftermålsbalk; gifven Stockholms slott den 11 juni 1920. Stockholm.

SFS 1963: 521 = Namnlag; gifven Stockholms slott den 11 oktober 1963. Stockholm.

SFS 1982: 670 = Namnlag; utfärdad den 24 juni 1982. Stockholm.

SOFI = Språk- och folkminnesinstitutet [numera: Institutet för språk och folkminnen].

Utne, Ivar, 2006: Hvilke holdninger kan leses ut av navneskifter etter den nye personnavnloven? I: *Nytt om namn*. Meldingsblad for Norsk namnelag 44, s. 13–18.

www.darling.se/nr23/namn/ (senast besökt september 2007).

www.retsinformation.dk (senast besökt april 2007).

Summary

The article describes the development of the regulation of Swedish personal names during the 20th century. While earlier legislation was dominated by the idea that name stability was in the public interest, the 1982 Personal Names Act is concerned with the individual's freedom to choose his or her own name.

One factor which will have the greatest impact on the surname stock in the future is how the “suitability requirement”, which is extremely vaguely worded in the act, is interpreted. The article argues that there is a significant problem with the 1982 Act, in that it is out of step with the present-day situation and current practice. The varying ways in which these issues have been handled by the authorities are a persuasive reason for a review of the 1982 Personal Names Act.

Finländsk personnamnslagstiftning. Får man själv bestämma över sitt namn?

Pirjo Mikkonen

Denna artikel belyser innehållet i den finska namnlagen, hur den i praktiken tolkats och vilka namnlösningar myndigheterna har använt sig av under ett-hundra år. Presentationen följer de rättsvetares tolkningar som professor Urpo Kangas, ordförande för nämnden för namnären den vid justitieministeriet, lyfter fram i sina böcker i ämnet. Man kan se en utveckling från en juridiskt fri, men starkt traditionell namngivning, över en situation med stram lagstiftning, till dagens situation där lagarna tolkas allt friare. I Finland är vi på väg mot större frihet för individen att själv bestämma över sitt förnamn och släktnamn (efternamn).

I Finland regleras valet av personnamn och byte av namn av *namnlagen* vars historia börjar år 1921 när den första *släktnamnslagen* träder i kraft. Den fick sin början av kravet på att varje medborgare bör ha ett släktnamn, och om man av någon orsak saknade ett skulle man inom ett år meddela ett namn till församlingens kyrkoherde. Annars hade kyrkoherden rätt att införa i kyrkoboken ett namn han ansåg vara lämpligt. Eftersom största delen av finländarna hörde till den evangelisk-lutherska kyrkan förblev kyrkoböckerna den viktigaste källan för befolkningsregistret också efter att släktnamnslagen trätt i kraft. Den ortodoxa kyrkan upprätthöll, i likhet med andra religiösa samfund, ett register över sina egna medlemmar.

År 1920 fanns det dock fortfarande medborgare särskilt bland allmogen i västra och södra Finland som saknade släktnamn och i stället identifierade sig med sitt förnamn och ett patronymikon. Ägaren till ett hus eller ett torp fick vanligtvis namnet på gården som binamn. I Savolax och Karelen hade man däremot sedan flera århundraden en tradition av släktnamn som gick i arv.

Redan i den första släktnamnslagen slog man fast att ingen fick ta en annan släkts namn. Om någon ville byta ut sitt släktnamn måste den sökande kunna visa att det föreslagna nya namnet lagligt burits av honom eller av hans förfä-

der. I paragrafen om namnändring står det dessutom att ett sådant nytt släktnamn som är olämpligt eller som i fråga om skrivsättet stått i strid med det finländska namnskicket inte bör godkännas. Dessa principer ingår också i den namnlag som trädde i kraft på 2000-talet.

Släktnamnslagen från år 1921 innehåller ett krav om att när prästen hade antecknat en persons släktnamn eller ändring av släktnamnet i kyrkoboken skulle han utan dröjsmål också meddela det till straffregistret. Beredningen av lagen påskyndades av behovet att på ett pålitligt sätt kunna identifiera förbrytare (Kangas 1991, s. 17). Detta var särskilt viktigt efter inbördeskriget år 1918, när man ville registrera personer som stridit bland de röda för att deras vapen skulle kunna samlas in. Ett förnamn och ett patronymikon räckte inte längre till för identifiering.

Släktnamnslagen från år 1986

Den släktnamnslag som trädde i kraft i början av år 1986 visar hur mycket uppfattningen om släktnamnets uppgift förändrats under årtiondenas lopp. Fram till den första släktnamnslagen hade namnen reglerats av sociala normer. Lagen från år 1921 förhindrade att namn valdes eller förändrades fritt. Ett namn skulle enligt lagen vara så stabilt och oförändrat som möjligt och skulle enligt traditionellt mönster gå i arv till barnen och förflyttas till den äkta maken. Efter år 1986 har man lösgjort sig från dessa traditioner och en individ har på vissa villkor kunnat välja namn till sig själv eller sina barn. (Närhi 1996, s. 106) Personnamn regleras fortfarande av samhället eftersom de behövs för olika funktioner i samhället, men i allt större grad är det också en angelägenhet för individen och individens släkt. Finland ingår i den romansk-germanska rättstraditionen där personnamnets förvaltnings tekniska aspekt framhålls på bekostnad av sekretessen (Kangas 1992, s.2). I Finland ser man ändå namnet mer och mer som en privat angelägenhet när lagen ska tolkas i samband med namnändringar.

Bruket av svenska termer i namnlagen är olika i Finland och Sverige. I Sverige togs termen *efternamn* i bruk i namnlagen från år 1982 och användningen av termen *släktnamn* upphörde. I Finland används termen *släktnamn* fortfarande på svenska (jfr *sukunimi* 'släktnamn' på finska) trots att ett namn inte längre nödvändigtvis binder en person till en viss släkt.

Makars släktnamn

När släktnamnslagen från år 1986 förbereddes diskuterades det livligt om kvinnan skulle ta sin makes släktnamn, vilket framhölls som en gammal tradition. I själva verket var det först i äktenskapslagen (som trädde i kraft år 1930) som det stiftades att kvinnan vid giftermål skulle ta sin makes släktnamn eller att hon kunde foga mannens namn till sitt ursprungliga släktnamn. Enligt släktnamnslagen från 1921 hade kvinnan *rätt* att använda sin makes släktnamn. Fram till detta hade denna kutym endast varit en allmän sed som etablerat sig och spridit sig från de högre stånden till folket och hade sitt ursprung i Mellaneuropa och Sverige. År 1980 ratificerade Finland artikel 16 (om diskriminering av kvinnor inom äktenskapet och i hemmiljön) i FN:s kvinnokonvention. Enligt den har kvinnan rätt att själv välja efternamn, yrke och arbetsplats. Även släktnamnslagen 1986 ger en rätt att själv välja släktnamn.

Enligt den nya släktnamnslagen kan kvinnan vid ingång av äktenskap ta sin makes namn men hon kan också behålla sitt eget namn – som hon kan ha ärvt av någon av föräldrarna, som hon kan ha kvar från ett tidigare äktenskap eller som har uppkommit genom en namnändring, alltså det namn hon senast hade som ogift. Makar kan som gemensamt namn anta ett namn som någondera av dem senast hade som ogift, alltså inte ett namn från ett tidigare äktenskap. Den ena maken kan anta ett dubbelnamn där det tidigare släktnamnet står framför det gemensamma. Ett dubbelnamn är alltid personligt och går aldrig i arv till barnen. Den finska namnlagen känner inte till begreppet *mellannamn*, ett namn som kan flyttas över till maken eller barnen (som till exempel i Sverige). Bruket av dubbelnamn är vanligt bland kvinnor, men det är mycket sällsynt att män använder sig av denna möjlighet.

Ibland har man diskuterat om det måste finnas ett bindestreck i ett dubbelnamn (t.ex. *Jutila Romppainen* eller *Jutila-Romppainen*). Lagen säger inget om skrivsättet. Vanligen har man bindestreck, och detta kan försvaras av praktiska skäl.

Trots att den nuvarande lagen har varit i kraft i mer än 20 år, är det ändå fortfarande vanligast att ett gift par tar mannens namn som gemensamt namn. Det gamla namnbruket är seglivat. Det är sällan en man tar sin hustrus namn.

Barnets släktnamn

Enligt den nya lagen får ett barn som föds inom äktenskapet inte automatiskt faderns släktnamn. Om föräldrarna har ett gemensamt släktnamn överförs det till barnet. Har föräldrarna olika släktnamn bör de vid registreringen av barnet med-

delat vilket namn barnet ska bära. Eftersom helsyskon alltid ska ha samma släktnamn får följande syskon alltid samma släktnamn som det första barnet. Barnet får moderns släktnamn om föräldrarna inte meddelar något annat. Också ett barn som föds utanför äktenskapet får moderns släktnamn utom i sådana fall där fadern erkänt faderskap och vill att barnet får hans namn. I en tid där samboförhållanden blir allt vanligare är detta ett allmänt förfarande.

Vad är ett officiellt personnamn?

I praktiken är Befolkningsregistercentralen, som för register över befolkningen, den officiella namnmyndigheten. Religiösa samfund registrerar ändå fortfarande sina medlemmar i lokalförsamlingarna men informationen förs därifrån vidare till Befolkningsregistercentralen. Ett namn är officiellt när det förts in i befolkningsregistret, men det är tillåtet att använda ett annat namn så länge man inte vilseleder myndigheterna. Vid deklaration eller när man får böter måste man uppge sitt registrerade namn, men man kan till exempel prenumerera på en tidning med vilket namn man vill.

Artistnamn och signaturer är inte officiella namn men de skyddas av lagen så att ingen annan person kan anta ett känt artistnamn eller en signatur som släktnamn.

Från släktnamnslagen till namnlagen

År 1986 utnämndes den första nämnden för namnären, så som lagen bestämde och nämnden började genast förbereda en ändring av släktnamnslagen. Resultatet blev namnlagen från 1991 som reglerar både för- och släktnamnen. Den nya namnlagen underlättade avsevärt namnändring och antalet namn som behandlas av nämnden minskade. Efter år 1991 har flera förändringar gjorts i lagen, senast i början av år 2008. Dessa uppdateringar har dock egentligen inte ruckat på principerna om namnval och byte av namn och många av de centrala lösningarna i släktnamnslagen utgör fortfarande centrala delar av namnlagen (Kangas 1991, s. 71).

Den lagändring som gjordes 1999 och innebar att namnmyndighetens uppgifter flyttades från länsstyrelserna till magistraten i det område som den sökande bor i (sedan år 2006 till vilken magistrat som helst) har påverkat namnändringsprocessen mest.

Ändring av släktnamn

Ett namn kan ändras på två sätt, man kan antingen anmäla en ändring eller ansöka om en (alltid skriftligt). Lagen justerar vilket tillvägångssätt som används när. Lagen framhåller att en namnändring är personlig och att en namnändring som en familjemedlem gör inte automatiskt leder till att också de övriga familjemedlemmarnas namn ändras. Om man vill att ändringen ska gälla fler än en person bör ändringsansökan undertecknas av alla berörda parter. Ett barn som fyllt 12 år har rätt att själv bestämma över sitt namn vid en ändring. Barnets släktnamn kan alltså inte ändras mot dess vilja, till exempel vid en skilsmässa. Även ett yngre barn har samma rätt ifall barnet är så moget att dess önskan kan beaktas.

Det som lagen stadgar om äkta makars namn gäller inte sambor eller samkönade par. Om dessa par önskar anta ett gemensamt släktnamn måste de ansöka om det. Regleringarna kring släktnamn härstammar från en tid när sambor, samkönade par och deras familjer inte jämfördes med traditionella familjer där föräldrarna ingått äktenskap med varandra.

Anmälan om namnändring

Efter lagändringen 1991 kan en av makarna inte bara i samband med utan också efter vigseln ta ett dubbelnamn eller avstå från det genom att lämna in en skriftlig anmälan om detta till befolkningsregistret. Detta förfarande kan utnyttjas endast en gång och endast om äktenskapet ingåtts 1986 eller senare. En ändring av namnet i samband med förändringar i familjeförhållanden kräver i de flesta fall endast en anmälan om ändring.

Ansökan om namnändring

Om makarna vid ingången av sitt äktenskap tagit ett gemensamt namn och någon vill återgå till sitt ursprungliga namn måste han eller hon ansöka om detta (Kangas 1991, s. 69).

Det finns en mängd fall där ändringen godkänns rutinmässigt ifall den är ändamålsenlig. Man beviljas ofta ett namn om man tidigare haft det och orsaken är förändrade förhållanden. Till denna typ av fall hör också

1. att man vill ta tillbaka sitt ursprungliga namn
2. att man vill ändra sitt släktnamn till det som någon av föräldrarna har
3. att man vill återta en tidigare makes eller makas släktnamn om man har barn från det äktenskapet och vill ha samma namn som de, eller om ett senare äktenskap varit kortvarigt.

Ansökan om namnändring och utlåtande från nämnden för namnären

Byte till ett helt nytt namn kräver alltid en ansökan. Den riktas till magistraten som ber nämnden för namnären om ett utlåtande. Den sökande måste kunna motivera varför han eller hon vill avstå från det gamla namnet och på vilka grunder det gamla namnet medför olägenhet. Numera är det ovanligt att någon tycker att ett namn på ett främmande språk medför olägenhet, tvärtom förekommer det ofta ansökningar där den sökande vill byta ut ett finskt namn till ett namn som härstammar från ett främmande språk. Ett namn kan medföra olägenhet om det för andra är svårt att stava eller uttala korrekt.

Som olägenhet kan associationer med namnets allmänspråkliga betydelse upplevas om den medför att namnbäraren kan bli förlöjligad. Ett mycket vanligt namn kan också medföra olägenhet. De fem vanligaste släktnamnen i Finland är *Virtanen*, *Korhonen*, *Nieminen*, *Mäkinen* och *Mäkelä*. Också ett mer ovanligt efternamn kan på en specifik ort vara väldigt vanligt. Den som ansöker om en namnändring kan också ha en vilja att skilja sig ur mängden, betona sin identitet eller till och med vara lite snobbig. Också i dessa fall är det vanligt att man framför sakliga argument för namnbytet.

Enligt lagen bör det nya namnet vara acceptabelt och den sökande måste kunna visa att han eller hon har rätt till det nya namnet. Detta betyder i praktiken att namnet inte får förekomma i det finska befolkningsregistret och ifall det gör det ska den sökande kunna visa att han eller hon tillhör den släkt som bär namnet eller av någon annan orsak har rätt till namnet. En sökande får inte heller byta till ett namn som är ett allmänt känt utländskt släktnamn. Namnet får inte heller stå i strid med finskt namnskick eller vara opassande. En sökande kan få rätt att bära ett släktnamn som någon förfader "hävdundet" har burit. Kopplingen till förfäderna ska kunna visas genom en släktutredning. I den finskspråkiga lagtexten används termen *esivanhemmat* 'för-föräldrar' och inte *esi-isät* 'förfäder', eftersom såväl det patriarkala som det matriarkala systemet kan godkännas. (I den svenskspråkiga lagtexten används ändå termen *förfäder*.) Det finns exempel på fall där det namn som makans mor haft som flicknamn har godkänts som namn på en hel familj.

Nämnden för namnären behandlar också fall där orsaken till namnbytet är förändrade förhållanden och andra synnerliga skäl – som lagen uttrycker det. I dessa fall bör motiveringarna vara grundligare än vanligt. Ett "synnerligt skäl" till ett namnbyte kan till exempel vara kriminalitet – kriminella personer beviljas alltid ett nytt namn – eller vilja att lösgöra sig från en släkt.

Hurdana släktnamn kan accepteras?

Lagstiftarna säger att ett namn inte kan förordas ifall det är olämpligt eller medför uppenbar olägenhet. Trots det har nämnden för namnärenden också i sådana fall varit tvungen att överväga om ett namn är acceptabelt eller inte. Den sökandes egen uppfattning är inte tillräcklig utan ärendet övervägs alltid ur allmänna aspekter och en allmänt rådande uppfattning i samhället. Ett namn är olämpligt om det

- är sedlighetssårande,
- är rasistiskt,
- anknyter till en samhällelig institution (t.ex. *Presidentti 'president', *Vankila 'fängelse') eller
- stigmatiserar namnbäraren (t.ex. *Pöljä 'dumskalle', *Paholainen 'djävul').

Uppenbar olägenhet kan också uppstå om namnet är för långt.

Hinder för godkännande av namn som inte omfattas av punkten "synnerliga skäl" är en omdömesfråga även om hindren finns omnämnda i lagen. Enligt lagen får ett namn inte stå i strid med det finländska namnskicket. Ett synnerligt skäl för godkännande av ett namn är t.ex. att den sökande har anknytning till en främmande stat, en främmande kultur eller ett främmande språk, till exempel genom giftermål. Attityderna har förändrats och år 1981 godkändes exempelvis inte ett dubbelnamn som bestod av två namn från olika kulturer, t.ex. *Andersson-Kaewganba*. På 2000-talet räcker det med en anmälan för att få ett sådant namn.

Om den sökande vid ansökan om ett nytt släktnamn har hemvist i Finland följs den finländska lagstiftningen. Ett undantag är isländska medborgare med hemvist i Finland. De har rätt att kräva att namnet följer kutymen i isländsk lagstiftning, alltså att det officiella namnet består av ett förnamn och ett patro- eller metronymikon som inte går i arv.

Vad är finländskt namnskick?

Enligt lagen kan ett släktnamn "som i fråga om form eller skrivsätt står i strid med namnskicket här i landet" inte godkännas. Tillåtna språk är finska, svenska och samiska. (Namn på övriga språk kan godkännas med "synnerligt skäl" som motivering men man får inte hitta på egna namn.) Ett namn bör vara skriftspråkligt och följa finskans, svenskans eller samiskans skrivregler. Det är inte tillåtet att själv hitta på prefix som *von*, *af* eller *ab und zu* eftersom de antyder att namnet är adligt. Om man vill ha ett adligt namn måste man kunna visa att en förfader burit det. (I Finland har gamla adelssläkter inga särskilda privilegier.) Det finns för öv-

rigt också många adelsnamn, inte minst de som härstammar från medeltiden, som saknar denna typ av prefix: *Tavast, Fleming, Horn, Kurki, Rankonen, Karpalainen, Kirves*.

Ett nytt fenomen i det finska namnskicket är att äkta par egenhändigt bildar nya namn som går tillbaka på delar ur bägge parternas namn: *Ruusumäki* och *Kumpulainen* ansökte om och beviljades det gemensamma släktnamnet *Ruusukumpu*. På 1980-talet godkändes ett sådant namn inte, men numera anser man att det nya namnet inte strider mot språkets regler eller är olämpligt. Det ses inte heller som en sammansättning bestående av två olika namn, utan som ett helt nytt namn.

Invandrare kan ansöka om att förenkla sitt namn så att det blir mer lätthanterligt i den finländska omgivningen. Namnändringar hos invandrare följer vanligen den sökandes motiveringar. Det är omöjligt att söka bevis och dokument i hela världen även om det finns information om namnskicket i olika kulturer.

Möjlighet att överklaga magistratens beslut

Om magistraten anser att en ansökan kan bifallas bör detta meddelas i Officiella tidningen. Om någon anser att ändringen kränker hans eller hennes rätt kan han eller hon göra en anmärkning om detta inom 30 dagar. Ett nekande beslut kan den ansökande överklaga hos högsta förvaltningsdomstolen.

Förnamnslagstiftning

Den första *förnamnslagen* i Finland trädde i kraft 1945. Förnamn är en del av ett lands kulturhistoria, de följer idéströmningarna och förändras enligt modet. På grund av förnamnens föränderliga karaktär är det svårt att styra dem, men det är också just därför de behöver någon form av styrning. Förnamnslagen och släktnamnslagen förnyades och sammanslogs till *namnlagen* år 1991.

Alla finska medborgare bör, förutom ett släktnamn, ha minst ett och högst tre förnamn. Rättsvetare (t.ex. Kangas 1991) talar om synliga och dolda förnamn ("näkyvät ja piiloon jäävät etunimet"). Det första förnamnet, vanligen tilltalsnamnet, är synligt medan det andra och det tredje namnet är dolt. I själva verket kan var och en ändå använda sitt andra eller tredje namn utan särskilda åtgärder. Om det är ett patro- eller metronymikon eller om ett syskon har samma namn som andra- eller tredjenamn kan det inte tas i bruk som ett synligt namn.

Barnets namn måste anmälas till befolkningsregistret inom två månader efter barnets födsel. Namnet blir officiellt när det finns i registret. I Finland hör över 80 % av befolkningen till den evangelisk-lutherska kyrkan vilket gör att största delen

av barnen får sitt namn vid dopet och församlingen ser till att anmäla namnet till befolkningsregistret. I andra fall kan föräldrarna själva anmäla sitt barn. Föräldrarna bestämmer tillsammans eller en ensamstående mor bestämmer ensam vilket namn barnet ska få. (Kangas 1998, s. 3.)

Tvåmånadersregeln från födseln eller från invandringen gäller också utläningar med hemvist i Finland, även om man i deras kultur har andra seder. Efter att namnet registrerats är det permanent, även om det i ursprungskulturen är brukligt att byta namn när barnet växer.

Hurdana förnamn kan accepteras?

Redan i förnamnslagen från 1946 finns en paragraf som stadgar att förnamnet inte får bryta mot språk- eller könsnormen eller vara oacceptabelt. Förnamnet får inte heller medföra barnet uppenbar olägenhet. I Finland har det ändå aldrig funnits krav på att förnamnet måste finnas i almanackans namnförteckning. Sedan år 2005 finns det nästan 2 000 förnamn i almanackan när de finska, svenska och samiska namnförteckningarna räknas ihop. Den ortodoxa almanackan innehåller delvis samma, men också andra, namn. Finländarna bär cirka 50 000 olika förnamn. I den nya namnslagen från 1991 har man blivit liberalare, särskilt vad gäller byte av förnamn. Myndigheterna ska inte motarbeta den kreativitet som förekommer i fråga om förnamn. Det enda som ska begränsa föräldrarnas påhittighet är att namnet inte ska få medföra barnet olägenhet. Befolkningsregistercentralen är skyldig att undersöka lagligheten och lämpligheten hos varje anmält namn. (Kangas 1991, s.134) Ibland vill barnets föräldrar välja ett unikt namn. Man ska ändå minnas att namn består av språkliga element som alla medlemmar i språksamfundet har rätt till. Ingen har monopol på ett förnamn. Om ett nyskapat namn är lyckat kan den som en gång hade ett unikt namn plötsligt ha många namnar.

Alla de hinder som lagen nämner kan efter övervägande förstås på ett annat sätt på 2000-talet än när lagen stiftades.

1. Namnet får inte i fråga om form eller skrivsätt stå i strid med finländskt namnskick. I Finland begränsas namnskicket och formen inte till det finska språket. Förutom svenskan påverkar också det angloamerikanska namnbeståndet starkt och det är ett faktum man inte kan bortse från. Det finns dock skäl att undvika "onödiga" bokstäver som avviker från det finska alfabetet. En enda bokstav eller en bokstavskombination som inte bildar ett ord kan inte godkännas som namn eftersom sådana namn saknar modeller i finskan och svenskan.

Att vardagliga smek- och tilltalsnamn görs till officiella förnamn kan anses stå i strid med namnskicket. Men gränsen är vacklande och föränderlig. Nästan alla

förnamn som finns i den finska almanackan och härstammar från ett gammalt gemensamt europeiskt namnförråd är ursprungligen vardagliga tilltalsformer: *Pekka*, *Mikko*, *Pirjo*, *Liisa*. Också nyare smeknamn håller på att bli officiella förnamn. Godkända är t.ex. *Eki*, *Jakke*, *Jaska*, *Jokke*, *Lissu*, *Malla* och *Pipsa*. Fortfarande godkänns inte alla förslag men utvecklingen går allt mer mot vardagliga smeknamn.

2. Ett namn får inte vara opassande. Detta hinder är i högsta grad beroende av kulturella begrepp och traditioner. Objektivt smaklösa, kränkande och stigmatiserande namn är t.ex. *Pontius Pilatus*, *Judas*, *Uuno Tuli* ('det blev en tönt'). Ett namn som hos oss uppfattas som neutralt kan dock i ett annat språk få en biton som kan vara en belastning för namnbäraren, men det kan man inte ta hänsyn till. Det finska namnet *Soili* kan i en internationell omgivning uppfattas som väldigt negativt, jämför engelskans *soil* 'smuts, avloppsvatten, dynga'.

Ett namn får inte medföra oanständiga associationer eller vara religiöst kränkande. Inom det lutherska samfundet används inte förnamnet *Jesus* och en man kan inte få namnet *Maria* trots att detta är allmänt i katolska länder. Förnamnen *Kristus* och *Ikuinen Elämä* ('evigt liv') kränker religiös sed. Namn som allmänt används som smeknamn på djur passar inte som förnamn på människor: *Musti* och *Kille* är finska hundnamn, *Heluna* ett konamn. Uppfattningarna kring olämplighet har förändrats; man tyckte exempelvis år 1982 att namnet *Omena* ('äpple') var opassande, men år 2007 hade 17 flickor fått detta namn.

3. En flicka kan inte bära ett mansnamn och en pojke kan inte bära ett kvinnonamn. I almanackan får man klart besked om namnens gruppstillhörighet. Namn som inte finns i almanackan, till exempel vardagliga smeknamn kan ibland användas av bägge könen. *Ami* kan vara en hypokorism för de finska mansnamnen *Armas* eller *Antti* men på svenska kan det vara ett kvinnonamn. Ju fler vardagliga smeknamn som godkänns som officiella förnamn, desto svårare blir det att följa denna punkt i lagen. Nybildade namn är inte heller alltid helt tydligt kvinno- eller mansnamn eftersom finskan saknar morfologiska drag som skiljer maskulint från feminint.

4. Ett släktnamn kan inte godkännas som förnamn om det inte är frågan om ett patro- eller metronymikon bildat till mammans eller pappans förnamn och det står efter förnamnet. Om pappan heter *Kalevi* bör patronymikonet stå i formen *Kalevinpoika* ('Kalevis son') eller *Kalevintytär* ('Kalevis dotter'). Formerna **Kalenpoika* eller **Kallentytär* som varianter för *Kalevi* duger inte. För dagens finländare känns det främmande att termen "släktnamn" används i den här delen av lagen eftersom dessa patro- och metronymer inte är någons släktnamn, men uttrycket går flera årtionden tillbaka.

5. Ett barn får inte, förutom som andra- eller tredjenamn, ha samma namn som ett syskon eller halvsyskon. Det vore opraktiskt om syskonen hette samma sak. Tre bröder kan heta *Lauri Pekka Jubani*, *Jukka Pekka Jubani* respektive *Jyrki Pekka Jubani*.

6. Ett förnamn som inte uppfyller dessa kvar kan ändå godkännas (1) på religiösa grunder, (2) om personen har anknytning till en främmande stat och det föreslagna namnet motsvarar det landets namnskick eller (3) av något annat giltigt skäl. En invandrare kan alltså följa sin egen namnkultur. Man har t.ex. ansett att det finns giltigt skäl att ge ett barn ett spanskt namn om det är resultatet av en kortvarig semesterförälskelse på Kanarieöarna, trots att faderskapet inte officiellt bestyrkts.

7. Förnamnet kan bestå av två delar, till exempel *Marja-Liisa* och *Juba-Pekka*. Ett namnpar som sammanbinds av ett bindestreck räknas som ett namn. Namnkombinationen *Marja-Liisa Kirsi-Marja Kukka-Maaria* innehåller tre namn, vilket lagen tillåter och är alltså en möjlig, men inte ändamålsenlig namnkombination. Tredelade namn hör inte till namnskicket, t.ex. **Kirsi-Marja-Liisa*.

Ändring av förnamn

Sitt förnamn kan man ändra en gång med en skriftlig anmälan till magistraten. Det nya namnet bör följa samma villkor som när man namnger ett barn. Vid ändring av förnamnet på ett barn som fyllt 12 år behövs ett skriftligt godkännande från barnet. Ett barn som fyllt 15 år kan mot sin vårdnadshavares vilja ändra sitt förnamn.

Om man senare vill göra fler ändringar räcker det inte längre med en anmälan om det utan då behövs en ansökan. I ansökan måste man uppge goda grunder för namnbytet och det nya namnet måste vara acceptabelt. Vilken orsak som helst är inte giltig och det är myndigheten som bedömer giltigheten. En orsak kan vara att personen använder ett annat namn som etablerats på bekostnad av det officiella. En annan orsak kan vara att namnet försakat namnbäraren uppenbar olägenhet. En orsak kan också vara att det på samma ort bor en annan person med samma namn och att personerna förväxlats. Förnamnet är en så personlig angelägenhet att det räcker med att namnbäraren uppger att han eller hon lider av det. Detta gäller om namnet inte redan tidigare bytts. Mer objektiva olägenheter är att namnet står i strid med finländskt namnskick, att det är ett namn som är typiskt för det andra könet eller att ett syskon eller halvsyskon bär samma namn. Ett oacceptabelt namn kan man inte beviljas även om man skulle ansöka om det. Det är

ingen privatsak om oacceptabla namn etableras i namnkulturen och det är språk- och kultursamfundet som avgör vilka namn som är oacceptabla.

Rättelseyrkande och överklagande

Om ett barn döps i kyrkan, är det kyrkoherden som avgör om namnet är lämpligt eller inte. Om kyrkoherden och barnets föräldrar är av olika åsikt kan föräldrarna skriftligen kräva en rättelse av kyrkoherden, som då vidarebefordrar ärendet till magistraten. Följande besvärsinstanser är förvaltningsdomstolen och högsta förvaltningsdomstolen. Några fall har till och med behandlats i Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna. I dessa fall har man grubblat på vad som är funktionen och syftet med ett personnamn. Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna anser nämligen alltid att en persons namn är en personlig angelägenhet och att de mänskliga rättigheterna kränks om man inte får det namn som man valt för sig själv eller sitt barn. Genom beslut från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har namn som står i strid med finländskt namnskick vunnit laga kraft. Ett namn är ändå ett samhälleligt sätt att identifiera samfundets medlemmar. Därför behövs det av praktiska skäl överenskommelser om hurdana namn som är användbara i individens språksamfund och kulturomgivning.

Nämnden för namnärenden

I samband med att släktnamnslagen stiftades 1986 tillsattes också *nämnden för namnärenden*, en expertgrupp som lyder under justitieministeriet. Regeringen utser två rättsvetare som fungerar som ordförande respektive vice ordförande och dessutom sakkunniga representanter från befolkningsregistret, representanter för släktforskning samt för finsk och svensk namnforskning. Till nämndens uppgifter hör att ge utlåtanden till domstolar, magistraten och andra myndigheter i personnamnsärenden och dessutom följa med namnpraxisen och ta initiativ och ge förslag för att utveckla lagstiftningen kring för- och släktnamn. I vissa fall av namnändringar undersöker och avväger nämnden ändringens ändamålsenlighet. Nämnden kan antingen förorda eller inte förorda namnändringarna, men dess utlåtanden är inte bindande för de beslutsfattande organen.

I takt med att samhällets värderingar förändras och kraven på sekretess och individualism ökar blir nämndens uppgift allt svårare. Vad är acceptabelt, språkriktigt och finländskt? De språkliga normerna blir allt friare. Uppfattningen om det officiella och inofficiella vardagliga språkbruket grumlas och med det också upp-

fattningen om namnen. Talspråkligheten erövrar de offentliga medierna – varför duger då inte talspråkliga förnamn i officiellt bruk i offentligheten?

Källor

Etunimikirja. 1947. Tietolipas 5. Toimittaneet Teppo ja Kustaa Vilkuna.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Kangas, Urpo 1991: *Ibmisen nimi. Nimenmääräytymisen oikeudelliset rajat*.
Lakimiesliiton kustannus. Helsinki.

Kangas, Urpo 1998: *Suomen nimioikeus. Lyhyt oppimäärä*. Lakimiesten
kustannus. Helsinki.

Närhi, Eeva Maria 1996: *Suomalaista sukunimikäytäntöä*. Kielenkäytön oppaita
1. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Edita. Helsinki.

Lag om släktnamn 1920/328

Förordning om släktnamn 1920/329

Lag om förnamn 1265/1945

Förordning om förnamn 1266/1945

Släktnamnslag 694/1985

Släktnamnsförordning 803/1985

Förordning om nämnden för namnärenden 804/1985

Lag om ändring av släktnamnslagen 253/1991

Namnförordning 254/1991

Lag om ändring av namnlagen 485/1993

Förordning om ändring av 6 § i namnförordningen 222/1997

Lag om ändring av namnlagen 617/1998

Lag om ändring av namnlagen 69/1999

Förordning om ändring av namnförordningen 597/1999

Förordning om ändring av 1 § förordningen om nämnden för namnärenden
598/1999

Lag om ändring av namnlagen 958/2006

Lag om ändring av namnlagen 421/2007

Lag om ändring av 14 § i namnlagen 1010/2007

Summary

The article describes the Finnish Names Act, how it has been interpreted in practice, and which solutions have been adopted by the authorities over the last 100 years. The presentation is consistent with the juridical interpretations in the books on this subject by professor Urpo Kangas, president of the names committee at the Ministry of Justice. There is apparently a development from the juridically free but essentially traditional naming policy in the past to a more stringent legislation, towards the situation today, which allows for these laws to be interpreted in increasingly liberal ways. Finland is moving towards greater freedom for the individual to decide independently on his or her first names and surname.

Den islandske navnelov

Haraldur Bernharðsson

Den nugældende navnelov i Island, lov nr. 45 fra 1996, trådte i kraft den 1. januar 1997. Loven gør krav om fonologisk og morfologisk tilpasning af navne af udenlansk oprindelse og islandsk retskrivning. Loven fortsætter også et forbud mod optagelsen af nye efternavne som har været en del af islandsk navnelovgivning fra 1925, men indfører en ny kategori af navne, mellemnavne, som ikke har været tilladt i tidligere navnelov i Island. I den islandske patronymtradition vælger man at bære sin fars eller sin mors fornavn som patronym, og langt de fleste bærer deres fars navn. En af nydannelserne i den nugældende navnelov er at det ikke længere er nødvendigt at vælge enten sin fars fornavn eller sin mors fornavn som patronym; nu er det muligt at bære to patronymer og dermed begge forældres fornavn.

Efter en kort historisk oversigt om islandsk navnelovgivning beskrives her nogle af de vigtigste artikler i den nugældende lov: om personnavneudvalget og navnelisten, om fornavne, om mellemnavne, om patronymer og om islandske statsborgere af udenlandsk oprindelse og deres ret under den islandske navnelov.

Den første lov angående islandske personnavne blev vedtaget i 1913 (lov nr. 41/1913) og opstod midt under en heftig debat om efternavne (se Guðrún Kvaran og Sigurður Jónsson frá Arnarvatni 1991: 70–81). Mange anså efternavne for at være en uvelkommen udenlandsk indflydelse og en trussel mod den islandske patronymtradition (se nedenfor), mens andre påstod at menneskets frihed til at optage et efternavn ikke kunne begrænses. Den sidstnævnte gruppe gik af med sejren og under loven fra 1913 blev efternavne tilladt. Men diskussionen fortsatte og i 1925 trådte en ny lov i kraft (lov nr. 54/1925) som nedlagde forbud mod optagelsen af nye efternavne.

Loven fra 1925 blev ikke systematisk gennemført, og mange nye efternavne blev optaget. Tre gange blev der fremlagt et lovforslag i Altinget til en ny navnelov, i 1955, 1971 og 1981, men disse forslag blev aldrig til en lov. I 1989 blev der nedsat et udvalg for at revidere navneloven; udvalgets lovforslag blev vedtaget

som lov nr. 37/1991. Loven fra 1991 var meget mere udførlig end loven fra 1925. Den ældre lov beskrev at et fornavn skulle være islandsk og derfor blev udlændinge, som fik islandsk statsborgerskab, nødt til at kaste bort deres oprindelige navn og optage et islandsk navn. Denne betingelse blev stærkt bestridt. Ifølge loven fra 1991 skulle udlændinge, som fik islandsk statsborgerskab, derimod optage ét islandsk fornavn som tillæg til deres oprindelige fornavn som de kunne beholde.

Loven fra 1991 beskrev at et fornavn skulle være islandsk eller have vundet hævd i det islandske sprog. Denne betingelse blev kritiseret, fordi den beskrev at fornavne af udenlandsk oprindelse kun kunne optages hvis de kunne betragtes som traditionelle i det islandske sprog, selvom de var helt tilpasset til det islandske sprog, både fonologisk og morfologisk set og havde en helt islandsk skrivemåde. Definitionen af et "islandsk" navn var også omstridt (se Halldór Ármann Sigurðsson 1993 med henvisninger). Blandt forbedringer i loven var bestemmelsen om oprettelsen af et personnavneudvalg som skulle udgive en liste med godkendte navne og træffe afgørelse vedrørende personnavne.

Et nyt udvalg blev nedsat af justitsministeren i 1993 for at revidere loven og et nyt lovforslag blev fremlagt i Altinget. Det blev vedtaget som lov nr. 45 fra 1996 og trådte i kraft 1. januar 1997. Lovforslaget og bemærkninger til loven findes i *Alþingistíðindi* A 1995–96:661–92, men også på Altingets hjemmeside (<http://www.althingi.is>) samt et referat fra debatten i Altinget, betænkning fra Rets- og Kirkeudvalget og selve loven nr. 45/1996.

Personnavneudvalget og navnelisten

Ifølge navneloven fra 1996 (artikler 21–23) skal justitsministeren nedsætte (til fire år ad gangen) et personnavneudvalg med tre medlemmer: én udpeget af Islands Universitets humanistiske afdeling, den anden udpeget af Islands Universitets juridiske afdeling, og den tredje udpeget af Islandsk sprognævn. Personnavneudvalgets opgave er blandt andet at offentliggøre en liste med godkendte pige- og drengenavne, samt mellemnavne, være rådgivende om personnavne, blandt andet til præster, det centrale personregister og forældre, og træffe afgørelse i sager vedrørende personnavne ifølge navneloven. Personnavneudvalgets navneliste (*mannanafnaskrá*) indeholder godkendte fornavne og mellemnavne, samt en liste af afviste navne. Listen, samt udvalgets kendelser, er tilgængelig på <http://www.rettarheimild.is/mannanafn>.

I loven er der nogen gange henvisning til hævden. I bemærkninger til lovforslaget findes retningslinjer for afgrænsningen af begrebet "hævd" i loven, og det

anbefales at personnavneudvalget skal fastsætte arbejdsregler for tolkningen af begrebet. Nuværende udvalg bruger de følgende arbejdsregler, bygget på bemærkningerne til lovforslaget og ældre arbejdsregler (anerkendt på udvalgets møde den 14. november 2006, se udvalgets kendelser på <http://www.rettarheimild.is/mannanofn>).

(1) Et navn af udenlandsk oprindelse betragtes som traditionelt i islandsk såfremt det opfylder én af de følgende betingelser:

- a. Navnet bæres nu af mindst 15 islændinge.
- b. Navnet bæres nu af 10–14 islændinge hvoraf den ældste er mindst 30 år gammel.
- c. Navnet bæres nu af 5–9 islændinge hvoraf den ældste er mindst 60 år gammel.
- d. Navnet bæres nu af 1–4 islændinge og forekommer i folketællingslisten 1910. Navnet bæres ikke af nogen nulevende islænding, men forekommer i mindst to folketællingslister fra 1703–1910.

(2) Med *islænding* menes dem som har fået statsborgerskab uden ansøgning og har, eller har haft, fast bopæl i Island.

(3) Et fremmednavn kan betragtes som traditionelt, selvom det ikke forekommer i folketællingslister, hvis det har vundet en plads i islandsk kultur. Et navn har vundet en plads i islandsk kultur hvis det forekommer i almindeligt kendte værker, originale eller oversatte, i en form som ikke er i modstrid med det islandske sprogsystem.

Fornavne

Lovens kapitel tre handler om fornavne. Hvert barn skal få mindst et og højst tre fornavne, ifølge artikel 4. Lovens betingelser for dannelsen af et fornavn beskrives i artikel 5. Disse betingelser består af fem punkter, som anføres i (4):

(4)

- a. Et fornavn skal have en endelse i genitiv eller have vundet hævd i det islandske sprog uden en genitivendelse.
- b. Navnet må ikke være i modstrid med det islandske sprogsystem.

- c. Navnet skal skrives i overensstemmelse med almindelige islandske retskrivningsregler, undtagen de tilfælde hvor en anden skrivemåde har vundet hævd.
- d. En pige skal få et kvindenavn og en dreng skal få et mandsnavn.
- e. Et personnavn må ikke dannes på en måde der kan gøre navnebæreren fortræd.

Den første betingelse, i (4a), stiller et krav om en endelse i genitiv. Formålet med den er at bevare den islandske tradition at bruge farens eller morens fornavn i genitiv med tilføjelsen af *-son* 'søn' eller *-dóttir* 'datter' som efternavn (patronym). Et barn som har faren *Guðmundur* eller *Sigurður* kan nævnes efter sin far, som vist i (5a–b) fornedet med genitivendelsen i fed type. På samme måde kan et barn, som har en mor ved navnet *Guðrún* eller *Anna*, bruge sin mors fornavn som efternavn, som i (5c–d).

(5)

- a. Guðmundsson 'søn af Guðmundur' – Guðmundsdóttir 'datter af Guðmundur'
- b. Sigurðsson 'søn af Sigurður' – Sigurðardóttir 'datter af Sigurður'
- c. Guðrúnarson 'søn af Guðrún' – Guðrúnardóttir 'datter af Guðrún'
- d. Önnuson 'søn af Anna' – Önnudóttir 'datter af Anna'

Nogle mandnavne kan have to forskellige genitivendelser, *-s* og *-ar*; f.eks. navnet *Sigurður*. I forbindelse med *-dóttir* er det traditionelt at bruge genitivformen *Sigurðar*; jf. (5b), men med *-son* findes begge udgaver, selvom *Sigurðs* er hyppigere (og findes kun i denne sammensætning; genitiven uden for sammensætningen er udelukkende *Sigurðar*).

Grunden til at denne betingelse findes i loven er ikke den at brugen af genitivendelsen i personnavne er ved at forsvinde. Formålet er i højere grad at sikre at navne af udenlandsk oprindelse bliver tilpasset til det islandske bøjningssystem og kan bruges i genitiv i sammensætninger med *-son* og *-dóttir*.

Der findes selvfølgelig islandske substantiver og navne som ikke har en klar genitivendelse, d.v.s. de har en nullendelse, f.eks. nom. sing. *foss*, gen. *foss* 'vandfald' og mandnavnet *Gils*, hvor genitivendelsen *-s* er blevet assimileret til rodens *s*. Det samme ville også ske i fremmednavne som f.eks. *Frans*, *Jens*, *Lars*, *Mars* og *Nils*. I navne som ender på en konsonant + *s* kan en nullendelse i genitiv derfor anses for normal.

Den anden betingelse er at et fornavn ikke må være i modstrid med det islandske sprogsystem, jf. (4c). I bemærkninger til lovforslaget er det islandske sprogsystem forklaret som ”samling af de regler som har vundet hævd i det islandske sprog”. Formålet med denne betingelse er ikke mindst at forhindre at traditionelle navne bliver forandret. For eksempel betragtes mandnavnene (nominativformer) *Guðmund* og *Þorstein* som en overtrædelse af de gamle traditionelle navne *Guðmundur* og *Þorsteinn* og kan derfor ikke tillades. I nogle tilfælde må navne uden nominativendelse dog betragtes som traditionelle, ifølge principperne i arbejdsreglene i (1)–(3) ovenfor. Det gælder f.eks. mandnavnene *Erling* og *Svanberg* ved siden af de ældre *Erlingur* og *Svanbergur*. Denne betingelse tilslutter også at forebygge nydannelser som er i modstrid med islandske orddannelsesprincipper, f.eks. sammensætninger med tre hoveddele som *Guðmundrún*, *Guðmundþáll* og *Ragnbildmundur*. Denne betingelse forhindrer også at navne som indeholder lydforbindelser som ikke findes i det islandske lydsystem kan godkendes. Det gælder f.eks. forbindelserne *tsj*, *dsj* eller *dji* i navne som *Charles* eller *Jean*. Et navn skal også passe ind i bøjningssystemet. Kravet om en genitivendelse er allerede nævnt.

Den tredje betingelse er at navnet skal skrives ifølge almindelige islandske retskrivningsregler, undtagen de tilfælde hvor en anden skrivemåde har vundet hævd, jf. (4c). I bemærkninger til lovforslaget henvises til retskrivningsregler udstedt af kulturministeriet (nr. 132/1974 og 261/1977 i *Stjórnartíðindi* B). De fleste navne der bliver afvist fordi de ikke opfylder denne betingelse er af udenlandsk oprindelse og deres skrivemåde svarer ikke til deres udtale i islandsk. Som eksempel kan nævnes navne hvor navnets udtale i islandsk kræver en skrivemåde med accent over et vokaltegn. I (6) anføres nogle eksempler af skrivemåder som er blevet afvist i de sidste år; i parentes gives den anbefalede islandske skrivemåde.

(6)

Arianna (Arianna), Amelia (Amelía), Anastasia (Anastasía), Isabella (Ísabella), Julian (Júlían), Mario (Marío), Niels (Níels), Nora (Nóra), Rosita (Rósíta)

I mange tilfælde er navne blevet afvist fordi de er skrevet med *th* eller *ph* hvor almindelig islandsk skrivemåde ville være med *t* eller *f*. I (7) vises nogle eksempler af denne type (hvor der i nogle tilfælde også mangler accenttegn) med den anbefalede islandsk skrivemåde i parentes.

(7)

Anthon (Anton), Júðith (Júdit), Katharína (Katarína), Lisbeth (Lísbet), Mikhael (Mikhael), Ralph (Ralf), Stephan (Stefán, Stefan), Tímótheus (Tímóteus)

I mange tilfælde er navne blevet afvist på grund at de skrives med bogstavene *c* og *z* som ikke bruges i islandsk retskrivning. Eksemplerne i (8) indeholder alle *c* eller *z* og nogle andre ejendommeligheder som ikke er i overensstemmelse med almindelig islandsk retskrivning; de er derfor blevet afvist. I parentes vises den anbefalede islandske skrivemåde.

(8)

Baltazar (Baltasar), Cecilía (Sesilía), Cesar (Sesar), Christiana (Kristjana), Christa (Krista), Conny (Konní), Dominic (Dóminík, Dómíník), Eliza (Elísa), Franzisca (Fransiska), Hector (Hektor), Lucia (Lúsía), Marz (Mars), Mizt (Mist), Rebecca (Rebekka), Spartacus (Spartakus), Veronica (Verónika, Veróníka), Vincent (Vinsent)

Forskellige andre ting kan nævnes. Navnene i (9) anføres som eksempler på andre typer af skrivemåder som ikke er blevet godkendt; den anbefalede islandske skrivemåde vises i parentes.

(9)

Dyljá (Diljá), Erykah (Erika), Kai (Kæ), Liisa (Lísa), Maia (Mæja), Patryk (Patrik), Siv (Sif), Sybilla (Sibilla)

Til gengæld findes mange navne med skrivemåde som ikke kan anses som passende islandsk retskrivning, men er trods det blevet godkendt, fordi disse skrivemåder er blevet brugt i Island og må betragtes som traditionelle ifølge principperne i (1)–(3) ovenfor. I (10) anføres nogle eksempler på godkendte navne med uislandske skrivemåder. I mange tilfælde findes det samme navn også med almindelig islandsk skrivemåde, som i (10) vises i parentes, men der er nogle tilfælde hvor en korrekt islandsk skrivemåde sandsynligvis aldrig er blevet anvendt og de er markeret med et spørgsmålstegn.

(10)

Anthony (Antóní), Bruno (Brúnó), Christian (Kristján), Christopher (Kristófer), Evelyn (Evelín?), Jack (Djakk?), Joshua (Jósúa), Patrick (Patrik), Sophus (Sófus), Theresa (Teresa), Zophonías (Sófónías, Sófonías)

Den fjerde betingelse i artikel 5 foreskriver at en pige skal få et kvindenavn og en dreng skal få et mandnavn, jf. (4d) foroven. Det betyder at intet navn kan være både et kvindenavn og et mandnavn, medmindre det traditionelt findes som både kvindenavn og mandnavn, men den slags navne findes sandsynligvis ikke i islandsk. I islandsk er der tre grammatiske køn, hankøn, hunkøn og intetkøn, og fire kasus, nominativ, akkusativ, dativ og genitiv. Trods det må nominativen betragtes som den vigtigste kasus og navnelisten, som offentliggøres ifølge navneloven, indeholder kun navnenes nominativform.

Der er ikke altid direkte sammenhæng mellem navnebærerens køn og navnets grammatiske køn. Blandt islandske navne findes mandnavnene *Sturla* og *Skúta* som har hunkønsbøjning (henholdsvis akk./dat./gen. *Sturlu* og *Skútu*). En klasse kvindenavne har nominativendelsen *-ur* som er en karakteristisk hankønsendelse: *Auður*, *Gerður*, *Gunnur*; *Hildigunnur*, *Ragnheiður*, *Sigríður*. I de andre tre kasus er deres bøjning dog en klar hunkønsbøjning (akk. *-i*, dat. *-i*, gen. *-ar*). Disse navne er traditionelle og populære islandske kvindenavne, men til denne klasse hører også mindre almindelige kvindnavne som *Ilmur* eller *Hleiður*. De opfattes af mange som mandnavne fordi nominativen ligner et hankønsord og ved siden af *Ilmur* findes der også hankønsordet *ilmur* 'duft'. Mandnavnet *Blær* (akk. *Blæ*, dat. *Blæ*, gen. *Blæs*) forekommer i Halldór Laxness' *Brekkukotsannáll* (1957) som et kvindenavn og det har sat i gang en efterspørgsel efter kvindenavnet *Blær*. Alle disse ønsker er dog blevet afvist på grund af denne betingelse i loven, selvom kvindenavnet *Blær* ville have en anden bøjning end mandnavnet *Blær* (Margrét Jónsdóttir 2001). Mange fremmednavne bærer ikke noget klart morfologisk kønsmærke i nominativ, f.eks. mandnavnet *Jóel* og kvindenavnet *Bóel* (selvom de har forskellig bøjning med henholdsvis *-s* og *-ar* i genitiv), så det kan være svært at beslutte hvad der skal betragtes som et mandnavn og hvad som et kvindenavn, uden at tage hensyn til hele bøjningen.

Den sidste betingelse i artikel 5 foreskriver at et personnavn ikke må dannes på en måde som kan gøre navnebæreren fortræd, jf. (5e) ovenfor. Denne betingelse er tiltænkt som beskyttelse for børn mod at bære et navn som kan vække anstød. Navne som pigenavnet *Satanía* og drengenavnene *Lusifer* og *Finngálkn* (en mytologisk skabning, halvdelen mand og en anden halvdel dyr, efterkommer af en kat og en ræv) er blevet afvist på grund af denne betingelse, men den er meget sjældent brugt.

Betingelserne i artikel 5 er i det hele taget meget mindre stringente end betingelserne i den ældre navnelov fra 1991 hvor artikel 2 beskrev blandt andet at et fornavn skulle være islandsk eller have vundet hævd i det islandske sprog. Under den ældre navnelov kunne kun de fremmednavne optages som allerede var i

brug og havde vundet hævd i det islandske sprog, men nye fremmednavne kunne ikke optages, selvom de var fuldstændig tilpasset, både fonologisk og morfologisk set. I den nye lov er der ikke længere et krav om at et fornavn skal være islandsk; en betingelse som må være meget svært at vurdere. Hvis navnet er tilpasset til det islandske lyd- og bøjningssystem og har en islandsk skrivemåde så kan det godkendes. Det betyder at der er intet krav om at navnet skulle være dannet af islandske ord og under loven er det ikke muligt at afvise meningsløse lydrækker som *Skjarþur* eller *Skunnar*. I bemærkninger til lovforslaget står at det ville være svært at komme op med kendemærker hvor man kunne skelne mellem fremmede navnestammer som f.eks. *Vilm-* i kvindenavnet *Vilma* og navnestammer som *Skjarþ-* eller *Skunn-*; fra et islandsk synspunkt er alle tre meningsløse lydrækker. Men trods alt er der måske ikke stor sandsynlighed for at forældre ville ønske at give deres barn et navn som *Skjarþur* eller *Skunnar* og derfor er det bedst at have tillid til forældrenes smag i navngivningen.

Melleminavne

Loven fra 1996 tillader en type navne som ikke findes i ældre navnelovgivning i Island: *melleminavne*. Grunden til at melleminavne blev medtaget i den nye navnelov er blandt andet at i samfundet er der stor efterspørgsel efter melleminavne, og selvom de ikke har været tilladt i tidligere lovgivning, bærer mange islændinge melleminavne, fordi før den tidligere navnelov fra 1991 og oprettelsen af personnavneudvalget var der ikke noget systematisk opsyn med navngivning i Island.

En kort oversigt over artikel 6 fra kapitel tre om melleminavne er i (11):

(11)

- a. Ét melleminavn kan gives til et barn i tillæg til dets fornavn eller fornavne. Et melleminavn kan gives til enten pige eller dreng.
- b. Et melleminavn skal være dannet fra islandske ordstammer eller have vundet hævd i det islandske sprog, men et melleminavn kan dog ikke have en nominativendelse.
- c. Navne som kun er traditionelle som fornavne kan ikke optages som melleminavne. Et navn, som bæres af forældre, kan optages i genitiv som melleminavn.
- d. Melleminavne dannet af et fornavns genitivform med *-son* 'søn' eller *-dóttir* 'datter' tilføjet er ikke tilladt.

- e. Et mellemnavn, som afviger fra betingelserne i (11a–c), kan optages under den omstændighed hvor ansøgerens helsøskende, forældre eller bedsteforældre bærer eller har båret navnet som fornavn eller mellemnavn.
- f. Et mellemnavn skal skrives ifølge almindelige islandske retskrivningsregler, undtagen de tilfælde hvor en anden skrivemåde har vundet hævd.
- g. Et mellemnavn må ikke dannes på en måde som kan gøre navnebæreren fortræd.

I bemærkninger til lovforslaget nævnes *Bláfeld*, *Mosfells*, *Sædal*, *Vatnsnes* og *Önffjörð* som eksempler på mellemnavne som er dannede fra islandske ordstammer, jf. betingelsen i (11b). Til gengæld ville navne som *Marcher* og *Öder*, som ikke er af islandske ordstammer, kun være tilladt hvis de har vundet hævd i det islandske sprog. Her behandles begrebet *hævd* efter arbejdsreglerne i (1)–(3) ovenfor.

Det samme mellemnavn kan bæres af begge køn og derfor er det nødvendigt at tage hensyn til grammatisk køn ved dannelsen af mellemnavne i det islandske sprog som adskiller tre grammatiske køn: hankøn, hunkøn og intetkøn. Selvom der ikke altid er direkte sammenhæng mellem biologisk køn og grammatisk køn i islandsk navneskik, jf. diskussionen ovenfor, er et hankønsord næppe passende som et kvindenavn eller et hunkønsord som et mandsnavn. Loven beskriver at et mellemnavn ikke kan have en nominativendelse. Et navn uden nominativendelse ligner et intetkønsord, fordi intetkønsord altid er uden endelse i nominativ, mens de fleste hankønsord (og nogle kvindenavne) har en nominativendelse. Navne som *Bláfeldur*, *Blómkvistur*, *Haffjörður*, *Ísbólmi*, *Ísbólmur* og *Sædalur* er alle sammensætninger med et hankønsord og derfor ikke passende som mellemnavne for kvinder. De har alle sammen en nominativendelse (*-ur* eller *-i*) og opfylder derfor ikke den sidstnævnte betingelse i (11b). Derimod kan de godkendes som mellemnavne uden nominativendelsen: *Bláfeld*, *Blómkvist*, *Haffjörð*, *Ísbólmi* og *Sædal*.

Navne som kun er traditionelle som fornavne kan ikke optages som mellemnavne, jf. (11c). Det betyder at almindelige fornavne, som kvindenavnene *Agnes*, *Guðrún* og *Pórdís* eller mandsnavnene *Erling*, *Hermann* og *Jón* ikke er tilladt som mellemnavne, selvom de ikke har en endelse i nominativ.

Det oprindelige lovforslag beskrev at en genitivform af et fornavn, f.eks. *Egils* (af mandnavnet *Egill*) eller *Guðrúnar* (af kvindenavnet *Guðrún*) ikke kunne optages som et mellemnavn. I bemærkninger til lovforslaget siger at grunden til det er at i islandsk er der ingen tradition for dobbelte patronymer og denne betingelse er tænkt som en afværgelse af "forklædte" dobbelte patronymer, som

f.eks. *Jón Guðrúnar Egilsson* ('Jón søn af Guðrún og Egill') og *María Egils Guðrúnardóttir* ('María datter af Egill og Guðrún'). Denne betingelse blev alligevel forandret i Altingets behandling af lovforslaget (efter et forslag fra Altingets Rets- og Kirkeudvalg) i forbindelse med forandring af artikel 8 som handler om patronymnavne, jf. diskussionen forneden. Denne forandring var påtænkt for at gøre det muligt for et barn at bære både sin mors og sin fars fornavn som patronym. Loven blev derfor vedtaget med tilladelsen i (11c) om at et navn, som bæres af forældre, kan optages i genitiv som mellemnavn – dog uden tilføjelsen *-son* 'søn' eller *-dóttir* 'datter' og uden bindeordet *og* eller et bindestreg (jf. Rets- og Kirkeudvalgets betænkning).

Patronymnavne

Den islandske tradition er at bruge som efternavn farens eller morens fornavn i genitiv med tilføjelsen af *-son* 'søn' eller *-dóttir* 'datter'. I 1600-, 1700- og 1800-tallet optog nogle islændinge efternavne, især de som rejste udenlands for at studere på universitetet. Fra denne tid er efternavne som f.eks. de latiniserede *Vídalín* og *Thorlacius* (sandsynligvis fra stednavnet *Víðidalur* og patronymet *Þorláksson*), endvidere navne som *Stephensen* og *Thorarensen* som er daniserede islandske patronymer (fra *Stefánsson* og *Þórarinnsson*) eller *Gröndal* og *Hjaltasted* som er daniserede stednavne i Island (sandsynligvis *Grænidalur* og *Hjaltastaður*). Ved begyndelsen af 1900-tallet var der heftig diskussion om efternavne i Island med stærke proponenter af efternavne og opponenter. Under navneloven fra 1913 var tilladt at optage nye efternavne og fra perioden fra 1913 til 1925 findes der mange islandske efternavne, f.eks. *Bjarnar*, *Björnson*, *Eggerz*, *Egilson*, *Kamban*, *Líndal* og *Norðfjörð*.

Med navneloven fra 1925 er det ikke længere muligt at optage nye efternavne; artikel 2 beskriver: "Herefter kan ingen optage nye efternavne." Loven beskrev at de som havde optaget efternavne før loven fra 1913 trådte i kraft og deres efterkommere kunne beholde deres efternavne. De som havde optaget efternavne under loven fra 1913 og deres børn kunne beholde dem. Formålet var åbenbart at alle de nye efternavne som blev optaget under loven fra 1913 skulle forsvinde, fordi kun de som optog et nyt efternavn og deres børn kunne beholde dem – men ikke deres børnebørn eller andre efterkommere.

Dette formål blev ikke opnået fordi i perioden fra 1925 frem til 1991 var der ikke noget systematisk opsyn med navngivning i Island, og efternavne fra tiden 1913–25 levede videre og desuden blev mange udenlandske efternavne taget op. Forbuddet mod nye efternavne blev fortsat i navneloven fra 1991, og denne lov

blev mere systematisk gennemført end de ældre lov (af justitsministeriet og det centrale navnerregister). Nugældende navnelov, nr. 45 fra 1996, fortsætter stadigvæk forbuddet mod optagelsen af nye efternavne, men alle de som bar et efternavn da loven fra 1991 trådte i kraft og deres efterkommere kan beholde dem. Grunden til det fortsatte forbud mod nye efternavne er navnelovsudvalgets opfattelse at brugen af efternavne truer den islandske patronymtradition.

En af de største nydannelser i den nugældende lov fra 1996 var indførelsen af mellemnavne. Loven beskriver (artikel 7) at de som har lov til at bære efternavne kan forandre sine efternavne til mellemnavne. Det var navnelovsudvalgets opfattelse at mellemnavne ikke truer den islandske patronymtradition på samme måde som efternavne, fordi de som har et mellemnavn også vil have et patronym registreret i det centrale navnerregister, d.v.s. et mellemnavn kan aldrig erstatte et patronym ligesom et efternavn (jf. navnelovsudvalgets bemærkninger til lovforslagets tredje kapitel). Trods det er der ikke noget som forhindrer brugen af et mellemnavn som et efternavn udenfor det centrale navnerregister.

Både mellemnavne og efternavne er næsten ubøjelige eller helt ubøjelige og er derfor ikke velegnet til det islandske sprog. Entalsbøjningen af hankønsordet *fjörður* 'fjord' vises i (12a). Et mellemnavn eller efternavn dannet af ordet *fjörður*, f.eks. *Snæfjörð*, vil sædvanligvis ikke have en nominativendelse (og under loven kan mellemnavne ikke have en nominativendelse som nævnt ovenfor). Hvis navnebæreren er en mand er genitiven sædvanligvis *Snæfjörðs*, men ikke *Snæfjarðar*, og dativen *Snæfjörð*, men ikke *Snæfirði*, jf. (12b). Hvis navnebæreren er en kvinde kan genitiven ikke få endelsen *-s* fordi *-s* udelukkende er en hankønsendelse i islandsk; derimod vil endelsen *-ar* gøre krav på rodformen *fjarð-* (med *a*-brydelse) men ikke *fjörð-* (med *u*-brydelse). Resultatet blir derfor genitiv uden endelse, *Snæfjörð*, jf. (12c).

(12)

	a.	b.	c.
<i>nom.</i>	fjörður	Egill Snæfjörð	Þorgerður Snæfjörð
<i>akk.</i>	fjörð	Egil Snæfjörð	Þorgerði Snæfjörð
<i>dat.</i>	firði	Agli Snæfjörð	Þorgerði Snæfjörð
<i>gen.</i>	fjarðar	Egils Snæfjörðs	Þorgerðar Snæfjörð

Mellemnavne og efternavne vil derfor altid bære uislandske træk fordi bøjningen af helt islandske ord (næsten) forsvinder. Mellemnavne og efternavne passer på denne måde ikke vel ind i det islandske sprogsystem, og derfor er der ikke muligt at sætte en betingelse i loven om at et mellemnavn ikke kan overtræde det islandske sprogsystem.

Som allerede nævnt er islandske patronymer dannet af farens eller morens fornavn i genitiv med tilføjelsen af *-son* 'søn' eller *-dóttir* 'datter', jf. eksemplerne i (5) ovenfor. Kapitel tre i nugældende navnelov handler om patronymer, hvor der står blandt andet:

(13) Enhver skal bære som patronym sin fars eller mors fornavn, medmindre han har lov til at bære et efternavn og vælger at gøre det. Det er også tilladt at bære begge sine forældres fornavne eller et efternavn, som han har lov til, i tillæg til et patronym (fars eller mors fornavn). Et barn hvis far ikke er opgivet kan bære sin morfars fornavn som patronym.

Bestemmelsen om at det skulle tillades at bære begge forældres fornavne som patronymer var ikke i navnelovsudvalgets lovforslag, men blev indsat efter et forslag fra Altingets Rets- og Kirkeudvalg. I lovforslaget og ældre navnelov skulle forældrene altid vælge enten farens eller morens fornavn som patronym. Muligheden for at bære to patronymer var en nyhed og formålet var at nå frem ligestilling af begge forældre. I den islandske tradition bærer de fleste deres fars fornavn som patronym, men børn som bærer deres mors fornavn som patronym var i fleste tilfælde børn af enlige mødre. Det var meget sjældent at et barn af gifte forældre bar morens navn som patronym og det ville af mange opfattes som vanærende for faren. Altinget fandt det vigtigt at nå frem ligestilling på dette område.

Efter loven er det muligt at bære begge forældres fornavne som patronym, i hvilket rækkefølge som helst, jf. eksemplerne i (14).

(14)

- a. Pétur Guðrúnarson Jónsson – 'søn af Guðrún og Jón'
- b. Pétur Jónsson Guðrúnarson – 'søn af Jón og Guðrún'
- c. Guðrún Steinunnardóttir Jónsdóttir – 'datter af Steinunn og Jón'
- d. Guðrún Jónsdóttir Steinunnardóttir – 'datter af Jón og Steinunn'

Det er ikke tilladt at bruge bindeordet *og* eller en bindestreg. De som har lov til bære et efternavn kan også bære ét patronym (fars eller mors fornavn). Som nævnt ovenfor er det også muligt at optage sin fars eller mors fornavn i genitiv (uden *-son* eller *-dóttir*) som et mellemnavn.

Islandske statsborgere af udenlandsk oprindelse

Betingelserne for dannelsen af fornavne i nugældende navnelov som blev beskrevet ovenfor gælder ikke om islandske statsborgere af udenlandsk oprindelse eller deres børn. Et barn hvis forældre (den ene eller begge to) er eller har været udenlandske statsborgere kan få et fornavn og/eller mellemnavn som afviger fra betingelserne som blev beskrevet ovenfor. Trods det skal barnet få ét fornavn som opfylder lovens betingelser om fornavne. En islandsk statsborger af udenlandsk oprindelse kan beholde sit navn eller sine navne uforandrede. Hvis han ønsker kan han også optage et islandsk fornavn, mellemnavn og/eller patronym som opfylder betingelserne i nugældende navnelov.

Slutsord

Selvom den nugældende navnelov fra 1996 i mange henseender er mindre begrænsende end loven fra 1991 er mange af personnavneudvalgets kendelser omstridte i samfundet. Kendelserne offentliggøres på nettet (<http://www.rettarheimild.is/mannanofn>) og de har vakt stor interesse hos medierne. Mediernes behandling bygger dog desværre ofte på utilstrækkeligt kendskab til loven og personnavneudvalgets ræsonnement, og kritikken er derfor ofte urimelig.

Et af formålene med den nugældende lov fra 1996 var at opnå større frihed i navngivning i Island, men samtidig at bevare islandske navne og den islandske navnetradition, især patronymtraditionen. Et af de vigtigste ræsonnementet for større frihed er at forældrenes ret i deres barns navngivning er større end myndighedernes ret, medmindre navnet er til ulempe for barnet. I Island bliver de fleste ansøgninger om fornavne afvist fordi de ikke opfylder lovens krav om islandsk retskrivning. I de fleste tilfælde er det fordi det ansøgte navn har en helt eller delvis udenlandsk skrivemåde, jf. eksemplerne i (6)–(10) ovenfor. Når loven revideres i fremtiden så bliver det formodentlig diskuteret om dette krav bør ændres på en eller anden måde. Fra et synspunkt er det først og fremmest spørgsmålet om menneskets ret til at stave sit eget navn (på en personlig måde) og fra et andet synspunkt viljen til at undgå forvirringen og det ubehag for alle (ikke mindst navnebæreren selv) som opstår når det samme navn kan staves på flere forskellige måder.

Litteratur

Alþingistiðindi. Alþingi, Reykjavík.

Guðrún Kvaran og Sigurður Jónsson frá Arnarvatni. 1991. *Nöfn Íslendinga*. Heimskringla, Háskólaforlag Máls og menningar, Reykjavík.

Halldór Ármann Sigurðsson. 1993. Heimil nöfn og óheimil: Um 2. grein mannanafnalaganna. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 15:7–37.

Lagasafn – íslensk lög 1. október 2007: <http://www.althingi.is/vefur/lagasafn.html>

Mannanafnaskrá: <http://www.rettarheimild.is/mannanofn>

Margrét Jónsdóttir. 2001. Karlmannsnafn eða kvenmannsnafn? Um nafnið *Blær*. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 23:191–201.

Stjórnartíðindi. Dóms- og kirkjumálaráðuneytið, Reykjavík.

Summary

This paper describes some aspects of the current law on personal names in Iceland. The current law, no. 45 from 1996, came into force on 1 January 1997, replacing an earlier law from 1991. The first laws on Icelandic personal names were passed in 1913 in the middle of a heated debate regarding family names, which at the time were becoming increasingly popular at the expense of the ancient tradition of patronymics. The laws of 1913 allowed family names, but the debate continued, and in 1925 a new law was passed establishing a prohibition against the adoption of new family names, which has lasted until this day. The laws of 1925 and 1991 contained the condition that all personal names be Icelandic, unless the name had a tradition in Icelandic. This condition became very controversial and was removed in the less stringent law of 1996.

The current law prescribes the following conditions for a first name: The name must be able to take a genitive ending, unless the name has a tradition in Icelandic without such an ending. The name may not violate the linguistic structure of Icelandic. The name must be written in accordance with Icelandic orthographic practice, unless there is a tradition in Icelandic for a different spelling. A boy must be given a boy's name and a girl must be given a girl's name. A name may not cause the bearer any harm.

While the current law still upholds the prohibition against the adoption of new family names, it permits a new category of names, so-called middle names. Middle names resemble family names in that the same middle name may be given to

both boys and girls; all members of the same family may thus bear the same middle name. The law requires that middle names be as gender-neutral as possible in a language that distinguishes three grammatical genders: masculine, feminine, and neuter. Consequently, a middle name may not have an ending in the nominative, a condition that makes them resemble neuter substantives. A name that is a traditional boy's or girl's first name may not be adopted as a middle name. A parent's name in the genitive may be adopted as a middle name.

In the Icelandic tradition of patronymics, children carry either their father's or their mother's first name (in the genitive) with the addition of -son 'son' or -dóttir 'daughter'. Thus, Sigurður and Guðrún, the children of Jón and Steinunn, can be named either Sigurður Jónsson or Sigurður Steinunnarson and Guðrún Jónsdóttir or Guðrún Steinunnardóttir. The tradition of a single patronymic has thus always required that parents choose either the father's name or the mother's name to form a patronymic. Under the current law, this is no longer the case. In addition to the permission to adopt a parent's first name in the genitive as a middle name, the current law allows two patronymics, one with the father's name and the other with the mother's name, in whichever order. Thus Sigurður and Guðrún, the children of Jón and Steinunn, may be named Sigurður Steinunnar Jónsson or Sigurður Jóns Steinunnarson and Guðrún Steinunnar Jónsdóttir or Guðrún Jóns Steinunnardóttir with a middle name and one patronymic or, with two patronymics: Sigurður Steinunnarson Jónsson or Sigurður Jónsson Steinunnarson and Guðrún Steinunnardóttir Jónsdóttir or Guðrún Jónsdóttir Steinunnardóttir.

Under the current law, foreigners who have become Icelandic citizens are no longer required to replace their original names with Icelandic names, which was required under the law from 1925. Instead, they can keep their original names and optionally add an Icelandic name.

Færøsk personnavnelovgivning

Anfinnur Jobansen

Den 16. oktober 1992 trådte den første personnavnelov i kraft på Færøerne. Den gældende navneret på Færøerne inden da var især den danske dåbsforordning af 30. maj 1828 og den danske navnelov fra 1904. Ifølge § 1 i den første færøske navnelov skal et barn have et navn, før det er fyldt 6 måneder. Ingen skal have mere end to fornavne, som skal være i overensstemmelse med færøsk sprogbrug. Desuden skal man kun have et mellemnavn og et efternavn. Det nye i loven var, at nu blev patro- og metronymikon indført igen, efter at det var afskaffet i dåbsforordningen fra 1828. 1. juli 2002 trådte den næste færøske personnavnelov i kraft. Ifølge den kan man have tre fornavne. Man kan få undtagelse fra sprogreglerne i forbindelse med opkaldelse efter folk i slægten. Landsstyremanden fastsætter i en bekendtgørelse nærmere regler om undtagelse. Den 30. april 2007 trådte den tredje færøske personnavnelov i kraft. Forskellen mellem denne lov og loven fra 2002 er især, at bekendtgørelsen om navneopkaldelse er inkorporeret i loven.

Gældende navneret før 16. oktober 1992

I Danmark trådte der en personnavnelov i kraft i 1961. Med denne lov blev gældende ret angående personnavneretten lovfæstet. Loven omfattede ikke Færøerne, men kunne ved kongelig anordning sættes i kraft på Færøerne med de ændringer, som ansås nødvendige på grund af de særlige færøske forhold. Loven erstattede lov nr. 89 af 22. april 1904 "om navneforandring". I 1981 trådte der en ny personnavnelov i kraft i Danmark. Hverken loven fra 1961 eller den fra 1981 blev sat i kraft for Færøerne. For Færøernes vedkommende var størstedelen af navneretten derfor ikke lovforordnet, men var administrativt forvaltet af de myndigheder, som forvaltede navneretten på Færøerne.

Gældende navneret på Færøerne før 16. oktober 1992 kan i hovedsagen belyses således:

Alle børn skulle få fornavn og efternavn. Forældre eller den, som havde forældremyndigheden, havde ret og pligt til at anmelde navnet til kirkebogen

senest et år efter, at barnet var født. Navn, som kunne blive til ulempe for barnet, skulle ikke gives i henhold til §§ 5–6 og § 18 i ”forordning” fra 1828 om dåben. Sognepræsten tog selv stilling til, om navnet opfyldte de fastsatte betingelser. Sognepræstens afgørelse kunne i overensstemmelse med den administrative praksis ankes til kirkeministeriet. I kirkeministeriets cirkulærer er der lister over godkendte personnavne, senest i cirkulære nr. 195 af 1. november 1990. Skriftet fra 1930 ”Føroysk fólkanøvn. Navnalisti til leiðbeiningar” af M. A. Jacobsen og Chr. Matras blev også anvendt i forbindelse med navngivning. Personnavne kunne ved kongelig bevilling fra rigsombudsmanden blive forandret i overensstemmelse med § 6 i loven af 1904 om navneforandring.

Ved navngivningen fik barnet faderens efternavn, men det kunne ved rigsombudsmandens bevilling få moderens pigenavn ifølge kongelig resolution af 28. februar 1958 fra justitsministeriet eller stedfaderens familienavn. Børn født uden for ægteskab fik ved navngivning moderens efternavn, men kunne erholde faderens efternavn, hvis paterniteten var stadfæstet ifølge § 2 i lov nr. 131 af 7. maj 1937 angående børn født uden for ægteskab. Adgang til navneforandring kunne ske ved landfogdens bevilling ifølge § 1 i lov nr. 89 af 22. april 1904 om navneforandring, eller med rigsombudsmandens bevilling ifølge § 6 i samme lov. Efternavne med tilføjet *-datter* kunne ikke bevilges, men efternavne med tilføjet *-son* kunne bevilges hvis de ikke i forvejen var beskyttet.

Løgtingslóg nr. 142 frá 8. oktober 1992 um fólkanøvn

Spørgsmålet om en færøsk personnavnelov har af og til været fremme i lagtinget, bl.a. i 1969. Et flertal i retsudvalget tilrådede da at få den danske lov af 17. maj 1961 ”om personnavne” sat i kraft for Færøerne med enkelte justeringer, men et mindretal foreslog at nedsætte et ekspertudvalg med fem medlemmer til at udarbejde et forslag til lagtingslov om personnavne og at pålægge landsstyret at optage forhandlinger med de danske myndigheder med det formål, at lov nr. 137 af 23. marts 1948 (hjemmestyreløven) blev forandret således, at færøsk personnavnelovgivning kunne blive færøsk særanliggende. Men både flertallets og mindretallets forslag faldt.

I 1977 vedtog lagtinget Selvstyrepartiets beslutningsforslag om at nedsætte et udentingsudvalg. Udvalgets arbejde var at fremsætte et lovforslag angående fornavne, efternavne, navnenes ortografi og registrering samt et fast udvalg at tage stilling til tvivlsspørgsmål angående navne. Udvalgets medlemmer var Petur Martin Rasmussen, cand. theol., Theodor Hansen, lærer, og Jóhan Hendrik W. Poulsen, mag. art., som blev formand. I 1984 afleverede udvalget en betænkning

til landsstyret med et forslag til lagtingslov angående personnavne. Udvalget lod landsstyret vide, at ifølge hjemmestyreloven er navnelovgivning hverken A- eller B-særanliggende, og navnelovgivningsområdet kunne derfor ikke overtages, medmindre hjemmestyreloven blev forandret. Udvalget mente, at det på lå landsstyret at indgå i politiske forhandlinger med den danske regering for at få en afklaring på denne sag, men det danske justitsministerium indtog den holdning, at navneområdet ikke kunne overtages og komme ind under hjemmestyres lovgivning og administration, fordi navneretten som del af familie-, persons- og arveretten ifølge hjemmestyreloven hverken kunne overtages som A- eller B-særanliggende. Af den grund bortfaldt sagen.

Færøske myndigheder ville dog have en afklaring på spørgsmålet angående en særlig færøsk personnavnelovgivning ved at få folketinget til at vedtage en rammelov, så færinger selv kunne udarbejde en færøsk personnavneanordning, som de selv kunne forvalte. Det danske justitsministerium syntes ikke så godt om en sådan ordning, men i 1989 kom det frem, at justitsministeriet, efter at have genlæst hjemmestyreloven, var kommet til det resultat, at navnelovgivningsområdet alligevel kunne overtages som færøsk særanliggende. Den 4. maj 1990 besluttede lagtinget at overtage personnavneanliggende, og i juni måned samme år besluttede landsstyret at nedsætte et nyt udvalg – denne gang et syv mand stort udvalg – at udarbejde et forslag til lagtingslov om personnavne. Udvalget bestod af: Tor-kil Beder, forhenværende præst, Dánjal J. Bærentsen, forhenværende landsdyrlæge, Theodor Hansen, lærer, Jóhan Hendrik W. Poulsen, professor, Svenning Tausen, lærer, Axel Tórgarð, forhenværende præst, og Petur Martin Rasmussen, theol. dr., der var udvalgets formand. På grundlag af det gamle forslag fra 1984 affattede udvalget et lovforslag, foruden forslag angående navne, ortografi og registrering af navne. Navnelovsforslaget blev afleveret til landsstyret, som udarbejdede det i lovform med dansk sidetekst, som var et lovkrav. Siden blev forslaget behandlet i lagtinget, hvor det med nogle ganske få ændringer blev vedtaget den 3. juni 1992.

Danske og færøske navneformer

I århundreder har man på Færøerne, fx i kirkebøgerne, haft danske navneformer, men navnene har haft en færøsk udtale, dvs. du hed ét, men blev skrevet noget anden, fx

<i>danske navneformer</i>	<i>færøske navneformer</i>
Joen	Jógvan
Thomas	Tummas
Ellen	Elin
Susanne	Súsanna

Hvis man fx blader en færøsk telefonbog igennem, opdager man hurtigt, hvor alsidig vores navnemateriale er. Det fik man også et slående eksempel på, da landsfolkeregistret lod udarbejde en fortegnelse over alle de fornavne, som fandtes på Færøerne i oktober 1990 til det udvalg, som udarbejdede lovforslaget til den første færøske personnavnelov. For her har man et synligt bevis for, hvilken forvirring der har hersket inden for færøsk navngivning, og det var i hvert fald et sagområde, der behøvede bedre røgt. Her nedenfor er der nogle eksempler på navne af nordisk proveniens, som ikke er i overensstemmelse med færøske retskrivningsregler. Navnene på listen fra landsfolkeregistret står i den venstre kolonne og i den højre kolonne står navnene skrevet i overensstemmelse med færøske retskrivningsregler; det gælder både mands- og kvindenavne:

<i>Mandsnavne</i>		<i>Kvindenavne</i>	
Bárur	Bárður	Bergthora	Bergtóra
Osbjørn	Ásbjørn	Gvø(ð)bjørg	Gudbjørg
Oslak	Áslakur	Gvøðni	Gudný
Oystan	Oystein	Gwøni	Gudný
Reðin	Regin	Gynvør	Gunnvør
Rúne	Rúni	Odna	Árna
		Thurið	Turið
		Thóra	Tóra

Det var bl.a. derfor man fra færøsk side ville have en færøsk personnavnelov, som kunne komme denne navnemisrøgt til livs. Og da loven kom til 3. og sidste behandling i lagtinget, blev den enstemmigt vedtaget.

Navnelovens indhold

Løgtingslóg nr. 142 frá 8. oktober 1992 um fólkanøvn er ordnet i fem kapitler: 1. Fornavn og mellemnavn, 2. Efternavn, 3. Anmeldelser og ansøgninger. Navneudvalg, 4. Overtrædelse af loven og straf og 5. Forskellige bestemmelser. Loven er ordet i sammenlagt 15 paragraffer.

I § 1 stk. 1 står, at et barn skal have et navn, før det er fyldt 6 måneder. Ifølge § 2 skal navnet anmeldes af forældrene eller forældremyndighedens indehaver til sognepræsten, hvor moderen bor, inden den foreskrevne frist, dvs. 6 måneder, som er i overensstemmelse med andre nordiske personnavnelove, fx den danske, norske og islandske.

I stk. 2 står, at ingen skal have mere end to fornavne. Dette er en ny bestemmelse. Som fornavn kan ikke anerkendes navne, der ikke er egentlige fornavne eller navne, der kan være til ulempe for personen, fx at en pige får et drengenavn og omvendt.

Ny bestemmelse er også 3. stk. i § 1 om, at navnet skal være i overensstemmelse med færøsk sprogbrug, men vedrører navnet barn af personer fra udlandet, kan landsstyret i særlige tilfælde gøre undtagelse herfor. Stk. 3 i § 1 fastsætter også, at der affattes en liste over godkendte navne. Udvalget, der udformede lovforslaget, affattede i den forbindelse en navneliste, som navneudvalget, som er nedsat ifølge § 15, reviderede. På den første personnavneliste var der 780 drengenavne og 612 pigenavne. Denne liste bliver ifølge § 15 stk. 2 revideret med jævne mellemrum, så den er forøget med 73 drengenavne og 131 pigenavne, og i oktober 2007 indeholder den 853 drengenavne og 743 pigenavne ialt. Personnavnelisten er ifølge § 2 forpligtende for sognepræsten på den måde, at hvis et bebudet navn ikke står på navnelisten, skal navnet forelægges navneudvalget, som skal tage stilling til, om navnet opfylder de betingelser, som loven foreskriver.

I § 4 står, at kun ét efternavn kan tillægges som mellemnavn, og et mellemnavn kan ikke knyttes til et efternavn ved bindestreg. Anvendelse af mellemnavne er stærkt forøget de sidste decennier, for i femårsperioden 01.01.1951–31.12.1955, hvor der blev født og døbt/navngivet 3768 børn, fik 15 % af børnene et mellemnavn, men i perioden 15.10.1992–31.12.2006, hvor der er døbt/navngivet 9838 børn, har 40 % af børnene et mellemnavn. Man må også kun have ét efternavn, som enten kan være faderens eller moderens slægtsnavn eller et slægtsnavn, som en af forældrene senest har båret og som ikke er erhvervet på grundlag af ægteskab. Men stk. 3 i § 6 er nyt, hvor der står:

I stedet for slægtsnavn kan barnets efternavn være faderens eller moderens fornavn i ejefald med tilføjelse af ”-son” eller ”-dóttir” i overensstemmelse med barnets køn. Er faderens eller moderens fornavn et dobbeltnavn, bruges kun det ene navn i dette tilfælde.

Anvendelsen af patro- og metronymikon blev forbudt, da dåbsforordningen fra 1828 trådte i kraft på Færøerne i 1832. Siden lovens ikrafttrædelse i 1992 og til udgangen af 2006, har 9 % af børnene et patro-/metronymefternavn. Dobbelt så mange, dvs. 16 %, har det som mellemnavn.

Før denne lovs ikrafttrædelse fik kvinden automatisk mandens efternavn i forbindelse med giftermål. Hvis hun ikke ønskede det, skulle hun anmode om at beholde sit eget efternavn. Men i § 10 står:

Ønsker ægtefæller samme efternavn, kan den ene ægtefælle med anmeldelse til vielsesmyndigheden antage den anden ægtefælles slægtsnavn, medmindre det er erhvervet på grundlag af ægteskab.

Siden lovens ikrafttrædelse i 1992 og til udgangen af 2006 er der indgået 3004 ægteskaber. 72 % av kvinderne har antaget mandens efternavn, men tendensen er faldende, for i 1993 antog 81 % av kvinderne mandens efternavn, men dette tal var for år 2006 faldet til 65,1%. Kun 1 % af mændene har antaget kvindens efternavn siden lovens ikrafttrædelse. I de allerfleste tilfælde har manden et sen-efternavn, som kvinden ikke har.

§ 15 drejer sig om navneudvalget, som består af tre medlemmer og 3 suppleanter. Navneudvalget skal udfærdige en liste med anerkendte navne og revidere denne med jævne mellemrum. Udvalget rådgiver om personnavne, deres stavning, bøjning o.a. Desuden kan landsstyret anmode om udtalelser fra udvalget, før det giver tilladelse til navneforandring.

Ny personnavnelov

Da personnavneloven trådte i kraft, vakte den stor vrede blandt befolkningen, og navneudvalget blev sat under stort pres, ikke kun fra befolkningen, men også fra den politiske myndighed, landsstyret, som kunne tilsidesætte navneudvalgets beslutninger.

I august 1999 afgjorde Høgni Hoydal, landsstyremand, der forvaltede lovanliggønder, at personnavneloven fra 1992 skulle revideres. I den forbindelse nedsatte han den 12. november 1999 et udvalg, bestående af seks medlemmer, som skulle udarbejde et forslag til lovændringer. Udvalgets medlemmer var: Eyðbjørn Larsen, jurist, som var udvalgets formand, Sørin Pram Sørensen, jurist, Jákup Nielsen, jurist, Marjun Bæk, teolog, Anna Brimnes, folklorist, og Anfinnur Johansen, filolog.

Udvalget fik til opgave at revidere loven både teknisk og sprogligt, således at de erfaringer, man havde gjort, siden lovens ikrafttrædelse skulle ligge til grund

for de forandringsforslag, som ansås nødvendige: Der skal overvejes, om reglerne for fornavne skal forandres således, at også andre hensyn end kun de sproglige skal betænkes, da afgørelse om godkendelse af navne bliver besluttet. Disse hensyn kan fx være, at navne, skønt de ikke opfylder reglerne for etymologisk ortografi, har vundet traditionel hævd gennem flere generationer og således kan siges at være en kulturhistorisk del af den færøske kultur. Desuden skal loven gøres nemmere at administrere.

1. juni 2001 afleverede udvalget en betænkning og et lovforslag med bemærkninger til landsstyremanden, som blev grundlaget for lagtingslov om personnavne, som blev fremlagt af Høgni Hoydal, landsstyremand, i lagtinget den 16. oktober 2001.

Uden at gå i detaljer med udvalgets lovforslag, skal der kun her omtales en del af fornavnereglerne, som udvalget ikke kunne enes om og som delte udvalget i to lige store dele, tre mod tre. Den ene part ville have reglerne stort set uforandret, men det ville den anden part ikke, og udfaldet blev, at udvalget kom med to forskellige forslag til en ny § 2, stk. 4, i lovforslaget, som vedrører spørgsmålet om undtagelse fra kravet om sprogregler i forbindelse med opkaldelse. Om opkaldelsesspørgsmålet siger udvalget bl.a., "at opkaldelse må siges at være en del af vores kulturarv og at en håndgribelig utilfredshed er blandt befolkningen angående gældende lov, som ikke kan siges at tillade opkaldelse, hvis navnet ikke er i overensstemmelse med sprogreglerne og hvis det ikke findes i en færøsk sprogform". Angående opkaldelse i slægten begrundet udvalget det med, at det for en stor del er skik og brug.

I udvalgets lovforslag delte udvalget sig i to dele, juristerne i den ene og de tre andre i den anden. De tre sidstes forslag til § 2, stk. 4, er dette (forslag nr. 1):

Navneudvalget kan efter ansøgning gøre undtagelse fra bestemmelsen i § 1, stk. 2, 1. pkt., angående fornavne. På samme måde kan undtagelse gøres fra stk. 2 [kravet om at navnet skal være i overensstemmelse med færøsk sprogbrug]. Hvis undtagelse bliver tilladt efter 1. eller 2. pkt., er det en betingelse, at navnet ikke i forvejen findes i navnelisten i en færøsk navneform.

Juristernes forslag er sålydende (forslag nr. 2):

Navneudvalget kan efter ansøgning gøre undtagelse fra bestemmelserne i § 1, stk. 2, 1. pkt., angående fornavne. På lignende måde kan undtagelse gøres fra stk. 2.

Dvs. der er ingen betingelse for undtagelse.

Da landsstyremanden fremlagde lovforslaget i lagtinget den 16. oktober 2001 var det med det første forslag. Lovforslaget kom så til behandling i retsudvalget, som delte sig i et flertal og et mindretal. Flertallet fremlagde juristernes lovforslag (nr. 2), og mindretallet holdt fast ved landsstyremandens forslag. Da lovforslaget kom til 3. og sidste afstemning i lagtinget den 15. marts 2002, var det retsudvalgets flertalsforslag, som blev vedtaget. Denne personnavnelov, nr. 2 i rækken, trådte så i kraft den 1. juli 2002 og hedder "Løgtingslóg nr. 41 fra 26 mars 2002 um fólkanøvn".

Med denne lov blev fornavneantallet forøget fra to til tre, som det står i § 1, stk. 2. Men det var § 2, stk. 4, som blev den store fornyelse og som er meget vigtig i denne henseende. Den siger:

Navneudvalget kan efter ansøgning give undtagelse fra stk. 2 [at navnet skal være i overensstemmelse med færøsk sprogbrug] i forbindelse med opkaldelse efter folk i slægten. Landsstyremanden fastsætter i en bekendtgørelse nærmere regler om undtagelse.

Den sidste sætning er retsudvalgets flertalsforslag.

§ 1 i landsstyremandens bekendtgørelse fra 1. juli 2002 er denne:

Er et navn ikke i overensstemmelse med § 2, stk. 2, i loven, kan navneudvalget efter ansøgning i forbindelse med navngivning alligevel give tilladelse til navnet, når det er direkte opkaldelse efter barnets forældre eller bedsteforældre".

Ordet "direkte" skulle forstås og tolkes således, at navne ortografisk skulle være fuldstændig identiske.

Den 5. august 2002 får navneudvalget en ansøgning fra forældre, som ønsker at opkalde efter bedstefaderen Victor, så deres datter skal komme til at hedde Victoria, skrevet på denne måde. På den alment godkendte personnavneliste står Viktoria. Navneudvalget behandlede ansøgningen på et møde den 16. august og gav forældrene afslag med den begrundelse, at § 1 i bekendtgørelse om undtagelse til navneopkaldelse ikke giver hjemmel til det, således som denne paragraf skulle tolkes, dvs. angående direkte opkaldelse. Den 26. oktober 2002 anker forældrene navneudvalgets afgørelse til landsstyremanden, som i en svarskrivelse dateret 5. november ikke giver dem medhold. I en skrivelse dateret 25. november anmoder forældrene justitsministeriet om at genoptage sagen, men den 12. de-

cember svarer justitsministeriet og siger, at landsstyremandens første afgørelse står ved magt.

Forældrene opgiver ikke sagen af den grund, men kæmper videre og forelægger nu sagen for lagtingets ombudsmand, som tager sagen op til behandling. Han kommer til den konklusion, som er dateret den 20. juni 2003, at bekendtgørelsen om undtagelse til navneopkaldelse er alt for restriktiv, fx står ordene "direkte opkaldelse" hverken i den gældende lov, i bemærkningerne til loven eller i landsstyremandens oprindelige lovforslag. Ombudsmanden opfordrer derfor landsstyremanden til at forandre bekendtgørelsen, så den er i overensstemmelse med loven. Han skriver desuden, at navneudvalgets og justitsministeriets afgørelse om ikke at tillade navnet Victoria heller ikke er i overensstemmelse med loven. I en skrivelse fra justitsministeriet dateret den 13. august får forældrene tilladelse til navnet Victoria, begrundet på opkaldelse efter bedstefaderen Victor.

Den 13. august skriver justitsministeriet en besked til lagtingets ombudsmand om, at der bliver arbejdet på at forandre bekendtgørelse nr. 71 af 29. juni 2002 angående undtagelse til navneopkaldelse. Men sidst på året blev der udskrevet valg til lagtinget, som blev afholdt den 19. januar 2004, og derfor faldt alt det arbejde til jorden.

Landstyremandens bekendtgørelse

Efter lagtingsvalget tiltræder et nyt landsstyre og en ny landsstyremand, Jógvan við Keldu, kommer til at administrere navneområdet. Han kommer først den 9. december 2004 med en ny bekendtgørelse angående undtagelse til navneopkaldelse, som træder i kraft den 11. december samme år. Den er sålydende i oversættelse:

§ 1. Når der skal vurderes, om undtagelse kan gives til opkaldelse, skal der lægges vægt på, at navnet i hovedtræk ligner navnet på den, som skal opkaldes. I den forbindelse skal der tages hensyn til:

- navnets etymologi
- navnets ortografi samt
- navnets udtale

§ 2. Opkaldelse i slægten bliver begrænset til, at den, som skal opkaldes, er:

- barnets søskende
- forældre, bedsteforældre eller oldeforældre
- forældrenes søskende
- søskendebørn
- bedsteforældrenes søskende

Med denne bekendtgørelse kan man næsten sige, at den sproglige fornyelse, som loven fra 1992 skulle give, er ophævet, og man er faktisk faldet tilbage til den tradition, som har været rådende i århundreder, dvs. ”du hedder ét, men skrives noget andet”, du hedder Jógvan, men det skrives Joen osv.

To beretninger fra to præster skal gengives. I det ene tilfælde var der nogen forældre, som skulle opkalde deres søn efter oldefaderen, som til dagligt blev kaldt Mikkjal, men som i kirkebogen var skrevet Michael. Forældrene insisterede på at have skriftformen Michael, men sagde til præsten, at da sønnen skulle døbes, skulle han sige Mikkjal. Det andet tilfælde var, at en bedstefader, som til dagligt bliver kaldt Jóan Jákup, men som i kirkebogen er skrevet Joen Jacob, bliver opkaldt med hans skrevne form, dvs. Joen Jacob, men i dåben får navnet Jóan Jákup. I våbenhuset efter gudstjenesten ønsker præsten bedstefaderen tillykke med navnet. Han siger tak, men siger samtidig: Det ville glæde mig meget mere, hvis navnet var stavet på færøsk.

I § 19 i ”Løgtingslóg nr. 41 frá 26. mars 2002 um fólkanøvn” står, at i forbindelse med navngivning eller navneforandring skal pågældende myndighed meddele vedkommende myndigheder navnet eller navneforandringen. Navneudvalget er en sådan myndighed, som får tilsendt 1. Meddelelse om dåb/navngivning, 2. Meddelelse om vielse og 3. Meddelelse om navneforandring. Alt dette navnemateriale bliver registreret i en navnedatabase, så navneudvalget er altid ajour med hensyn til, hvad der sker på navneområdet. Det skal dog tilføjes, at navneudvalget har fået tilsendt alle disse 3 meddelelser tilbage til 16. oktober 1992.

I 2006 blev der født og døbt/navngivet 629 børn. Navneudvalget fik 7 ”almindelige” ansøgninger, dvs. ansøgninger som skulle behandles efter § 2, stk. 2, i navneloven, som siger, at navnet skal være i overensstemmelse med færøske sprogeregler. 5 fik bekræftende svar, mandnavnene Natan og Sirius og kvindenavnene Gylta, Joan og Tara. To fik nægtende svar, Hjört og Noah. Efter sprogreglerne er navneformerne Hjörtur og Nóa.

Men der var 68 ansøgninger efter undtagelsesparagraffen i forbindelse med opkaldelse efter slægtsmedlemmer, 66 fik bekræftende svar, mens to fik afslag. Det er især opkaldelse efter bedsteforældre og oldeforældre, fx Finn, Thomas, Estrid, Elsebeth, Haldis og Thurid. På den godkendte navneliste står de samme navne i overensstemmelse med færøsk ortografi og færøske sprogeregler som Finnur, Tummas, Estrið, Elsubet, Halldis og Turið.

Man kan konstatere, at landsstyremandens bekendtgørelse, som trådte i kraft den 11. december 2004, har haft en stor negativ indflydelse på navnerøgten. Der er jo godt og vel 10 % af børnene, som får navne efter undtagelsesparagraffen.

Færøernes tredje personnavnelov

Den 30. april 2007 trådte endnu en ny personnavnelov i kraft, ”Løgtingslóg nr. 41 frá 25. mars 2002 um fólkanøvn, sum broytt við løgtingslóg nr. 33 frá 30. apríl 2007”. Det er den tredje færøske personnavnelov i løbet af kun 15 år. Forskellen mellem denne lov og loven fra 2002 er især, at bekendtgørelsen om navneopkaldelse fra 11. december 2004, nu er inkorporeret i loven. Men denne inkorporering af bekendtgørelsen i loven har tilbagevirkende kraft, så den også er gældende for den første færøske personnavnelov fra 1992 og endda længere tilbage i tiden. Navneudvalget fik fx disse ansøgninger om navneforandring de første par uger, efter at loven trådte i kraft: Finnur → Finn, Guttormur → Guttorm, Niklas → Niclas, Rannadalur → Randal, Elisabet → Elisabeth, Gudbjørg → Gvøðbjørg og Turið → Thurid, dvs. navnene, som var i overensstemmelse med færøske sprog- og retskrivningsregler, har med navneforandringen fået en ukorrekt form.

Litteratur

Johansen, Anfinnur (1993): Hin fyrsta føroyska fólkanavnalógin. Í: *Studia anthroponymica Scandinavica*. Tidskrift för nordisk personnamnsforskning. Årgång 11. Uppsala.

Løgtingsins umboðsmaður. Ársfrágreiðing 2003. Tórshavn 2004.

Kunngerð um undantak til navnauppkalling. *Kunngerðablaðið A*, hefti 20. Tórshavn 2002.

Kunngerð um undantak til navnauppkalling. *Kunngerðablaðið A*, hefti 28. Tórshavn 2004.

Løgtingslóg um fólkanøvn. Serprent av *Kunngerðablaðið A*, hefti 29. Tórshavn 1992

Løgtingslóg nr. 41 frá 26. mars 2002 um fólkanøvn. *Kunngerðablaðið A*, hefti 11. Tórshavn 2002.

Løgtingslóg nr. 41 frá 26. mars 2002 um fólkanøvn, sum broytt við løgtingslóg nr. 33 frá 30. apríl 2007. <http://www.logir.fo>

Summary

The first piece of legislation regarding personal names in the Faroe Islands came into force on 16 October 1992. Previously, personal names issues on the Faroe Islands were regulated by the Danish christening ordinance of 30 May 1828 in particular, as well as by the Danish legislation regarding personal names of 1904. According to the first paragraph of the initial Faroese act regarding personal names, a child must be given one name before it is six months old. No one may have more than two first names, and the names must be given in accordance with Faroese language usage. Moreover, a person is only allowed to have one middle name and one surname. The new act differs from the previous ones in that it reintroduced both patronymics and matronymics, which were left out of the christening ordinance of 30 May 1828. On 1 July 2002 the second act on personal names in the Faroe Islands took effect. According to this new law, a person is allowed to have three first names, and in cases where a child is named directly after a relative, they may be exempt from the rules of accordance with Faroese language usage. The specific rules regarding exceptions are determined in a notice by the minister. The first notice allowed exceptions from Faroese language usage when a child is named directly after its parents or grandparents. The second notice came into effect 11 December 2002 and broadened the concept of naming children after a relative to include the child's siblings, parents, grandparents, great grandparents, the parents' siblings, cousins and the grandparents' siblings. On 30 April 2007, the third Faroese act regarding personal names came into effect. The difference between this act and the act of 2002 is, specifically, that the notice of 11 December 2002 concerning naming a child after a relative has been incorporated into the act.

Afrikanske, asiatiske og aust-europeiske namneskikkar i det norske folkeregisteret

Ivar Utne

Innvandrarar frå Afrika, Asia og Aust-Europa kan i stor grad få føre namneskikkane sine vidare i Noreg. Dette dreiar seg bl.a. om namn som blir brukte både til føre- og etternamn, og kjønnsbestemte endingar i etternamn. Norske tradisjonar om skilje mellom føre- og etternamn blir halde ved lag. Omskriving frå framande alfabet og teikn er fri med omsyn til val av transkripsjonssystem.

Denne omtalen av korleis innvandrarnamn frå dei nemnde områda blir inkluderte i det norske folkeregisteret, er konkretisering av prinsippa som Pan Farmakis omtalte for slike namn i sitt foredrag (Farmakis 2007). Prinsippa er òg omtalte i Utne 2005a, Utne 2006, NOU 2001:1 og Ot.prp. nr. 31 (2001–2002).

Framstillinga tek konkret opp korleis ulikskapar mellom dei nemnde namneskikkane og norske namnetradisjonar og reglar blir løyste i Noreg. Dels blir skikkane omtalte, og dels blir det vist korleis dette blir løyst for innvandrarar og flyktningar som har komme til Noreg. Framstillinga har desse hovuddelane:

1. Kulturar som ikkje skil mellom føre- og etternamn
2. Bruksmåtar i strid med tradisjonelle norske reglar
3. Plassering og kategorisering av namn
4. Namn som kan vere til vesentleg ulempe
5. Likestilling og kjønnsbestemt namnebruk
6. Omskriving frå andre teiknsett

1 Kulturar som ikkje skil mellom føre- og etternamn

Den mest omfattande problemstillinga i samband med namneskikkane som er emne her, er bruk av dei same namna på måtar som tilsvarar både føre-, mellom- og etternamn etter norske namnreglar. I mange kulturar er dette fars og ofte òg

farfars namn brukt som *tilnamn*, slik at namna er beskrivande for slektskap. Tilnamn vil seie uformelle beskrivande namn. Dei nemnde tilnamna har ein funksjon lik *patronym*, men i dei fleste tilfella er dei utan endingar bak eller ord (pre-fiks) framfor. I nokre kulturar blir ektemannens namn brukt som tilnamn for koner, med ein funksjon som *maritonym*, dvs. at koner blir omtalt med eit namn frå ektemannen. Namnefaglege termar er forklarte bl.a. i Utne 2004.

Dei nemnde skikkane blir brukte i dei opphavlege heimekulturane til innvandrarakar og flyktningar frå store delar av Asia og Afrika (Utne 2005b, Utne 2006). Slike skikkar har vore i strid med reglane i tidlegare norske namnelover, men er det ikkje no lenger. Nokre utbreidde skikkar blir omtalte nedanfor.

1.1 Eige og fars førenamn

Skikken med eige og fars førenamn er brukt på mange språk. Blant tamilar, som helst kjem til Noreg frå Sri Lanka, er dette vanleg (her med eige namn først):

Far: *Jeyamohan Ravichandran*
Dotter: *Sivadevi Jeyamohan*
Son: *Yogeswaran Jeyamohan*

I den tamilske kulturen kjem farens namn først i namnerekkje, f.eks. *Jeyamohan Sivadevi* for sonen ovanfor, sjå pkt. 3. Andre namn kan òg førekomme først, f.eks. stadnamn.

Skikk med eige og fars namn er i bruk blant anna hos tamilar på Sri Lanka og i India; hos kurdarar og andre i Irak; i delar av området med arabisk namneskikk i Mellom-Austen, i Afghanistan, i Pakistan og i Nord-Afrika; og dessutan i Eritrea og i delar av Etiopia. I tillegg kjem fleire område i Afrika og Asia, som Noreg har mindre innvandring frå.

1.2 Eige, fars og farfars førenamn

Med arabisk namneskikk brukar ein anten eige og fars namn, eller oftare òg farfars i tillegg. Eit eksempel kan vise bruken på arabiske namn der rekkjefølgja er eige namn, fars namn og farfars namn:

Far: *Hasan Jamal Ibrahim*
Dotter: *Amina Hasan Jamal*
Son: *Yusuf Hasan Jamal*

Skikkar med tre namn er i bruk i delar av Midt-Austen, nordlege halvdelan av Afrika, dels òg lenger sør, bl.a. i Somalia. I desse landa blir det brukt både arabiske og lokalspråklege namn.

1.3 Løysingar for skikkar som ikkje skil mellom føre- og etternamn

Namnønske etter desse skikkane blir behandla med grunnlag i tradisjonen for namnet og ikkje ut frå personen sin kulturbakgrunn. Ei liste med eit utval aktuelle namn finst i Utne 2002b. Slik behandling inneber særleg (etter § 3, 4 og 8):

- a) Foreldras eller besteforeldras namn kan bli mellom- eller etternamn for barn.
- b) Namn kan bli gjevne som førenamn sjølv om dei er registrerte som etternamn i Noreg.
- c) Namn kan bli gjevne som etternamn til kven som helst dersom dei ikkje er registrerte som etternamn for andre i det norske folkeregisteret, utan omsyn til om dei finst som førenamn i det norske folkeregisteret. Dersom namna er registrerte som etternamn for 200 eller færre, er dei verna. Då krevst samtykke frå berarane.
- d) Tradisjonen for ektefellens namn omtalt nedanfor, kan bli vidareført i Noreg.

Arabisk personnamnsystem omfattar òg andre namnekategoriar. Det gjeld bl.a. namn laga av stadnamn, som *at-Tikriti* frå byen *Tikrit*, og faste familienamn bygd på ulike uttrykksmåtar for opphav og tilknytning, som *al-Husaini* frå namnet *Husain* (Utne 2002a). Desse typane blir normalt ikkje brukte på ein måte som tilsvargar førenamn. Det inneber at dei ikkje er namn brukt på ein måte som ikkje skil mellom føre- og etternamn.

1.4 Ektemannens førenamn som etternamn for kona

I blant anna pakistanske, somaliske og tamilske område blir ektemannens namn dels brukt som tilnamn for kona (Rundskriv G-150/91, s. 11). I Noreg er det no i hovudsak berre tamilar som ønskjer å føre denne skikken vidare. Her er eit tamilsk eksempel sett opp med eige førenamn først:

Ektemann: Jeyamohan Ravichandran
Kone: Jayanthini Jeyamohan

I Noreg kan ei kone få ektemannens namn som etternamn når namnet kjem frå ein kultur med den omtalte skikken (§ 4 1. ledd nr. 5). Etter den same regelen kan ektemannen få konas namn som etternamn, sjå pkt. 5 om likestilling.

2 Bruksmåtar i strid med tradisjonelle norske reglar

To forhold kjem i mange namnesøknader i strid med tradisjonelle norske namne-reglar. Det er ønske om å få mellom- eller etternamn som er eit namn familien har brukt i det opphavlege heimlandet, og førenamn likt namn for berre det motsette kjønnet i norske register.

2.1 Familienamn brukt i heimlandet, og løysingar

Ofte ønskjer innvandrarar namn som er vanlege i landet dei har flytta frå, og som dessutan er registrert som etternamn for andre i Noreg.

I dei tilfella dette er verna etternamn i Noreg og søkjarane ikkje kan dokumentere familietilknytning til namnet, er slike ønske vanskelege å oppfylle. Også for flyktingar utan kontakt med landet dei har kome frå, er det krav om dokumentasjon som viser at namnet har vore offisielt brukt.

Dette behovet blei forsøkt løyst eit stykke på veg i lovframlegget frå arbeids-gruppa som førebudde lova, med at alle nye etternamn som blei tekne i bruk i Noreg, ikkje skulle bli verna. På den måten ville bl.a. alle nye innvandraretters-namn etter at lova blei sett i verk, ikkje bli avviste for andre. Denne delen av lovframlegget blei teken ut av departementet før behandlinga i Stortinget (Ot.prp. nr. 31 (2001–2002), pkt. 5.3, s. 18–19).

2.2 Like førenamn for begge kjønn, og løysingar

Det er fleire grunnar til at like førenamn blir brukt for begge kjønn. Ein grunn er at det er tilfeldige samantreff mellom ulike språk. Ein annan grunn er at det finst kulturar som til vanleg nyttar same namn for jenter og gutar, som vi skal sjå meir på nedanfor. Søknader om namn som er like namn for det andre kjønnet i Noreg, får positivt svar når namnet har opphav eller tradisjon for det andre kjønnet i Noreg eller andre land. Det blir normalt ikkje stilt krav til kulturbakgrunn for søkja-ren.

Same førenamn er det vanleg å bruke for begge kjønn for sikhar (ein religiøs kultur i India) og burmesarar. Dessutan gjeld det mange søraust-asiatiske og afri-kanske kulturar der det er vanleg lage nye namn henta frå ord og uttrykksmåtar. I dei sistnemnde kulturane kan uttrykksmåtar med visse tydingar, som skjønnheit, vere mest nytta for jenter, og styrke og mot kan vere mest nytta for gutar. Ulike

namn frå dei fleste asiatiske kulturane kan dessutan bli skrivne likt med latinske bokstavar på grunn av transkripsjon, bl.a. på norsk. Eksempel:

- *Sikhske* namn: *Amandeep*, *Amarjit*, *Balwinder* og *Gurpreet*. I tillegg får jenter namnepartikkelen *Kaur* og gutar *Singh* etter namnet (Utne 2005b, s. 83).
- *Burmesiske* namn: *Aung*, *Hla*, *Seng*, *Thant* og *Tun* (Utne 2007).
- *Namn frå fleire afrikanske* kulturar: *Kaya*, frå Uganda, og *Mpho*, særleg i Sør-Afrika.

3 Plassering og kategorisering av namn

I norske og mange andre namnekulturar er eit sentralt prinsipp at ein har både føre- og etternamn, og at etternamnet kjem sist av dei. Det finst kulturar som ikkje har desse skikkane.

3.1 Etternamn først

Mange, og dels folkerike, kulturar har etternamn først (Utne 2005b). Namnerekkefølgja blir ofte snudd når namna blir brukte i kulturar med etternamn sist. Dette blir vist for vietnamesisk og tamilsk.

Vietnamesisk

Vietnamesisk rekkjefølgje: *Nguyen Van Tuan* (mann)
Tran Thi Hoa (kvinne)

Norsk rekkjefølgje: *Tuan Van Nguyen*
Hoa Thi Tran

Van er partikkel som viser at det er ein mann, og *Thi* viser at det er ei kvinne. Desse er dei mest vanlege partiklane, men det finst òg mange andre. Partiklane står mellom dei andre namna etter vietnamesisk skikk, og helst òg i midten med snudd rekkjefølgje. Diakritiske teikn, som vil seie bl.a. aksentar, er utelaten i dei vietnamesiske namna her.

Tamilsk

Ei som er dotter av *Jeyamohan*, vil med tamilsk rekkjefølgje heite *Jeyamohan Sivadevi*, eller *J. Sivadevi*. Norsk rekkjefølgje er *Sivadevi Jeyamohan*.

Kor i verda

Skikkar med etternamn først finst helst i søraust-asiatisk, som omfattar bl.a. kinesisk, japansk, vietnamesisk, koreansk og tamilsk, og dessutan mongolsk dersom dei brukar fars namn i tillegg til sitt eige (jf. 3.2 og Utne 2007). Det gjeld dessutan ungarsk og uoffisiell namnenbruk mange stader.

Løysingar for rekkjefølgje og kategoriar

I offentlege norske register blir namn utan omsyn til kulturelt opphav førde inn med førenamn først og etternamn (familienamn) sist, som vist ovanfor (Ot.prp. nr. 31 (2001–2002), pkt. 8.3.2). I annan bruk er rekkjefølgja fri. Dette siste ser vi ofte i telefonkatalogar, særleg for søraust-asiatiske personnamn.

Justisdepartementet har føreskrive registrering av dei vietnamesiske partiklane som mellomnamn (JD-rundskriv 1991, s. 14). Likevel er dei vietnamesiske partiklane, bl.a. *Thi*, registrerte både som andre førenamn og som mellomnamn i det norske folkeregisteret, mest som andre førenamn. Det vil i praksis seie at begge registreringsmåtane blir godtekne.

3.2 Berre førenamn

Mange mindre kulturar brukar berre éin personnamnkategori, som i hovudsak tilsvargar førenamn i andre kulturar. Oftast har namneberarane fleire enn eitt namn. Vi skal sjå på reine førenamnskikkar i Rwanda og Burundi og i Burma.

Rwanda og Burundi

I Rwanda og Burundi i Sentral-Afrika har folk normalt berre namn som tilsvargar førenamn, og namna blir ikkje overførde frå ein generasjon til den neste, eller til ektefellar. Sysken har heller ikkje felles namn.

Folk med eitt namn, har normalt namn frå det lokale språket. Folk med to namn har oftast eitt namn frå vestleg kultur, helst i fransk form pga. tidlegare belgisk tilknytning, og eitt på lokalt språk. Rekkjefølgja er helst vestleg pluss lokalt namn. Presidentane i Rwanda og Burundi i september 2007 har slike namnerekker: *Paul Kagame* og *Pierre Nkurunziza*.

Burma

I Burma (offisielt Myanmar) i Søraust-Asia er det i hovudsak ein rein førenamnskikk, og same namn blir i hovudsak brukte for begge kjønn (Utne 2007). Folk har normalt frå eitt til fire namn. Til forskjell frå Rwanda og Burundi er det helst berre lokalspråklege namn, og dei blir ikkje brukte i ei bestemt rekkjefølgje. Det er gradvis overgang til faste etternamn for heile familier, bl.a. hos akademikarar.

Eksempel på namnebruk kan ein hente frå familien til politikaren *Aung San Suu Kyi* (M = mann, K = kvinne):

Farfar og farmor	<i>U Pha (M)</i> og <i>Daw Suu (K)</i>
Foreldre	<i>Aung San (M)</i> og <i>Khin Kyi (K)</i>
Barn	<i>Aung San Suu Kyi (K)</i> , <i>Aung San Lin (M)</i> , <i>Aung San Oo (M)</i>

U og *Daw* er ovanfor her brukt som titlar for 'herr' og 'fru', slik at *Pha* og *Suu* i den eldste generasjonen hadde eitt namn kvar. Faren hadde ingen av namna til sine foreldre. *Aung San Suu Kyi* har eit utval namn frå fleire i dei førre generasjonane, noko som er ein nyare skikk. Eit meir omfattande materiale enn dette viser at det kan forekomme vidareføring av namn mellom generasjonane og dei kan kome i ulike posisjonar.

Løysingar for reine førenamnsskikkar

Når folk kjem til Noreg med minst to slike namn som er nemnde ovanfor, blir normalt det siste til etternamn i det norske folkeregisteret, og dei øvrige til førenamn. Slik tilpassing er ofte allereie gjort før dei kjem hit.

I dei få tilfella innvandrarak kjem til Noreg med berre eitt namn, blir fleire alternative løysingar nytta ved registrering. Også dette kan ha vore tilpassa i namna før dei kjem til Noreg. Vanlege løysingar er same namn oppatteke som både føre- og etternamn, tittel førd som namn, og stadnamn eller fars namn førd som etternamn (Utne 2007 om burmesisk og mongolsk).

Når folk ønskjer å føre den omtalte tradisjonen vidare for barn fødde i Noreg, kan namna i mange tilfelle bli gjevne etter prinsippa i pkt. 1. Dette kan i nokre tilfelle bli hindra etter regelen om verna etternamn. Eg ser det som rimeleg at i alle fall barn kan få namn fullt ut frå foreldra sin opphavlege kultur etter unntaksregelen om "særleg tilknytning" i namnelova (§ 4 1. ledd nr. 9).

4 Namn som kan vere til vesentleg ulempe

Namn frå utanlandske kulturar kan det i nokre få tilfelle vere ei ulempe å bruke i Noreg. Få slike namn blir avviste. Det er fordi lova er ganske liberal og set grensa ved namn som kan vere til "vesentleg ulempe". Nokre av tilfella med namn der det kan vere tvil, blir løyste med godkjenning på grunnlag av namnetradisjon eller opphav som namn.

Namn frå utanlandske kulturar som ein vurderer med omsyn til vesentleg ulempe, er namn som har vanskeleg skrivemåte eller uttale for nordmenn, eller liknar ord med uheldig tyding på norsk.

4.1 Skrivemåtar og uttale, og løysingar

Namn som har vanskelege skrivemåtar og vanskeleg uttale for nordmenn, dreiar seg om både lengde og uvante lyd- og bokstavkombinasjonar. Lange namn i innvandrarkulturar er ofte samansette av fleire namn eller føreledd (Utne 2002, Utne 2003). Eksempel:

- *Srinanthakumar*, tamilsk transkripsjonsvariant samansett av tre førenamn: *Sri* (helst i samansetjingar), *Nantha (Nanda)* og *Kumar*.
- *Abdelmoussaouir*, arabisk transkripsjonsvariant der føreledd og hovudnamn er samanskrivne. Oppdelte variantar er meir vanlege, som: *Abd al Musawwir* og *Abdel/Abdul Musawwir*.
- Mpho, i fleire afrikanske kulturar, i bruk for begge kjønn; avslått før 1991, godteke i 1997 (NOU 2001: 1, s. 42, pkt. 3.8.2.1).

Innvandrara kan få forenkla namna sine, normalt utan omsyn til om namna kjem i konflikt med andre reglar i namnelova, slik som reglane for verna etternamn eller namn for det andre kjønn (Rundskriv G-20/2002, s. 16–17, pkt. 2.3.5). Søkjara kan f.eks. få behalde ein del av namnet. For namna ovanfor kan ein tenkje seg enklare former som *Nantha*, *Kumar*, *Abdul*, *Mossavir*, *Mossa* og *Empo*.

4.2 Namn som liknar ord med uheldig tyding på norsk, og løysingar

Namn som liknar norske ord med uheldig tyding, kan vere namn som liknar norske ord for kjønnsorgan, namn på sjukdommer, banning, og uttrykk med klart negativt innhald. Når ein kan vise til at namna har opphav eller tradisjon som personnamn, blir ansvaret langt på veg overlete til foreldra etter at dei har fått informasjon om dei norske uttrykksmåtane (Rundskriv G-20/2002, s. 52–53, pkt. 5.4).

Grunnane til slik likskap er ofte norsk leseuttale. I språka der namna kjem frå, har namna ofte anna trykk eller tonelag, og annan uttale av bokstavene enn for dei liknande norske orda. Dessutan blir bokstaven *u* gjerne uttalt som norsk *o*-lyd og *o* som *å*-lyd på dei fleste språk. Mange av namna det gjeld, blir transkriberte til latinsk skrift på fleire måtar, slik at sakene kan løysast med andre skrivemåtar.

Her kjem eksempel på slike namn. Frekvenstala viser berarar i Noreg 1.1.2007, og gjeld truleg helst innvandra personar.

- *Musa* (89) er eit mannsnamn frå *Koranen*, og gjeld same person som *Moses* i *Bibelen*. Guttenamnet *Musa* har vore avslått under den første namnelova (NOU 2001: 1, s. 42, pkt. 3.8.2.1)¹. Uttalen er med o-lyd i andre land der namnet er i bruk. Andre transkripsjonsvariantar er *Moosa* (7), *Mosa* (22) og *Mose* (4).
- *Daud* (45) har same kulturbakgrunnar som *Musa*, og tilsvarar namnet *David*. Uttalen er med to stavingar, og den siste vokalen har o-uttale. Ein transkripsjonsvariant er *Dawud* (5)
- *Drita* (18) og *Fjolla* (7) er albanske kvinnenamn.²

5 Likestilling og kjønnsbestemt namnebruk

I dette hovudpunktet er det omtale av likestillingsprinsipp i namnesaksbehandlinga og av kjønnsbestemte endingar for etternamn og parentonym, som er fellestern for patronym og metronym. Bruk av same førenamn for begge kjønn er omtalt under pkt. 2.

5.1 Likestillingsprinsipp, og løysingar

Prinsipp for likestilling mellom kjønn står sentralt i norsk, i mange andre lands lovverk og forvaltning og i internasjonale tilrådingar og avtaler. Likestillingsreglar og -tradisjonar er først og fremst knytte til ekteskap og fødslar.

Når namna har tradisjon i ein kultur som ikkje skil mellom føre- og etternamn, er det til vanleg mannsnamn som blir brukte på desse måtane. Med den norske lova kan både fars og mors førenamn bli etter- eller mellomnamn for barn; og både menns og kvinners førenamn kan bli etternamn for den andre ektefellen.

Likestillingsprinsippa gjeld òg bruk av begge foreldra sine førenamn med endingar som viser slektskap, som for det norskspråklege eksempelet *Karisdatter*.

5.2 Kjønnsbestemte endingar, og løysingar

Etternamn og patronym blir brukte i kjønnsbestemte former i fleire land, særleg i austlege delar av Europa, i det vest-europeiske Hellas og i det meste av det tidlegare Sovjetunionen. Slike skikkar er tekne inn i den norske namnelova. I Polen og Hellas er skikken under oppløysing.

-
- 1 Namnet er i skrift identisk med bestemt form eintall av ei mus, og er og ei folkeleg nemning på det kvinnelege kjønnsorganet
 - 2 Nordmenn som ser eller høyrer namna *Daud*, *Drita* og *Fjolla*, vil med ein gong assosiere dei med 'daud' som tyder 'død' eller 'tiltakslaus', 'drita', som tyder 'sanselaust full', og 'ei fjolle', som er ei idiotisk kvinne.

Her kjem eksempel på kjønnsbestemte etternamns- og patronymformer frå mange kulturar. Dei første tabellane viser systema med fulle namnerekker. Transkripsjonen for russisk følgjer prinsippa til Språkrådet i Noreg (Språkrådet 2006), sjå elles pkt. 6.2.

Russisk

kvinne før ekteskap		Olga <i>Ivanovna</i> Nikolajeva (far: Ivan <i>Igorovitsj</i> Nikolajev)
ektefellar	Oleg <i>Andrejevitsj</i> Pavlov	Olga <i>Ivanovna</i> Pavlova
son og dotter	Jiri <i>Olegovitsj</i> Pavlov	Jelena <i>Olegovna</i> Pavlova

Litauisk

kvinne før ekteskap		Marija <i>Vasiliauskaitė</i> (far: Petras <i>Vasiliauskas</i>)
ektefellar	Antanas <i>Butkus</i>	Marija <i>Butkienė</i>
son og dotter	Jonas <i>Butkus</i>	Ona <i>Butkutė</i>

Nedanfor står eit forenkla oversyn over patronym og etternamn i mange kulturar med kjønnsbestemte endingar. For kvar kultur blir det først ført opp fulle namn, og for dei fleste dessutan ei ny linje med fleire endingar. Som det går fram av tabellen, blir nokre av endingane brukte for begge kjønn, f.eks. *-enko* i ukrainske etternamn og dei serbisk-kroatisk-bosniske og greske patronymendingane. Reglane for korleis dei ulike endingane for kvar kultur blir brukte, er omtalt i Utne 2007.

Språk, kultur	Patronym, menn	Patronym, kvinner	Etternamn, menn	Etternamn, kvinner
Russisk	Olegovitsj	Olegovna	Olegov	Olegovna
	-evitsj	-evna	-ev, -in	-eva, -ina
Ukrainsk	Tarasovytsj	Tarasiwna	Ihorskyj	Ihorska
	-evytsj		-iv, -enko	¹ -ova / ² -enko
Kasakhstansk	Omaruly	Omarqyzy	Altynbekov	Altynbekova
Latvisk			Ziemelis	Ziemele
			-š	-a
Litauisk			Petrauskas	³ Petrauskienė, ⁴ -aitė
			-a, -us, -ius, -is, -ys, -ė, -ia	; ⁴ -utė, ⁴ -iūtė, ⁴ -ytė, felles g. og ug.: -ė
Polsk			Adamski	Adamska / -ski
Tsjekkisk			Novak	Novakova
			-sky	-ska
Bulgarsk	Vasilov	Vasilova	Vasilov	Vasilova
	-ev	-eva	-ev	-eva
Serbisk, kroatisk,	Vladka	Vladka	Vladković	Vladković (like)
Bosnisk	-e	-e	-ov, -ev, -in	-ova, -eva, -ina
Gresk	Georgiou	Georgiou	Papadopoulos	Papadopoulou /-os
	-a	-a	-idis, -ides	-idou / -idis, -ides

1 berre kvinner, 2 begge kjønn, 3 gift kvinne, 4 ugift kvinne

6 Omskriving frå andre teiknsett

Det er aktuelt med transkripsjonsprinsipp (omskrivingsprinsipp) til folkeregistret, frå bl.a. austasiatiske ideogram, ikkje-latinske alfabet, og latinske alfabet med diakritiske teikn (aksentar o.likn.). Fyldigare omtale finst i Utne 2005b og Utne 2006.

6.1 Løysingar for teiknsett

I Noreg blir det ikkje stilt krav om å følge bestemte transkripsjonsprinsipp for innføring i folkeregistret. Det vil seie at ein i praksis godtek prinsipp som er i

bruk i Noreg eller i andre land, blant anna alle omskrivingar som er viste nedanfor (Utne 2006, s. 159–160).

6.2 Omskriving frå russisk

Det har vore og er mange ulike måtar å skrive om frå russisk med kyrillisk skrift til latinske bokstavar (Utne 2005b). Derfor finst eldre skrivemåtar som *Smirnoff* og nyare som *Smirnov*, der uttalen på russisk for *ov*-endinga er med /f/ til slutt. Vekslinga mellom *Jelena*, som er vanleg på norsk, til *Yelena* og *Elena*, kjem av ulike måtar å transkribere russisk E, som har ein je-uttale først i ord på russisk.

På grunn av ulike måtar å skrive same uttale på forskjellige språk, får den manlege patronymendinga fleire skrivemåtar, som i namnet *Ivanovitsj* på norsk, *Ivanovitj* på svensk og dansk, *Ivanovich* i engelskspråklege område, og *Ivanovič* etter ISO-standarden som bl.a. blir brukt i vitskaplege bibliotek, f.eks. i BIBSYS-systemet i Noreg.

6.3 Omskriving frå arabisk

Også frå arabisk finst det mange transkripsjonsmåtar (Utne 2002a).

Ein grunn til ulikskap er omskriving etter korleis ein på ulike målspåk skriv same lyd. Slik blir i-uttale til *Amir* (506) og *Ameer* (13). Ein lyd nær det ein på engelsk skriv *th*, til bl.a. *Osman* (336) og *Othman* (9). Ulike skrivemåtar for o-lyd gir skriftformer som *Mubammad* (705) og *Mohammad* (2927), *Usman* (172) og *Osman* (336), og *Yunus* (53) og *Younus* (4). *Tawfeeq* (<4) og *Tofiq* (<4), og *Aisha* (357) og *Aicha* (81) gjev òg att like arabiske skrivemåtar.

Ein annan grunn til ulik atgjeving er om ein legg vekt på å følgje den arabiske bokstaven eller uttalen, dvs. i kildespråka. Dei tre arabiske skriftlege vokalene *a*, *i* og *u*, som finst som lange og korte, blir i nokon grad uttalte som lydar nær /e/. Derfor får vi omskrivingar som *Fatima* (742) og *Fatime* (84), *Mubammad* (705), *Mubammed* (161) og *Mohammed* (1358), *Yunus* (53) og *Yunes*, og det mykje brukte føreleddet som bl.a. blir skrive *Abdel*, *Abdul* og *Abd-al*.

6.4 Omskriving frå kinesisk

Kinesiske namn skrivne med ideogram har blitt transkriberte til latinske alfabet etter mange system (Utne 2005b). Det tredje mest vanlege familienamnet i Kina finst i det norske folkeregisteret som *Zhang* (230), etter pinyin-transkripsjon, og som *Chang* (30) og *Cheung* (75).

Litteratur

- § = regel i LOV 2002-06-07 nr 19: Lov om personnavn (navneloven). Nettsadresse: <http://www.lovdato.no/all/hl-20020607-019.html> [henta 25.7.2007]
- Farmakis, Pan, 2007: *Den nye norske lov om personnavn, og praktiseringen av den*. [S. 23 i denne boka.]
- NOU 2001: 1 *Lov om personnavn. Tradisjon, liberalisering og forenkling*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, 2001.
- Ot.prp. nr. 31 (2001–2002) *Om lov om personnavn (navneloven)*. Det kongelige justis- og politidepartementet, Oslo 2002.
- Rundskriv G-20/2002, 15. november 2002. *Lov om personnavn 7. juni 2002 nr. 19*. Det kongelige justis- og politidepartement, Oslo.
- Språkrådet 2006: *Transkripsjon av russisk*. Versjon: VL 6.2.05; nettversjon. http://www.sprakrad.no/Ordboeker/Andre/Transkripsjon_av_kyrillisk_og_nygresk/ [henta 23.9.2007]
- Utne, Ivar, 2002a: Arabiske navn i Norge. I: *Namn og Nemne* 19, s. 77–92. Bergen: Norsk namnelag. ISSN 0800-4684.
- Utne, Ivar, 2002b: *Navn som har tradisjon i en kultur som ikke skiller mellom fornavn og etternavn*. Nettversjon. Lagd ut 28.10.2002. <http://www.hf.uib.no/i/nordisk/navneliste.htm> [Namneliste, ca. 6300 navn.]
- Utne, Ivar, 2004: Personnavnterminologi. I: *Nordica Bergensia 30 – 2004. Temabeftte i onomastikk*, s. 219–300. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen. ISSN 0804-5372, ISBN 82-90500-60-2.
- Utne, Ivar, 2005a: Utenlandske navneskikker og den nye norske personnavnloven. Behov og bestemmelser. I: Staffan Nyström (red.): *Namnens dynamik. Utvecklingstendenser och drivkrafter inom nordiskt namnskick. Handlingar från den trettonde namnforskarkongressen i Tällberg 15–18 augusti 2003*. NORNA-rapporter 80, s. 307–331. Uppsala: NORNA-förlaget. ISSN 0346-6728, ISBN 91-7276-079-6.
- Utne, Ivar, 2005b: Innpassing av nye navnekulturer i det norske folkeregisteret. I: *Namn og Nemne*, 22, s. 75–96. Bergen: Norsk namnelag. ISSN 0800-4684.
- Utne, Ivar, 2006: Flerkulturell navnenormering i Norge. I: Helge Sandøy og Kari Tenfjord (red.): *Den nye norske? Nokre peilepunkt under globaliseringa*. s. 147–164. Oslo: Novus forlag. ISBN 978-82-7099-449-6.

Utne, Ivar, 2007: *Materiale til navnesaksbehandling*. Nettversjon. <http://www.hf.uib.no/i/Nordisk/navn/freg/> [henta 24.9.2007]

Summary

According to the Norwegian Personal Names Act of 2002, immigrants from Africa, Asia and Eastern-Europe may to a great extent preserve their naming traditions in Norway. The act refers in particular to names that are used both as given names and as surnames, as well as to gender-specific surnames. The customary Norwegian distinction between given names and surnames is upheld, and there are no defined restrictions as to which transcription systems can be used for personal names entering the Norwegian census rolls.

Persontecken inom teckenspråket

Tomas Hedberg

Vid sidan av det vanliga namnet kan personer inom döv världen, både döva och hörande, ha s.k. persontecken. Detta persontecken är i motsats till vanliga namnet helt unikt. Det kan utgå från utseende, beteende, yrke m.m. En lärare som hade en frisyr i form av en hårrulle fick hårrulle som persontecken, en elev som var vig som en apa fick apa som persontecken, en person som arbetat på en tändsticksfabrik fick tändsticka som persontecken.

Man "döps" inte till sitt persontecken av sina föräldrar som bittar på dessa, inte heller bittar man på sitt eget tecken, utan det är omgivningen, speciellt kamraterna som kommer på dem. Även kända personer utanför döv världen kan få persontecken. Napoleon tecknas inte oväntat med den typiska armposen.

Tomas Hedberg, som själv är döv, har gått igenom persontecknen för över 2 000 personer från 1980-talet och fram till våra dagar. Hans eget persontecken är den som antecknar, eftersom hans kamrater tyckte att han var flitigare än andra på att anteckna.

Åren 1986–1989 hade jag i ett projekt som uppdrag att dokumentera dövas berättelser om sina liv och sina minnen från barndomen. Projektet finansierades av teckenspråksavdelningen vid Sveriges Dövas Riksförbund. Äldre döva personer, i första hand sådana som hade fyllt 65 år, intervjuades och intervjuerna bandades på video. Totalt intervjuades drygt 200 personer runt om i landet. De ombads att på teckenspråk berätta om sitt liv och sina minnen från barndomen, skoltiden, arbetslivet och föreningslivet.

Vid sidan om mitt egentliga projektarbete var jag också intresserad av persontecken. Det är ett slags egennamn på teckenspråk. Persontecken kan ofta härledas till en framträdande egenskap eller dylikt hos en person. Till skillnad från personnamn är persontecken ofta direkt kopplad till en person, som ett unikt tecken. Eftersom jag var nyfiken på hur informanternas persontecken utfördes och såg ut, började jag anteckna med hjälp av transkriptionssystem de persontecken jag träffade på.

Den här presentationens syfte är dels att redogöra för personteckens härkomst, dels att göra en beskrivning av olika klasser av persontecken.

Hittills har jag dokumenterat 3 114 persontecken för 2 671 personer totalt. Differensen mellan antalet personer och antalet persontecken, 443 stycken, beror på att en del personer kan ha två eller flera varianter av sina persontecken eller kan ha två eller flera helt olika persontecken.

Namngivning

Till skillnad från egennamn brukar döva personer inte bli "döpta" till sina persontecken av sina föräldrar. Man brukar inte heller skapa ett persontecken till sig själv. I stället får döva personer eller personer som har anknytning till döv världen, såsom döv lärare och teckenspråkstolkar, ett persontecken av sina kamrater eller elever.

Förr i tiden när barnen på dövskolan pratade med varandra på teckenspråk och ville berätta om en kamrat eller någon lärare, men inte visste vad de hette, så beskrev de deras naturliga egenskaper, vad de hade för kläder eller på vilket sätt de uppträdde, så att man förstod vem som åsyftades. På det sättet kunde ett fast tecken efter en tid uppstå för en viss individ genom att samma beskrivning användes när man syftade på den personen.

På vissa dövskolor brukade äldre elever, så kallade faddrar, få ta hand om nybörjarna. De lärde dem hur eller vad de skulle göra, t.ex. att använda sina egna handdukar och tandborstar, att bädda sina sängar och att borsta sina skor och så vidare. Små barn lärde sig också att komma ihåg sitt intagningsnummer, eftersom alla tillhörande handdukar, kläder och skor märktes med deras nummer. Samma faddrar brukade "döpa" dem på teckenspråket. T.ex. hade en liten pojke en blå och vit sjömanskostym och han fick därför ett persontecken BLÅ/TRE-FINGRAR-PÅ-ÖVER-ARMEN-RÖR-SIG-I-V-FORM.¹ På det sättet kunde de nya eleverna få ett eget persontecken.

1 Tecken transkriberas på så sätt att man beskriver handform, t.ex. "flata handen" (utsträckt hand) eller "klohanden" (alla fingrar böjda), handrörelse, t.ex. viftning, och artikulationsställe (plats där rörelsen utförs), t.ex. överarmen.

Versaler anger benämning på ett tecken och snedstreck att flera tecken sätts ihop.

Tidigare litteratur

Det finns inte så mycket material om persontecken. Hittills finns det bara tre artiklar om svenska persontecken. Det äldsta dokumentet om persontecken är Oskar Österbergs (1886–1921) bok *Teckenspråket* (1916) och Gunnar Fondelius (1872–1947) artikel i *Tidning för dövstumma* (1916) som också finns i Per Nordheims bok *Kontakt* (1972: 53-55).²

Gunnar Fondelius nämner i sin artikel:

Bland de egentligt dövstumma användes vid betecknandet av dövstumma personer sällan dessas för- eller tillnamn. Dessa namn måste bokstaveras med handalfabetet och det går för långsamt, och ofta ha vederbörande icke rätt reda på personens kristliga namn. Så mycket mer är teckenspråksnamnen ihågkomna. Eleverna vid våra dövstumskolor få genast vid inträdet i skolan ett teckenspråksnamn, givet efter någon hos honom eller henne framträdande egendomlighet i utseende, klädesdräkt, sätt eller dylikt. Detta teckenspråksnamn får han sedan behålla genom hela livet. (Fondelius, 1916)

I samma artikel finns det också ett avsnitt där Gunnar Fondelius låter svenska översättningar av persontecken fungera som ett egennamn, medan vanliga egennamn och en del personliga pronomen utesluts. Jag återger ett kort stycke av artikeln:

Förf. (Gunnar Fondelius min anm.) av dessa rader, som reser rätt mycket bland de dövstumma, får vid sammanträffande med dem förfrågningar sådana som om han träffat Röd-bak-örat, om huru Uppstrukna håret mår, om Smala kinden flyttat till Stockholm, om Randiga byxa tillfrisknat efter en sjukdom, om det är sant att Röda rosetten vunnit på lotteri eller att Darrande örat gift sig med Blåprickiga blusen. Nu kan det hända att förf. ber få veta personernas kristliga namn och det blir ett letande i minnet att Uppstrukna håret i sig själv heter Edvin Pettersson. Förf. kan glädja den frågande med att Uppstrukna håret mår bra och så får han en mängd hälsningar till denne från Rundöga. Häromdagen träffade förf. Raka näsan, som omtalade att han av Ögonbrynet fått veta att Snedskurna kavajen snart skulle hålla bröllop med Klia sig under näsan. Till bröllopet voro inbjudna Hand i byxa, Ärr under ögat och Stora Näsborren, vilka tillsammans med Lugg i pannan, Gula knappen, Avskurna tummen och Klappa sig på kinden hos snickaremästare Grårock beställt av en divan till lysningspresent. (Fondelius, 1916).

2 Om inget annat namnges, är de personer som nämns döva.

Gunnar Fondelius nämner också i sin artikel att även kända personer, såsom kungligheter, skådespelare och politiker har fått ett eget persontecken:

Man kan genast komma in i tankegången för teckenspråksnamnens uppkomst och konstruktion om här anförs sådana på mera allmänt kända personer. Lägg båda armarna i kors över bröstet, och man har strax Napoleon framför sig. Peka på högra tinningen och låt det fasta tecken på kung följa; detta är Karl XII teckenspråksnamn. Sätt tre fingrar på hjässan, så är det tal om Bismarck. Gör som om ni vrider upp mustaschen. Jag gissar att ni genast tänker på Wilhelm II. I fri översättning till ljudspråket skulle teckenspråksnamnen på Tysklands kejsare sålunda kunna översättas till Uppvridna mustaschen, Napoleons till Korslagda armarna o.s.v. (Fondelius, 1916).

Gunnar Fondelius eget persontecken ser ut så här: Klohanden i närheten av högra tinningen vrids ett par gånger.

Persontecken från i går till i dag

Man vet alltså inte hur lång tid tillbaka persontecken funnits. De kan möjligen ha funnits före 1800-talet, för om det fanns några döva syskon i en familj, är det rimligt att anta att de kan ha använt persontecken för sig själva, släktingar och gran- nar. Jag kan nämna att jag och min bror Ulf redan innan vi hade börjat gå i dövskolan skapade persontecken för våra släktingar och gran- nar.

Stina Ryholms, Per Aron Borgs och Albert Bergs persontecken är de äldsta i min samling av persontecken. Dessa tre persontecken fick jag av Frida Söderberg f. 1898 i Ödeshög. Hennes persontecken är: Krokfingret utförs åt vänster ett par gånger framför högra ögat. Hon berättade för mig att hon gick på Manillaskolan i Stockholm år 1906–1914. När hon fick difteri fördes hon upp till sjukrummet på översta våningen. Där fick hon träffa en åldrig döv kvinna som bodde mitt emot sjukrummet. Hon hette Stina Ryholm (1822–1912). Stina Ryholm berättade för Frida Söderberg om sitt liv och sina minnen från skoltiden. Hennes lärare var först Manillaskolans grundare Per Aron Borg (1776–1839, hörande) och hans son Os- sian Borg (hörande). Efter skolgången fick hon stanna kvar och fick arbeta som vård- och köksbiträde ända fram till pensioneringen. Efter pensioneringen fick hon stanna kvar i sitt rum på Manillaskolan. Stina Ryholm var känd bland döva för hon var en av de sista döva som gick i dövskolan på Manhem utanför Manil- laskolan. Vid vårt samtal visade Frida Söderberg mig hur Per Aron Borgs och Stina Ryholms persontecken såg ut. Stina Ryholm: Sprethanden utförs åt höger med

spelade fingerrörelser under kontakt med pannan, Per Aron Borg: Två böjda pek- och långfingrar är i kontakt med näsan ett par gånger och Albert Berg: Krok-fingret är i kontakt med tinningen ett par gånger.

Albert Berg (1832–1916) var mycket aktiv i Stockholms Dövas Förening, som vice ordförande i många år. Han var också känd som marinmålare.

Man kan alltså säga att persontecken tillhör vår kultur. Sättet att ge varandra persontecken har använts i flera generationer och används fortfarande.

Olika klasser av persontecken

I det här sammanhanget redovisar jag en uppdelning och klassificeringar av persontecken. Uppdelningen grundar sig på teckenformens motivering. Persontecknens form är i många fall motiverad i förhållande till referenten. Från denna utgångspunkt delar jag upp tecknen i olika grupper, beroende på vilka egenskaper hos referenten/individerna som de är motiverade av. Det finns olika utmärkande egenskaper etc. hos referenterna, som man kan fästa sig vid: hur de ser ut, hur de beter sig, vad de liknar, vad de har för yrke, varifrån de kommer. Det kan också gälla vilket intagningsnummer de fick vid inträdet i dövskolan eller vad de har för namn med mera. Jag skall nedan beskriva vilka framträdande drag, som indelningen grundar sig på.

Samtidigt vill jag påpeka att man inte direkt kan se vad dessa persontecken betyder förrän man får etymologiska förklaringar till varifrån personerna fått sitt/sina persontecken. Min klassificering av persontecken grundar sig på de 1 108 persontecken av 3 114 persontecken som jag fått etymologiska förklaringar till av mina informanter. Hittills har jag kunnat ringa in sex olika klasser av persontecken. Tecknen har bildats med utgångspunkt i utseende, beteende, liknelse samt social tillhörighet och har också skapats genom påverkan av namn, initialer och svenska ord samt nummer vid inträdet i dövskolan. Klasserna beskrivs längre fram var och en för sig.

Jag har valt ut en del av de 1 108 persontecken, som ska redovisas längre fram, därför att de är tydliga och bra exempel på de olika klasserna. Dessutom fick jag levande personers samtycke till att få visa deras namn och persontecken i detta sammanhang.

1. Utseende

Persontecken som har med utseendet att göra är en jämförelsevis stor grupp inom personteckenområdet. Dessa tecken är bildade med utgångspunkt i vilka framträ-

dande yttre egenskaper eller dylikt en person har. Det finns två undergrupper. Den ena gruppen beskriver vilket fysiskt kännetecken en person har, den andra klädsel och liknande.

a) Fysiskt kännetecken

I den här undergruppen finns tecken för en utmärkande egenhet i ansiktet eller hos kroppen, t.ex. uppnäsa, långa framtänder eller en amputerad arm. Följande persontecken tillhör Bror Dahlberg. Han hade blå ögon, vilket har givit upphov till hans persontecken: tecknet BLÅ följs av att pekfingret skakas i sidled vid högra ögat.

Jag kan ge ett annat exempel: Stina Johansson har ett födelsemärke på kinden. Därför tecknas hennes persontecken: tecknet BRUN följs av att Nyphanden är i kontakt med kinden.

I denna grupp av tecken inräknas också tecken för frisyr. I min samling av persontecken finns det faktiskt många olika tecken som hör samman just med frisyr. Hittills har jag funnit drygt 40 olika sådana tecken. Jag kan nämna att det fanns en lärare på Manillaskolan som hette Rut Brinkman (hörande). Hon hade en hårrulle i nacken, vilket gav henne följande tecken: flata handen vid nacken, sedan vrids handen helt. Rut Brinkmans persontecken har också kommit att användas för 'bibliotek'. Detta tecken användes på Manillaskolan, därför att Rut Brinkman också hade hand om böckerna i Manillaskolans bibliotek.

b) Klädsel och liknande

Den andra undergruppen inom utseendegruppen utgörs av tecken som hör samman med klädsel och andra föremål som bärs av personen ifråga. Persontecknet beskriver alltså hur personens klädsel eller föremål sett ut. Den klädsel och de föremål som tillhör den här gruppen kan vara glasögon, huvudbonad, pekpinne, kryckor, hörapparat eller örhängen. Det visar sig att också den här typen av persontecken är en stor grupp.

Till exempel hade Karl Sandström en sjömanskostym med slips. Hans tecken blev så här: flata handen förs nedåt vid bröstet och förändras samtidigt till O-handen. Sedan förs denna handform uppåt. Strax efter spretas fingrarna och förs nedåt samtidigt.

Ett annat persontecken är motiverat av att personen hade en rosett i flätorna. Detta persontecken utförs: pek- och långfingrarna och tummen böjda mot varandra vid halsens högra sida förs framåt och öppnas samtidigt. Samma rörelse igen, men från vänster sida. Detta persontecken tillhör Sonja Forsell.

2. Beteende

Persontecken som återger ett återkommande beteende hos en person eller en speciell handling som personen kan utföra utgör en ganska stor grupp.

Ett bra exempel på denna typ är ett tecken som utförs: högra underarmen vilar på vänstra underarmen och båda gungar upp- och nedåt samtidigt. Detta persontecken tillhör Anette Rosing och är motiverat av att hon brukade korsa armarna, när hon under de första åren gick i dövskolan.

Till exempel brukade Signe Lampa, kindergartn lärare i dövskolan i Vänersborg (hörande), stå framför skolbarnen, som satt vid långa bord, och be en bön före middagen i matsalen varje dag. På det sättet tecknar man för henne: tecknet BÖN skakas lite fram och tillbaka.

Man kan också återge ett tecken som en person ofta använder. Sådana persontecken har jag också fört till gruppen "beteende". Till exempel har Kjell Hovlin ett sådant persontecken. På det här sättet tecknar man för honom: båda händer med flata handen hakas mot varandra. Han brukar nämligen teckna en regional (norrländsk) variant av tecknet OCH, när han gör paus innan han skall säga något.

3. Liknelse

Så finns det en mindre grupp persontecken som kan ses som liknelser. Det finns två undergrupper.

a) Utseende

I den ena undergruppen tar dessa tecken fasta på hur en person ser ut, vilket i sin tur jämförs med eller liknas vid något. Med andra ord, ser han/hon ut som något, så får han/hon ett persontecken genom det.

Ett persontecken tecknas FÅR: pek- och långfingrar ovanför vänstra armen förs från handloven mot axeln och "klipper" samtidigt. Detta persontecken tillhör Rune Norberg, och är motiverat av att hans hår ser ut som fårull.

b) Beteende

I den andra undergruppen återfinns tecken som går tillbaka på vad eller på vilket sätt personerna gör eller handlar, vilket i sin tur jämförs med något annat som om de skulle göra något. Med andra ord jämförs deras handling med något som t.ex. ett djur gör.

Ove Fransson's persontecken är ett utmärkt exempel på det. Hans persontecken tecknas: böjd flata handen, S-handen, är i kontakt med högra ögat ett par

gångar. Detta tecken betyder 'apa' och användes tidigare i Småland. Persontecknet fick Ove Fransson för att han var duktig på att klättra i träd precis som en apa.

4. Social tillhörighet

En stor grupp är den som har att göra med sociala relationer. Där kan man se fyra undergrupper.

a) Yrke

I den här gruppen bygger persontecknen på vad personerna har för yrken. Hittills har jag funnit en rad tecken för olika yrken; 'skomakare', 'skräddare', 'snickare', 'konsulent', 'präst', 'målare', 'typograf' med flera. De fungerar alltså som persontecken. Till exempel var August Ljungkvist skomakare och fick tecknet SKOMAKARE. I stället för "skomakare" återges namnet "August" med munrörelser. Gruppen innehåller också persontecken som går tillbaka på var personerna arbetade, deras arbetsplats. T.ex. tjänstgjorde Elisabeth Johansson på Tidaholms Tändsticksfabrik. Därigenom fick hon ett persontecken som TÄNDSTICKA. Samtidigt återger man hennes namn, "Elisabeth", med munrörelser.

b) Geografiskt ursprung

I den andra undergruppen utgår persontecknen från varifrån man kommer och var man är uppväxt. Det gäller både länder, landskap, städer och andra orter. Till exempel kom Jörgen Christensen från Danmark. På det sättet fick han ett persontecken som motsvarar DANMARK. Samtidigt formar munnen namnet "Jörgen".

c) Familjebakgrund

I den tredje undergruppen återfinns persontecken som bygger på vilken familjebakgrund personerna har och vilken social miljö de är uppväxta i. Det har ofta att göra med vad deras föräldrar har för yrken. Per Nordheims persontecken är ett bra exempel på det här. Han var son till en officer. På det sättet fick han som sitt persontecken tecknet OFFICER.

d) Ärvda persontecken

I den fjärde undergruppen återfinns persontecken som bygger på släktrationer. Personerna har fått ära samma persontecken som deras släktingar har, t.ex. syskon, förälder eller make. Tecknen kan kallas för arvpersontecken.

Sigurd Åkerströms persontecken är ett bra exempel på det. Hans persontecken utförs med högra pekfingeret vid vänstra axeln som förs nedåt i bågrörelse till den nedersta delen av överarmen och vrids lite samtidigt. Han fick samma persontecken som sin mor.

5. Nummer

Den här typen av persontecken som bygger på det intagningsnummer personerna fick vid inträdet i dövskolan, är en ganska liten grupp med bara några få persontecken i min samling av tecken. De används framför allt i södra Sverige. Till exempel fick Astrid Fejr ett persontecken: 923. Tecknet för nio utförs: alla fingrar utom tummen nedåtriktade och slås upp och förändras till uppåtriktade pekfinger och långfingrar samtidigt (=2). Strax efter tilläggs ringfingret (=3). Samtidigt återges förnamnet "Astrid" med munrörelser. Siffrorna skall alltså inte återges.

6. Namn

En annan grupp persontecknen utgår från vad personerna har för namn. Det förekommer många persontecken i den här gruppen, som har fyra undergrupper.

a) Namntecken

I den första gruppen bygger persontecknen på personernas namn. Det gäller både förnamn eller efternamn. Dessa persontecken skapas alltså genom påverkan från namnet under förutsättning, förstås, att just det namnet redan har ett eget tecken. Med andra ord representerar varje tecken ett visst namn.

Till exempel finns ett namntecken för "Ingvar": klohanden är i kontakt med kinden ett par gånger. Detta persontecken utgår alltså bara från personens förnamn.

Namnet Birgitta är också ett exempel på det här. Detta namntecken tecknas: böjda pek- och långfingrar är i kontakt med kinden ett par gånger.

Flera liknande exempel på denna första undergrupp är Anders, Erik och Svea.

b) Initialtecken

I den andra undergruppen bygger persontecknen också på namnen. I det här fallet gäller det en förkortning av antingen förnamn eller efternamn. Sådana tecken kan kallas initialpersontecken. Den här undergruppen är ganska stor.

När det gäller förnamn brukar handformen – som motsvarar den första bokstaven i namnet – slås eller skakas. Till exempel är Kerstin Olssons persontecken ett *K*, som slås uppåt och nedåt.

Flera exempel på denna grupp är Maria, Gunilla, Inger, Lasse och Göran.

c) Fullständig ordlikhet

Liksom i de tidigare undergrupperna bygger dessa persontecken i den tredje undergruppen också på personernas namn. De är motiverade, till skillnad från den första gruppen, genom påverkan från svenska ord. Med andra ord får en person ett tecken som BJÖRN, som kan hänföras till hans namn Björn. Dessa persontecken har samma form som de homonyma artnamnen.

Flera exempel på denna grupp är Knut, Bror och Axel.

d) Partiell ordlikhet

I den femte undergruppen bygger persontecknen också på personernas namn. Till skillnad från den fjärde gruppen är dessa tecken inte identiska med utan påminner bara om liknande ord eller tecken. Till exempel kan persontecknet för någon som heter Franklin i efternamn komma från ett liknande ord t.ex. Frankrike. På det sättet får han tecknet för 'Frankrike' som ett persontecken. Det är alltså en partiell ordlikhet, som ligger till grund för dessa persontecken.

Ett annat exempel på den här undergruppen är Katarina. Namnet tecknas som tecknet för 'Katt'.

Kombinationer av persontecken

I det här avsnittet handlar det om olika kombinationer av två olika typer av persontecken. Det förekommer ett flertal sådana persontecken i två led. För att undvika förväxling bildades två eller flera olika persontecken i två led för personer med samma förnamn. Till exempel har Stig Johansson och Stig Lundahl samma persontecken i det förra ledet: STIG tecknas; pekfingeret är i kontakt med högra tinningen och vrids ett par gånger. Därefter tilläggs ett tecken i det andra ledet. I Stig Johanssons fall tecknas persontecknet JOHANSSON i det senare ledet: den andra varianten av nyphanden vid kinden rör sig i cirkel. I Stig Lundahls fall bokstaveras efternamnet Lundahl i det andra ledet ibland efter STIG-tecknet, beroende på vilken samtalssituation man befinner sig i.

Byte av persontecken

I det här avsnittet handlar det om byte av persontecken. Det kan förekomma att en person har haft två eller tre olika persontecken i sitt liv. Det kan finnas olika skäl till att man bytt persontecken.

Till exempel hade Ebba Söderlund ett eget persontecken från skoltiden: N-handen, uppåtriktad och inåtvänd, tar kontakt med hakan och förändras till dubbelkroken under rörelseriktningen. Men hon förlorade detta efter en tid då hon hade gift sig med Verner Söderlund. Genom giftermålet fick hon ett nytt tecken – sin makes persontecken: Flata handen, uppåtriktad och vänstervänd, rör sig i cirkel under kontakt med högra kinden med tillägg av tecknet FRU som ett sammansatt tecken. Man vet inte riktigt varför hon förlorade ett eget persontecken, möjligen var hennes make mer känd och framträdande för sin omgivning i döv-föreningen.

Christina Johanssons persontecken är ett bra exempel. När hon kom till Stockholm, tvingades hon ersätta sitt tidigare persontecken med ett nytt: V-handen, vänsterriktad och inåtvänd, tar kontakt med pannan först, vrids framåt och tar kontakt med pannan igen därför att det fanns två likadana persontecken för henne och Barbro Almquist. Deras persontecken byggs efter hårformen: pagefrisyr. De arbetar på samma arbetsplats på Dövas Hus i Stockholm, varför det är förståeligt att man vill undvika förväxling. Barbro Almquist fick behålla sitt persontecken, för hon är den äldre medlemmen.

Kända personer

Inom medievärlden har några kända personer, som politiker och skådespelare även fått sitt persontecken. Till exempel har Thorbjörn Fälldin fått ett persontecken som är relaterat till en pipa, för han var känd som en som röker sin pipa. Även historiska personer har fått ett persontecken, till exempel Gustav Vasa och Karl XII. Tecknet för Gustav Vasa utförs med klohanden med små vridrörelser framför pannan. Tecknet härleds av att han hade en plymhatt med en vit fjäder-tofs. Karl XII:s persontecken är relaterat till att han blev skjuten i tinningen. Därför tecknar man honom genom att pekfingeret tar kontakt med sidan om pannan i förledet. Strax efter ledet använder man tecknet för 'tolv'.

Flera exempel på persontecken för kända och historiska personer är Olof Palme, Richard Nixon, Jimmy Carter, Michail Gorbatjov och Elizabeth Taylor.

Ortnamn via persontecken

Vissa tecken för ortnamn härleds av döva personers persontecken, beroende på att de har bott och uppväxt i den orten. Till exempel på detta är Landskrona. Ortnamnet Landskrona fick ett tecken genom att Per Nordheim hade bott och uppväxt där, vilket vi nämnt tidigare om hans persontecken. Landskronas tecken är därför identisk som tecknet OFFICER. Jönköping är också ett exempel på detta. Jönköping tecknas med en tumme och stryks under hakan ett par gånger med kontakt. Detta tecken härleds av Holger Carlbergs persontecken. Förklaringen till detta är att han tävlade mot sina skolkamrater och visade att han kunde lyfta sin fot ända till sin haka, när han gick i dövskolan i Vänersborg.

Flera exempel på denna kategori är Falköping, Skövde, Kiruna och Ängelholm.

Det beror också på att några ortnamns utformning är identisk med personnamn, såsom Vilhelmina, Dorotea och Fredrika. Dessa ortnamn fick sitt tecken genom döva kvinnors persontecken, eftersom de hette också Vilhelmina, Dorotea och Fredrika.

Äldsta dokumenterade persontecken

Som bekant är Albert Bergs, Per Aron Borgs och Stina Ryholms persontecken äldsta bland persontecknen i min samling av personteckenregistrerade under året 1986–1989. Dessa tecken fick jag genom muntliga uppgifter. I fjol och i våras gjorde jag ett fynd när jag studerade dövskolors handlingar på Stockholms stadsarkiv samt Landsarkivet i Vadstena. På detta sätt hittade jag flera dokumenterade uppgifter om persontecken genom elevmatriklar och fotosamlingar. På Stockholms stadsarkiv hittade jag tre stycken persontecken som tillhörde Manillaskolans fotoarkiv. Dessa persontecken är nedtecknade på baksidan av elevernas foto. På baksidan av en elev Charlotta Janssons porträttfoto står ordagrant: ”Gröna prickar på klädningsarmen”. Hon var född år 1859 och gick i skolan år 1871–1877. Ett annat dokumenterat tecken beskrivs med ord. Fotots ord lyder: ”Tecken: 2 fingrar utefter högra kindbenet.” Detta tecken tillhör Olof Persson f. 1845, som gick i skolan år 1872–1874. Det tredje persontecknet för Johan Ahlberg f. 1861 härleds av vit krage. På baksidan av fotot står alltså: ”hvit krage”. Han gick i skolan år 1876–1878.

Det fanns en dövskola i Vadstena, som heter officiellt ”Läroanstalten för överåriga döva i Vadstena”. Skolan startades år 1878 och upphörde år 1902. I somras var jag på Landsarkivet i Vadstena. Där tillbringade jag med mina studier över dövskolans arkiv. Jag gick igenom hela elevmatrikeln. Totalt 323 elever gick i

skolan under skolans period. Av dessa elever fick jag 200 persontecken. Persontecken började emellertid inte dokumenteras i både elevmatrikeln och inträdesansökanshandlingarna förrän år 1883. Därför finns det inte några dokumenterade persontecken under perioden år 1878–1902. Av 200 persontecken hade 121 män respektive 79 kvinnor sitt persontecken. Ett fantastiskt resultat, tycker jag.

Tabell 1. Antal persontecken av 323 elever under perioden 1883 – 1902

Klasser	Antal män	Antal kvinnor	Summa
1. Utseende	111	71	182
2. Fysiskt kännetecken	(94)	(58)	(152)
3. Hår, skägg	(15)	(8)	(23)
4. Klädsel	(2)	(5)	(7)
5. Beteende	9	6	15
6. Liknelse	0	0	0
7. Social tillhörighet	2	0	2
8. Nummer	0	0	0
9. Namn	0	0	0
Okänd härledning	0	1	1
<i>Totalt</i>			200

Det är intressant att se hur personalen i skolan har beskrivit persontecknen. Det återges inte exakt hur tecknen utförs. I stället beskrev de utifrån vilka grunder eleverna fick sitt persontecken.

Så här kan det stå:

- "Rödt band i håret"
- "Stucken i högra ögat med en synål"
- "Håret lagdt öfver kal hjessa"
- "Blyg"
- "En hårttest faller ned på venstra sidan"
- "Hvitt hår i tofs, uppåt spetsig".

Man vet aldrig exakt hur dessa tecken utförs med händer.

Det finns emellertid 17 av 200 tecken som återges exakt hur de utförs med händer. Till exempel hittade jag ett tecken som återges med ord: "Stryker med kanten av högra handen öfver midjan". Men man vet inte varför detta tecken fick sin härledning.

Ytterligare dokumenterade persontecken fick jag också genom dövskolan i Skara för överårigas arkiv. Det handlar cirka om ett tjugotal persontecken. Dövskolans period var 1879–1899.

Dessa persontecken från Manillaskolans fotoarkiv samt dövskolorna i Vadstena och Skara är alltså hittills äldsta dokumenterade.

Litteraturförteckning

- Bergman, B. (1977): Tecknad svenska. Utbildningsforskning nr 28. Stockholm: Liber Läromedel/Utbildningsförlaget.
- Bergman, B. (1982): Teckenspråkstranskription. Forskning om teckenspråk nr X. Stockholms universitet, Institutionen för lingvistik.
- Fondelius, G. (1916): Teckenspråksnamn. Tidning för dövstumma nr 8 och 9, s. 36.
- Hedberg, T. (1989): Persontecken. Deras härkomst, bildningssätt och användning. Forskning om teckenspråk nr XVI. Stockholms universitet, Institutionen för lingvistik
- Lieth, L v d. (1968): Tal grebet ud af luften, Tyst Jul, Danske Döves Landsforbund, 1968, Köpenhamn.
- Nordheim, P. (1972): Kontakt: Avsnittet "Enöga fick ja av Locken", s. 53–55. (uo)
- Toft, S. (1985): Taltegn, i B. Hansen (red.): Tegnsprogsforskning og tegnsprogs-brug, Döves Center for Total Kommunikation, s. 22–31, Köpenhamn.
- Österberg, O. (1916): Teckenspråket. Alfred Perssons förlag, Uppsala. (Karaktäriseringstecken sid. 17 och 80).

Summary

In addition to their given personal name, people who communicate by sign language, whether they are deaf or not, have personal sign names. Contrary to given names, sign names are unique and based on some attribute of its bearer, whether it is a haircut, a profession, a gesture or a pattern of behaviour. Sign names are not given at birth, nor can they be made up by the speakers themselves, but rather, they are invented by family and friends. The article presents a survey of the sign names of more than 2,000 people from the 1980s to the present and explores their origin, as well as the classification of sign names.

Danske stednavne – officielt og uofficielt

Bente Holmberg

Stednavneudvalget er den myndighed i Danmark som træffer afgørelse om danske stednavnes stavemåde og form. Udvalget sender sin indstilling til Kulturministeriet som efterfølgende autoriserer de pågældende navneformer. Med i autorisations-systemet er de navne som der er et praktisk (kartografisk, postalt, lokalt m.v.) behov for at kunne skrive konsekvent og korrekt. De autoriserede navne offentliggøres på internettet på adressen: <http://levende.kms.dk/su/sunavn.htm>. Et relevant spørgsmål som tages op i artiklen, er om de autoriserede stednavneformer bruges. Det gør de i det store og hele, men i artiklen gives der eksempler på at både enkeltpersoner og offentlige institutioner undertiden følger deres egen norm.

Stednavneudvalget er den myndighed i Danmark som fastlægger danske stednavnes stavemåde og form. Det er altså Stednavneudvalget som bestemmer at *Thisted* skal skrives med *h*, at *Skjern* skal skrives med et *j*, og at *Nexø* skal skrives med *x* og ikke med *ks* osv. Det er også Stednavneudvalget som bestemmer at navnet på broen over Vejle Fjord skal skrives i et ord: *Vejlefjordbroen*, at der skal bindestreg i navnet *Allinge-Sandvig* osv. Men kommunerne skal selv betale for de nye vejskilte, og selv om bornholmerne var meget taknemmelige over at Stednavneudvalget i 1996 imødekom deres ønske om at måtte skrive *Neksø* med *x*, så kan man stadig se vejskilte med både den gamle og den nye stavemåde.

Stednavneudvalget er ikke nogen ny opfindelse. Ligesom flere andre beslægtede institutioner i Danmark kan udvalget om få år, nærmere bestemt i 2010, fejre sit 100-års-jubilæum. Lykkeligvis blev det ved udvalgets oprettelse bestemt at stednavnenes form skulle fastlægges på et videnskabeligt grundlag, og man initierede derfor en indsamling af historiske navneformer, og på Stednavneudvalgets kontor som er forløberen til det senere Institut for Navneforskning, der nu er en afdeling af Nordisk Forskningsinstitut på Københavns Universitet, lagde man også en forpligtelse til at forske i navnenes oprindelse og udgive denne forskning i en regional skriftserie med navnet *Danmarks Stednavne*.

Stednavneudvalget er et udvalg under Kulturministeriet, og i udvalget findes repræsentanter for forskellige institutioner. I dag har udvalget repræsentanter fra Kommunernes Landsforening, Amtsrådsforeningen, Kort & Matrikelstyrelsen, Danmarks Statistik, Vejdirektoratet, Skov- og Naturstyrelsen, Kirkeministeriet, Post Danmark, Statens Arkiver, Dansk Sprognævn og Afdeling for Navneforskning ved Nordisk Forskningsinstitut. Udvalgets ministerielle tilhørsforhold og dets sammensætning har skiftet igennem de 100 år som Stednavneudvalget har eksisteret.

I praksis foregår arbejdet således at udvalget træffer afgørelse om navnenes stavemåde og derefter sender sin indstilling til Kulturministeriet som autoriserer de pågældende navneformer. Før i tiden blev navnene publiceret i bogform, men nu til dags bliver de kun offentliggjort på internettet, nærmere bestemt på adressen: <http://levende.kms.dk/su/sunavn.htm>. Proceduren er altså den samme som den der bruges når manuskriptet til en ny retskrivningsordbog sendes fra Dansk Sprognævn til Kulturministeriet til autorisation. Der er heller ikke tvivl om at det er Sprognævnet som bestemmer hvordan de almindelige ord i sproget skal staves, og at det er Stednavneudvalget som bestemmer hvordan de danske stednavne skal staves. Men naturligvis arbejder de to institutioner sammen. Det gør de i det daglige, og det gør de ved at Dansk Sprognævn har en repræsentant i Stednavneudvalget og vice versa.

Danske stednavne i Retskrivningsordbogen

Jeg vil gøre opmærksom på at *Retskrivningsordbogen* udgivet af Dansk Sprognævn (3. udg. 2001) indeholder en del danske stednavne (*Fakse*, *Falster*, *Roskilde* osv.) med dertil hørende adjektiver (fx *falstersk* og *roskildensisk*) og indbyggerbetegnelser (fx *falstring* og *roskildenser*), og hertil kommer en del sammensætninger med stednavne (*faksealk*, *roskildesyge* osv.). Som mange sikkert ved er der en bred kreds af sprogbrugere som er forpligtet til at følge den officielle retskrivning. Det gælder skoler og uddannelsesinstitutioner, myndigheder og forvaltninger, Folketinget og domstolene. Den officielle retskrivning finder man i *Retskrivningsordbogen*, og det er derfor naturligt at spørge hvad der sker når og hvis Stednavneudvalget ændrer skrivemåden af et stednavn som er optaget i *Retskrivningsordbogen*? Sådan som det er tilfældet med navnet *Fakse* som med virkning fra den 1. januar 2007 skal skrives med *x*. Ja der sker ikke så meget, men Dansk Sprognævn er ifølge en Bekendtgørelse om Dansk Sprognævns virksomhed og sammensætning (4. sept. 1997) forpligtet til at optage den nye stavemåde i det førstkommande oplag af *Retskrivningsordbogen* (§ 2, Stk. 2), og i den mellemliggende periode er den gamle form korrekt ved siden af den nyautoriserede form (§ 2, Stk. 3). Om

faksekalk så i kommende oplag af *Retskrivningsordbogen* skal skrives med *ks* eller med *x*, det må Dansk Sprognævn tage stilling til.

Standardisering af udenlandske stednavne

Der er altså tale om en klar ansvarsfordeling mellem det som Stednavneudvalget tager sig af, og det som Dansk Sprognævn tager sig af. Men den klare ansvarsfordeling omfatter kun de danske stednavne. De udenlandske stednavne befinder sig i en mærkelig gråzone mellem de to institutioner. Der er i Danmark ligesom i det øvrige Norden en lang tradition for standardisering af hjemlige stednavne, og i FN-regi blev der i årene efter 2. verdenskrig taget initiativ til at landene skulle arbejde sammen om standardisering af hjemlige såvel som udenlandske stednavne. Man taler der om geografiske navne, og det har i alle årene været et arbejdsfelt som er blevet varetaget af navneforskere i tæt samarbejde med kartografer, sådan er det i hvert fald i Norden. Arbejdet foregår under akronymet UNGEGN som står for United Nations Group of Experts on Geographical Names. Den seneste konference er den 9. United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names som blev holdt i slutningen af august 2007 i New York. Her har Danmark for perioden 2007-2012 overtaget formandskabet for Norden Division som er det forum i UNGEGN hvori de nordiske lande er organiseret. Ny formand for Norden Division er herefter Peder Gammeltoft som repræsenterer Stednavneudvalget; ny næstformand er John Jensen som repræsenterer Kort & Matrikelstyrelsen.

Det er et spørgsmål om den danske arbejdsfordeling mht. de udenlandske stednavne er i modstrid med en af paragrafferne i Lov om Dansk Sprognævn (14. maj 1997). Der findes nemlig en tvetydig og diskutabel ordlyd i lovens kapitel 1 hvor Dansk Sprognævns opgaver opregnes, og hvor der står således: "Sprognævnet skal 1) indsamle nye ord, ordforbindelser og ordanvendelser, herunder forkortelser, 2) besvare sproglige spørgsmål fra myndigheder og offentligheden om det danske sprogs bygning og brug, herunder give vejledning i stavning og udtale af udenlandske navne, 3) udgive skrifter om dansk sprog, navnlig vejledninger i brugen af modersmålet, og samarbejde med terminologiorganer, ordbogsredaktioner og offentlige institutioner, der autoriserer eller registrerer stednavne, personnavne og varenavne." (§ 1, Stk. 2). Det som får mig til at studse er naturligvis tilføjelsen under punkt 2 hvor det pointeres at Sprognævnet skal give vejledning i stavning og udtale af udenlandske navne. Det er fint nok, men det er ikke nødvendigvis Sprognævnet som fastlægger normen på dette felt.

Hvilke stednavne er med i autorisationssystemet?

Det er ikke alle danske stednavne som er med i autorisationssystemet (jf. Jørgensen 2006, s. 3 f.). Med i systemet er de stednavne som der er et praktisk (kartografisk, postalt, lokalt m.v.) behov for at kunne skrive konsekvent og korrekt. Det er gennem årene blevet til en liste på ca. 25.000 navne omfattende byer, andre bebyggelser, bydele, jernbanestationer, broer, skove, søer, åer, fjorde og andre vigtige naturlokaliteter til lands og til vands. Til disse navne kan der føjes ca. 100.000 stednavne. Det er de navne som yderligere findes på Kort & Matrikelstyrelsens kort. Stavemåden af disse navne er blevet til efter et nært samarbejde mellem Stednavneudvalget og Kort & Matrikelstyrelsen, og de følger derfor Stednavneudvalgets retningslinjer med hensyn til retskrivning. Mange af navnene er naturnavne, og når de ikke er medtaget i autorisationssystemet beror det på et skøn med hensyn til deres vigtighed. Men hovedparten af de 100.000 navne er navne på enkelte gårde og huse, og disse er udtrykkeligt undtaget. Man har i Danmark lov til at kalde sin gård eller sit hus hvad man vil. Til gengæld har man ikke krav på at navnet bliver optaget på offentlige kort.

Uden for Stednavneudvalgets kompetence ligger også mere end 100.000 danske vej- og gadenavne. Deres skrivemåde varetages i henhold til lov om offentlige veje af de pågældende kommuner. Dansk Sprognævn har i 2001 udgivet en Vejledning i retskrivning af vejnavne (Jørgensen et al. 2001). Den følger Dansk Sprognævn's og Stednavneudvalgets hovedprincipper, og den er et nyttigt redskab for kommunale navngivere. Den har også været flittigt brugt i forbindelse med den kommunalreform som med virkning fra den 1. januar 2007 er gennemført i Danmark.

Danske kommunenavne – et kapitel for sig

Kommunalreformen som har været undervejs gennem længere tid, er i øvrigt et kapitel for sig i Stednavneudvalgets historie. Med denne reform er antallet af kommuner i Danmark blevet kraftigt reduceret, helt præcist fra 272 til 98, og i loven om revision af den kommunale inddeling blev det overladt til Indenrigs- og Sundhedsministeren at fastsætte de nye kommuners navne. Her blev altså Stednavneudvalget sat ud på et sidespor, men i bemærkningerne til loven fik udvalget dog en vis indflydelse. Her står der bl.a. at navnene fastsættes efter ønske fra kommunalbestyrelserne i de kommuner der indgår i en sammenlægning, men det forudsættes naturligvis at kommunalbestyrelserne har opnået enighed om den nye kommunes navn. Af bemærkningerne til den nævnte lov fremgik det også at kommunerne kunne få rådgivning om principperne for navngivning af lokaliteter

ved henvendelse til Stednavneudvalget. Dette tilbud om rådgivning var der nogle kommuner som gjorde brug af, men det var forbavsende få i betragtning af at der var stor interesse for navnespørgsmålet i medierne. Især var lokalpressen i de områder af landet hvor der var uenighed om det nye kommunenavn, meget ihærdig.

Inden ministeren fastlagde de nye kommunenavne blev Stednavneudvalget bedt om at vurdere navnene. Det blev til en skriftlig redegørelse hvori udvalget kritiserede flere af de foreslåede navne. Alligevel blev samtlige navne accepteret af ministeren som i en pressemeddelelse sagde: ”Med navngivelsen af de 98 kommuner, hvoraf de 65 er nye, har vi nu endelig færdiggjort det nye danmarkskort. Hermed sættes der punktum for en lang og spændende proces med et flot resultat, som jeg tror overgår de fleste forventninger. Jeg glæder mig navnlig over, at det nye danmarkskort er resultatet af en frivillig proces, hvor lokale ønsker i videst muligt omfang er imødekommet.”

Som formand for Stednavneudvalget har jeg ikke glædet mig ligeså meget som ministeren for der var – set med mine øjne – flere navne blandt de danske kommunenavne som var i modstrid til Stednavneudvalgets anbefalinger. Om Stednavneudvalgets principper for gode kommunenavne, se Holmberg 2005a, s. 36. Som eksempler kan jeg nævne navne som *Frederiksværk-Hundested Kommune*, *Brønderslev-Dronninglund Kommune*, *Faaborg-Midtfyn Kommune*, *Mariagerfjord Kommune* og *Lolland Kommune* som kun dækker den vestlige del af Lolland. Men jeg har efter at kommunalreformen er trådt i kraft haft den glædelige oplevelse at to af de her nævnte kommuner har søgt om navneforandring og har fået den bevilget. Det gælder Frederiksværk-Hundested Kommune som nu hedder *Halsnæs Kommune*, og det gælder Brønderslev-Dronninglund Kommune som nu hedder *Brønderslev Kommune*. Det har også været en glædelig oplevelse at være med i navngivningsprocessen for ved den tidligere kommunalreform som trådte i kraft den 1. april 1970, havde Stednavneudvalget slet ingen indflydelse. Om de danske kommunenavne som fulgte i kølvandet på kommunalreformen fra 1970, se Holmberg 2005b.

Ønsker om nye stednavneformer

Meget af arbejdet med at fastlægge retskrivningen af stednavne i Danmark er naturligtvis gjort, men der er hele tiden brug for at retskrivningslisten bliver revideret og suppleret. Og der kommer jævnt hen ønsker om en ændret form af stednavne som for længst har fået fastlagt en bestemt stavemåde. Ønsker af den art udvikler sig engang imellem til noget der ligner en folkestorm, og engang imellem ender

det med en politisk indblanding. Sådan gik det med navnet *Thorning* i det gamle Viborg Amt hvor beboerne flere gange i slutningen af 1970'erne fremsatte ønske om at få den autoriserede form uden *b* erstattet af en gammel form med *b*. Stednavneudvalget derimod stod fast på en form uden *b* fordi den første del af navnet er identisk med ordet *torn* som jo ikke skrives med *b* i den almindelige retskrivning, men efter diverse klager og underskriftindsamlinger besluttede den daværende kulturminister Lise Østergaard i 1981 at den autoriserede stavemåde skulle være *Thorning* ”da den lokale befolkning aldrig synes at have accepteret den autoriserede *Torning*, samt at der alene er tale om en ortografisk forandring.” (Hjorth Pedersen 1985, s. 219 f.). Det samme skete i 2004 med landsbynavnet *Riis* ved Givskud syd for Horsens. Navnet er identisk med ordet *ris* som betyder 'krat', og som staves med ét *i*. Denne stavemåde ville man lokalt have ændret til en stavemåde med *ii*, og det lykkedes ved en ministeriel indgriben.

Oplevelser som disse har bevirket at Stednavneudvalget ikke altid og ikke i enhver henseende står stejlt på sine principper. Gennem hele sit virke har Stednavneudvalget i øvrigt holdt på at der kun kan eksistere én korrekt form af hvert enkelt stednavn, og hvis folkekravet bliver tilstrækkeligt stort, har udvalget altså i visse tilfælde bøjet sig og givet lokalbefolkningen det som den vil have. Det er nemlig ikke godt hvis folk ikke bruger de autoriserede former, og det er specielt generende i det moderne samfund hvor flere computersystemer skal tale sammen, og hvor computerne ofte kræver fuldstændig genkendelighed for at virke ordentligt.

At der i den samlede navnebestand er enkelte skæve former, betyder heller ikke så meget. Værre er det med den valgfrihed mellem *å* og *aa* i stednavne som blev indført i en bekendtgørelse af 15. marts 1984 (Karker 1985, s. 138). Bogstavet *å* blev ellers indført i den danske retskrivning i 1948 til erstatning for skrivemåden med to *aa*'er. Det er ikke desto mindre en udbredt opfattelse i Danmark at to *aa*'er er den rigtige skrivemåde i stednavne, og den væsentligste årsag hertil er sikkert stednavnenes stilling som unikke enheder og parallellen til danske efternavne hvor *å* aldrig er slået igennem (Jørgensen 2006, s. 6 f.). Stednavneudvalget anbefaler dog at man bruger *å*.

Bruges de autoriserede stednavneformer?

Et relevant spørgsmål er om de autoriserede stednavne bruges. Det gør de heldigvis, men der er ikke i det danske samfund en fuldstændig lydhørhed, og det er måske heller ikke at forvente. I denne sammenhæng mener jeg imidlertid at man må skelne mellem privatpersoner og offentlige institutioner. Om privatpersoner

kender normen og følger den, ved vi ikke så meget om. Det hænder at privatpersoner ønsker at få en skrivemåde ændret, og hvis Stednavneudvalgets sekretariat finder ønsket berettiget, vil Stednavneudvalget altid, inden spørgsmålet tages op som en sag i udvalget, spørge den pågældende kommune om den har særlige ønsker med hensyn til hvilken navneform der skal være gældende. Men de fleste privatpersoner som henvender sig til Stednavneudvalget, er i reglen tilfredse med en forklaring af hvorfor Stednavneudvalget i sin tid valgte at indstille den pågældende navneform til autorisation. Som et aktuelt eksempel på et navneønske der endnu ikke er blevet til en sag i Stednavneudvalget, men som muligvis kan blive det, er et lokalt borgerønske om at navnet *Audebo* som betegner en landsby i Nordvestsjælland, lidt nord for Holbæk, skal skrives med *u* (Audebo) og ikke med *v* sådan som Stednavneudvalget foreskriver. Som et argument anføres det at der på Google er flere hit på en skrivemåde med *u*, end der er på en skrivemåde med *v* – et argument som Stednavneudvalget ikke umiddelbart vil bøje sig for.

Meget diskret i sin insistens på at bruge en uautoriseret navneform er forfatteren Jens Smærup Sørensen. Han udgav i foråret 2007 en roman på Gyldendals Forlag med titlen *Mærkedage*. Af omslaget fremgår det at forfatteren er født i Staun, og de mærkedage (konfirmation, sølvbryllup og en rund fødselsdag) som forfatteren fokuserer på, er da også henlagt til Staun Forsamlingshus. Bogen blev meget rost i aviserne, og i alle artikler var navnet på byen *Stavn* skrevet med *u*, selvfølgelig fordi forfatteren selv brugte denne stavemåde, men i Stednavneudvalgets liste skrives navnet med *v*. Navnet på byen som ligger i Himmerland i umiddelbar nærhed af Limfjorden, indeholder nemlig ordet *stav* som i yngre og nuværende former er omdannet til ordet *stavn* i betydningen 'frespring i terrænet' (Jørgensen 1994, s. 270).

Mere prekært end de tidligere nævnte eksempler er det når kommuner og offentlige myndigheder bruger uautoriserede navneformer. Det hænder nemlig også. Da Gladsaxe Kommune i sin tid søgte om tilladelse til at bruge *x* i stedet for *ks*, faldt det naturligvis i øjnene at det kommunale og fint designede brevpapir allerede indeholder navnet *Gladsaxe* skrevet med *x*. Men den værste nutidige synder blandt de offentlige myndigheder er Kirkeministeriet, og det er mærkeligt bl.a. af den grund at Kirkeministeriet har en repræsentant i Stednavneudvalget. Kirkeministeriet har oprettet en Sogneportal på nettet: www.sogn.dk. Her kan man finde sit sogn hvis man da ellers kan stave til det. Her finder man nemlig mange uautoriserede navneformer som *Allesø* (i Odense Kommune) i stedet for *Allese*, *Foldby* (i Favrskov Kommune) i stedet for *Folby*, *Poulsker* (på Bornholm) i stedet for *Povlsker*, *Rolfsted* (i Faaborg-Midtfyn Kommune) i stedet for *Rolsted* og *Sædden* (i Esbjerg Kommune) i stedet for *Sædding*.

Ved selvsyn har jeg også konstateret at Det Centrale Personregister (CPR-registret) har sin egen forvaltning af de autoriserede navneformer. Den minder om Kirkeministeriets, men det er ikke den samme. Irritation over CPR-registret navneformer har der også været i Folketingets Lovsekretariat, men irritationen går nok mest på stavemåden af udenlandske stednavne. Når indvandrere får dansk statsborgerskab passerer sagen nemlig gennem Folketingets Lovsekretariat, og der sætter man en ære i at skrive korrekt.

En anden problematisk institution er Ørestadsselskabet. Det er det selskab som har bygget og som nu driver den københavnske metro. Det er en blanding mellem et offentligt og et privat foretagende, og i de fleste henseender er det vel et respektabelt foretagende, men ikke når det gælder stationsnavnene. På det punkt handler foretagendet fuldstændig egenrådigt. Hvis Stednavneudvalget ikke kan godkende selskabets navne, så er det også lige meget. Et grotesk eksempel er den station som indtil for nylig hed *Universitetet (DR Byen)*. Flere af vore nordiske kolleger er stået af på denne station, det ved jeg, fordi de fejlagtigt troede at det var her Universitetet lå. Det var det ikke. Universitetet skulle have ligget der, men byggeplanerne blev ændret. Det blev stationsnavnet ikke, angiveligt fordi det var for dyrt at ændre, og Stednavneudvalget har derfor nægtet at autorisere navnet. Ørestadsselskabet har siden ændret på navnet. Stationen hedder nu: *DR Byen (Universitetet)*. Det har ikke formildet Stednavneudvalget for der mangler en bindestreg i *DR Byen*, og hvorfor skal der fortsat være en parentes hvori der står "Universitetet"? Ørestadsselskabet er i øvrigt min yndlingsaversion fordi selskabet insisterer på at bruge dobbelttydige navne. Den planlagte udbygning af Metroen er nu færdig, og fem nye stationer er indviet således at man nu kan man køre med Metroen direkte til lufthavnen. De fem stationer hedder Øresund, Amager Strand, Femøren, Kastrup og Lufthavnen, og lur mig om der ikke bliver problemer med at adskille de to sidste. Københavns Lufthavn ligger jo i Kastrup, og derfor skal der nok være flere rejsende som forledes til at stå af på den forkerte station.

Behovet for standardisering af stednavne

Stednavne har altid spillet en vigtig rolle for kommunikationen mellem mennesker, men de er om muligt vigtigere end nogensinde i det moderne samfund. Hvem har eksempelvis glæde af et Danmarkskort uden navne? Skolelæreren måske, når han eller hun skal kontrollere om eleverne har lært sig hvor byerne ligger. Men ikke politiet og redningsmandskabet i området omkring Kolding hvor det i november 2004 blev nødvendigt at evakuere beboerne i landsbyen Seest da der opstod en brand på den stedlige fyrværkerifabrik. I en sådan katastrofesituation og i mange

andre og mere udrådramatiske situationer er det vigtigt at kende navnene, at vide hvordan de staves, og hvor på kortet de ligger. Og mange af de moderne computerbaserede systemer finder ikke frem til navnet hvis ikke det er rigtigt stavet.

Stednavneudvalgets juridiske grundlag

Der er mange lighedspunkter mellem det arbejde som foregår i Stednavneudvalget, og det arbejde som foregår i Dansk Sprognævn, men Stednavneudvalget er naturligvis ikke kendt og profileret på samme måde som Sprognævnet. Det skal vi forsøge at ændre i tiden der kommer. Et første skridt i den retning er en ændring af Stednavneudvalgets juridiske grundlag. Det hviler i dag på en bekendtgørelse fra Undervisningsministeriet af 14. august 1978. Det er i flere henseender et uholdbart og forældet grundlag, og udvalget har da også ved flere lejligheder rettet henvendelse til Kulturministeriet med henblik på at få et bedre og mere entydigt retsgrundlag for udvalgets arbejde. Efter sigende er ministeriet indstillet på at der skal udarbejdes en lov om stednavne, men det tager åbenbart sin tid i de kredse. Indtil videre venter vi spændt.

Litteratur

- Hjorth Pedersen, Birte, 1985: Stednavneudvalgets arbejde med stednavneretskrivning. Arbejdsgang og udvikling gennem 75 år. I: *Stednavne i brug. Festskrift udgivet i anledning af Stednavneudvalgets 75 års jubilæum*. Red. af Bent Jørgensen. København. S. 211-227.
- Holmberg, Bente, 2005a: Nye kommunenavne i Danmark. I: *Nytt om navn. Meldingsblad for Norsk namnelag* 41. Oslo. S. 35-37.
- Holmberg, Bente, 2005b: Danske kommunenavne i nutid og fremtid. I: *Nytt om navn. Meldingsblad for Norsk namnelag* 42. Oslo. S. 11-15.
- Jørgensen, Bent, 1994: *Stednavneordbog*. 2. udg. København.
- Jørgensen, Bent, 2006: Retskrivning af stednavne. I: *Det drejer sig om*, udg. Af Stednavneudvalget, Afdeling for Navneforskning og Kort & Matrikelstyrelsen. København. S. 1-17.
- Jørgensen, Bent, Anita Mai Ågerup og Birgitte Brinkmann Thomasen 2001: Vejledning i retskrivning af vejnavne. Dansk Sprognævns skrifter 29. København. S. 1-15.

Karker, Allan, 1985: Stednavnene og den almindelige danske retskrivning. I: *Stednavne i brug. Festskrift udgivet i anledning af Stednavneudvalgets 75 års jubilæum*. Red. af Bent Jørgensen. København. S. 128-139.

Summary

The Place-Name Committee is the Danish authority that decides on the correct orthography and form of Danish place-names. Consequently, the Place-Name Committee decides that Thisted is spelt with an h, that Skjern is spelt with a j, and that Nexø is spelt with an x instead of ks, and so forth. The Committee submits its recommendation to the Ministry of Culture, which subsequently authorises the relevant name forms. Included in the system of authorisation are the names for which there is a practical (e.g. cartographic, postal, local) need to be spelled consistently and correctly. The authorised names are published on the Internet at <http://levende.kms.dk/su/sunavn.htm>. A relevant question which is brought up in the article is whether the authorised place-name forms are actually used. Generally, they are, but the article includes a few examples where individuals and public institutions sometimes keep to their own norm, which is extremely unfortunate. In emergencies and in many other less dramatic situations, it is of utmost importance to know names, how they are spelled, and where they are situated on the map. Many modern computer-based systems cannot find a name unless it is spelled correctly. Certainly, place-names have always played an important role in communication between human beings, but they are becoming more important in modern society than ever before.

Stadnamnormering i Noreg

Terje Larsen

Lov om stadnamn tok til å gjelde 1. juli 1991 og vart endra med verknad frå 1. august 2006. Lova regulerer skrivemåten av stadnamn i offentleg bruk, og involverer lokalsamfunnet sterkt i prosessen fram til skrivemåte blir fastsett. Dette har vidare ført til at misnøye med skriftformer oftare kjem til uttrykk. Med utgangspunkt i aktuelle namnesaker blir det i artikkelen gjort greie for hovudinnhaldet i lova og peikt på nokre generelle trekk ved klagenene.

I mai i år fekk kulturministeren i Noreg eit spørsmål til såkalla skriftleg svar frå ein av stortingsrepresentantane. Spørsmålet lydde slik:

Er statsråden enig i at man ved eventuelle endringer av stedsnavn bare kan gjøre dette gyldig dersom eieren gir sitt samtykke?

I grunngjevinga for spørsmålet seier representanten m.a.:

Statens kartverk har satt i gang en prosess for å tvinge gjennom en del endringer av navn på eiendommer i Østre Toten kommune. Denne navneendringsprosessen har vakt sterke reaksjoner blant de berørte grunneiere. Det reageres på at kartverket vil endre skrivemåten av navn som er dokumentert brukt i offentlige dokumenter og kart i flere hundre år. Dette oppfattes som utidig innblanding i eiendomsretten fra det offentliges side. For mange oppleves dette som et angrep på en sterk identitetsfølelse basert på familienes tilknytning til gården gjennom mange generasjoner.

I svaret sitt viser kulturministeren til lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn, som vart endra etter vedtak i Stortinget 10. juni 2005. Utgangspunktet for fastsetjing av skrivemåten finn ein i § 4 i lova: ”Dersom ikkje anna er fastsett i denne lova, skal det ved fastsetjing av skrivemåten av stadnamn takast utgangspunkt i den nedervde lokale uttalen. Skrivemåten skal følgje gjeldande rettskrivingsprinsipp for

norsk og samisk.” Etter § 8 kan eigar eller festar fastsetje namn på eige bruk, med denne avgrensinga: ”Skrivemåten av gardsnamn og bruksnamn som språkleg og geografisk fell saman med nedervde stadnamn, eller med andre stadnamn som etter reglane i denne lova eller i andre lover og forskrifter skal brukast av det offentlege, skal fastsetjast etter reglane i §§ 4 til 6.” Kulturministeren skriv vidare: ”I realiteten omfattes de fleste gårdsnavn i Norge av dette unntaket, og skrivemåten skal dermed fastsettes med utgangspunkt i ’nedervd lokal uttale’ – og samsvare med norske rettskrivningsprinsipper”. Til slutt understrekar han at sakene var tekne opp av kommunen, og at Statens kartverk hadde behandla dei fordi det er Kartverket som er vedtaksorgan i denne typen saker. Han peikte til slutt på at saksbehandlinga ikkje var avslutta.

I tida som følgde, vart namnesakene debatterte både lokalt og i riksdekkjande medium med til dels sterk ordbruk: ”Stedsnavn tvangsændres – bønder gjør opprør”, ”Tøvete navne-ændring”, ”Slett navnepraksis”, ”Trækker på identiteten vår”. At stadnamn generelt og stadnamnnormering spesielt er eit emne som opptek mange, er ikkje nytt, og både namnekonsulentar og offentlege organ som Kartverket blir kritiserte. Denne kritikken kan i fleire tilfelle vere rett, men i dei fleste tilfella syner det seg at dei som engasjerer seg, ikkje kjenner til reglane for offentlig stadnamnnormering.

Eit døme på namnekonflikt

Med utgangspunkt i namnestriden i Østre Toten kommune kan ein stille fire spørsmål:

1. Kva var det som eigentleg hadde skjedd?
2. Kva vart det reagert på?
3. Kvifor tok ikkje Kartverket omsyn til eigarane?
4. Kvifor vart det reagert så sterkt?

Kva var det eigentleg som hadde skjedd?

- Østre Toten kommune vende seg til Statens kartverk for å få rydda opp i skrivemåtane av gardsnamna/bruksnamna i kommunen med forslag om kva for skrivemåtar som burde veljast.
- Kartverket gjorde det dei er pålagt av Stortinget, nemleg å syte for at sakene vart behandla i samsvar med regelverket, dvs. med lokal høyring og fråsegn frå namnekonsulentane. Dei gjorde faktisk meir: Dei tok initiativ til eit informasjonsmøte med kommunen og grunneigarane, der også namnekonsulen-

tane var med, og der Kartverket, namnekonsulentane og kommunen gjorde greie for regelverk og sine roller.

- Etter at alle involverte hadde fått høve til å uttale seg, gjorde Kartverket vedtak. I hovudsak var vedtaka i samsvar med framlegga frå kommunen, tilrådinga frå namnekonsulentane og bruken på offentlege kart og i matriklar dei siste 120 åra. Da vedtaka vart kjende, kom det likevel sterke reaksjonar. Grunneigarane som ikkje hadde fått ønska sine oppfylte, klaga og kommunen snudde om og sa at dersom ikkje grunneigarane fekk viljen sin, ville kommunen trekkje sakene.

Kva vart det reagert på?

Mellom dei namna som har fått fastsett skrivemåte er *Annekstad, Hol, Kvem, Skjøl, Hom, Gardlaus*. Her vil eigarane og kommunen ha *Annexstad, Hoel, Hveem, Schjøll, Homb, Gaardløs*.

Kvifor tok ikkje Kartverket omsyn til eigarane?

Vedtak om skrivemåten av stadnamn er sjølvstilt ikkje noko Kartverket gjer for moro skuld. Det ligg som nemnt ei lov bak, nemleg lov om stadnamn, som regulerer skrivemåten av stadnamn i offentleg bruk. Lova markerer etter mitt syn eit av dei viktigaste skiljemerka i saga om norsk stadnamnnormering. Eg vil grunngje det slik:

Før lova levde stadnamnnormering etter fastsette reglar på mange måtar sitt eige liv. For det første var reglane gjevne som føresegner og gjaldt i praksis berre skrivemåten på offentlege kart, dvs. kart utgjevne av Noregs geografiske oppmåling (frå 1986 Statens kartverk), og skrivemåten på karta vart i praksis fastsett av to statlege namnekonsulentar utan innblanding. For det andre var desse karta ofte lite brukte i lokalsamfunna, og namneformene kunne difor vere lite kjende. Både lokalt i kommunen, og i anna offentleg verksemd, t.d. på økonomiske kart, vegskilt og i grunnbøker, kunne dei bruke andre skrivemåtar. Reglane – og praktiseringa av dei – var, for å setje det på spissen, ei sak mellom dei to namnekonsulentane og Noregs geografiske oppmåling/Kartverket.

Med lova er saksfeltet lovregulert og gjeld all offentleg bruk av stadnamn. Før skrivemåten blir fastsett av det offentlege organet som etter lova har vedtaksrett, skal alle saker ikkje berre leggast fram for konsulentane, men dei skal også sendast til vedkommande kommune, slik at kommunen og andre i lokalsamfunnet kan få uttalt seg.

Kvifor vart det reagert så sterkt?

Her er vi over på ein viktig grunn til at det blir reagert så sterkt. Lokalsamfunnet (grunneigarar, organisasjonar) må no ta stilling til ein skrivemåte dei ofte kan vera ukjende og/eller uvande med. Dei blir gjort merksame på at på kartet står det t.d. *Hol* og *Kvem*, og ikkje *Hoel* og *Hveem* som dei sjølve brukar. Det er ikkje merkeleg at folk reagerer i slike høve. På ein måte er det eit menneskeleg trekk å kjenne uvilje når noko som er innarbeidd, skal bytast ut med noko anna. Og oftast kjem slike endringar utanfrå som påbod, og det blir ein konflikt mellom det individuelle og det lokale på den eine sida, og det nasjonale på den andre. Når det gjeld stadnamn og namn i det heile, er dei nært knytte til identiteten til dei som har eller brukar dei aktuelle namna. På same måte som eit førenamn eller etternamn er noko ein helst ikkje skal tukle med, skal stadnamna òg halde på si tilvande form. Eit tilhøve som er spesielt for Noreg, er at svært mange har eit gardsnamn som etternamn, og særleg når dei bur på garden og har gardsnamnet som etternamn, vil dei gjerne at namnet skal skrivast likt i både funksjonane. Denne skrivemåten avvik ofte både frå dialektuttalen og rettskrivingsreglane, og i dei fleste tilfella dreiar det seg om tilfeldige 1700-talsformer.

Eit viktig spørsmål i denne samanhengen er synet på *eigedomsretten* til namna: *Kven eig namna?* Mange eigarar vil nemleg hevde: Eig eg jorda, eig eg også namnet! Namnet blir eit symbol for slektstradisjon og mange andre band som knyter dei til eigedommen. Skrivemåten dei brukar, og som altså oftast er identisk med skrivemåten av slektsnamnet, blir difor sett på som den einaste rette. Mot dette står synet på namna som eit *felleseige* som når ut over det lokale og individuelle. Dette synet tek utgangspunkt i at namna er ein viktig del av den felles immaterielle kulturarven som det offentlege har ei legitim interesse i å ta vare på. Namna bør skrivast mest mogleg i samsvar med vanleg rettskriving, slik at folk flest ikkje har vanskar med skrivemåte og uttale, og skriftforma må ikkje skyggje for meiningssinnhaldet. Det er i skjeringspunktet mellom desse to omsyna stadnamnlova og det praktiske normeringsarbeidet ligg.

Lov om stadnamn

Forhistorie

Stadnamnlova har ei lang forhistorie, og utan å gå i detalj her, kan det vere opplysande å peike på nokre hovudpunkt for å setje lova inn i ein samanheng. Den fyrste spira til offentlig normering finn vi i samband med matrikkelrevisjonen i 1838. Da matrikkelen skulle reviderast på ny nokre tiår seinare, oppnemnde

regjeringa ein kommisjon som fekk som mandat å rette opp namneformene der det var nødvendig. Med i denne namnekommisjonen av 1878 var Oluf Rygh, Sophus Bugge og Johan Fritzner. Det er arbeidet til denne kommisjonen som er grunnlaget for standardverket *Norske Gaardnavne* og den moderne norske – og nordiske – stadnamngranskinga.

Desse namnerevisjonane gjaldt gards- og bruksnamn som var skriftfeste i matrikkelen. Men det offentlege skriftfeste både desse namna og andre namnegrupper også på kart. I 1913 vart dei fyrste retningslinjene for skrivemåten av namn på kart vedtekne. Hovudprinsippa her var at ein skulle følge rettskrivinga i landsmålet (seinare nynorsk), og at "*den stedlige uttale* [utheva i originalen] mest mulig bør søges gjengit". Desse prinsippa vart vidareførte i Reglar um skrivemåten av stadnamn på kart 1929, Fyresegner um skrivemåten av stadnamn 1933 og Føresegner om skrivemåten av stadnamn 1957.

I 1979 vart det sett ned eit utval som skulle greie ut spørsmålet om ei stadnamnlov. Stadnamnutvalet la fram innstillinga si i oktober 1983. Ho er publisert i *NOU 1983: 6. Stadnamn*, men det tok enda sju år før Stortinget vedtok lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn. Lova tok til å gjelde 1. juli 1991, og revidert lov frå 1. august 2006.

Kva handlar lov om stadnamn om?

I formålsparagrafen til revidert lov heiter det m.a.:

Formålet med denne lova er å ta vare på stadnamn som kulturminne, gi dei ei skriftform som er praktisk og tenleg, og medverke til kjennskap til og aktivt bruk av namna. Lova skal sikre omsynet til samiske og kvenske stadnamn i samsvar med nasjonalt lovverk og internasjonale avtalar og konvensjonar.

Eit anna siktemål er at eitt og same namnet skal ha ei offisiell form, som skal brukast i all offentlig verksemd. Denne offisielle forma skal førast inn i Sentralt stadnamnregister (SSR).

Lovteksten saman med forskrifta gjev reglar m.a. for

- skrivemåten av namna
- kven som fastset skrivemåten
- kven som har plikt til å bruke dei fastsette skrivemåtane
- kven som har rett til å reise namnesaker
- korleis saksbehandlinga skal vere når offisiell skrivemåte skal fastsetjast (høyring, kunngjering osv.)

- kven som har klagerett når skrivemåten av eit stadnamn er fastsett
- Sentralt stadnamnregister (SSR)

Lova gjeld ikkje ved *val av namn* ("namnedåp"), men det heiter i kommentarane til § 3 *Namnevern og namnsetjing* at når "nye namneobjekt skal namnsetjast, bør namneskikken på staden følgjast når det er mogleg".

Hovudprinsipp i lova

I diskusjonen om kva for prinsipp som skal leggjast til grunn for normeringa av stadnamn, blir fleire syn hevda:

1. Eit syn er at ein bør normere i samsvar med gjeldande rettskriving og rettskrivingsprinsipp.
2. Eit anna syn at skrivemåten bør vere tradisjonell; ein bør velje den skrivemåten som har vore mest nytta før.
3. Eit tredje syn er at skrivemåten bør liggje så nær opp til talemålsforma som mogleg.
4. Eit fjerde syn er at skrivemåten bør vere etymologisk, dvs. i samsvar med det historiske opphavet til namnet.

Det seier seg sjølv at det er umogleg å sameine alle desse omsyna, og lova kan sjåast på som eit kompromiss mellom dei ulike prinsippa. Hovudregelen er såleis at ein skal ta utgangspunkt i den tradisjonelle dialektuttalen, samtidig som ein skal følgje gjeldande rettskrivingsprinsipp for norsk og samisk. Skrivemåten av kvenske stadnamn skal følgje rettskrivingsprinsippa i finsk, medan finske stadnamn på Austlandet kan tilpassast norske rettskrivingsprinsipp.

Forskrifta presiserer desse hovudreglane. For *norske* namn gjeld at ein ved allment kjende ord som hovudregel skal velje den tillatne forma i rettskrivinga som høver best med uttalen på staden. Det er opna for at ein kan nytte lokale eller regionale målføreformer, men slik at ein skal leggje større vekt på regionale enn lokale målføremerke, og ein skal halde seg til visse hovudtypar. Presiseringane gjeld t.d. bruken av grammatisk kjønn, eintals- eller fleirtalsform, bestemt eller ubestemt form, samansetjingsmåten i samansette namn, spesielle ordformer og bøyingsverk.

Når det gjeld *samiske* namn, er desse delte inn i nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Dialektformer av namn og namneledd som ikkje finst andre stader, kan ein skrive i samsvar med den lokale uttalen når det ikkje bryt med rettskrivingsprinsippa eller fører til misforståing.

Presiseringane av reglane for *kvenske* namn dreiar seg konsonanteikn, vokalteikn, samanskriving, særskriving og bruk av bindestrek.

I fleirspråklege område er regelen at samiske og kvenske stadnamn som blir nytta av folk som bur fast på eller har næringsmessig tilknytning til staden, skal brukast på kart, skilt og i register saman med eventuelt norsk namn. Forskrifta gjev reglar om rekkjefølgja: Der det blir brukt meir enn eitt namn, skal vedtaksorganet fastsetje rekkjefølgja, og ein skal ta omsyn til språkbruken på staden. I forvaltningsområdet for samisk språk skal rekkjefølgja vere samisk, norsk, kvensk.

Det heiter vidare at det skal takast omsyn til tidlegare normeringspraksis så langt ein kan gjere det utan å kome i konflikt med lova, og at skrivemåten i primærfunksjonen til eit namn skal vere retningsgivande for skrivemåten i andre funksjonar.

Statens kartverk er vedtaksorgan for skrivemåten av alle naturnamn (namn på vatn, elver, fjell osv.), for seternamn og for tradisjonelle gards- og bruksnamn. Kartverket er etter den reviderte lova også vedtaksorgan på vegner av alle statlege etatar dersom ikkje anna er fastsett i lov eller forskrift. I praksis betyr det at Kartverket vedtek skrivemåten av dei fleste namna som blir brukte på kart. Denne vedtaksretten har Kartverket delegert til dei enkelte fylkes- eller regionkartkontora. Skrivemåten av namn på kommunale anlegg (vegar, torg, skolar osv.), bustadfelt, tettstader osv. blir fastsett av vedkommande kommune, medan fylkeskommunen gjer det same for fylkeskommunale anlegg osv. Når det gjeld saksbehandlinga, har eg tidlegare nemnt at alle saker skal ut til høyring hos dei som har tilknytning til namnet.

Namnekonsulenttenesta, som er eit *rådgjevande* organ, er utbygd og inndelt i fire regionar for norskspråklege namn. I tillegg er det konsulentar for nord-, lule- og sørsamisk og for kvenske namn i Nord-Noreg. Konsulentane har fast tilsette sekretærar med namnefagleg utdanning til å førebu tilrådingane. Dei norskspråklege konsulentane og den kvenske konsulenten er ein del av Språkrådet, medan dei samiske konsulentane er ein del av Sametingets avdeling for opplæring, språk og kultur. Før skrivemåten blir fastsett, skal vedtaksorganet leggje saka fram for namnekonsulentane. Konsulentane kan også gje råd i spørsmål om namnsetjing og svare på spørsmål om stadnamn og stadnamnbruk generelt.

Det er oppretta ei klagenemnd for stadnamnsaker. Klagenemnda blir leia av ein jurist med dommars kompetanse, og har i alle saker ein annan fast medlem oppnemnd på fritt grunnlag. I saker som gjeld norskspråklege namn, har nemnda i tillegg ein språkkunnig medlem for kvar av dei to målformene, og i saker som gjeld samiske eller kvenske namn ein medlem for samisk eller kvensk.

Mange vil seie at stadnamnlova er både fornuftig og pragmatisk, og tek omsyn til både det demokratiske, det namnefaglege og det praktiske aspektet. Likevel opplever vi stadig protestar i normeringssaker slik vi no ser på Toten, og talet på klager har også vore høgare enn det ein venta. Klagenemnda har såleis behandla over 1000 namn sidan 1992, og avslutningsvis skal eg peike på nokre generelle trekk ved klagen. Alle klagenene gjeld norskspråklege namn.

Klagesaker

Kven klagar?

Klagerett har offentlege organ som skal bruke eit namn i tenesta, som det heiter, lokale organisasjonar som har ei særleg tilknytning til eit namn og eigarar når det gjeld bruksnamn. I noko over 50 % av klagenene er det ein kommune som har klaga, i bortimot 30 % er det ein grunneigar, medan dei resterande klagenene står lokale organisasjonar eller andre offentlege organ for.

Kan ein seia noko om kva slags namnetypar det blir klaga på?

Om lag 450 av klagenene gjeld bruksnamn/gardsnamn, medan om lag 400 gjeld det vi kallar naturnamn. Dei resterande klagenene gjeld hovudsakleg adressenamn (veg-/gatenamn).

Kan ein seia noko generelt om ønska til klagarane?

Vi kan finne eit visst mønster. Når det dreiar seg om *naturnamn*, er ønsket ofte ei dialektnær form i staden for ei rettskrivingsform, t.d. *Salthedlo* for *Salhbella*, *Litjebekken* for *Litlbekken/Lislbekken*, *Kvitskriuprestein* for *Kvitskriuprestan(e)*.

Når det gjeld *bruksnamn/gardsnamn*, er ønsket nesten alltid den tilsvarende forma for familienamnet, jf. her sakene frå Østre Toten. Eit anna forhold som bør nemnast, er bruken av bestemt eller ubestemt form eintal, altså *Angvik* for *Angvika*. I om lag ein firedel av klagenene er dette forholdet med, og utan unntak er ønsket ubestemt form, sjølv om talemålsforma er bestemt form.

Blir klagen tekne til følgje?

Siste oversyn viser at klagar har fått medhald i vel 20 % av sakene, medan nemnda har stadfest det opphavlege vedtaket i om lag 75 % av sakene. I dei resterande sakene har klagar fått delvis medhald.

Når blir klagen tekne til følgje?

Generelt kan vi seie at det er tre vilkår som må vere oppfylte for at ein klage skal takast til følgje:

- Den ønskete skriftforma må ta utgangspunkt i den vanlege uttalen av namnet. Dette kan vere ein nyare uttale.
- Den ønskete skriftforma må vere i samsvar med norske rettskrivingsprinsipp.
- Den ønskete skriftforma må vere i samsvar med skriftradisjonen for namnet.

Avslutning

Stadnamnormering i Noreg er eit saksfelt med mange aktørar og med mange syn å vurdere og ta omsyn til. Lova involverer lokalsamfunnet sterkt, både kommunen som politisk organ, organisasjonar og enkeltpersonar, og har nok ført til auka interesse for stadnamn generelt og normering spesielt. Denne auka interessa har gjort at kravet om namneformer med klar lokal forankring har vorte sterkare. Dette kjem også til uttrykk i den reviderte lova, der omsynet til lokale ønske er sterkare understreka enn i lova frå 1990, medan omsynet til eit einskapleg namneverk, som innanfor det namnefaglege miljøet har vore sett på som eit overordna mål i normeringsarbeidet, er tona ned. Her er vi elles inne på eit kjernepunkt i stadnamnormeringa. Ein viktig føresetnad for normeringa må vere at dei fastsette skrivemåtane blir aksepterte og tekne i bruk, ikkje berre av det offentlege, men også av ålmenta og namnebrukarane lokalt.

Kva så med namnesakene frå Toten? I skrivande stund blir dei vurderte av namnekonsulentane og Kartverket. Klagesaker som ikkje blir imøtekomne, blir sende til klagenemnda for stadnamnsaker. Endeleg avgjerd kan ein vente ein gong tidleg på nyåret 2008.

Kjelder

<http://www.stadnamn.org/?id=lovomstadnamn010806>

<http://www.stadnamn.org/?id=forskrift>

<http://www.stadnamn.org/?id=rettleiing>

Summary

In Norway, the spelling of place-names in official contexts has been regulated by the Place Name Act since 1991. The act has been revised, and the new act came into force on 1 August 2006. The act has turned the standardisation of place-names into an issue that has engaged many local citizens, and has resulted in an increasing number of appeals concerning the spelling of place-names. Based on several recent place-name cases, the article presents the essential contents of the act, as well as some general features of the appeals.

Stabila socknar eller flyktiga församlingar

Staffan Nyström

Svenska kyrkans församlingar är basen för folkbokföringen medan Sveriges socknar inte existerar alls i administrativ mening. Genom bruket av församlingarna har dock de uråldriga socknarna och sockennamnen indirekt kunnat hållas vid liv, eftersom socken och församling till omfång och gränser ända tills helt nyligen överensstämde väldigt väl med varandra. När Svenska kyrkan nu minskar antalet församlingar och förändrar församlingsstrukturen blir dock överensstämmelserna allt mindre och stödet rycks undan för socknarna. Artikeln argumenterar för att Svenska kyrkans församlingar ska överges i folkbokföringen och ersättas av en återuppväckt och permanentad socken. På det sättet kan de kulturhistoriskt värdefulla sockennamnen räddas.

Bakgrund – socken och församling

De allra flesta av jordens stater – så också Sverige – har någon gång genomfört förändringar i den geografiskt-administrativa strukturen, förändringar som på något sätt påverkat namnskicket och ställt namngivare och namnvårdare inför knepiga överväganden och svåra val. Den territoriella indelningen av Sverige är för närvarande inne i ett dramatiskt skeende. Medeltida strukturer luckras upp, gamla gränser suddas ut, nya administrativa enheter kommer till och äldre tas bort.

Svenska kyrkans församlingar – ursprungligen socknarna – har sina rötter i medeltiden. Det var då kyrksocknarna växte fram eller tillskapades som ett led i kyrkans strävan att ta ett fastare grepp om riket. Socknarna finns inte längre i administrativ mening, men det finns önskemål om att de ska återinföras. Ja, det finns till och med ett antal riksdagsmotioner, där man föreslår att socknen bör ersätta församlingen som territoriell basenhet i folkbokföringen (eller åtminstone att den möjligheten ska utredas). Vad är det som ligger bakom ett sådant önskemål? Är det realistiskt? Är inte det där med socknar bara en vurm för det gamla – ett nostalgiskt önsketänkande i en värld som snurrar allt fortare? Hembygdsentusiaster, släktforskare och även Riksantikvarieämbetet, kanske i alla fall vissa vill

hävda, brukar ju gilla det som är gammalt och tycka att det var bättre förr? Så låt oss se lite närmare på problemet och allra först lite på historiken bakom de bägge begreppen socken och församling.

Socknarna har åtminstone sedan medeltiden varit en viktig kameral enhet i det svenska samhället. Ursprungligen, brukar man säga, var socknen en rent kyrklig angelägenhet, en territoriell enhet som bildats kring en kyrka. Men mycket snart kom sockenbegreppet också att användas i världsliga sammanhang. Man kan till exempel se i de så kallade markgäldsförteckningarna (längder över skattskyldiga) för delar av Uppland, att det redan i 1300-talets början är praxis att ange i vilken socken en by eller gård ligger. Under senmedeltiden kompletterades detta också med att man angav härads- eller skeppslagstillhörighet. I norra Sverige fanns ingen häradsindelning, och särskilt där har socknen redan från början också fungerat som världslig administrativ enhet. Detta gällde speciellt för socknar som bildade naturligt avgränsade och därmed sammanhållna bygder. Under medeltiden – och även långt senare – var socknen i till exempel hela Norrland och Dalarna den enda territoriella indelningsenheten. I södra Sverige fanns i stället stora härader som omfattade åtskilliga socknar. Där var socknarna tidigt användbara underenheter som brukades i både världsliga och kyrkliga sammanhang.

Jag hävdade ovan att socknarna ursprungligen var en rent kyrklig indelning, men hur det hela egentligen började är man inte riktigt klar över. De källor vi har går inte tillräckligt långt tillbaka i tiden för att vi ska få en fullständig bild av samhällets framväxt och konsolidering under vikingatiden och den tidigaste medeltiden. Det sägs ofta att ordet *socken* har med *söka* att göra – att man ”sökte” sig till samma kyrka. Men fullt så enkelt är det inte. Ordet *socken* har brukats i äldre nordiska språk som en lite mer generell, ofta juridisk term. På Island är *þingsókn* ’tingssocken’ en term för det område som hör till samma ting. Vi vet inte riktigt hur gammal den termen är heller. Och det finns också andra termer som tyder på att *socken* har med sammankomster att göra, men inte nödvändigtvis av kyrkliga orsaker. I Sverige och i resten av fastlandsskandinavien får vi dock den innebörden tidigt, sannolikt genom inflytande från England, där termen *soch* som kyrko-term är tidigt betygd. Hur som helst är det alltså möjligt att termen *socken* har en förhistoria av något slag, också i Sverige, och kanske är det så att också vissa av de distrikt som senare blev kyrkans socknar kan ha varit ”tingssocknar”, ”kultsocknar” eller något annat dessförinnan. Att vara från medeltiden är förvisso vördnadsvärt nog, men socknarna kan i vissa fall vara ännu äldre.

År 1525 beslutade Gustav Vasa om jordeböcker och begreppet jordebokssocken blev relevant. Under ledning av kungens fogdar fick socknen snabbt den officiella ställning som kameral grundenhet som den behållit ända in i våra dagar.

Såväl tiondelängder som mantalslängder och olika slags skattelängder uppräta- des nu sockenvis. Redovisningen av jordbruksfastigheter per socken var helt genomförd under Gustav Vasas tid.

Långt senare, genom 1862 års kommunallagar, gjordes en indelning av Sverige i cirka 2 500 kyrkliga och borgerliga kommuner med den då rådande sockenin- delningen som grund. Det var ganska naturligt att göra så, eftersom socknen ända sedan medeltiden hade spelat en avgörande roll för framväxten av den demokra- tiska traditionen i landet. Sockenkyrkans tillgångar och uppbörden från tiondet förvaltades av sockenstämman som bestod av sockenmän (bönder), vilka aktivt deltog i alla sockengemensamma frågor på den lokala nivån: rättsskipning, taxe- ring, tidens infrastruktur m.m. Sockensjälvstyrelsen låg till grund för den kommu- nala självstyrelse som infördes genom kommunallagarna 1862, då socknarna blev dels borgerliga, dels kyrkliga primärkommuner (det vill säga församlingar).

Ordet *församling* är ju för övrigt dubbeltydigt: antingen menar man en lokalt avgränsad bestämd kyrklig kommun (det vill säga en territoriell församling) eller också menar man en enhet som oberoende av territoriell samhörighet har bildats för religiösa behov (det vill säga en icke-territoriell församling). Det senare gäller ju oftast den så kallade frikyrkliga verksamheten, men också Svenska kyrkans verksamhet i utlandet. När svenska kyrkan i dag går mot allt större territoriella församlingar i sin organisation finns det röster som säger att det vore lika bra att man övergav de territoriella församlingarna helt. Låt människor vara medlem i kyrkan var de vill? Där är vi inte än, men vi får se vad som händer.

Att socknarna så tidigt fick och dessutom kunde behålla en så central ställning i samhället beror – sägs det ofta – till stor del på deras hanterliga storlek. De var helt enkelt "lagom" när det gäller att skapa och upprätthålla till exempel språkliga och kulturella identiteter, seder och bruk, namnskick, dialekter etc.

År 1952 ledde storkommunreformen till att antalet borgerliga primärkommu- ner minskade till 1 037. De kyrkliga kommunerna – församlingarna – påverkades inte av detta. Åren 1962–1974 genomfördes ännu en kommunreform i Sverige med följd att antalet sjönk ytterligare till 278 (i dag har vi 290) och därmed hade socknens funktion som borgerlig kommun definitivt upphört. När sedan det kom- munbaserade fastighetsregistret togs i drift, successivt, med start 1976 blev den medeltida socknen åtminstone i formell mening helt förpassad till historien. Kvar fanns dock ännu den kyrkliga kommunen, församlingen, som till ytan motsvarade den gamla socknen. I den meningen kunde man i de allra flesta fall ännu sätta likhetstecken mellan församling och socken. Även om det formella sambandet var upplöst sedan länge kom församlingen och församlingens *namn* att bli bärare också av den uråldriga och djupt rotade socknen med allt vad den står för.

Utredningen (SOU 2000:17) och en remiss från riksdagen

När diskussionen om att frikoppla folkbokföringen från församlingarna var aktuell i Sverige förra gången (år 2000), så var alternativet att överföra den till kommunnivå. Riksantikvarieämbetet pläderade då för att folkbokföringen skulle fortsätta på församlingsnivå, och i detta låg inte bara en omtanke om församlingarna utan i minst lika hög grad ett försvar av socknen. I Riksantikvarieämbetets remissvar på betänkandet Folkbokföring efter stat-kyrkareformen (SOU 2000:17) skrevs genomgående ”socknarna/församlingarna”, ”socken-/församlingsbegreppet”, ”socken-/församlingsnamn” etc. Socken och församlingen likställdes alltså och behandlades fortfarande som i princip likvärdiga storheter. Skälen att ställa församlingen och socknen *mot* varandra fanns inte då. Det är först nu – sedan kyrka och stat separerat från varandra – som skillnaderna har uppstått och dessutom snabbt blivit så besvärande att situationen är ohållbar. Det är först nu som behovet av förändring har blivit akut.

Detta tillstånd har observerats på många håll. Allehanda kampanjer har bedrivits och problemen med de kyrkliga församlingarna som folkbokföringsdistrikt har kommit att framstå allt klarare. Inte mindre än fem riksdagsmotioner från borgerliga ledamöter ägnades under år 2004 åt frågan.¹ Efter dessa motioner remitterades frågan från riksdagens skatteutskott till en rad myndigheter och organisationer i Sverige, bland annat till Riksantikvarieämbetet, som meddelade följande syn på saken.

Överge församlingsbegreppet i folkbokföringen

Motionärerna har rätt. Kyrkliga indelningsändringar har visserligen alltid gjorts men de har varit förhållandevis få. Före år 2000, då Svenska kyrkan skildes från staten, beslutades förändringar i församlingsindelningen av statliga myndigheter. Proceduren för att få till stånd en förändring var tämligen omständlig. I dag regleras i stället frågan om församlingsindelning och församlingsnamn av ”Kyrkoordination för Svenska kyrkan”. Beslutande organ är stiftsstyrelserna. Den 1 januari 2002 bildades mer än 100 nya församlingar inom Svenska kyrkan. Eftersom detta så gott som uteslutande skedde genom att mindre enheter lades samman till större innebar det också att flera hundra gamla församlingar upphörde att existera och med dem motsvarande socknar och sockennamn. Den 1 januari 2006 genom-

1 2004/05:Sk231 av Håkan Larsson och Lars-Ivar Ericson (c), 2004/05:Sk257 av Lennart Hedquist m.fl. (m), 2004/05:Sk259 av Birgitta Carlsson och Eskil Erlandsson (c), 2004/05:Sk417 av Mikael Oscarsson (kd) samt 2004/05:Sk421 av Martin Andreasson och Gunnar Nordmark (fp).

fördes ytterligare hundratals redan beslutade förändringar och rimligen kan man räkna med att minskningen av antalet församlingar inom Svenska kyrkan kommer att fortsätta. Något samband mellan de nya församlingsgränserna och äldre sockengränser finns inte längre. Socknen existerar inte i administrativ mening och när nu församlingsindelningen raskt förändras blir församlingarna ett allt bräckligare stöd för de övergivna socknarna. En månghundraårig kontinuitet bakåt i tiden är därmed bruten.

När det gäller folkbokföringen handlar det om en redovisningsgrund som går tillbaka till 1600-talet. Genom 1686 års kyrkolag blev folkbokföringen obligatorisk i det dåvarande Sverige. Fullständiga uppgifter för alla församlingar finns alltifrån 1749, då det så kallade Tabellverket, föregångaren till våra dagars Statistiska Centralbyrån, började göra sammanställningar för hela riket. Sverige och Finland lär ha världens äldsta sammanhängande och heltäckande befolkningsregister.

I debatten om församlingarnas och folkbokföringens framtid har också framförts att folkbokföringen borde vara religionsneutral och inte såsom nu följa ett kristet och starkt föränderligt trossamfund – låt vara att detta är jämförelsevis gammalt, stort och traditionstyngt. Det är inte rimligt, menar också Riksantikvarieämbetet, att det svenska samhället i övrigt ska anpassa sig efter ett enskilt kyrkligt samfund. Svenska kyrkans indelningar bör därför inte längre styra folkbokföringen. Det man bör sträva efter i samband med kyrkans territoriella förändringar är dock att se till att man där iakttar vad som i vår ”ortnamnslag”, alltså 1 kap. 4 § kulturminneslagen (= lagen 1988:950 om kulturminnen) kallas ”God ortnamnsed”, det vill säga att såväl gamla som nybildade församlingsnamn hanteras så klokt som möjligt. Jag behöver väl knappast påpeka att de gamla socken- och församlingsnamnen – utöver sitt kulturhistoriska värde – inte minst för den enskilde medborgaren har ett mycket stort symbolvärde.

I den lilla skriften *Vad skall församlingen beta? Bakgrund och goda råd vid val av nya församlingsnamn* (Nilsson, Nyström, Svenserud & Torensjö 2004) har en grupp inom det svenska Ortnamnrådet formulerat några rekommendationer till församlingarna inför planerade sammanslagningar. Grundprincipen är att resultatet av en sammanslagning helst ska ge upphov till en församling med ett enda namn, alltså ett namn som inte innehåller bindestreck eller ord som *och* eller *med*. Men praxis visar att detta ofta inte blir fallet i verkligheten. När två jämbördiga församlingar läggs samman, vilket är vanligt, kan man lokalt inte prioritera det ena namnet framför det andra utan konstruerar i stället ett bindestrecksnamn. Bägge namnen bevaras förstas då, vilket är en poäng, men nackdelen är att det långa namnet blir osmidigt och svårhanterligt och får en svagare namnkaraktär. När tre eller flera församlingar läggs ihop, accentueras behovet att välja ett enda

namn ytterligare, för att det nya namnet ska bli praktiskt möjligt att använda. Men samtidigt får man då acceptera att de oanvända namnen upphör att brukas och kanske dör ut.

Inför sockenbegreppet i folkbokföringen

Nej, i stället för hos de flyktiga församlingarna bör folkbokföringen läggas på sockennivå. På detta sätt skapas en mycket konkret uppgift för socknarna, som bör återinföras och låsas fast som stabila, i princip oföränderliga storheter. Detta förslag ligger i linje med det försvar av socknen som den svenska hembygdsrörelsen och släktforskarrörelsen i många sammanhang givit uttryck för och som Riksantikvarieämbetet tidigare formulerat utförligt i bland annat sitt remissvar på SOU 2000:17 (dnr 300-1924-2000). Som framgår där är skälen att värna om socknen många och tunga.

Varför ska då socknarna vara "frysta" och statiska? Ja, det finns flera skäl. Men inte minst viktigt, enligt Riksantikvarieämbetet, är att vi inte är betjänta av ett föränderligt skikt till, alltså ett territoriellt skikt som snart börjar flyta, det vill säga drabbas av sammanläggningar, gränsförändringar, splittringar av samma slag som vi nu ser hos församlingarna. Då har vi ju inte löst problemet utan fördubblat det?

Vilket tidsskikt i sockenindelningen ska man då återinföra? Riksantikvarieämbetet förespråkar de socknar som fanns senast och som formellt upphörde vid den rullande tidpunkt när det kommunbaserade fastighetsdataregistret lanserades i drift. Vi rör oss då inom ett tidsspänn från 1976 (Uppsala län) till 1995 (Gotlands län). Den tidpunkten är enligt Riksantikvarieämbetets mening den praktiskt, tekniskt och ekonomiskt mest rimliga. De sockengränser som då var aktuella finns bevarade på fastighetskartan och de finns även digitalt lagrade hos Lantmäteriverket, vilket inte är fallet med de sockengränser som gällde före 1952 års kommunreform. Många ser ju annars dessa gränser som ännu mer genuina och åtråvärda. När riksdagen år 1974 beslutade om en reviderad registerbeteckningsreform antog man i dess helhet Civilutskottets betänkande i ärendet (CU 1974:30), vilket bland annat innebar att Lantmäteriverket ålades att redovisa de övergivna socknarna på dåvarande ekonomiska kartan som en "kompensation" för att dessa uteslöts ur de nya kommunbaserade fastighetsbeteckningarna. I dag finns dessutom sockenredovisningen på fastighetskartan lagreglerad i förordningen (2000:308) om fastighetsregister. I det allra mesta är alltså den nödvändiga rekonstruktionen av socknarna redan gjord.

Men det finns fortfarande en del brister i sockenredovisningen: gränser som inte sluter tätt, enklaver som har oklar sockentillhörighet m.m., alltså faktorer som gör det svårt att stänga igen och ytbilda socknar, till exempel vid kusterna och vid de stora sjöarna. Men det allra mesta av detta är också löst genom ett bra samarbete mellan Lantmäteriverket och kulturgeografer och GIS-specialister² på Riksantikvarieämbetet. Det är alltså inte tekniken som hindrar att socknen tas till heders igen.

Effekter av en genomförd reform?

Vad skulle då resultatet bli om ovanstående genomfördes? Vi skulle i Sverige få en territoriell indelning med en rörlig, föränderlig del, som i första hand skulle spegla det aktuella samhället på fastighets-, kommun- och länsnivå. Vi skulle dessutom få en statisk, i princip permanent del på sockennivå, som skulle spegla historien och ge oss nödvändig kontinuitet bakåt i tiden, för till exempel forskning, arkiv, statistik och annat. Vid sidan av dessa skulle indelningen i territoriella församlingar fortsätta att finnas som en rent inomkyrklig angelägenhet. Socknarna skulle existera med ett primärt syfte att utgöra bas för folkbokföringen, men ingenting hindrar givetvis att de också vartefter skulle kunna tas i bruk i andra administrativa sammanhang, som till exempel kommundelar, valdistrikt, områden för statistiska underlag m.m.

Att genomföra den önskade förändringen är dock långtifrån problemfritt, varför Riksantikvarieämbetet – liksom många andra – har föreslagit att en utredning först bör tillsättas med syfte att i detalj klargöra hur reformen bäst ska fånga upp de skillnader som finns, till exempel mellan olika regioner och mellan stad och landsbygd. Vad gör man i städer där ingen sockenindelning funnits på länge och där sockenbegreppet är svagt förankrat? Kan man behålla de nuvarande församlingarna (med gränser) och kalla även dessa för socknar, kanske *stadssocknar*? Här vill Riksantikvarieämbetet inte föregå en utredning och komma med egna förslag.

2 GIS = geografiskt informationssystem, ett system som med dator underlättar analys av geografiska data och har möjlighet till inmatning, lagring, bearbetning och presentation av sådana data.

Vad händer nu?

När de fem riksdagsmotionerna presenterades dominerades Skatteutskottet av en socialdemokratisk regeringskoalition. Efter att ha behandlat de många remissvaren skriver utskottet följande i sitt betänkande 2005/06:SkU13:

Som framgår av den tidigare redogörelsen har frågan om församlingsindelningen och dess betydelse för folkbokföringen uppmärksammats av regeringen även i budgetpropositionen för 2006, där regeringen anför att den har för avsikt att följa utvecklingen. Utskottet finner för sin del att det är motiverat att gå ännu längre och nu företa en ny översyn av frågan om folkbokföringen även i fortsättningen skall knytas till de kyrkliga församlingarna eller om någon annan lösning skall väljas.

Man nämner alltså inte socknen explicit här, men talar om "en annan lösning" än församlingarna. Mot utskottets utlåtande reserverade sig en grupp av dess borgerliga ledamöter, och man skriver bland annat så här:

Det finns heller ingen anledning att åter aktualisera förslaget från 2001 att enbart folkbokföra på fastighet och i kommun, ett förslag som regeringen klokt nog avvisade efter kraftig kritik [...] Att nu lägga fram ett förslag med denna inriktning betraktar vi som helt uteslutet.

Man fortsätter:

Regeringens besked i budgetpropositionen för 2006 att den har för avsikt att följa utvecklingen av församlingsindelningen och dess betydelse för folkbokföringen finner vi i och för sig positivt. Enligt vår mening är det dock motiverat att nu gå ännu längre och företa en ny översyn av frågan [...] i syfte att finna en lämpligare lösning än den nuvarande, som tillgodoser vad motionärerna och remissinstanserna har förordat. Vi anser således [...] att det i folkbokföringen även fortsättningsvis bör finnas en mindre indelningsenhet än kommun. För detta talar starka kulturella och kulturhistoriska skäl. Översynen bör därför i första hand pröva att använda t.ex. Lantmäteriverkets fixerade sockengränser med vissa undantag.

Efter det hamnade frågan hos en tjänsteman på Finansdepartementets skatte- och tullutskott där den låg länge utan att något synligt hände. Sverige bytte regering och delvis också tjänstemän på departementet. Men den 6 september 2007 kom

till sist ett utredningsdirektiv (2007:123) från Finansdepartementet. En särskild utredare ska göra en allmän översyn av 1991 års folkbokföringslag. I översynen ingår att särskilt utreda bland annat:

Om folkbokföringen även i fortsättningen ska knytas till de kyrkliga församlingarna eller om någon annan lösning ska väljas. Avgörande för utredarens val av lösning ska vara samhällets behov av en indelning på ett geografiskt avgränsat område och de konsekvenser i administrativt hänseende, liksom för statistik och forskning som förslaget medför. Dessa konsekvenser ska särskilt belysas samt de resursmässiga konsekvenserna beräknas och redovisas.

Vi kan nu bara vänta och se vad utredaren kommer fram till. Frågan är komplicerad och mångbottnad. För mig som namnforskare och som engagerad tillskyndare av kulturminneslagens ortnamnsparagraf är den också i högsta grad en namnfråga. Den lagen säger att man vid statlig och kommunal verksamhet inte ska ändra hävdvunna ortnamn utan starka skäl. Men Svenska kyrkan är vare sig statlig eller kommunal, och håller just nu på att ändra de kanske viktigaste hävdvunna ortnamn vi har i ett rasande tempo. Vi kan inte hindra kyrkans omorganisation med lagen som argument men vi kan likt regeringen "följa utvecklingen", vi kan delta i processen och mildra konsekvenserna av den. Och vi kan verka för att sockennamnen får leva vidare i en annan funktion.

Litteratur:

Nilsson, Leif, Nyström, Staffan, Svenserud, Ragnar & Torensjö, Annette C., 2004: *Vad skall församlingen beta? Bakgrund och goda råd vid val av församlingsnamn*. Gävle: Lantmäteriet. (Ortnamn och namnvård.)

Summary

The Swedish parish dates back to the Middle Ages. In 1862, a division into 2,500 ecclesiastical and civil municipalities (kommun) was completed based on the parish subdivision of that time. In 1952, another reform resulted in a decrease in civil municipalities to slightly over 1,000, and successive municipal reforms during 1962-1974 led to a further drop to 278. By then the parish's function as a civil municipality had definitely ended. However, the ecclesiastical municipality (församling) still corresponded in principal to the "dead" parish, so it was still possible

to equate the older parish (socken) with the new parish (församling), nowadays differentiated as “civil” or “church” parishes respectively.

In 2000, the Church and the State of Sweden were separated. One consequence of this was that the Church was assigned to make decisions on how to divide the parishes. The contents and boundaries of hundreds of church parishes had up to this point been affected mainly by amalgamations. In some areas there is already a considerable lack of concordance between the older “civil” parish (socken) and the present church parish (församling), which is indeed a problem. The article argues that the church parishes today must be regarded as an “internal affair”. In the national registration they should be replaced by revived and permanent civil parishes.

Svenska ortnamn i Finland i internationellt perspektiv

Mikael Reuter

Finland är långt ifrån det enda land i världen där en stor del av orterna har namn på två eller flera språk. Men av historiska skäl och tack vare den officiella tvåspråkigheten har de svenska ortnamnen i Finland en starkare ställning och större synlighet än de minoritetsspråksnamn man stöter på i andra länder. Svenska ortnamn finns inte bara inom områden med svensk majoritet eller ett starkt svenskt mindretal, utan också i områden där finskan dominerar och i enspråkigt finska områden. De svenska ortnamnen i Finland kan därför inte betraktas som exonymer, alltså namn som används i ett visst språk för en geografisk plats utanför det område där språket har officiell status. De är jämställda med de finska namnen, och i många fall ursprungliga i förhållande till dem.

Innan jag går in på de svenska ortnamnen och bruket av ortnamn i Finland vill jag säga några ord om svenska namn på orter utanför våra länder.

Svenska namn på orter utanför Sverige och Finland hör normalt till någon av följande kategorier:

- Namn på stater (regel snarare än undantag)
- Kända städer (Rom, Florens, Aten, Köpenhamn, Lissabon, Prag, Kairo, Kapstaden; Peking, Kanton)
- Delstater, regioner: Kalifornien, Kalabrien, Skottland
- Naturnamn: Taffelberget, Stora barriärrevet, Rhen, Themsen, Klippiga bergen
- Ortnamn i Estland: Nuckö, Dagö, Hapsal; Dorpat (numera oftast Tartu)

Många orter i Norden (främst viktigare städer) har ju också namn på andra språk än språket i det land där de ligger:

- Kaupmannahöfn, Kööpenhamina, Köpenhamn, Copenhagen
- Gothenburg, Elsinore
- Tukholma, Uumaja; Haaparanta (det sista ursprungligt i förhållande till det svenska Haparanda).

Att en ort har ett namn på ett annat språk än det som talas på orten visar att det under långa tider har funnits ett behov att tala om den orten på språket i fråga. Det är alltså i första hand viktiga och kända orter som hör till den här kategorin. Undantaget är de svenska ortnamnen i Estland, ofta sorgligt bortglömda framför allt i Sverige. I Estland är både myndigheter och namnvårdare måna om att bevara de svenska namnen framför allt i de gamla svenskbygderna i Estland.

Namn som *Aten*, *Kairo*, *Köpenhamn* och *Rom* ifrågasätts knappast någonsin på svenska. Däremot har det uppstått en hel del diskussion kring framför allt *Peking* och *Kanton* sedan införandet av det internationella transkriptionssystemet pinyin, enligt vilket Peking stavas *Beijing* (uttalat ungefär pejtjing). Den diskussionen bygger enligt min mening på en missuppfattning. Om vi använder namnet Peking handlar det inte om en "oriktig transkription", utan om en traditionell exonym, på samma sätt som t.ex. *Kairo* (som knappast någon skulle hitta på att stava *Al-Q hira* enligt principerna för transkription av arabiska).

Ortnamn på två språk – en del av Finlands kulturtradition

Tvåspråkigheten i fråga om ortnamnen och sätten att hantera ortnamn på två språk kan ses som en del av Finlands kulturtradition. Det kunde förstås vara anorlunda. Vi kunde till exempel, som i många andra länder, ha tillämpat principen att bara vissa centrala orter har namn på bägge språken medan det stora flertalet orter har antingen finska eller svenska namn. Så har det för övrigt varit också i Finland i äldre tider, bortsett från namnen på vissa städer och stadsdelar. En genomförd tvåspråkighet i fråga om ortnamnen är väl väsentligen ett nittonhundratalsfenomen, även om den alltså har rötter i namnskicket i våra städer redan tidigare.

I själva verket är det så att ortnamnsskyltningen troligen är den mest omedelbart synliga symbolen för Finlands tvåspråkighet och de enskilda kommunernas språkliga status. Var man än befinner sig i vårt land kan man av gatskyltar och vägs skyltar sluta sig till om den kommun man befinner sig i är enspråkig eller tvåspråkig och vilket språk som är majoritetsspråk. Detsamma gäller, om än mindre konsekvent, ortnamnen på våra officiella kartor.

Svenska ortnamn finns av olika slag. I nuvarande eller tidigare svenskbygder finns det svenska namn av alla typer: naturnamn, odlingsnamn, bebyggelsenamn, vägnamn osv. Landskap, län och ekonomiska regioner har både finska och svenska namn – traditionella som *Karelen*, *Nyland* och *Österbotten*, eller nybildade som *Västra Finlands län*. I det finska inlandet är det främst viktiga och historiskt betydelsefulla orter som har svenska namn vid sidan av de finska: *Nyslott* (Savonlin-

na), *Tavastebus* (Hämeenlinna), *Villmanstrand* (Lappeenranta). I officiellt tvåspråkiga kommuner har i princip alla stadsdelar, gator, vägar etc. namn på bägge språken, och namnet på majoritetens språk står överst.

När ortnamn används på två språk har vi i princip fyra möjligheter vad gäller användning och härkomst:

1. Orten har bara ett namn, som används på båda språken (Jyväskylä, Kuopio, Eira; Dragsfjärd, Korsnäs; med skilda skrivformer Kajsaniemi/Kaisaniemi, Tölö/Töölö).
2. Orten har namn på vardera språket, och namnen har uppkommit oberoende av varandra (Turku/Åbo, Jakobstad/Pietarsaari, Kokkola/ Karleby).
3. Ortens ursprungliga namn på det ena språket har fått en parallellform som är anpassad till det andra språkets ljudsystem m.m. (Borgå > Porvoo, Fredrikshamn > Hamina, Sörnäs > Sörnäinen; Emäsalo > Emsalö, Kauklaksi > Köklax, Raisio > Reso).
4. Ett ortnamn på det ena språket har översatts bit för bit till det andra språket (Kyrkslätt > Kirkkonummi; Varissuo > Kråkkärret).

Vid sidan av de här förekommer blandformer som Myyrmäki/Myrbacka och Pakankylä/Backby, med delvis anpassning, delvis översättning.

Försvenskning och förfinskning

Historiskt sett kan vi säga att ortnamnsförrådet i våra kusttrakter har utsatts för påverkan av det andra språket framför allt i två stora vågor: försvenskningen i samband med den svenska kolonisationen på 1100–1300-talet, och förfinskningen i samband med den finska inflyttningen på 1900-talet. Men den här påverkan har skett på helt olika sätt.

Om den finska ursprungsbefolkningen i kusttrakterna och dess ortnamnsförråd före den svenska kolonisationen vet vi egentligen ingenting annat än det vi kan sluta oss till av de namn som lever kvar i försvenskad form. Det som skedde var i varje fall uppenbarligen att de svenska nybyggarna mer eller mindre fredligt blandade sig med den troligen rätt fåtaliga finska befolkning som bodde här, och övertog dess centrala namnförråd. En blick på kartan i t.ex. Nagu visar att flertalet stora och centrala orter (bl.a. öar och byar) har namn av finskt ursprung: *Innamo* (<*Innanmaa), *Högsar* (<*Haukisaari), *Kaiplot* (<*Kaitaluoto), *Kirjais* (<*Kirjais-ten), *Kivlax* (<*Kuivalaksi), *Sexnappa* (<*Sääksynapaja) ...

Namnen har till sin ljudform anpassats till svenskan och därefter förändrats i enlighet med den svenska ljudutvecklingen, bl.a. så att långt a har blivit å och obetonade slutvokaler har fallit: namn på -maa ('ö, land') har fått slutleden -mo, namn på -saari ('ö, holme') har fått slutleden -sar eller -sor och namn på -laksi (motsv. nufinskans -lahti 'vik') slutar på -lax. Det här centrala namnförrådet lever fortfarande kvar, och har undersökts och tolkats av bl.a. Ritva-Liisa Pitkänen (1985). Några belägg på att namn skulle ha översatts av de svenska bosättarna har vi inte, men det är förstås inte helt uteslutet att enstaka mycket genomskinliga namn kan ha blivit översatta till svenska.

Den svenska kolonisationen ledde av allt att döma inte till uppkomsten av parallellnamn, utom alldeles vid språkgränsen där vi ännu i dag kan finna enstaka exempel på att de ursprungliga finska namnen ännu är i bruk på den finska sidan (t.ex. *Mustasalo* för *Mossala* i norra Houtskär). De finska namnen anpassades till svenskan, och nya svenska namn skapades i normal ordning.

I och med att gamla svenska trakter har förfinskats eller enskilda svenska namn i finskbygderna har börjat användas på finska har det folkliga namnövertagandet skett enligt samma mönster. *Bamböle* har blivit *Pampyöli*, *Ytterö* har blivit *Yyteri*, *Norrmark* *Noormarkku*.

Anpassade namn har kommit till också genom kommunal namnplanering, men de skiljer sig i vissa avseenden från de folkliga anpassningarna. Vi har fått namn som *Friisilä* av *Frisans*, *Muurala* av *Morby*, *Olari* av *Olars*. Vissa av dessa konstruerade skapelser har inte blivit så väl mottagna. I Esbo fastställdes på 1960-talet de finska formerna *Kumpyöli* och *Puotinen* för *Gumböle* och *Bodom*, och utifrån dem också *Kumpyölintie* och *Puotistentie*. Men varken stadsdelsnamnen eller vägnamnen slog igenom i det lokala bruket utan betraktades som förvrängningar. På invånarnas begäran ändrades vägnamnen till *Gumbölentie* och *Bodomintie*, och 1995 återinfördes *Gumböle* och *Bodom* officiellt som stadsdelsnamn också på finska.

Traditionella namn bör inte översättas

Den mest påfallande skillnaden mellan de folkligt förfinskade namnen och de finska namn som har tillkommit genom myndighetsplanering under nittonhundratalet är den relativt höga andelen översättningar bland de senare. Enligt en undersökning av Kaija Mallat (1987) är t.ex. i Esbo ca 40 procent av de namn på stadsdelar och mindre områden som utgår från ett svenskt ortnamn översättningar. I Helsingfors är andelen antagligen ännu högre, och där har man också i högre grad än på annat håll gått in för att översätta naturnamn, bland annat namn på

holmar och skär. Till exempel *Svartbådan*, *Lökbällen* och *Trutkobben* har – i strid med de principer som tillämpas på andra håll – översatts till *Mustamatala*, *Sipulipaasi* och *Louekari* så sent som 1969.

Namnvardarna av i dag är relativt eniga om att gamla traditionella ortnamn inte bör översättas – det är som att utrota språkliga fornminnen, i synnerhet om det ursprungliga namnet kommer i skymundan. Situationen är naturligtvis en helt annan när helt nya namn skapas som ett led i samhällsplaneringen; då är det naturligt att det sker parallellt på båda språken. Översättning kan vara berättigad också då det ursprungliga namnet är ungt och helt genomskinligt och består av element som är lätta att känna igen. Att *Sandudd* har blivit *Hietaniemi*, *Gräsviken Ruobolabti* och *Kyrkslätt Kirkkonummi* stör ingen, så länge också de svenska namnen bevaras.

Värre är det med de fall där namnets ursprung är oklart för dem som försöker sig på en översättning. Vi har åtskilliga exempel på sådana fatala felöversättningar som har gjort att de finska namnen ger helt felaktiga associationer:

Fölisön (till föl) > Seurasaari (seura = sällskap, följe)

Busholmen (ty. butze, ett slags medeltida fartyg) > Jätkäsaari (jätkä = buse)

Botby (personnamn) > Vartiokylä (vartio = vakt)

Stensvik (personnamn) > Kivenlahti (kivi = sten)

Finno (inte ett å-namn) > Suomenoja (oja = å, dike)

Pellonkare (< *Pihlavankari) > Åkerskär (i Houtskär; pihlaja = rönn, pelto = åker)

Sådana felöversättningar gör i ännu högre grad än andra översättningar att de fornminnen som ortnamnen utgör blir förstörda, i synnerhet om de ursprungliga namnen någon gång faller i glömska.

Men det är inte bara vid översättning av namn som sådana fel kan uppstå. Också när gamla finska namn som anpassats till svenskan förfinskas på nytt kan det gå snett. Så är t.ex. namnet *Runsala* i Åbo utvecklat ur ett ursprungligt *Ruonasalo (ruona = vattensamling etc.), och dagens *Ruissalo* (ruis = råg) är helt missvisande. *Huopalabti* i Helsingfors har ingenting med filter (huopa = filt) att göra utan har utvecklats ur *Hoplaks* som i sin tur bygger på ett läsuttal med o av ett äldre *Hooplaks* (med å) av *Haapalaksi (haapa = asp).

I det förra fallet är det fråga om en folkning bildning som av gamla källor att döma har använts redan på 1500-talet, så den ska vi kanske inte kritisera, men *Huopalabti* är fastställt av myndigheterna 1925.

Parallellnamn i praktiken

Mycket mer kunde sägas om de varierande sätten att skapa parallellnamn. En intressant grupp utgör till exempel de tre metrostationerna öster om Järnvägstorget i Helsingfors:

Kajsaniemi/Kaisaniemi
Hagnäs/Hakaniemi
Sörnäs/Sörnäinen

Här har vi två svenska namn på -näs och två finska på -niemi, men de sammanfaller inte, eftersom det gamla *Sörnäs* har anpassats till *Sörnäinen* och det av Helsingforsstudenterna lanserade 1800-talsnamnet *Kajsaniemi* (efter värdshusinnehavaren Kajsa Wahllund) är lika på båda språken, frånsett stavningen.

En annan intressant räkka är järnvägshållplatserna på kustbanan från Helsingfors västerut:

Böle/Pasila (oberoende)
Ilmala (finska)
Hoplaks/Huopalahti (anpassning finska > svenska > finska)
Gjuteriet/Valimo (ej egentliga ortnamn)
Sockenbacka/Pitäjännäki (översättning svenska > finska)
Mäkkylä (finska)
Alberga/Leppävaara (översättning svenska > finska)
Kilo (samma namn men olika uttal)
Kera (tidigare keramikfabrik)
Grankulla/Kauniainen (oberoende)
Björkgård/Koivuhovi (översättning svenska > finska)
Domsby/Tuomarila (översättning svenska > finska)
Esbo/Espoo (anpassning svenska > finska)
Köklax/Kauklahti (anpassning finska > svenska)

Bok och karta med svenska ortnamn

Hur ska man då få reda på vad en ort heter på svenska? Forskningscentralen för de inhemska språken har gett ut en bok som heter *Svenska ortnamn i Finland*. Där finns de flesta svenska ortnamnen av betydelse i vårt land listade, med uppgifter om vad de står för och vilken motsvarighet de eventuellt har på finska. Där

finns också ett finsk-svenskt register. Hela boken finns dessutom på våra webbsidor, liksom en hel del annan ortnamns litteratur.

En annan intressant källa om man letar efter de svenska ortnamnen är Karta över Finland med svenska ortnamn (Genimap 2004). Den motsvarar i övrigt den allmänna vägkartan över Finland, men upptar de svenska namnen på alla orter som har sådana, och de finska namnen bara i de fall då det saknas svenska namn eller de svenska namnen inte har officiell status eller är i allmänt bruk (t.ex. enbart historiska namn).

Vägnamn

Ett kapitel för sig är våra gatunamn och vägnamn. I fråga om gator och vägar är det ju särskilt viktigt att de finska och svenska namnen svarar mot varandra så att ambulansen hittar fram och gästerna kommer till rätt adress när de tar taxi. Det är inga problem med *Aleksanterinkatu/Alexandersgatan* och *Kuusitie/Granvägen*, men att *Vävaregatan* heter *Kankurinkatu* och *Tunnbandsvägen Vannetie* på finska är inte självklart för alla.

En viktig princip som namnvårdarna håller fast vid är att om ett vägnamn är bildat till ett ortnamn så översätts inte detta ortnamn om det inte sedan tidigare finns namn på bägge språken. En väg som på finska heter *Riihimäentie* efter staden *Riihimäki* kan inte på svenska få namnet "Ribackavägen", eftersom Riihimäki inte heter Ribacka. På samma sätt kan en väg som leder till gården *Bäckdal* inte på finska döpas till "Purolaaksontie", för det finns inget Purolaakso. Mot den här principen syndas det dessvärre ofta, och bl.a. i Borgå och Kyrkslätt har man från finskt håll krävt att förlederna i vägnamn av det här slaget förfinskas, vilket klart strider mot gängse namngivningsprinciper.

Bevara de svenska namnen

Vart vill jag då komma med den här genomgången av olika typer av parallellnamn? Jo, jag tror att min slutsats blir att det visserligen har gjorts en mängd misstag och en mängd onödiga och misslyckade översättningar, men att man ofta ändå har kommit fram till pragmatiska lösningar som fyller praktiska behov. I det stora hela fungerar våra ortnamn på två språk förvånansvärt bra, även om det finns skönhetsfläckar.

Det som däremot är en risk som bör tas på allvar är att den heltäckande mattan av nya finska namn i t.ex. Helsingforsregionen tränger undan de svenska namnen

och på det sättet bryter namntraditionen. De som bara upplever de finska namnen får ingen bild av det gamla namnskicket. De språkliga fornminnena förstörs.

Bland annat därför är det så viktigt att vi samtidigt ser till att de svenska namnen lever kvar, används och syns – bl.a. på vägskyltar och kartor, i tidtabeller osv. För oss svenskspråkiga är de svenska namnen dessutom viktiga symboler med stor känslomässig betydelse. Den som på svenska – eller på danska och norska – kallar min hemstad Helsinki sårar mig i djupet av min själ.

På våra rikskartor, t.ex. vägkartor, verkar det vara så att båda språken nog är jämlika men det ena språket är lite mer jämlikt än det andra. Konstigt nog finns det alltid plats för finska parallellnamn på enspråkigt svenska orter som *Mariehamn* och *Närpes* (och t.o.m. vissa orter i Sverige som *Umeå/Uumaja*), men för enspråkigt finska orter anges inte ens de mest inarbetade svenska parallellnamnen. Ingen kräver väl att vartenda svenskt namn ska stå på kartan, men en rimlig begäran är att åtminstone stadsnamn som *Björneborg*, *Nyslott*, *Nådendal* och *Tammerfors* återfinns där – sådana namn är ju av stor betydelse både för finlandssvenskarna och för sverigesvenskar och andra nordbor. Och risken är stor att namn som inte står på kartan uppfattas som icke existerande.

Bild 1: Vägs skylt i Pargas med svenska som majoritetens språk.

Bild 2: Vägskylt i det enspråkigt finska S:t Karins. Finska är majoritetsspråk i de tvåspråkiga Helsingfors och Åbo (Turku).

Bild 3: Vägskylt i det enspråkigt finska Salo. Ekenäs (Tammisaari) är tvåspråkigt med svenska som majoritetsspråk.

När det gäller skyltningen på våra vägar följs principen att ortnamnen står på kommunens officiella språk – ett eller två, beroende på språkförhållandena. (Bild 1 och 2) Det här är för det mesta rimligt och bra, men på riksvägar, i synnerhet sådana som går till eller från tvåspråkiga orter, borde man överväga att vara mer frikostig. Att låta det stå TURKU ÅBO också på de vägskyltar som finns i de enspråkigt finska kommunerna mellan Lojo och Åbo skulle vara ett tillmötesgående behov för både nordiska turister och finlandssvenskar. Ett steg i den riktningen har för övrigt redan tagits. När den ort som skylten visar mot har svensk majoritet, står namnet på båda språken också i enspråkigt finska kommuner. I S:t Karins skyltar man vid avtaget mot skärgården PARAINEN PARGAS, KORPPOO KORPO, och i Salo finns skyltar med TAMMISAARI EKENÄS. (Bild 3)

Ortnamn på främmande språk

Jag är övertygad om att de flesta i Finland inser att vår tvåspråkighet är något att vara stolt över, något som man gärna kan visa upp för utlänningar. Där spelar kartor och vägskyltar en stor roll. Men hur ska våra ortnamn behandlas t.ex. i turistbroschyrer på engelska och tyska? Den frågan var länge oklar, och är det kanske delvis ännu, men den finska och den svenska språknämnden vid Forskningscentralen för de inhemska språken kom 1997 ut med en klar rekommendation som ser ut så här:

- I finskan används finska, i svenskan svenska och i samiskan samiska ortnamn (i den mån det finns etablerade namn på dessa språk). Praxisen för namn användningen i samiskan preciseras senare av den samiska språknämnden.
- I språk som är nära besläktade med finskan (t.ex. estniska) används de finska ortnamnen, om det inte på språket i fråga finns ett annat etablerat namn på orten.
- I skandinaviska språk används de svenska namnen, om det inte på språket i fråga finns ett annat etablerat namn på orten.
- I andra språk används för enspråkiga kommuner och andra förvaltningsområden samt för orter inom dem namnen på området officiella språk (t.ex. Iisalmi, Mariehamn) och för tvåspråkiga kommuner och andra förvaltningsområden samt för orter inom dem namnen på områdets majoritetsspråk (t.ex. Kokkola, Hanko och Porvoo men Jakobstad, Pargas och Ekenäs, Kauppiaankatu i Helsingfors och Köpmansgatan i Pargas).

Rekommendationen, som publicerades i tidskrifterna Kielikello och Språkbruk och som också står på vår webbplats, utgår bl.a. från att det är naturligt att man

på de främmande språken använder de namn som står överst på kartorna och på de lokala vägskyltarna, och som används av de flesta på orten i fråga. Rekommendationen följs redan av statsjärnvägarna, så att man till exempel i stationsannonseringen på engelska talar om *Ingå* och *Karis*, inte *Inkoo* och *Karjaa*. Men på Helsingfors-Vanda flygplats letar man förgäves efter flyg som avgår till *Jakobstad*, där är det *Pietarsaari* som gäller på alla språk, och i de Finnairplan som visar färdrutten i monitorer flyger planet över *Tammisaari* (Ekenäs).

Minnesmärken och symboler

Ortnamnens främsta funktion är naturligtvis att folk ska kunna hitta rätt och hänvisa till platser av olika slag utan att bli missförstådda. Men ortnamnen är också symboler som väcker starka känslor och minnesmärken som ger oss kunskap om vårt förflutna. Det är många som ironiserar över svenska parallellnamn på helt finska orter, som t.ex. *Etseri* för *Äbtäri* (mellan Vasa och Jyväskylä) och *Vittisbofjärd* för *Ablainen* (norr om Björneborg). Men *Etseri* återspeglar i själva verket en äldre finsk namnform Ätsäri som representerar den dialekt som tidigare talades på orten, och *Vittisbofjärd* berättar något om att invånarna från Vittis, dagens Huittinen, tidigare har utnyttjat vattnen för fiske. Att den finska orten Ii heter *Ijo* på svenska återspeglar den samiska ursprungsformen Ija. När allt kommer omkring är det svårt att peka på ett ortnamn som är värdelöst, även om det självfallet är lönlöst att ge konstgjord andning åt namn som helt har fallit ur bruk.

Källor

Karta över Finland med svenska ortnamn. Genimap 2004.

Mallat, Kaija, Suomalaistettuja nimiäkö ruotsalaisten tilalle? *Virittäjä* 1987:4, s. 607–611.

Pitkänen, Ritva-Liisa, Turunmaan saariston suomalainen lainanimistö. Helsinki 1985.

Svenska ortnamn i Finland. Fjärde upplagan. Forskningscentralen för de inhemska språken, Helsingfors 1984.

www.focis.fi

Summary

For historical reasons and because Finland is officially bilingual, Swedish place-names in Finland have a stronger position than most minority language place-names in other bi- or multilingual countries. Finland also has a long and strong tradition of having place-names in both languages. This is also partially the case in regions where one of the languages has a dominating position. In such cases, however, it is chiefly towns and other important municipalities that have names in the other language, e.g. Fi. Maarianhamina for Mariehamn in the unilingually Swedish islands of Åland and Sw. Nyslott for Savonlinna in eastern Finland.

In the coastal areas of Finland, which have been inhabited by speakers of Swedish for approximately 800 years, there are naturally Swedish place-names of all kinds: nature names, names of fields, houses, villages, as well as names of municipalities, streets and other areas within them. In officially bilingual municipalities, all streets, roads, parks etc. have names in both languages. By looking at the road signs, you can always tell whether a municipality is bilingual, and which the majority language is.

The relationship between Swedish and Finnish place-names can be divided into three categories: firstly, the names may be completely independent of each other (Fi. Turku, Sw. Åbo), secondly, a name may be an adaptation of the corresponding name in the other language (Fi. Porvoo < Sw. Borgå, Sw. Köklax < Fi. Kauklaksi, or Kauklahti in present-day Finnish), and thirdly, a name may be a translation of the original name (Fi. Kirkkonummi < Sw. Kyrklätt). Modern official names in bilingual municipalities are coined simultaneously in both languages.

Old place-names are cultural monuments, and it is therefore important that they are preserved and widely used. This holds true particularly for old Swedish place-names in areas that are now predominantly Finnish.

Swedish place-names in Finland cannot be looked upon as exonyms. Nevertheless, the author argues in favour of the use of traditional Swedish exonyms in countries outside Sweden and Finland, like in the case of the Swedish place-name Peking, which should be considered an exonym comparable to Eng. Copenhagen rather than an “incorrect” transcription of Beijing.

Ortnamn och tvåspråkighet – praktiska problem

Johanna Lehtonen

Namnplanerartjänsten på Helsingfors stads stadsplaneringskontor inrättades år 2003. Artikelförfattaren är den första tjänsteinnehavaren i Helsingfors som fulltidsanställd namnplanerare med lingvistisk utbildning. Som namnplanerare har hon till uppgift till exempel att bereda ärenden för behandling av namnkommitén, att följa namnskicket utveckling, uppgöra förslag och avge utlåtanden i namnfrågor.

Helsingfors är en tvåspråkig storstad vilket ställer extra höga krav på namnplaneringsarbetet. I artikeln redogörs för hurdana svårigheter tvåspråkigheten medför. Namnen ska fungera både på finska och på svenska och får förekomma bara en gång i staden.

Finland har två nationalspråk, finska och svenska. I grundlagen definieras också samiska, romani och teckenspråk som inhemska språk. Finland har cirka 5,3 miljoner invånare av vilka 91,5 % är finskspråkiga. 5,5 % är svenskspråkiga och nästan 1 % ryskspråkiga.

I Helsingfors är de statistiska förhållandena nästan desamma som i hela Finland. Helsingfors har 560 000 invånare, av vilka 87 % är finskspråkiga, 6 % är svenskspråkiga och drygt 7 % övriga, framför allt ryska – nästan 2 % (Peuranen & Ranto 2005). Det vill säga att 13 % av helsingforsborna i dag talar någonting annat än finska som modersmål. Helsingfors har blivit multikulturellt under de senaste femton-tjugo åren.

Helsingfors historia i ett nötskal

Helsingfors grundades den 12 juni 1550 av den svenske kungen Gustav Vasa för att fungera som en rival till hansastaden Tallinn. Staden grundades i dåvarande Helsing socken vid en fors nära utloppet av Vanda å. Området där staden grundades var då troligen obebott. Det finns inte mycket information om språkförhål-

landena då, men trakten omkring det nygrundade Helsingfors är traditionellt svenskspråkig.

Borgare från de äldsta städerna i Finland (Borgå, Ekenäs, Raumo och Ulvsby) beordrades att flytta till den nygrundade staden. De som flyttade och placerades i Helsingfors var förmodligen svenskspråkiga. De äldsta kända gatunamnen i det dåtida Helsingfors var svenska namn som *Westergatan*, *Östergatan*, *Klockberget* och *Galgberget* – namn som inte längre finns i Helsingfors namnbestånd (Aminoff & Pesonen 1969).

Helsingfors flyttades till ett nytt ställe på Estnässkatan (skata = udde) år 1639. Den gamla staden lämnades öde efter flytten. Då talade redan hälften av befolkningen finska. På 1700-talet blev staden mer svensk igen, eftersom tjänstemännen och de bildade klasserna som flyttade till Helsingfors bara talade svenska.

Antalet svenskspråkiga ökade mycket under hela 1700- och 1800-talet. Helsingfors, med sina 4 000 invånare, blev huvudstad i storfurstendömet Finland år 1812. På 1850-talet var Helsingfors nästan enbart svenskspråkigt.

Industrialiseringen började kraftigt på 1860-talet. Den första järnvägen öppnades för trafik mellan Helsingfors och Tavastehus år 1862 vilket gjorde det ännu lättare att resa till och från Helsingfors. Detta ledde till att fler och fler finnar från det omgivande landskapet Nyland och också finskspråkigt folk från det övriga Finland ville flytta till Helsingfors.

Vid sekelskiftet 1800–1900 var andelen finskspråkiga 50 procent och femtio år senare (1950) var andelen finskspråkiga redan 80 procent.

Tvåspråkighet i Finland i dag

Kommunerna i Finland i dag är antingen enspråkiga eller tvåspråkiga. Genom förordning av statsrådet (regeringen och ministerierna) bestäms vart tionde år vilka kommuner som är tvåspråkiga och vilket majoritetsspråket är. Minoriteten utgör minst åtta procent av invånarna eller minst 3 000 invånare. Finland består i dag av 416 kommuner av vilka 62 är två- eller svenskspråkiga.

Helsingfors är i dag en flerspråkig storstad. På gatunamnsskyltarna ser man två språk, alla skyltar och namnplåtar måste finnas på båda språken. I Finland har vi ingen ortnamnslag, men språklagen från år 2003 säger att ”texten på skyltar, trafikmärken och andra motsvarande anslag som riktar sig till allmänheten och som myndigheterna sätter upp i tvåspråkiga kommuner skall finnas på finska och svenska - -”.

Namnplanering i Helsingfors

Första gången gatunamn stadfästes officiellt i Helsingfors var 1820. Då var gatunamnen svenskspråkiga. Bredvid de svenska skyltarna placerades 1833 ryska skyltar med kyrillisk skrift. De första finskspråkiga namnen stadfästes år 1906 i stadsplanen för Tölö stadsdel.

Den systematiska namnplaneringen i Helsingfors inleddes år 1945. Då tillsattes en särskild gatunamnskommitté. Sedan 1960 har gatunamnskommitténs arbete fortsatt av en speciell namnkommitté. Namnplaneraren bereder ärenden för behandling av namnkommittén och är kommitténs sekreterare.

Namnkommittén har cirka 10 möten per år och gör cirka 100 namnförslag varje år. I Helsingfors har vi cirka 8 000 gatunamn och övriga namn som har blivit fastställda i detaljplaner.

Namnkommittén är ett expertorgan där flera av medlemmarna har varit verk samma i många år. Namnkommitténs sammansättning har representanter för många specialområden, till exempel finska språket, svenska språket, namnforskning och namnvård. I den nutida sammansättningen har vi Kristian Slotte och Mikael Reuter som specialister i svenska språket. De granskar alltså alla nya namnförslag och ansvarar för att alla nya svenska namn i Helsingfors ska vara korrekta och fungerande.

Svårigheter i att ha två språk att arbeta med

Trakten där Helsingfors stad är belägen, södra Nyland, är ursprungligen ett starkt svenskt område. De få ortnamn som fanns där på 1500-talet, var förmodligen svenska.

Spår av gamla tider finns fortfarande i många namn. De flesta av de 54 namnen på Helsingfors stadsdelar är ursprungligen gamla svenska namn. De har med tiden översatts till finska. Också de flesta av de gamla och spontana naturnamnen och kulturnamnen har ursprungligen varit svenska: *Baggböle* > *Pakila*, *Degerö* > *Laajasalo*, *Kronobagen* > *Kruununbaka*, *Gloet* > *Kluuvi*, *Forsby* > *Koskela*. Den gamla svenska tiden lever alltså fortfarande i ett stort antal namn. Svenskan bara gömmer sig i de här nyformade finska namnen.

Tvåspråkigheten ställer extra krav på namnplaneringsarbetet. Vid namngivning behandlas hela staden som en enda helhet. Namnet som planeras skall fungera både på finska och på svenska och får förekomma bara en gång i staden. Sinsemellan alltför snarlika namn bör undvikas. Även namnskicket i de angränsande kommunerna måste beaktas.

Vi talar ofta om huvudstadsregionen eller till och med Stor-Helsingfors, med vilket vi menar Helsingfors och de tre andra närliggande städerna: Esbo, Grankulla och Vanda. För Nödcentralsverkets skull är det viktigt att namn ska förekomma bara en gång i staden, och också namnskicket i de andra kommunerna måste alltid beaktas.

Vi har haft många likadana namn i de angränsande kommunerna sedan gammalt. Vi har försökt minska antalet liknande namn, men det är dyrt eftersom en namnändring kräver en detaljplaneändring. Det kan dessutom ta tid. Det är speciellt svårt eftersom alla fyra städer arbetar på två språk.

Vi har just slutfört en statistik som visar att det rentav finns många hundra överlappningar i namnbeståndet i huvudstadsregionen. Namn med till exempel *Backe-*, *Berg-*, *Åker-* och *Äng-* förekommer överallt i huvudstadsregionen bara därför att det är en grundläggande namnidé. Det är nästan omöjligt att råda bot på situationen med att ändra ett enda etablerat namn, för det finns så många andra likadana. En namnändring sker endast genom att detaljplanen uppgörs eller ändras. Den bofasta befolkningen vill vanligen inte att deras gatunamn ändras.

En speciell svårighet är att både finskan och svenskan har många synonymer. En gata som heter *Kalliotie* på finska heter *Klippvägen* på svenska i Helsingfors och i Esbo, men *Bergvägen* i Vanda (fi. *kallio* = sv. 'berg', 'klippa', 'häll'). Å andra sidan har vi *Vuorikatu* – *Berggatan* i Helsingfors centrum, för *berg* kan även översättas med 'vuori'. I huvudstadsregionens namnregister kan man hitta ett femtiotal gatunamn med ordet *berg* i namnets förled. Det är möjligt att variera med synonymer på det sätt som nämndes tidigare, men det kan bli kaotiskt också. Det finns ett trettiotal gatunamn med ordet *mäki* (sv. 'backe', 'kulle') som namnets förled.

Misslyckade översättningar

Nuförtiden rekommenderas att etablerade namn inte översätts. Förr var det vanligt att man översatte alla tänkbara namn. Därför har vi många sorgliga exempel på översättningsfel. Ett par exempel: sv. Fölisön – fi. Seurasaari = *Följeön (förmodan att det svenska namnet innehöll ordet följe; egentligen är det 'ett föl') och sv. Busholmen – fi. Jätkäsaari = *Hamnbusholmen (förmodan att det svenska namnet innehöll ordet buse, hamnbuse trots att det egentligen kommer från tyskans Butze, ett slags fartyg). Nuförtiden är det vanligt att den ursprungliga formen av namnidén behålls: Furuborginkatu – Furuborgsgatan (Villa Furuborg), Meriharjuntie – Meriharjuvägen (Villa Meriharju).

Omöjliga idéer och jobbiga skyltfel

Då och då hittar vi på trevliga namnidéer på det ena språket vilka inte är möjliga på det andra. Till exempel i stadsdelen Malm i norra Helsingfors har vi många namn kring temat "orre" därför att området sedan gammalt heter Ormusmäki – Ormusbacken (den ursprungliga formen var Orrmossebacken). Där finns till exempel Orrspelsvägen, Orrtuppsvägen, Orrparken och Orrmossevägen. I finskan har vi ett speciellt uttryck för en orres sätt att skydda sig mot kölden, fenomenet heter *kieppi* på finska. Det står för när orren gräver sig in i snön för att skydda sig mot kölden och mot fiender. (Ordet *kieppi* är också en gymnastikterm 'kipp vipp', 'hjuluppsving', och kan därtill också betyda 'hoprullat rep', 'tågrulle' eller 'härva' enligt Stora finsk-svenska ordboken, WSOY, 2004). Vi ville ha en gata med ordet *kieppi* som förled i ett gatunamn ("Kieppikatu"), men det var omöjligt därför att svenskan inte har ett sådant uttryck för fenomenet.

I Esbo hade man tänkt ha ett namn med *viberpeukalo* (fi. *vibreä*, *viher* = sv. 'grön', fi. *peukalo* = sv. 'tumme') på ett område där det finns många namn kring temat trädgård och trädgårdsblommor och -växter. Uttrycket att någon har en *viberpeukalo* (*gröntumme) betyder att hon eller han är flitig och framgångsrik i trädgården. Man kan säga att "*hon är en husmor med gröna fingrar*", detta uttryck hittade jag i den Stora finsk-svenska ordboken (2004), men det går inte att formulera med ett ord. Ordet *viberpeukalo* kunde därför inte användas i namnskicket i Esbo därför att uttrycket inte finns i svenskan och ordet är därför inte direkt över-sättbart.

Det var samma sak med *Rekkakuskinkatu – Långtradarchaufförsgatan* som vi hade tänkt ha i Nordsjö hamn i östra Helsingfors. Det finska namnet skulle ha varit fint, men den svenska formen var alltför lång och krånglig, över 20 bokstäver. Namnet måste därför strykas helt och hållet.

Det finns många felaktiga gatunamnsskyltar i Helsingfors. Oftast ligger felet just i det svenska namnet. Det är kanske för att den som skriver namnet på skylten inte kan svenska tillräckligt bra. Han eller hon märker inte att namnet har stavats fel även om det står rätt stavat på arbetslistan. Oftast är felet inte så stora men betydelsefulla i alla fall. Sådana här fel korrigeras så fort man upptäcker dem. Om felet ligger i den finska formen av namnet får vi höra om saken mycket snabbare.

Hur är det på andra ställen?

Vi har det bra i Helsingfors. Vi har en fast namnplanerare och en sakkunnig namnkommitté som arbetar långsiktigt och har fräscha idéer. Oftast blir namn-

kommitténs namnförslag genomförda just som vi har tänkt oss. Beslutsfattarna som kommer in i slutskedet av processen vill oftast inte ändra namnkommitténs namnförslag, men det har trots allt också hänt. Då har resultatet inte blivit så lyckat.

De flesta tvåspråkiga kommuner i Finland har det inte lika bra. De har inga särskilda namnplanerare, namnkommittéer eller namnämnder. De flesta av beslutsfattarna och kommunaltjänstemännen i tvåspråkiga kommuner har finska som modersmål och det finns brist på folk med kunskaper i svenska. De flesta klarar ju sig på två språk men de har inte någon kompetens i svenska skrivregler eller korrekta ordval eller nyanser, dialekter och så vidare. Namn är ett mycket viktigt kulturarv som måste fungera på alla nivåer. Därför borde vi ha utbildade namn- och språksspecialister i varje tvåspråkig stad och kommun.

Det är en fråga om värderingar. Det är mycket viktigt att bibehålla det kulturarv som tvåspråkigheten och minoritetsspråken medför.

Min uppgift som namnplanerare är att se till att namnskicket bevaras livskraftigt och att de båda officiella språken behandlas jämlikt och med respekt. Därför måste jag anlita namnkommitténs svenskspråkiga specialister ganska ofta. Det är omöjligt att anställa en översättningsbyrå i namnfrågor, det bara inte går. Namn kan inte bara översättas som en text. Lyckligtvis har vi täta kontakter med Forskningscentralen för de inhemska språken. Där har jag alltid fått hjälp och goda råd.

Till slut

Jag började plugga svenska på tredje klass, alltså som 8–9-åring. Jag kommer alltid ihåg vår första hemuppgift. Det var att alla skulle gå och se på namnskylten vad vars och ens egen gata heter på svenska. Även om jag bodde i den tvåspråkiga storstaden Helsingfors hade jag inte haft några kontakter med svenskspråkiga. Jag hade kanske aldrig tänkt på att alla namn finns även på svenska. På det här sättet öppnade sig en hel ny värld för mig! Min gata hette, och heter fortfarande, *Läxbrinken*, fi. *Läksyrinne*, vilket syftar på en gammal folkskola vid vägen. Jag fick heta Gunilla på svensktimmen och min adress var Läxbrinken 19. Kanske just den här leken med identiteter framkallade ett intresse för språk och kulturer. Och kanske är det just därför jag alltid har tyckt att tvåspråkighet är en stor rikedom som måste behandlas med omsorg.

Källor och litteratur

- Aminoff, Berndt & Pesonen, Leo A. 1992 (1969): *Helsingin kadunnimistön synty ja kehitys vuoteen 1946 mennessä*. Teoksessa *Helsingin kadunnimet 1*. Helsingin kaupungin julkaisuja 24.
- Paunonen, Heikki 1995 (1982): *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin pubekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Peuranen, Eeva-Kaisa & Ranto, Sanna 2005: *Helsingin ulkomaalaisväestö vuonna 2005. Väestörakenne, muuttoliike, elinkeinot ja alueellinen sijoittuminen*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen verkkojulkaisu 2005: 34. (22.10.2007).
- Bokserien *Helsingin kadunnimet – Helsingfors gatunamn 1–3*.
- Broschyren *Kaupungin nimet – Namn i staden – City Names*. Helsingfors planerar 2005: 1. (En del av broschyrserie utgiven av Helsingfors stadsplaneringskontor, 2005.)

Summary

In 2003, the position of Nomenclature Designer was established at the Helsinki City Planning Department. The writer of the article is the first full-time Nomenclature Designer in Helsinki. Her task is to prepare matters that are to be handled by the Nomenclature Committee, and to prepare proposals and statements on naming issues. She also monitors nomenclature developments in the municipalities located immediately outside the city's boundaries.

Helsinki is the bilingual capital of Finland. The two main languages spoken in Helsinki are Finnish (87 % of the population) and Swedish (6 % of the population). All street names and other names must be well-designed in order to work in both languages. Moreover, the names of streets, plazas and town squares must not appear in the city more than once. The article discusses problems that arise due to the bilingual status of the city and due to the fact that the nomenclature has been designed at several different times over the centuries.

Ortnamnsvård i FN

Leif Nilsson

I diskussionen efter ett par av föredragen vid det nordiska språkmötet i Uppsala 2007 informerade jag kort om FN:s arbete med ortnamn. I denna artikel ges en något utförligare presentation. Framför allt behandlas den verksamhet som rör hanteringen av utländska namn – exonymer och överföring av ortnamn till latinskt alfabet ("romanization") – och vilken roll FN:s resolutioner spelar i detta sammanhang.

United Nations Group of Experts on Geographical Names (UNGEGN) är ett av sju expertorgan inom Ekonomiska och sociala rådet i FN (ECOSOC). Det inrättades på 1960-talet för att förbättra "standardiseringen av geografiska namn", som är det begrepp som används i dessa sammanhang. Det innebär att namnen fastställs till sin skrivna form och att man inkluderar ortnamn i mycket vid bemärkelse. Målet är ett klart och entydigt internationellt namnskick, och man konstaterade tidigt att det är ett arbete som måste börja på nationell nivå. Den ortnamnsvård som vi bedriver i Sverige är ett exempel på detta.

"The First United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names" genomfördes i Genève 1967. Därefter har sådana konferenser hållits i princip vart femte år. UNGEGN sammanträder normalt vartannat år och i anslutning till konferenserna. Enligt gruppens stadgar skall den bl.a. underlätta tillgången på vetenskaplig och teknisk hjälp, särskilt för utvecklingsländerna. Den skall också främja samarbetet bland medlemsländerna och internationella organisationer i frågor om standardisering av ortnamn. Vidare skall gruppen verka för att konferensernas resolutioner genomförs.

De deltagande länderna är i detta sammanhang indelade i områden – "divisions" – utifrån språkliga och/eller geografiska kriterier, och under vissa förutsättningar kan man tillhöra mer än en division. Idag finns 23 sådana, och de nordiska länderna bildar Norden Division.

Deltagandet

Hittills har nio konferenser hållits (och 24 sessioner med expertgruppen, UNGEGN). Det innebär ingalunda att alla mål är uppnådda, men deltagandet har hela tiden ökat. Vid den nionde konferensen i New York 2007 deltog 91 länder och över 300 delegater (att jämföras med 54 respektive 110 vid den första). Också fristående specialorganisationer medverkar, och expertgruppen har ökat samarbetet med internationella organ på olika specialområden, till exempel IHO (the International Hydrographic Organization), ISO (the International Organization for Standardization), ICA (the International Cartographic Association) och ICOS (the International Council of Onomastic Sciences). Detta utvecklar självfallet UNGEGN:s arbete.

Den nationella standardiseringen av ortnamn utgör alltså basen för denna internationella FN-verksamhet. Tidigt poängterade man vikten av att varje land har en ortnamnsmyndighet eller motsvarande, som samordnar arbetet och ansvarar för att landet får ett enhetligt ortnamnsskick. I Sverige har Lantmäteriverket denna uppgift, som utförs i nära samverkan med Institutet för språk och folkminnen och Riksantikvarieämbetet. Den organiserade svenska ortnamnsvården går för övrigt tillbaka till början av 1900-talet, då Ortnamnskommittén och Rikets allmänna kartverk inledde ett samarbete som alltjämt alltså pågår mellan deras efterföljare idag. Detta är dock närmast unikt, och nationella ortnamnsmyndigheter saknas fortfarande på de flesta håll i världen. Endast ett femtiotal länder har någon typ av myndighetsansvar för ortnamnsverksamheten (Nilsson 2007).

Vid konferenserna representerar delegaterna sina respektive länder, vid expertgruppens möten däremot sina divisioner. Mellan dessa olika möten sker arbetet inom divisionerna och i särskilda arbetsgrupper, som tillskapas för viktigare ämnesområden. De konkreta resultaten av arbetet är de resolutioner som antas vid konferenserna och som kan liknas vid internationella standarder.

Resolutioner och UNGEGN

Vid varje konferens antas alltså ett antal resolutioner, och det rimliga är givetvis, att länder som varit med om att rösta igenom en resolution sedan själva söker efterleva rekommendationerna i denna. Sammanlagt har närmare 200 resolutioner antagits (varav ett tjugotal av mer formaliakaraktär) i syfte att driva det internationella standardiseringsarbetet framåt. Det ankommer sedan på expertgruppen att på olika sätt följa upp och genomföra dem. Den tar över mellan konferenserna, främst genom arbetsgrupper, och har till sin hjälp ett sekretariat vid FN:s huvudkontor i New York. Här har också divisionerna viktiga roller, dock med stor variation i aktiviteterna; några divisioner finns för tillfället nästan bara på papperet.

Vissa grundläggande resolutioner antogs redan vid den första konferensen 1967, och av särskild betydelse är resolution 4. Den innehåller rekommendationer om nationella ortnamnsmyndigheter, namninsamling, principer för handläggning, flerspråkiga områden samt nationella ortnamnsförteckningar. Resolutionen beskriver ingående vilka hänsyn som bör beaktas vid nationell ortnamnsstandardisering, och den har alltsedan dess utgjort basen i detta FN-arbete. Vid den andra konferensen i London 1972 antogs en resolution (nr 36) med särskilt nordiskt intresse. Den handlar om ortnamn i minoritetsområden och hänvisar till de samiska förhållandena i Norden. Resolutionen har haft stor betydelse för hanteeringen av samiska ortnamn på kartor och strävanden mot gemensamma ortografier.

Arbetsgrupper

Arbetsgruppernas uppgifter är vanligen ganska tekniskt inriktade, och grupperna får ofta gå mer på djupet än vad som är möjligt för expertgruppen som helhet. Varje arbetsgrupp har en ordförande som samordnar arbetet mellan konferenserna och ansvarar för rapportering vid konferenserna. För att expertgruppen skall vara effektiv krävs att arbetsgrupperna kan genomföra sina uppgifter på bästa sätt. För närvarande finns tio arbetsgrupper med olika huvudfrågor. Ett par av frågorna skall presenteras lite närmare här.¹

Exonymer

Med exonym avser man ett ortnamn i ett språk som inte talas i det område där objektet för namnet ligger, och som också skiljer sig från motsvarande lokala ortnamn. *Florens* är den svenska exonymen för *Firenze* (som omvänt är en endonym). *Warsaw* är den engelska exonymen för polska *Warszawa* och *Mailand* den tyska exonymen för italienska *Milano*. *London* med svenskt uttal anses däremot inte vara en exonym, då FN:s definition tar sikte på stavningen, inte uttalet. Exonymer kallas ibland för traditionella namn och ibland också konventionella namn.

¹ Hans Ringstam, under många år verksam i dessa sammanhang, har skrivit boken *Standardisering av geografiska namn. Om FN:s ortnamnsarbete*, som kom ut 2005 och är den första i sitt slag. Den som är intresserad av en mer detaljerad beskrivning av FN:s ortnamnsarbete hänvisar jag till Ringstams bok. En stor del av innehållet i denna artikel är av naturliga skäl också hämtat från den.

Frågan har tagits upp i många resolutioner, och attityden till exonymer har växlat under åren, även om man i UNGEGN-sammanhang genomgående rekommenderat en minskad användning av dem. Arbetsgruppen för exonymer bildades 2002 mot bakgrund av en tendens till ökad förekomst av exonymer.

Då man med latinska alfabetet återger namn, som inhemskt skrivs med någon annan skrift, anses inte den translittererade formen vara någon exonym. Förutsättningen är att man vid translitterationen följer det antagna systemet för det aktuella språket. Den latiniserade formen *Moskva* räknas därmed inte som någon exonym. Det gör heller inte *Beijing* för Kinas huvudstad.

Olika bildningsätt

Ett försök att systematisera exonymerna kan, utifrån hur de är språkligt bildade, i koncentrat se ut så här (efter Närhi 1999).

- Översatta namn, helt, t.ex. sv. *Klippiga bergen* för eng. *Rocky Mountains*, eller delvis, t.ex. sv. *Gardasjön* för it. *Lago di Garda*
- Anpassade namn, t.ex. sv. *Rom* för it. *Roma*
- Delvis anpassade, delvis översatta, t.ex. sv. *Nya Zeeland* för eng. *New Zealand*
- Namn som saknar språklig anknytning till endonymen eller där anknytningen är oklar eller okänd, t.ex. sv. *Dagö* för est. *Hiiumaa*

FN och exonymerna

Användningen av exonymer uppfattas inom FN som ett hinder i den globala kommunikationen. Eftersom förekomsten av exonymer per definition innebär att en och samma plats har flera namn, strider exonymerna dessutom mot FN:s grundprincip om ett namn för ett objekt och utgör därmed ett hinder i den eftersträlvade internationella enhetligheten i namnskicket. Till detta kommer, att användningen i ett annat land av exonyma former för det egna landets ortnamn kan uppfattas som en kränkning av rätten att bestämma om de egna ortnamnen, rentav som en typ av kulturell aggression. När t.ex. Turkiet presenterade en förteckning över standardiserade namn på objekt runt Turkiet, d.v.s. i Egeiska havet, vid den femte konferensen 1987, protesterade Grekland häftigt. Japans användning av namnet *Japanska sjön/havet* för havet mellan Japan och de koreanska staterna är ett annat exempel. De sistnämnda uppfattar namnet som en kvarleva av japansk imperialism och det har tagit mycket tid att diskutera detta problem vid olika FN-sessioner.

Resolution 13 från 1992 noterar att inskränkningen i bruket av exonymer sker med olika hastighet i olika länder och att allmänna och privata organisationer, andra än ortnamnsmyndigheter, spelar en stor roll i spridandet av utländska ortnamn. Resolutionen rekommenderar därför en ytterligare minskning i förekomsten av exonymer samt att de olika staterna intensifierar sina ansträngningar att tillhålla allmänna och privata organisationer såsom utbildningsanstalter, transportföretag och medier att minska användningen av exonymer i sin verksamhet. Man bör i ökad utsträckning utnyttja de standardiserade, endonyma formerna.

Under åren har åtta resolutioner om exonymer antagits. Några handlar om att i listor förteckna de i det egna landet förekommande exonymerna. Dessa listor kan sedan revideras och vara verktyg i en åtdragen användning av exonymer. Den senaste resolutionen från Berlinkonferensen 2002 rekommenderar så bildandet av en arbetsgrupp för exonymer. Arbetsgruppen skulle genom att kategorisera användningen av exonymer, publicera uttalshandledningarna m.m. verka för den önskade restriktiviteten. Strävan är alltså att användningen av redan etablerade exonymer begränsas och att skapandet av nya undviks.

Exonymerna i praktiken

Tiden har visat att de första ambitionerna att snabbt minska användningen av exonymer har varit för optimistiska och inte har kunnat förverkligas. Praktiskt är det svårt att ersätta hävdvunna ord med andra. Dessutom kan väl inarbetade exonymer sägas ingå i ett språks kulturarv, såsom *Tyskland*, *Japan*, *Rom*, *Peking* och *Klippiga bergen* i svenskan. Den frekventa användningen av engelska i dagens Sverige skulle annars kunna tala för *Rocky Mountains* i stället för *Klippiga bergen*, men stabiliteten i en hävdvunnen exonym står tydligen emot en sådan förändring. Att använda exonymer för namn på länder, huvudstäder och stora naturobjekt, i synnerhet sådana som inte är nationellt begränsade, är idag också accepterat.

En reducerad användning av exonymer torde bli olika kännbar i olika länder. Så har t.ex. de engelskspråkiga länderna fler inarbetade exonymer än små länder som Finland och Sverige, och just engelska exonymer har ofta kommit att uppfattas som "internationella".

Man kan alltså notera ett dilemma beträffande exonymerna. Å ena sidan ingår många av dessa i språken som mer eller mindre hävdvunna ord, å andra sidan motverkar deras användning den internationella kommunikationen. Önskvärt vore en större medvetenhet om de problem de skapar i ett internationellt sammanhang. Som i allt arbete som gäller dessa standardiseringsfrågor måste dock en förändring börja nationellt. Där kan en restriktivitet i användningen i första hand

riktas mot sådana exonymer, som har svag hävd i språket (Ringstam 2007, s. 40 f.).

Frågan om exonymer står alltid på dagordningen vid FN:s expertgruppsmöten och konferenser om ortnamn. Definitionen har i grunden sett ut som idag men mindre ändringar diskuteras till och från, och vissa justeringar har gjorts under åren. Vad gäller utvecklingen av bruket av exonymer kan totalt sett en liten minskning noteras, men någon tendens mot en "avveckling" kan man inte tala om. Inom Norden är bilden ganska divergerande. Närmast FN:s rekommendationer har man kommit i Norge. Medan vi i Sverige använder *Rom*, *Turin*, *Neapel* och *Prag* heter det i Norge *Roma*, *Torino*, *Napoli* och *Praba*. Detta kan delvis förklaras av den speciella språksituationen i Norge, där bl.a. just borttagandet av exonymer kan ses som ett led i att en gång skapa ett eget norskt språk.

Här kan det vara på sin plats att nämna något om den nordiska verksamheten i UNGEGN, d.v.s. det som pågår inom Norden Division. Gruppen träffas varje år och har ett roterande ordförandeskap, som hittills Finland, Norge och Sverige delat på. Byte sker i anslutning till konferenserna, och det var mycket glädjande att Danmark vid den senaste konferensen 2007 för första gången tog över denna roll och i anslutning till detta bjöd in till nästa nordiska möte hösten 2008. Över huvud taget fungerar samarbetet i Norden Division alldeles utmärkt.

Överföring till latinskt alfabet (Romanization systems)

Med stöd av resolution 9 från Genèvekonferensen 1967 finns inom UNGEGN en arbetsgrupp som arbetar med utformningen av enhetliga system för translitterering av ortnamn skrivna med icke-latinsk skrift, t.ex. arabisk, till latinsk skrift. Två övergripande principer är vägledande i det arbetet. Dels skall det bara finnas ett fastställt system för varje icke-latinsk skrift, dels har givarlandet, alltså det land där den aktuella icke-latinska skriften används, ansvaret och befogenheten att utforma det system, som slutligt läggs fram som resolutionsförslag för antagande. Hittills har sådana system ratificerats för 28 länder, och ytterligare 17 är på god väg.

Oavsett skrivsystem eller skrift är det vanligt att ortnamn ändå redovisas med latinska bokstäver. I småskaliga kartor och atlasar, på trafikskyltar, i tidtabeller och i destinationsangivelser på flygplatser o.s.v. redovisas ortnamnen ofta med latinsk skrift, enbart eller som komplement, även i länder som normalt inte använder det latinska alfabetet. För att få sådana translitterationer entydiga har man inom FN sökt utveckla standardiserade translitterationsnycklar för att omvandla icke-latinsk skrift till latinsk.

Den engelska termen för att överföra ortnamn i annan skrift till latinsk är *romanization*. Som svenskt uttryck har valts *latinisering* (Ringstam 2007, s. 45 ff.), även om den vanliga innebörden av verbet *latinisera* i svenskan är att ge latinsk form åt ett ord eller uttryck (*Carolus* för *Karl*).

Flera krav ställs på ett fullgott latiniseringssystem:

- Systemet skall vara reversibelt, d.v.s. omvändbart. Det skall alltså i princip vara möjligt att från den translittererade formen återgå till originalformen.
- Systemet skall vara så enkelt och klart som möjligt; det skall t.ex. inte ge möjlighet till olika alternativ från samma originalform.
- Den latiniserade formen skall vara så enkel som möjligt att skriva, läsa, minnas och lagra elektroniskt, vilket betyder ett minimum av diakritiska tecken, undvikande av svåra och ovanliga bokstavskombinationer etc.

Från latinisering, som bygger på *translitteration*, skall man skilja *transkription*. Vid transkription överförs ett ortnamn, som uttalas muntligt, till en skriftbild i ett annat språk än originalspråket. Det är en sorts översättning, inte av betydelsen utan av det uppfångade ljudet. Den erhållna skriftbilden blir då normalt inte reversibel.

Redan den första konferensen 1967 tog upp frågan om enhetliga system för latinisering av ortnamn från språk med annan skrift. Man ville undvika att namn som fördes över till latinsk skrift fick olika utseende beroende på mottagarspråket. Den första konferensen röstade därför igenom en resolution, som generellt förespråkar standardiserade latiniseringssystem. Därefter har ytterligare fem resolutioner antagits med generella rekommendationer angående latinisering, förutom att enskilda system för icke-latinska språk antagits i särskilda resolutioner.

Här följer i översättning (Ringstam 2007 s. 47) resolution 9 från 1967 års FN-konferens om standardisering av geografiska namn. (Detta får också illustrera det typiska utseendet på en resolution i dessa FN-sammanhang.)

Ett enda latiniseringssystem

Konferensen, inser den dubblering och hopblandning som uppkommer i och med att skilda latiniseringssystem förekommer, baserade på mottagarspråkens fonetiska struktur;

1. *Rekommenderar*, att ansträngningar görs för att nå samförstånd om ett enda latiniseringssystem för internationell användning för varje icke-latinskt alfabet eller icke-latinsk skrift, baserat på vetenskapliga principer;

2. *Rekommenderar vidare*, att en speciell arbetsgrupp under den föreslagna Förenta nationernas permanenta expertkommitté för geografiska namn tar verksam del i detta ämne i avsikt att göra en jämförande studie av de skilda latiniseringssystemen och analysera deras för- och nackdelar som medel att standardisera geografiska namn;
3. *Rekommenderar vidare*, att denna speciella arbetsgrupp överväger de synpunkter som förts fram av skilda internationella och nationella organ och söker möjligheter att för varje icke-latinskt alfabet eller icke-latinsk skrift anta ett enda latiniseringssystem för internationell användning så snart som möjligt.

Denna resolution har sedan kompletterats med andra. Enligt resolution 15 från den fjärde konferensen 1982 skall nya latiniseringssystem för internationellt bruk beaktas bara om givarländerna själva förverkligar systemen på sina egna kartprodukter. Dessutom skall länderna avstå från att revidera system som tidigare antagits för internationell användning.

Gällande system

Före beslut om ett nytt latiniseringssystem läggs ett resolutionsförslag om detta fram för en konferens. När resolutionen är antagen är det aktuella latiniseringssystemet FN-standard. Alltsedan 1967 har detta skett för 28 språk, som därmed fått rekommenderade system för latinisering av sina ortnamn. Det visar sig dock att flera av dessa system inte kommit till användning i praktiken.

För latinisering av kinesiska ortnamn beslutade Atenkonferensen 1977 att anta ett kinesiskt fonetiskt alfabet, kallat *pinyin*, som resulterat i namn som *Beijing* i stället för *Peking*. Systemet används nu i stort sett universellt i internationella kartografiska produkter.

Praktiska konsekvenser

De av FN antagna och rekommenderade latiniseringssystemen är alltid föreslagna av givarländerna. Därigenom har man rätt att förvänta sig att dessa länder också är positiva till systemen och använder dessa i sina egna produkter. Att det finns undantag från detta har framgått ovan.

Då det finns ett antaget system för latinisering av en viss skrift bör den korrekta latiniseringen framgå av det aktuella landets officiella kartprodukter och ortnamnsförteckningar. Om man söker en latiniserad form av ett kinesiskt ort-

namn bör man alltså gå till en kinesisk karta eller atlas. I en produkt framställd av ett lands officiella kartproducerande myndighet bör man ha rätt att förvänta sig att få de standardiserade namnformerna redovisade. På en karta framställd av ett privat företag eller gjord i ett annat land har man inte samma garanti för detta.

Då det saknas ett fastställt latiniseringssystem eller då ett land väljer att frångå det officiellt fastställda systemet blir frågan mer komplex. Man bör även här prioritera de namnformer som redovisas av den auktoriserade myndigheten i det land, vars ortnamn man är intresserad av. Som generell regel gäller alltså, att ett lands officiella kartor är det mest relevanta källmaterialet även i de fall, då ingen FN-resolution föreligger eller då en sådan resolution av någon anledning inte kommit att följas. Principen om givarlandets företräde blir därmed tillämplig även i dessa fall (Ringstam 2007, s. 52).

Terminologi (Toponymic terminology)

En arbetsgrupp för terminologifrågor har funnits sedan starten. Gruppens uppdrag har varit att utarbeta en terminologiordlista, och sedan 2002 finns en sådan på alla de sex FN-språken (som förutom engelska är franska, spanska, ryska, arabiska och kinesiska). Ordlistan hade då först presenterats på engelska – *Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names* – och sedan översatts till de övriga språken.

Listan uppdateras och modifieras vid behov. I ett appendix till Hans Ringstams skrift finns en svensk terminologiordlista, som grundar sig på denna Glossary.

Avslutning

Avslutningsvis ett aktuellt exempel med hänvisning till att vi skall verka för att konferensernas resolutioner genomförs. En resolution som antogs 2002 handlar om s.k. memorialnamn, d.v.s. namn som ges för att hedra en person, t.ex. *Dag Hammarskjölds väg*. I Sverige har vi genom Ortnamnsrådet presenterat denna resolution och rekommenderat landets 290 kommuner att följa den. Där understryks att nya namn inte bör skapas på basis av en persons namn om personen i fråga ännu lever. Dessutom föreslås att den här sortens namngivning inte bör tillämpas förrän 3–5 år har passerat efter personens död.

Källor och litteratur

UNGEGN:s hemsida (<http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/>) Här finns både aktuella och äldre dokument som rör UNGEGN:s verksamhet, t.ex. med anknytning till expertgruppsmöten och konferenser, och informationsbroschyren "Consistent use of place names", som här går att ladda ned.

Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names 2002: United Nations Group of Experts on Geographical Names, United Nations. New York.

Nilsson, Leif, 2007: Florens eller Firenze? Global ortnamnsvård. I: Namn och mångkultur – flerspråkiga miljöer och kulturella influenser. Föredrag vid Ortnamnssällskapet i Uppsala 70-års Symposium 21–22 oktober 2006. Red. av Katharina Leibring, Staffan Nyström och Mats Wahlberg. Utg. av Ortnamnssällskapet i Uppsala i samarbete med Institutet för språk och folkminnen. Uppsala.

Närhi, Eeva Maria, 1999: Exonyms from a national and international point of view. I: Utanlandske namn i Norden. Rapport frå NORNA:s tjuesjette symposium i Oslo 28.-30.mai 1997. Utgjeven i samarbeid med Nordisk språkråd, red. av Botolv Helleland og Leif Nilsson, NORNA-rapporter 68. Uppsala.

Ringstam, Hans, 2005: *Standardisering av geografiska namn. Om FN:s ortnamnsarbete.* (Ortnamn och namnvård 7). Gävle.

Summary

The United Nations has been engaged in the international standardisation of place-names (geographical names) since the 1960s. This work is led mainly by an expert group, the United Nations Group of Experts on Geographical Names (UNGEGN), which is one of the seven expert bodies of the Economic and Social Council (ECOSOC). International standardisation is based on the national standardisation of place-names and on other national measures that are implemented according to international agreements under the auspices of the United Nations. In the Nordic countries, the standardisation of geographical names is considered to be part of what is generally known as place-name care and preservation. Sweden has participated in the UN programme since the first conference on geographical names was organised in Geneva in 1967. This article describes some of the components of the place-name standardisation work of the UN.

Stedsnavn på Island – lov og forvaltning

Ari Páll Kristinsson

Kan man godta Austurríki 'Østerrike' som et kommunenavn på Øst-Island? Burde eierne av gården Saurar 'lorter/myr' få lov til å endre gårdsnavnet med tanke på salg av hyttetomter? Dette er blant de spørsmålene som det islandske Stedsnavnsutvalget har fått i oppdrag å drøfte. Denne artikkelen beskriver den islandske loven om gårdsnavn m.m. og praktiseringen av den. Det legges først og fremst vekt på perioden 1998–2006: i 1998 ble gårdsnavnsloven endret slik at den ikke lenger hovedsakelig handler bare om gårdsnavn, men også bl.a. om stedsnavn på kart, og om nye kommunenavn, hvilket gjenspeiler på en måte endrede forhold i samfunnet. Det blir gitt eksempler på Stedsnavnsutvalgets avgjørelser og uttalelser kring gårdsnavn, stedsnavn på kart, gatenavn og nye kommunenavn.

1. Innledning

Størsteparten av stedsnavn på Island er selvsagt vokset fram i språksamfunnet siden landnåmets tid uten noen som helst organisert forvaltning. Dette gjelder navn på fjell og vidder, elver og fosser, viker og fjorder osv. og det gjaldt også f.eks. navn på gårdsbruk inn til 1900-tallet. Når det gjelder dette navneforråd er det allikevel myndighetenes rolle å sørge for organisert registreringsarbeid, ikke minst i forbindelse med utgivelse av kart; navneforskning; og selvsagt undervisningen om de islandske stedsnavn, bl.a. i geografi i grunnskolen. Statens kartverk har i årevis arbeidet på registrering og normering av islandske stedsnavn på kart. Det finnes nå ca 40.000 stedsnavn i Kartverkets database. Forskerne i Navneavdelingen innenfor Árni Magnússon instituttet for islandske studier (tidligere Islands Stedsnavnsinstitutt, og enda tidligere Stedsnavnsinstituttet innenfor Nasjonalmu-seet) bidrar med rådgivning i den sammenheng. Kartverket drev også inntil nylig med selve utgivelsen av islandske kart. Ovennevnt aktivitet er altså på de islandske myndighetenes vegne og den bygger på bestemte paragraf i islandsk lov. Etersom islandsk er det eneste språket med lang historisk bakgrunn på Island, og

det finnes svært liten dialektforskjell i islandsk, så har man på Island ingen vanskelige spørsmål tilknyttet forskjellige språkvarieteter eller flerspråklige områder.

Men i tillegg til at man driver registrering, forskning og undervisning om det islandske stedsnavnsforrådet, så har de islandske myndighetene også en bestemt direkte påvirkning på islandske stedsnavn innenfor en avgrenset ramme. Her dreier det seg om Stedsnavnsutvalget og dets aktiviteter ifølge lov om gårdsnavn m.m., nr. 35/1953, med endringer; jf. også § 4 i lov om kommuner, nr. 45/1998; og forskrift nr. 136/1999, om Stedsnavnsutvalgets aktiviteter.

Det følgende handler mest om Stedsnavnsutvalgets arbeidsområde, og jeg kommer å gi eksempler på drøftingen av de saker som utvalget har med å gjøre, og da først og fremst fra år 1998, ettersom det var i 1998 som Alltinget gjorde de nyeste lovendringene som påvirker utvalgets aktiviteter.

2. Lovgivning om stedsnavn og Stedsnavnsutvalget

Ifølge nåværende lov omfatter Stedsnavnsutvalgets arbeidsområde bare en begrenset del av stedsnavnsforrådet. Det dreier seg ikke minst om nye gårdsnavn, og om endringer på gårdsnavn. Utvalget skal drøfte navnene og enten bekrefte deres bruk eller forkaste navnforslagene. Men utvalget skal også ta beslutninger om bestemte andre navnespørsmål når det oppstår uenighet eller uklarhet, og i denne sammenheng er vel stedsnavn på kart det viktigste området. I tillegg til dette så er utvalget forpliktet til å gi uttalelser til myndighetene om andre slags stedsnavn i visse tilfeller; først og fremst kan dette dreie seg om kommunenavn. Ifølge kommuneloven fra 1998 skal et kommunestyre be Stedsnavnsutvalget om uttalelse om forslag til et nytt eller endret kommunenavn, innen Sosial- og kommuneministeren kan godta det nye eller endrede kommunenavnet.

Det var i 1913 som man fikk den første islandske lovgivningen om endringer på gårdsnavn og om nye navn på gårdsbruk. Den såkalte "Lov om gårdsnavn m.m." ble vedtatt i 1937 og den ble revidert i 1953 (Þórhallur Vilmundarson 1980:25–26). Stedsnavnsutvalget ble stiftet i 1935 (ibid.). Utvalget arbeider nå som sagt ifølge "lov om gårdsnavn m.m.", nr. 35/1953, med den loven er blitt en del endret. Her dreier det seg mest om de endringer på gårdsnavnsloven som ble gjort gjennom lov nr. 40/1998, med virkning fra 1. august 1998.

Selv om man har endret lovparagrafene litt i deres 95 år gamle historie, har lovens kjerne og hovedmål vært det samme hele tiden, dvs. å bidra til organisering og stabilitet i formen og bruken av de stedsnavn som loven handler om. Grunnen til en slik lovgivning er at det kan være nødvendig i samfunnet at det finnes noen instans med fullmakt til å avgjøre om bruken av bestemte stedsnavn,

eller om deres betydning, av forskjellige praktiske grunner, for eksempel pga. tinglysninger av faste eiendommer, eller hvis det oppstår tvistemål om hvor et stedsnavn skal stå på kart, eller på hvilken måte det skal skrives på kart. Denne fullmakten har man altså gitt Stedsnavnsutvalget på Island. Utvalget hører inn under Kultur- og undervisningsdepartementet. Ifølge den islandske forvaltningsloven kan man anke Stedsnavnsutvalgets beslutninger til departementet.

3. Stedsnavnsutvalgets oppgaver – en oversikt

Her nedenfor blir Stedsnavnsutvalgets arbeidsområde nærmere beskrevet. Diskusjonen blir begrenset til situasjonen det siste tiåret, dvs. etter den nyeste lovendringen, i 1998.

Stedsnavnsutvalgets oppgaver er nå følgende, ifølge lov og forskrift:

1. å drøfte en melding om navn på **et nytt gårdsbruk**, og enten godta eller forkaste navnet; og sende et godtatt navn videre til tinglysningsforvaltningen;
2. å drøfte et ønske om **endring på gårdsnavn**, og enten godta eller forkaste det; og sende et godtatt navn videre til tinglysningsforvaltningen;
3. å drøfte et ønske fra et kommunestyre om få bekreftet et navn på **et nytt tettsted** innenfor en eller flere gårder, og enten godta eller forkaste navnet; og sende et godtatt navn videre til tinglysningsforvaltningen;
4. å avgjøre **hvilke stedsnavn skal skrives på kart** som blir utgitt på vegne av Statens kartverk, eller med Kartverkets samtykke, **hvis det er uklart eller tvistemål**, og man har sendt saken til utvalget;
5. å avgjøre i saken om **et nytt gatenavn** eller et lignende stedsnavn innenfor en kommune, **hvis det er tvistemål** og man har sendt saken til utvalget;
6. å avgjøre i saken om **et nytt eller et endret navn på et hus** i en by eller tettsted, **hvis det er tvistemål** og man har sendt saken til utvalget;
7. å gi **uttalelse** om et forslag til et navn på en ny **kommune** eller endring på en kommunes navn, herunder å gi uttalelse om de kommunenavn som skal settes under avstemning blant innbyggerne i kommunen.

Man kan finne loven og forskriften om Stedsnavnsutvalgets arbeid på utvalgets hjemmeside, http://www.arnastofnun.is/page/arnastofnun_nafn_ornefnanefnd. Der finnes det også utvalgets hovedstandpunkter om kommunenavn; veiledninger og skjemaer for meldinger om gårdsnavn, og for ønsker om endringer av gårdsnavn; årsrapporter; utvalgets medlemmer; og registre over gårdsnavn som er blitt tatt i bruk etter 1. august 1998.

Nedenfor drøftes Stedsnavnsutvalgets rolle i forvaltningen av navn innenfor følgende områder: 1) gårdsnavn, 2) navn på kart, 3) gatenavn, 4) kommunenavn.

4. Gårdsnavn

4.1 Meldinger om navn på nye gårdsbruk

Stedsnavnsutvalget drøfter melding om navn på et nytt gårdsbruk. Hvis navnet oppfyller de krav som stilles i loven om gårdsnavn, sender utvalget navnet videre til tinglysningsforvaltningen. Hvis ikke, gjør utvalget merknader og ber om et nytt navnforslag, og gir andre veiledninger etter sakens natur.

I loven om gårdsnavn stiller man bl.a. den betingelse at nye gårdsnavn ikke skal føre til at to eiendommer innenfor samme distrikt (isl. *hérað* 'herred') har enslydende navn. Forskrift nr. 136/1999 definerer *hérað* i denne sammenheng som 'samme lensmannsdistrikt'. Forbudet mot enslydende navn kan føre til at man i Stedsnavnsutvalget ikke kan godta navn som ellers ville vært utmerket med tanke på det respektive sted, dets natur og de lokale forholdene. Som et eksempel på dette kan nevnes at i 2000 fikk Stedsnavnsutvalget en melding om navnet *Höfði* ('hovde') på en ny gård i Selfoss lensmannsdistrikt. Navnet ble hentet fra en liten bergnabb innenfor eiendommen. Men det forholder seg slik at 60 km lengre bort, innenfor samme lensmannsdistrikt, finnes det allerede en gård som heter *Höfði*. Derfor ble Stedsnavnsutvalget nødt til å forkaste navnet *Höfði* på det nye gårdsbruket, og måtte be eierne om et nytt navnforslag.

I loven om gårdsnavn heter det at når man tar nye navn i bruk så skal man ta omsyn til den islandske gårdsnavnstradisjon. Denne paragrafen forplikter Stedsnavnsutvalget til å vurdere om navnene, som utvalget drøfter, stemmer overens med tradisjonen.

Hvis man ser på perioden fra august 1998 til juli 2006 så kan man hevde at det overveldende flertall av navn, som eierne av nye gårdsbruk sendte meldinger om til Stedsnavnsutvalget, oppfylte denne betingelsen, etter utvalgets vurdering. Men utvalget måtte likevel forkaste en del av disse navn på grunn av den ovennevnte reglen om enslydende navn, dvs. å forkaste navn som ellers godt kunne ha passet i de respektive tilfeller.

Stedsnavnsutvalget fikk sakens i ovennevnt periode også meldinger om nye gårdsnavn som utvalget måtte forkaste på grunn av at de foreslåtte navn sto i strid med islandsk gårdsnavnstradisjon, ifølge utvalgets vurdering. Som et eksempel kan nevnes en sak der eieren hadde sendt til utvalget en melding om gårdsnavnet

Saga ('beretning, saga'). Utvalget mente at det ikke kunne godtas dette navnet ettersom det finnes ingen tradisjon for et slikt gårdsnavn; det henviser òg ikke til noen forhold innenfor eiendommen, og heller ikke til noe stedsnavn i nærheten. En annen sak kan nevnes hvor Stedsnavnsutvalget forkastet et navnforslag; navnet *Grænablið* ('den grønne li') på en gård i svært flatt landskap, hvilket utvalget mente at ikke kunne stemme overens med gårdsnavnstradisjonen. Eierne anket til Kultur- og undervisningsdepartementet, og departementet bekreftet Stedsnavnsutvalgets avgjørelse.

4.2 Ønsker om endringer på gårdsnavn

I loven om gårdsnavn finnes det strenge betingelser når det gjelder endring av gårdsnavn. Man kan ikke endre et gårdsnavn uten Stedsnavnsutvalgets tillatelse, og utvalget kan bare tillate en endring når det dreier seg om svært spesielle situasjoner, for eksempel hvis det forholder seg slik at det finnes en annen gård med enslydende navn i samme lensmannsdistrikt. Ifølge forskrift nr. 136/1999 kan utvalget også ta omsyn til en situasjon hvor et navn eventuelt anses passe meget dårlig til de lokale forhold, eller hvis navnet anses svært dårlig laget eller at navnet kan være til skade for gårdsdriften. Þórhallur Vilmundarson (1980) viser at grunnen til den første islandske loven om gårdsnavn, i 1913, ikke minst var den å prøve å forhindre den tendensen til navneendringer som hersket da. Når denne gårdsnavnsloven ble endret i 1937 fastsatte man enda strengere betingelser for endringer på gårdsnavn.

Stedsnavnsutvalget drøfter hvert år en del ønsker om endringer av gårdsnavn. I perioden 1998–2006 oppfylte man, etter utvalgets vurdering, de nødvendige betingelsene i gjennomsnittlig 1–2 saker pr. år. Utvalget godkjente for eksempel å endre navnet *Tjaldbúðir* til *Ósakot* ettersom det sistnevnte var det opprinnelige gårdsnavnet i dette tilfelle. Et annet eksempel er at utvalget aksepterte at det svært lange navnet *Voðmúlastaðamiðhjáleiga* kunne forkortes til *Miðhjáleiga*.

Jeg nevnte ovenfor at Stedsnavnsutvalget kunne, ifølge forskrift nr. 136/1999, ta omsyn til det i drøftingen hvis det nåværende navnet på gårdsbruket kunne være til skade for gårdsdriften. Det er nødvendig å ha i mente i denne sammenheng at forskriften også sier at utvalget skal arbeide for oppbevaring av islandsk kulturarv og for vern av stedsnavn.

Stedsnavnet *Saurar* (et flertallsord) betyr 'fuktig og flatt lende, myr'. Leddet *Saur-* forekommer i navn på 28 islandske gårder. Foruten 6 *Saurar*-gårder finnes det 18 gårder som heter *Saurbær* ('myr-gård'), og så har man *Saur-* som første ledd i gårdsnavnene *Saurbrúargerði*, *Saurbóll*, *Saurlátur*, *Saurstaðir*. Men her kommer det problematiske: ordet *saur*, som i flertall heter *saurar*, betyr også 'lort,

ekskrement'. Det er allikevel slik at denne betydning forekommer i de fleste tilfeller bare i entallsformen *saur*. Flertallsformen *saurar* brukes derimot snarere til vanlig om myr, jf. ovenfor.

Stedsnavnsutvalget fikk i 2005 et ønske om navnendring, fra eierne av en av de ovennevnte *Saurar*-gårder. Eierne mente at den eldste betydning av navnet *Saurar* 'myr' ikke lenger var alminnelig kjent og at folk flest forstår stedsnavnet som 'lorter'. Derfor mente eierne at navnet *Saurar* virket støtende på folk som ellers ville kjøpe tomter for hytter på eiendommen. Stedsnavnsutvalget måtte i dette tilfelle vurdere på den ene side eiernes problem og deres kritiske innstilling mot navnet, og på den annen side de førnevnte standpunktene om Stedsnavnsutvalgets ansvar ved oppbevaring av islandsk kulturarv og vern av stedsnavn. Utvalget besluttet at det førstnevnte problemet var mindre betydelig enn de sistnevnte prinsippene. Derfor ble navnendringsforslaget forkastet. Utvalget henviste i avgjørelsen bl.a. til uttalelser fra UNGEGN som oppfordrer medlemslandene til vern av stedsnavn, som en del av oppbevaringen af verdens kulturarv.

5. Navn på kart

Blant lovendringene i 1998 var at Stedsnavnsutvalget fikk i oppdrag å avgjøre hvilke stedsnavn skal skrives på kart som blir utgitt på vegne av Statens kartverk, eller med Kartverkets samtykke, hvis det oppstår tvistemål. Siden 1998 har Stedsnavnsutvalget fått tilsendt en del saker fra individuelle eller fra forskjellige instanser som mener at enkelte navn på kart ikke er som de burde være.

Et eksempel på dette, fra 1998–1999, er at det hadde oppstått tvistemål som gjaldt en stor rund krater ved Mývatn i Nord-Island, dvs. om det skulle stå *Hverfell* eller *Hverfjall* på kart. Leddet *Hver-* betyr 'gryte' og siste leddene *-fell/-fjall* er to varianter med (omtrent) samme betydning, 'fjell'. Begge variantene, *Hverfell* og *Hverfjall*, bygget på tradisjon i språkbruk. Stedsnavnsutvalget besluttet at det burde hete *Hverfjall* på kartene, ettersom den varianten hadde sterkere tradisjon bak seg på tidligere kart. Utvalget henviste i denne sammenheng til at det hadde fått i oppdrag å avgjøre om navn på kart, snarere enn om bruken av navnvariantene generelt. Avgjørelsen ble anket til Kultur- og undervisningsdepartementet. Departementet endret utvalgets resultat og besluttet at det skulle hete "*Hverfjall (Hverfell)*" på kart.

Men departementets avgjørelse, med to varianter der den ene er utenfor parentes og den annen innenfor parentes, var prinsipiell, dvs. beslutningen har påvirket senere avgjørelser i lignende spørsmål som Stedsnavnsutvalget har i fortsettelsen tatt stilling til. For eksempel drøftet utvalget i 2003 en sak som gjaldt en dal

i et folketomt område mellom to jøkler. Ekspedisjonen som forsket dalen i 1845 hadde valgt navnet *Jökuldalur* og dette navnet har stått på kart siden da. Men det finnes i tillegg et litt yngre navn, *Nýidalur* 'den nye dal', som er nok det vanligste blant de reisende, i hvert fall blant folk fra Sør-Island. Navnet *Nýidalur* har dukket opp på nyere kart ved siden av navnet *Jökuldalur*. Det ble klaget over dette til Stedsnavnsutvalget. Utvalget avgjorde at det skulle stå *Jökuldalur (Nýidalur)* på kart. Her fulgte Stedsnavnsutvalget altså mønsteret *Hverfjall (Hverfell)* fra departementets avgjørelse i 1999.

6. Gatenavn

Kommunestyrene på Island bestemmer egne gatenavn, og i noen tilfeller finnes det spesielle gatenavnsutvalg på enkelte kommuners vegne, som forbereder gatenavnsforslag for vedkommende kommunestyre. Stedsnavnsutvalget har ingen rolle kring gatenavn, foruten å avgjøre når det oppstår tvistemål om nye gatenavn. Dette er likevel veldig uvanlig; i perioden 1998–2006 fantes det bare ett tilfelle der utvalget måtte ta en slik beslutning. I kommunen *Skagafjörður* i Nord-Island finnes det en gård som heter *Geitagerði* 'geitegjerde'. I samme kommune, ca 30 km fra gården, ligger det gamle bispesetet *Hólar* hvor det nå nylig også finnes et lite tettsted med noen gater, kring høyskolen i *Hólar*. En av gatene der fikk navnet *Geitagerði*, hvilket faktisk også er et gammelt stedsnavn i *Hólar*-eiendommen. Eierne til gården *Geitagerði* klaget over dette til Stedsnavnsutvalget og ønsket at gatenavnet *Geitagerði* i tettstedet *Hólar* ble endret. Gårdseierne henviste bl.a. til at det hadde oppstått problem med posten ettersom det brukes det samme postnummeret i dette området. Stedsnavnsutvalget avgjorde at kommunestyret måtte passe på at gatenavnet så vidt mulig brukes med en tilføyelse som *á Hólum* 'i *Hólar*' når det ellers kunne være uklart om det dreide seg om gårdsnavnet *Geitagerði* eller gatenavnet *Geitagerði*.

Som tidligere nevnt så er det meget sjeldent at en sak som denne dukker opp hos Stedsnavnsutvalget. Når man tenker på de store endringene på Island i nyere tid hvor tettstedene og byene har vokset fort, som selvsagt har mange nye gatenavn som følge, kunne man ha forventet flere tilfeller der det fantes tvistemål om gatenavnene. Kanskje er det slik at kommunene generelt forbereder gatenavn på en så fornuftig måte at innbyggerne til vanlig er helt fornøyde med resultatet og at de derfor sjelden finner anledning til å sende klagemål til Stedsnavnsutvalget.

7. Kommunenavn

I år 1998 vedtok Alltinget en ny kommunelov, nr. 45/1998, og det innebar en ny rolle for Stedsnavnsutvalget. I lovens § 4 heter det at kommunestyrene bestemmer kommunenes navn, men styrene skal først få uttalelser fra Stedsnavnsutvalget om navnforslagene. Dette gjelder også de forslag til kommunenavn som skal settes under avstemning blant innbyggerne i kommunen. I § 4 heter det videre: "Kommunenavn bør være i overensstemmelse med islandsk grammatikk og språklig tradisjon."

På 1990-tallet, og fremover, skjedde det radikale endringer i antall og omfang av kommuner på Island: før var det for mange for små kommuner i forhold til de voksende oppgaver som kommunene hadde fått i samfunnet, både når det gjelder grunnskolen og ansvar for mange andre sosiale oppgaver. Derfor har man slått sammen kommuner overalt på Island de siste en-to årtiene. Dette hadde naturligvis bl.a. som følge at man måtte finne mange nye navn, eller eventuelt å akseptere at et tidligere navn kunne brukes om et større geografisk område enn før. Jeg mener at lovparagrafen, der kommunestyrene ble nødt til å hente uttalelser fra Stedsnavnsutvalget om nye og endrede kommunenavn, sannsynligvis har sin forklaring i en del vanskelige oppgaver som noen kommuner og Sosial- og kommunedepartementet hadde fått i 1998. Man hadde hatt avstemninger blant innbyggerne i noen kommuner, hvor resultatet var at en del ganske dårlige navnforslag fikk størst oppslutning. Man kan nevne som et eksempel i denne sammenheng at navnforslaget *Austurríki* 'Østerrike' fikk de fleste stemmene i avstemningen om navnet på en ny kommune i Øst-Island. Alltinget drøftet endringer i gårdsnavnsloven og den nye kommuneloven på omtrent samme tidspunkt året 1998, hvilket muligens førte til at alltingsrepresentantene tenkte på den muligheten å dra nytte av spesialistene innenfor Stedsnavnsutvalget på denne måte i kommuneloven. Det er Sosial- og kommunedepartementet som er ansvarlig for bekreftelsen av nye og endrede kommunenavn. Departementet har som regel siden da bare bekreftet navn som har fått positiv uttalelse fra Stedsnavnsutvalget.

Stedsnavnsutvalget besluttet seg for noen hovedprinsipper om kommunenavn 27. august 1998, som bygger på § 4 i kommuneloven om at navnene bør følge islandsk grammatikk og språklig tradisjon. Foruten en beskrivelse av prinsipper for laging av gode navn som er i tråd med språktradisjonen, legges det i Stedsnavnsutvalgets prinsipper spesiell vekt på at de nye kommunenavn ikke skal stride mot betydning og bruk av tradisjonelle stedsnavn i det respektive området.

Som et eksempel på Stedsnavnsutvalgets uttalelser om et nytt kommunenavn kan vi ta saken da tre kommuner nær Selfoss, Gaulverjabæjarhreppur, Hraung-

erðishreppur og Villingaholtshreppur, ble slått sammen i 2006. Den nye kommunen ligger i en del av et område som kalles *Flói* el. *Flóinn* (bestemt form). Stedsnavnsutvalget fikk tilsendt følgende 6 navnforslag om den nye kommune: *Flóabyggð*, *Flóabreppur*, *Flóasveit*, *Flóamannabreppur*, *Sveitarfélagið Flói*, *Sveitarfélagið Flóinn*. De første 3 forslagene kan oversettes omtrent som 'bygd/repp/herad i Flói'; det fjerde som 'Flói-folkets repp'; og de to siste som 'kommunen Flói(nn)'. Stedsnavnsutvalget hadde ingen innvendinger mot de 4 førstnevnte forslagene. Men utvalget mente at to de sistnevnte ikke var i tråd med hovedprinsippet om at nye navn ikke skal stride mot tradisjonell betydning av eldre stedsnavn, ettersom Flói(nn) er et betydelig større område enn den nye kommune.

8. Avslutning

I denne artikkelen har jeg tatt eksempler på de forskjellige oppgavene som Stedsnavnsutvalget på Island drøfter i sitt arbeid. Jeg har først og fremst satt fokus på utvalgets arbeid i perioden 1998–2006, ettersom Alltinget endret gårdsnavnsloven betydelig i 1998, og man derfor på nåværende tidspunkt har fått en del erfaring av den endrede lovgivningen. Stedsnavnsutvalget arbeider altså ifølge "lov om gårdsnavn m.m.", og av selve lovens navn framgår det at utvalgets arbeidsområde primært har dreid seg om gårder, hvilket gjenspeiler det faktum at samfunnets behov på 1900-tallet, når det gjelder forvaltning av stedsnavn, først og fremst har vært tilknyttet jordbruk. Lovendringene i 1998 viser likevel at det var blitt nødvendig for samfunnet også å ha en myndighet med fullmakt til å avgjøre om flere typer navnesaker, ikke minst i tvistemål om navn på kart, og en myndighet som gir uttalelser om brukbare nye kommunenavn.

Kjelder

Lög nr. 35/1953, um bæjanöfn o.fl., með síðari breytingum [Lov om gårdsnavn m.m.]

Meginsjónarmið örnefnanefndar um nöfn sveitarfélaga 27. ágúst 1998. [Stedsnavnsutvalgets hovedprinsipp om kommunenavn] http://www.arnastofnun.is/page/arnastofnun_nafn_ornefnanefnd_nofnsveitarfelaga

Reglugerð nr. 136 um störf örnefnanefndar, frá 22. febrúar 1999 [Forskrift om Stedsnavnsutvalgets aktiviteter]

Stedsnavnsutvalgets hjemmeside http://www.arnastofnun.is/page/arnastofnun_nafn_ornefnanefnd

Sveitarstjórnarlög, nr. 45/1998 [Lov om kommuner]

Þórhallur Vilmundarson. 1980. Nýnefni og örnefnavernd á Íslandi. *Grímnir* 1:24–36.

Örnefnanefnd [Ársskýrslur]. 1. ágúst 1998 til 31. desember 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. [Stedsnavnsutvalgets ársrappporter]

Summary

Can we accept Austurríki 'Austria' as the name of a municipality in eastern Iceland? Should the owners of the farm Saurar 'faeces/bog' be permitted to change the farm name in order to attract buyers of cottage lots? These are among the issues discussed by the Icelandic Place Name Committee in recent years. The article describes the Icelandic Farm Names Act and its implementation. The main emphasis here is on the time period from 1998 to 2006. In 1998 the Farm Names Act was amended so that it does not only deal primarily with farm names, but also with issues such as place-names on maps and names of new municipalities. In a sense, these amendments reflect certain changes in society. The article discusses some examples of the decisions and recommendations made by the Place Name Committee concerning farm names, place-names on maps, street names, and names of new municipalities.

Nunat Aqqinik Aalajangiisartut – Grønlands stednavnenævn

Carl Chr. Olsen

Autorisationsbeføjelsen over stednavne i Grønland blev overdraget til Grønlands Hjemmestyre ved folketingsbeslutning i 1984. Grønlands Stednavnenævn blev oprettet ved Landstingslov. Autorisationsbeføjelsen medfører en bestemt procedure for accept og afslag af forslag til nye stednavne. Grønland fik hermed mulighed for at autorisere oprindelige grønlandske stednavne.

Arbejdet med en systematisk behandling af grønlandske stednavne blev formelt funderet i 1934, da Statsministeriet i Danmark udarbejdede en bekendtgørelse om oprettelse af et stednavneudvalg som skulle varetage behandlingen af grønlandske stednavne. Før dette havde grønlandske stednavne mere eller mindre formelt været behandlet i Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland. Stednavneudvalgets arbejde blev udført med ekspertbistand fra geografer, geologer, geodæter og eskimologer samt det grønlandske lektorat under det danske Kirkeministerium.

Siden 1934 er der udviklet et stednavneregister som dækker hele Grønland. Registeret er udarbejdet i samarbejde med Geodætisk Instituts systematiske kortlægning af Grønland, og det er sket i forbindelse med udforskningen af Grønlands geologi og farvande, og støttet af landets strategiske betydning. Til bekendtgørelsen og dens senere revisioner har man udstukket retningslinjer for godkendelse og afslag af ansøgninger om af geografisk navngivning i Grønland. Kort- og Matrikelstyrelsen i Danmark har i tidens løb overtaget hele arbejdet med koordinationen.

I dette historiske forløb har man taget beslutninger som afspejler sprogets og stednavnenes betydning som indikator for den aktuelle situation i Grønland-Danmark. Man har således gennem tiden omskrevet det amerikanske navnestof til danske navne, og man har også især efter suverænitetserkendelsen fra FN i Folkeretssagen i Haag i 1933 og efter grundlovsændringen i 1953 omskrevet en betydelig del af det Nordøstgrønlandske geografiske navnestof til dansk. Under

hele forløbet er de oprindelige grønlandske navne blevet respekteret i registreringsarbejdet. Derfor er dobbeltautorisation konsekvent blevet anvendt på grønlandsk og dansk, især i de områder som var beboede af grønlændere. Desuden har den gældende retskrivning været respekteret indtil indførelsen af den nye retskrivning i Grønland i 1973, og der har derfor været gjort brug af standardiserede grønlandske betegnelser i skrift med de nødvendige dialektale justeringer hvor det var nødvendigt. Det skal bemærkes at den del af Grønland som nu ikke er beboet af grønlændere, hovedsageligt har europæiske navne.

På baggrund af indførelsen af den nye retskrivning var der krav om at hele navnestoffet skulle registreres i både den gamle og den nye retskrivning. Dette arbejde påbegyndtes i slutningen af 1970'erne i samarbejde med Københavns Universitets Institut for Eskimologi, Geodætiske Institut og Kort- og Matrikelstyrelsen. Materialet foreligger nu på skrift således at hvert stednavn er registreret i gammel og ny retskrivning og på dansk, hvor det findes. Den originale version af dette materiale ligger nu ved Oqaasileriffik/Sprogsekretariatet, og en komplet kopi findes i Kort- og Matrikelstyrelsen.

Hjemmestyret siden 1979

I forbindelse med hjemmestyrets indførelse satte grønlænderne det grønlandske sprogs betydning meget højt og krævede i hjemmestyreforhandlingerne at grønlandsk skulle blive hovedsproget i Grønland. Sproget grønlandsk skulle kunne anvendes i alle sammenhænge, og dermed være et komplet sprog, brugbart i undervisning, i lovgivning, i privatsfæren og i det offentlige rum. Efter hjemmestyrets indførelse startede man så overførslen af ressortområder. Et af de første blev kultur- og undervisningsområdet, som også har forskning og dokumentation under sig.

Efter et forslag fra de grønlandske folketingsmedlemmer og Grønlands Hjemmestyre blev det besluttet i folketinget i 1984 at starte overførsel af bemyndigelse af autorisation af stednavnene til Grønlands Hjemmestyre. Folketinget betingede dog at der skulle udarbejdes en procedure for at godkende og afslå forslag til nye stednavne i Grønland.

Samtidig havde man ved en landstingslov i Grønland ændret landsrådets sprog – og retskrivningsudvalg til et sprognævn, og der blev udarbejdet en tilhørende bekendtgørelse. Der blev yderligere vedtaget en landstingslov om Grønlands Stednavnenævn med en tilhørende bekendtgørelse. Dette stednavnenævn har autorisationsbemyndigelse over stednavne i Grønland og de omliggende områder inden for den nationale grænse. De grønlandske kommuner har dog ret til at be-

nævne veje og pladser i by- og bygdezoner, og kan navngive tekniske installationer i byzoner, mens stednavnenævnet har ansvar for hele landet.

Grønlands stednavnenævn

Grønlands Stednavnenævn har til opgave at indsamle, registrere og autorisere stednavne i Grønland, bortset fra vej- og pladsnavne. Det har ligeledes til opgave at vejlede de grønlandske myndigheder og offentligheden i spørgsmål vedrørende stednavne i Grønland.

Nævnet skal samarbejde med institutioner og personer, der udsender autoriserede fortegnelser over eller afgiver indstillinger om grønlandske stednavne. Nævnet har fem medlemmer, der udpeges for fire år ad gangen. Tre af disse udpeges af landsstyret og to medlemmer udpeges af Sprognævnet blandt dets medlemmer. Nævnet fik pålagt strikt procedure for vedtagelserne (godkendelse og afslag), og nævnets vedtagelser kan ikke ankes til politiske instanser. Nævnet skal anvende principperne for stavning af grønlandsk i de gældende retskrivningsformer, og de følgende kriterier skal opfyldes for at stednavne kan autoriseres:

Originale grønlandske navne skal autoriseres

- I tilfælde hvor et navn er blevet udskiftet med et andet over en generation og dette er blevet i almindelig brug, autoriseres dette.
- Stednavneforslag, som ikke er på grønlandsk, kan blive autoriseret kun hvis de er velbegrundede.
- Nulevende personer kan blive navngivet efter, kun hvis der er ekstraordinære grunde for det.
- Institutioner kan blive navngivet efter, kun hvis der er ekstraordinære grunde for det.
- Stednavne i almindelig brug indenfor kommunegrænserne kan danne grundlag for autorisation.

Stednavneforslag kan ikke autoriseres efter følgende grunde:

- Hvis de kan forveksles med andre navne.
- Hvor den nøjagtige position ikke er angivet.
- Hvis de ikke har relevans for Grønland. Dog kan autorisation finde sted hvis de øvrige krav er efterfulgt.

Grønlands Stednavnenævn udsendte i 1992 en forespørgsel til nabolandene og de nordiske lande (gennem Nordisk Sprogsekretariat) samt til de selskaber der opererer i og omkring Grønland og som benytter navigationssystemer, om der skulle være indvendinger eller hindringer for at indføre enkeltautorisation af grønlandsk geografisk navnestof. Det viste sig at der ingen indvendinger var, men luftfarts-selskaberne bemærkede dog at de ønskede at anvende de af IATA vedtagne forkortelser, og at man gjorde opmærksom på et problem med enslydende navne. Herefter vedtog nævnet så enkeltautorisation af navnene af grønlandske byer og bygder. Ved indførelsen af dette forpligter man sig samtidig at registret beholder de europæiske navne som historisk betydningsfuldt materiale.

I 1991 indgik Direktoratet for Kultur, Uddannelse og Kirke et samarbejdsaftale med Kort- og Matrikelstyrelsen, som især dækker fortsat samarbejde, hvor man også indprenter at begge har ens stednavnemateriale. Kort- og Matrikelstyrelsen har så ekspertisen omkring udvikling af kort. Begge parter agter at forny aftalen til at dække formidling af materialet. Det nuværende stednavnearbejde omfatter især revision af samtlige kortblade i Grønland og en revision af søkort for Grønland. Tidshorizonten for dette revisionsarbejde er ca. 2 år.

Til sidst kan det være af interesse at fremhæve, at Grønlands territoriale område altid har været betragtet som fælleseje. Visse områder er på basis af brugsret, derfor er individuel benævnelse af områder ikke anvendt.

Summary

The power to authorise geographical names was transferred to the Greenland Home Rule by decision of the Danish Folketing (Parliament) in 1984, and the Greenland Place Names Authority was subsequently established through the passing of a new act. With this new competence to authorise place-names came specific procedures for accepting or refusing proposals for new names. Consequently, Greenland can now authorise original Greenlandic Inuit place-names.

Kvenske stedsnavn i Nord-Norge

Irene Andreassen

Det kvenske navnetilfanget i Nord-Norge er gammelt; de eldste dokumenterte stedsnavna er fra 1500-tallet. På 17- og 1800-tallet vokste den kvenske befolkninga, noe som kom til å prege stedsnavnkulturen i nord. Det kvenske navnetilfanget består dels av navn som er felles med navnetilfanget på svensk og finsk side av grensa, fra de områda folk flytta fra, dels av nytt tilfang pga. nye ressursutnytinger og språkkontakt med samisk og norsk. Kvenske stedsnavn har vern etter lov om stadnamn, men det er likevel til nå få navn som er kommet med på kart, og enda færre på vegskilt.

Begrepet *kven* er et svært gammelt skandinavisk begrep, som tidvis har vært, og stadig er, et omdiskutert begrep. Dette skyldes i hovedsak at begrepet ikke tradisjonelt har vært et inngruppenavn, og at det i fornorskningstida (ca. 1860–1940) fikk en negativ valør. Det eldste skriftlige belegget er allerede fra slutten av 800-tallet, i den såkalte Ottars beretning; der forekommer den gammelengelske formen *cwenas*. I norrønt har vi formene *kvenir* og *kvænir*, for eksempel i Egilssaga, som er nedtegna på 1200-tallet. I dag har etnonymet *kven* referanse til én av de fem nasjonale minoritetene i Norge.

Kvensk bosettingshistorie

På bakgrunn av arkeologiske funn, stedsnavnmateriale og skriftlige kilder rekner man med at enkelte kvener og kareler bodde i Nord-Norge allerede i seinmiddelalderen. Kvenene deltok på de store markedene på Nordkalotten, også ute ved ishavskysten. Ifølge de eldste skattemanntalla fra 1500-tallet hadde en del kvener slått seg ned i fiskeværa. De svært gamle kontaktene gjennom sesongvandringar mellom kyst og innland på Nordkalotten var en viktig forutsetning for seinere kvensk bosetting i Nord-Norge. Kvenene kom fra dagens Nord-Finland og fra finskspråklige områder i Nord-Sverige. I de første fasene flytta folk hovedsakelig pga. mangel på dyrkingsjord på hjemplassene. På norsk side av grensa, i Lyngen,

Reisadalen, Alta, Porsanger og Tanadalen, fortsatte livet for innlandsbøndene nesten som før med jordbruk i småskala, ressursutnyttning i utmark og elvefiske, og med fjordfiske som nytt livselement. Innlandsbøndene og -fiskerne som slo seg ned i Nord-Norge, valgte områder som så godt som mulig tilsvarte natur- og næringsforhold i utreiseområdene; slik passa for eksempel Nordreisa og Alta ypperlig; her var det gode muligheter både for laksefiske, jordbruk, skogsdrift og tjærebrenning. Andre steder i Nord-Norge, for eksempel ved Varangerfjorden, var det heller karrige vilkår for jordbruk pga. til dels arktiske forhold. Avhengigheten av fjord- og bankfiske var derfor desto større. Folk som flytta utover 1800-tallet, var i hovedsak arbeidssøkere til fiskeriene og fiskeindustrien (Varanger), men også til gruveindustrien (Alta). Noen steder på norsk side blei kvenene assimilert i den samiske befolkninga, som for eksempel i Karasjøk, Kautokeino og Tana, mens de ytterst på kysten etter hvert gikk opp i den norske befolkninga.

På 17- og 1800-tallet økte den kvenske bosettinga. I 1875 var for eksempel 25 % av befolkninga i Finnmark kvensk, i Troms 8 %. I Vadsø by utgjorde kvenene nesten 60 % av befolkninga i 1870. Vi vet ikke hvor mange som definerer seg som kvener i dag; det er ikke utført folketellinger som registrerer etnisitet etter 1930. Vi må ty til andre undersøkelser, som for eksempel en undersøkelse om hjerte- og karsykdommer i Troms og Finnmark, utført av Universitetet i Tromsø i 1987-88. Denne undersøkelsen hadde også med spørsmål om folks oppfatning av egen etnisk tilhørighet. Finnmarksdelen blei publisert, og den viste at over 18 000 personer i aldersgruppa 20-62 år svarte at to eller flere besteforeldre var av finsk ætt. Dersom en regner med personer over og under denne aldersgruppa, er det ikke urimelig å anslå at antallet personer i Finnmark som regner seg som kvener, utgjør om lag 1/3 av befolkninga (Westlund & Søgaard 1993; Niemi 2002). Europarådet kritiserte Norge så seint som i juni 2007 for manglende statistikker over sine nasjonale minoriteter med følgende ordlyd:

The lack of reliable statistics on the situation of the various groups and the insufficient participation of their representatives in decision making hinder the action taken by the authorities in the fields concerned, and the authorities' initiatives are not always suited to the minorities' views.

(Resolution CM/Res CMN (2007) 11 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Norway.)

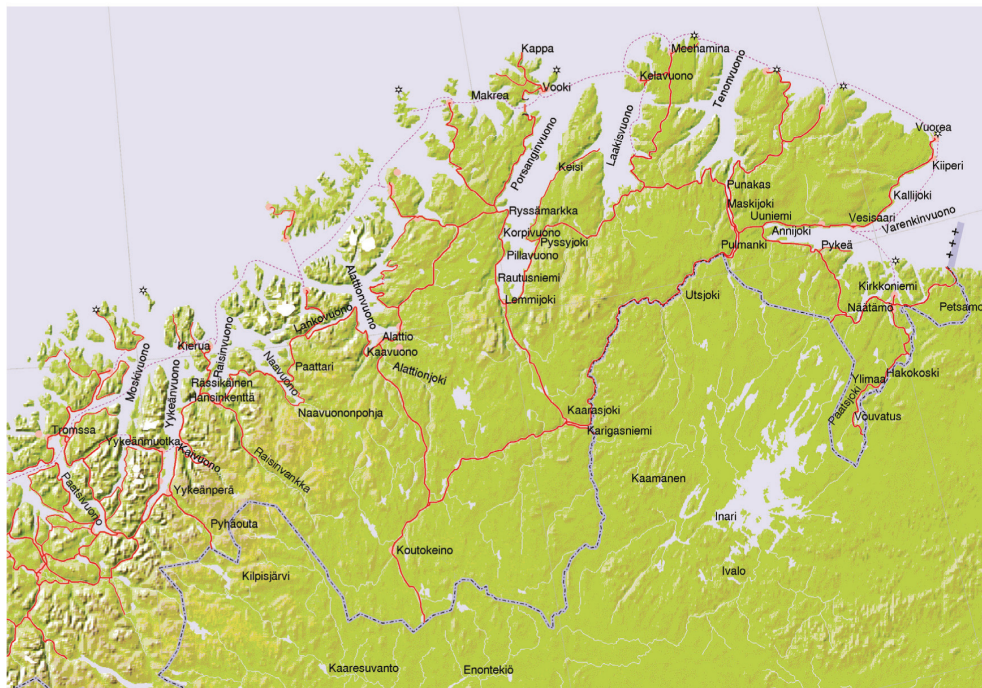
Språkforhold

Allerede fra utflyttingsområda var folk vant med flerspråklighet, det vil si finsk og samisk, og i noen grad svensk språk. I Norge blei kvensk et minoritetsspråk, sett fra et nasjonalt synspunkt, men i mange bygdesamfunn i Troms og Finnmark var ikke kvensk eller samisk i en minoritetssituasjon. Kvensk språk har i hovedsak vært brukt som et muntlig språk i lokalmiljøa. Språket var lenge forbudt i skolen. Etter en overgang med individuell og samfunnsmessig kvensk-norsk tospråklighet eller kvensk-samisk-norsk trespråklighet, så er bruken av kvensk som dagligspråk gått sterkt tilbake, og språket er nå svært trua. Parallelt med denne utviklinga ser vi en voksende interesse for å lære både kvensk og finsk i skolen, og til å revitalisere kvensk, dvs. ta språket i bruk på nye områder. Et eksempel på det siste var det da over 40 personer starta på et helt nytt deltidsstudium i kvensk på Universitetet i Tromsø i 2006. En viktig politisk beslutning i forkant av opprettelsen av dette studiet var det at kvensk fikk status som eget språk i 2005, etter å ha tidligere vært betrakta som en finsk dialekt. I 2007 kom Kvensk institutt i Børselv, Porsanger i drift. Dette er et nasjonalt institutt for kvensk språk og kultur. Samme år blei Kvensk språkråd oppretta, og arbeidet med å standardisere kvensk er nå i gang.

Kvenske stedsnavn

De eldste dokumenterte kvenske stedsnavna, er fra slutten av 1500-tallet. I svenske skattelister finner vi navneformer som for eksempel "Nauono fiordh" fra 1586 (Bjørklund 1985:37). I dette navnet er hovedleddet, her skrevet som -uono, identisk med kvensk og finsk *vuono* 'fjord'. Vi rekner med at nedtegrerne, som var skatteinnehavere for svenskekongen, har gjengitt en kvensk navneform på fjorden. Det samiske fjordnavnet er *Návuonna*, og det kvenske parallellnavnet skriver vi i dag som *Naavuono*. Fjordens norske navn er *Kvæningen*. Fra Finnmark finner vi "Lemmijocki" i svenske skattelister fra 1595 (Rygh 1924). I dag er den vedtatte skrivemåten til dette kvenske stedsnavnet *Lemmijoki*, og parallellnavn på samisk og norsk er *Leavdnja* og *Lakselv*.

Kvenske stedsnavn har i dag utbredelse i mange kommuner i Troms og Finnmark. Det har også vært kvenske bosettinger lenger sør i Nord-Norge, men disse er tidlig assimilert i andre folkegrupper, og dessuten bodde disse kvenene såpass spredt at de neppe har etterlatt seg minner i form av levende stedsnavn som er kjent i dag.

Kart over Troms og Finnmark fylker med en del kvenske stedsnavn. Kartet er laga av Ugland IT Group i samarbeid med Kvensk stedsnavntjeneste.

Eksempel på kommuner med mange kvenske navn i dag er Lyngen, Storfjord, Nordreisa, Kåfjord og Kvænangen i Troms, og Alta, Porsanger, Tana, Vadsø, Vardø og Sør-Varanger i Finnmark. De kvenske stedsnavna brukes, naturlig nok, når man snakker kvensk eller finsk, og er ofte ikke kjent utover språkbrukerkretsen. Det er likevel noen navn som er mer allment kjente, også i våre naboland, som for eksempel *Kirkkoniemi* (Kirkenes), *Pykeä* (Bugøynes), *Vesisaari* (Vadsø), *Pysyvjoki* (Børselv) og *Tromssa* (Tromsø). Ikke alle vet at vi også har et kvensk navn på en by langt unna Nord-Norge, en by som i si tid var svært viktig for hele Nord-Norge, nemlig Bergen, som heter *Peruna* på kvensk.

Navnesamlinger og forskning om kvenske stedsnavn

Innsamling av kvenske stedsnavn er stort sett blitt finansiert av finske myndigheter og utført av finske studenter og forskere i perioden ca 1960–90. Disse navnesamlingene finnes i navnearkivet, *Nimiarkisto*, *Forskningscentralen för de inhemska språken* i Helsingfors. Her er det til sammen ca 12 400 navnesedler som gjelder kvenske stedsnavn. Innsamlingene er gjort i følgende kommuner: Sør-

Varanger, Vardø, Vadsø, Tana, Nesseby, Alta, Kvænangen, Kåfjord, Nordreisa, Storfjord og Lyngen. Kopier av samlingene finnes på Universitetet i Tromsø og ved Kvensk stedsnavntjeneste i Alta. Det finnes også private navnesamlinger i Norge, og en del navn i offentlige arkiv, for eksempel i kommuner. Det er mye ugjort i forhold til registrering og innsamling av kvenske stedsnavn, og samtidig er dette ei hastesak, fordi det er eldre folk som har navnekunnskaper. Mange steder vil det allerede være for seint å finne informanter med språkkunnskaper.

Forskning på kvenske stedsnavn er et forholdsvis magert felt. Før 1980-tallet finnes det bare noen få mindre arbeid, for eksempel skrev Martti Rapola (1940) om opprinnelsen til kun ett kvensk stedsnavn, nemlig *Jyykeä* (jf. lokal uttale *Yy-keä*). I åra 1984–87 foregikk det innsamling av norske, samiske og kvenske stedsnavn i forbindelse med prosjektet *Stadnamn i trespråklege område i Nord-Troms*. Prosjektet var finansiert av Norges allmennvitenskapelige forskningsråd. På bakgrunn av det innsamla navnematerialet blei det skrevet hovedoppgaver og flere fagartikler. Ennå er likevel forskningsfeltet nærmest ei upløyd mark, samtidig som det ikke er mangel på forskningstema.

Stedsnavn i flerspråklige områder

I enkelte områder som har kvenske stedsnavn, har vi i tillegg til norske og nord-samiske navn også østsamiske, eller skoltesamiske, navn, og dessuten russiske navn. Jeg sikter her til det gamle Fellesdistriktet, der siste grensetrekking skjedde i 1826 og førte til at Sør-Varanger blei en del av Norge. I tabellen her finner vi eksempel på ei øy i Sør-Varanger som har navn og navnevarianter å hele seks språk.

ØST-SAMISK	NORD-SAMISK	KVENSK	FINSK	NORSK	RUSSISK
Tålm	Dálmát	Kålmeä	Tålmen Taalman	Kjelmøya	Ostrov Tolmeia

Samisk og finsk, som begge er finsk-ugriske språk, har hatt tett kontakt i flere tusen år. Språka har mye felles ordforråd, og de har påverka hverandre både med hensyn til betydning av gamle fellesord, og i forhold til direkte lån mellom språka. Det er ikke alltid lett å vite hva som er felles gammelt språkmateriale og hva som er lån mellom disse slektsspråka. Jo lenger nord vi kommer, dess mer ser vi til denne språkkontakten. Stedsnavn og terrengnavn er felt der kontakten er svært tydelig. (Söderholm 1986.) Den flerspråklige situasjonen mange steder i det tradis-

jonelle kvenske bosettingsområdet kommer altså veldig godt til syne i stedsnavntilfanget vårt. En plass kan altså ha navn både på kvensk, samisk og norsk.

Eksempel på flerspråklig navnebruk i Nord-Norge i dag

OBJEKT	KVENSK	NORDSAMISK	NORSK
bygd	<i>Saukkonen</i>	<i>Čávkos</i>	<i>Oteren</i>
bygd	<i>Yykeänperä</i>	<i>Ivgubabta</i>	<i>Skibotn</i>
fjord, kommune	<i>Kaivuono</i>	<i>Gáivuotna</i>	<i>Kåffjord</i>
bygd	<i>Rässikäinen</i>	<i>Reaššegeahči</i>	<i>Sørkjosen</i>
fjord, bygd	<i>Rässivuono</i>	<i>Reaššvuotna</i>	<i>Rafsbotn</i>
bygd, kommune	<i>Kaarasjoki</i>	<i>Kárášjobka</i>	<i>Karasjok</i>
bygd	<i>Ryssämarkka</i>	<i>Čuđegieddi</i>	<i>Kistrand</i>
bygd	<i>Punakas</i>	<i>Bonjákas</i>	<i>Bonakas</i>
by, kommune	<i>Vuorea</i>	<i>Várggát</i>	<i>Vardø</i>
bygd, fjord	<i>Reisivuono</i>	<i>Reaisavuotna</i>	

Vanligvis arbeider vi med gamle, tradisjonelle stedsnavn. Men for kort tid siden var vi med på ei ny navnesetting, altså en "navnedåp". Bakgrunnen var at det for et par år siden ble oppdaga en fjelltopp på 1175 m i Øksfjordjøkelen i Vest-Finnmark. Denne fjelltoppen er nå den høyeste i Finnmark, men den mangla altså navn. Det blei arrangert en navnekonkurranse for et norsk navn i 2005, og Loppa kommune, der fjelltoppen er, ba også om samisk og kvensk navneforslag. Den nyoppdaga fjelltoppen har nå følgende vedtatte navn på tre språk:

Loppatinden – Láhppičohka (samisk) – Lappeanlaki (kvensk)

Minoritetsnavn på kart – en historikk

I 1773 blei Norges Geografiske Oppmålinger (NGO) (seinere Statens kartverk) oppretta for militær og topografisk oppmåling. Institusjonen lå under Forsvardepartementet fram til 1912. Da kartlegginga starta i Finnmark, skreiv Forsvardepartementet i sine instruksjer til NGO:

[...] samtlige fremmede Stedsnavne på det nye Kart bliver ombyttede med de navne, som de allerede har i de norskes Mund, eller om saadant for enkelte Fjeldtoppes og Elves vedkommende endnu savnes, at de ialfald oversettes, og det tilsvarende norske Navn bliver det oprindelige medens det fremmede settes i Parantes. (Brev fra Forsvarsdepartementet til NGO, 1886.)

Seinere, utover 18- og 1900-tallet, kom det flere liknende instruksjer til NGO om å oversette eller utelate minoritetsnavn.

Når minoritetsnavn forsvant fra kart og offentlig bruk, så var det altså ikke bare et resultat av ei "naturlig utvikling", men også pga. den rådende minoritetspolitikken. I dag ser vi på mange måter følgene av de gamle instruksene, og særlig hva angår skjebnen til kvenske navn. I 1922 skulle NGO lage et nytt kartblad for Svanvik i Sør-Varanger (Æ 6 Svanvik). Dette var en liberal periode mht. behandling av samiske navn; man fant ingen grunn til å omdøpe eller fornorske dem. Men kvenske navn skulle ikke med; forklaringa var at kvenene var innvandrere. I Instruks for målebordsmåling av 1937 står følgende som angår kvensk:

Finske (kvænske) navn medtas ikke på kartet når topografen har sikkerhet for at navneformen er ren finsk (kvænsk). I tvilstilfelle påføres navnet efter samme regler som for lappiske navn bestemt. Finske (kvænske) navn som utelates efter ovenstående regel, føres på kalk og leveres sammen med kartet.

Den nevnte kalken skal være forsvunnet.

På 1950-tallet begynte NGO å produsere topografiske kart i målestokk 1:50 000, og man tar som prinsipp, og systematisk, med samiske stedsnavn som er brukt blant lokalbefolkninga, og bruker også navnekonsulenter (Thor Frette, Knut Bergsland) i arbeidet. Det blir gjort et stort og viktig arbeid med å systematisere samiske navn i arkiv og få dem på kart. Den metodiske sida av innsamlingsarbeidet blei forbedra med bruk av kassettopptakere fra ca 1970.

De kvenske stedsnavna var slett ikke samla inn og brukt like systematisk på kart. Det skulle ennå gå mange år før kvenske navn kom på kart i noe større omfang. Først i 1994, noen år etter at lov om stadnamn var trådt i kraft, blei det produsert 4 kartblad i Porsanger som hadde stedsnavn på alle lokale tre språk. Det hører med til historia at Forsvaret, som betalte mye for kartproduksjonen, stoppa videre produksjon av flerspråklige kart; man ville ikke ha mer enn ett navn på hvert objekt. Det blei gitt dispensasjon fra lov om stadnamn, og ei tid blei det produsert to sett med kart, ett sivilt og ett militært. Dette systemet blei imidlertid kostbart; Statens kartverk prøver å unngå produksjonen av to sett kart. Nesten

hele serien Norge 1:50 000 for Troms og Finnmark er i det siste revidert, men det er likevel begrensa med kvenske navn man har rukket å få med på disse karta. Hovedårsaken er at det er meget tidkrevende å få vedtatt minoritetsnavn; det vil ta mange år før neste revisjon der kart i denne serien har med kvenske navn der det er naturlig.

Lov om stadnamn og flerspråklig navnebruk

Den 1. juli 1991 trådte lov om stadnamn i kraft, og revidert lov om stadnamn tar til å gjelde fra 1. august 2006. Jeg viser til artikkelen av Terje Larsen i denne årboka (s. 125) for en grundigere gjennomgang av loven.

Hva har siden skjedd med hensyn til synliggjøring av kvenske stedsnavn siden loven begynte å virke? I Sentralt stedsnavnregister (SSR) er det i dag nærmere 1.100 kvenske stedsnavn som er behandla etter loven. Det finnes ca. 10 vegskilt – alle kun i Finnmark – med trespråklige navn. Til nå er det bare ett trespråklig kommuneskilt, i Porsanger. Statens vegvesen bruker gjerne økonomi som argument mot å skilte med minoritetsnavn, noe de etter loven plikter å gjøre.

Foto: Kurt Johnsen

Regelen om offentlig bruk av kvenske og samiske stedsnavn er nå sterkere presisert i formålsparagrafens andre ledd: "Lova skal sikre omsynet til samiske og kvenske stadnamn i samsvar med nasjonalt lovverk og internasjonale avtalar og konvensjonar. "I den nye forskriften, § 7 Bruk av fleirspråklege namn, står det at "Dersom eit namneobjekt har samisk og/eller kvensk namn i tillegg til eit norsk-språkleg namn, og namneformene er i bruk blant folk som bur fast på eller har næringsmessig tilknytning til staden, skal begge eller alle namna brukast". Dette er vel og bra, men krav om fast bosetting eller næringsmessig tilknytning er etter mitt syn for strengt, og kan muligens stå i strid med formålsparagrafen om navnevern. Videre står det at: "Ved fastsetjing av rekkjefølgja skal ein ta omsyn til språkbruken på staden. I forvaltningsområdet for samisk skal rekkjefølgja vere samisk, norsk, kvensk." Og endelig: "Der det av praktiske årsaker er særskilt vanskeleg å bruke fleire namn, skal det ved valet mellom norsk, samisk og kvensk leggjast vekt på kva for eit namn som har lengst tradisjon og er best kjent på staden." Passusen "av praktiske årsaker" er en uheldig formulering som, til tross for allment gode hensikter i loven og i internasjonale konvensjoner som Norge har ratifisert, fører til at de kvenske navna har svakest vern. Statens kartverk, på si side, opplyser at de ikke har hatt problem med å få plass til to- og trespråklige navn i sin produksjon.

Normering av kvenske stedsnavn

Hovedregelen er at man følger samme rettskrivingsprinsipp som i finsk, men utgangspunktet er den lokale kvenske dialektuttalen. Kvensk har i tillegg to egne bokstaver, nemlig *đ* og *š*, som for eksempel i *Härkäpabđankoppa* (Porsanger) og *Šorovaara* (Kvænangen). I normeringa forsøker man å tilstrebe regionale samleformer, dersom det ikke skulle bryte for mye mot lokal og nedarva uttale. For eksempel finnes det mange navnevarianter av et ord som betyr '(skogbevokst) slette, mo': *kolpano*, *kolpeno*, *kuolpano*, *kuolppuna*. Flere navn er nå normert med skrivemåten *kuolpano* i hovedleddet, for eksempel *Laattarinkuolpano* i Alta. Skrivemåten *kuolpano* er valgt, fordi den finnes i andre kvenske dialekter.

Skogfinske navn på Østlandet kan ifølge lov om stadnamn tilpasses norske rettskrivingsprinsipp.

Hva forteller de kvenske stedsnavna?

De kvenske stedsnavna forteller om bosetting og arbeid, kulturliv og tenkemåte gjennom flere hunder år. I tillegg til at mange kvenske navn, særlig på store fjell

og fjorder, er "overtatt" fra samisk og tilpassa kvensk både fonologisk, morfologisk, syntaktisk og semantisk, så finnes det også mange sjølstendige navnelaginger. Spesifikt kvenske navn oppsto pga. nye språkkontakter, nye naturforhold og nye næringstilpassinger. Et typisk eksempel er navnet på et skjær i Vadsø kommune, *Kopelaassa*. Utmerkingsleddet *Kope-* er lånt fra norsk kobbe, sel, og hovedleddet *laassa* 'båe, skjær i sjøen som er delvis synlig ved fjære sjø' er lånt fra samisk *lásis*.

Men det er klart at navnetradisjoner fra utflyttingsområda i Nord-Finland og Tornedalen også blei videreført i Norge. Vi har mange stedsnavn i Nord-Norge som vi kan kalle allmennfinske, f.eks. *Mustajoki* ('Svartelva'), *Kuivakoski* ('Tørrfossen') og *Petäjäsaaari* ('Furuholmen') i Alta, og *Kiviniemi* ('Steinneset') i Kåfjord i Troms. En del av navnetilfanget kan vi kalle "nordkalottnavn", ettersom disse navna eller navneledda har utbredelse i de nordlige områda av Finland, Sverige, der kontakten med samisk allerede var gammel. I denne kategorien finner vi navn som bl.a. har utmerkingsledd som *-jänk(k)ä* 'myr' og *-vaara* 'fjell', for eksempel navnet *Kortejänkkä* i Nordreisa og *Alkkasvaara* (no. Tanafjellet) i Tana.

Kvenene hadde ei noe annerledes tilpassing av sin kultur enn for eksempel sine sjøsamiske naboer, de hadde dermed behov for andre typer navn. Bruk av slåttemark og skog blei betydelig effektivisert, av den grunn blei det behov for ny navnegiving. Gode eksempel har vi i stedsnavn med utmerkingsleddet *Heinä-* 'gras, høy'. Navn med dette utmerkingsleddet finner vi på elver (*Heinäjoki*), krattskog (*Heinäruoto*) og myrer (*Heinäjänkkä*), dvs. områder der man har slått gras. De norske og samiske parallellnavna kan ha helt andre utmerkingsledd; for eksempel er de samiske og norske parallellnavna til *Heinäjoki* utfor Vadsø henholdsvis *Idjajohka* ('Nattelva') og *Storelva*.

Det finnes tusenvis av kvenske slåttensavn i Troms og Finnmark. Mange av disse har *-niitty* eller *-kettä* 'eng' som hovedledd og personnavn som utmerkingsledd, etter eierne, for eksempel *Hakalanniitty* i Vardø kommune og *Itteiininniitty* i Vadsø kommune og *Kustunniitty* (no. Gustavslåtta) i Lyngen. Fra Alta har vi slåttensavn som *Kurkkionniitty* (*kurkkio* 'foss') og fra Tana *Färikenettä*. I Kvæningen har det noe eksotiske kvinnenavnet Lavina gitt navn til *Lavinankettä*. I Porsanger har vi slåttensavnet *Matarakettä*. Dette navnet har også en fornorska form, Farvegressjord. Utmerkingsleddet *Matara-* er navn på en plante som har vært nytta til plantefarging; det er sannsynligvis snakk om *Galium boreale*, som på norsk kalles bl.a. kvitmaure. Rota til denne planten har vært brukt til rødfarging av ull.

Også hovedledd som *-pelto* 'åker' forekommer i jordbruksnavn, som for eksempel *Hiltusenpelto* i Kvæningen, altså 'Hiltunen sin åker'. Enkelte slåttensavn

har utmerkingsleddet *-aita* 'gjerde', som *Kustunaita* og *Pekunaita*, der utmerkingsledda er hhv. Kustu (Gustav) og *Pekku*, sistnevnte hadde det mer offisielle navnet Peder Nilsen. Begge stedsnavna er fra Lyngen.

I alle fall i Lyngen, Nordreisa, Alta og Sør-Varanger kommuner, der det vokser skog, finner vi stedsnavn som forteller om tidligere tjærebrenningstradisjoner. Dette er navn som alle har utmerkingsleddet *Terva-* 'tjære', som for eksempel *Tervabauta* og *Tervabauat* 'Tjæregroft(ene)' i Lyngen og Alta.

Torv var mye brukt både som byggemateriale og som brensel. Ifølge navnearkivet er navn med utmerkingsleddet *Turve-* 'torv' registrert i Varanger, jf. *Turvejoki* (norsk parallellnavn: Thomaselv), *Turvejätkkä*, *Turvejärvi*, *Turveharju* i Vadsø kommune, *Turvesaari* og *Turvelampi* i Sør-Varanger, *Turvejätkkä* og *Turvetjätkkä* i hhv. Alta og Kåfjord, Troms.

Navn beskriver også andre og nyttige naturforhold, for eksempel at en plass eller ei myr er bærrik, som *Hillajätkkä* (Kvæningen og Vadsø) og *Hillakuru* i Tana. Utmerkingsleddet *hilla* betyr 'multe'. Fra Kåfjord forteller navna *Mustikka-törmä* og *Puolatörmä* at det vokser rikelig med hhv. blåbær og tyttebær i de bakkenene.

Tidligere blei det brukt fjæremark som agn til å egne lina til linefiske. Enkelte plasser var det spesielt gode forekomster av denne typen agn; det ser vi i stedsnavn som *Matoniemi* ('Makkenes') og *Matokoppa* ('Makkvika') i Varanger. Navn på fiskeplasser og fiskemed er sjølsagt også viktige semantiske felt i den kvenske navnetradisjonen. I Varangerfjorden har vi mange fiskeplasser med hovedledda *-pakki* og *-krunni*, begge lånt fra norsk. Utfor Skallelv, Vadsø kommune, er det en god kokfiskplass som kalles *Kumpulanpakki*. Utmerkingsleddet er et personnavn, *Kumpula*, sannsynligvis fordi akkurat personen Kumpula fiska mest på denne bakken. Det er innlysende at på en fiskeplass som kalles *Saitapakki* er det godt om sei (*saita*), mens man på *Hyyssäkrunni* har større sjanser for å få hysa (*kolje*). I Porsanger, Kvæningen og Lyngen er appellativet for grunn, baa bl.a. *-poto*, som er et lydlig lån fra samisk *boaddu*, som igjen er et nordisk lånord i samisk. I Kvæningen har vi *Taaropoto*. Navn på grunner i sjøen har ofte også *-matala* som hovedledd, for eksempel *Arisenmatala* i Kvæningen. Områder eller felt for trålefiske, har hovedleddet *-feltti*; et av de viktigste trålerfelte i Varanger kalles *Varenkinfeltti*.

Laksefiske har vært en viktig kvensk næring, og i mange lakseelver brukes også i dag de kvenske navna på fiskeplassene. Det er klart at mange navn er glemt og andre oversatt til norsk, men mange navn har likevel overlevd. I Alta-elva finnes det enspråklige kvenske navn i bruk også i dag. Historikeren Jens Petter Nielsen fra Alta gir følgende forklaring til dette:

De kvenske navnene på fiskeplassene har vært av det seigere slaget og dominerer fremdeles navnefloraen langs elva. Det har sin forklaring i at kvensk var det toneangivende språket i Altadalen på 1700- og 1800-tallet, og helt fram til andre verdenskrig var det mye brukt som "elvespråk" under laksefisket. (Nielsen 2001:194)

Navn på populære fiskeplasser i Altaelva, *Alattionjoki*, er for eksempel *Mikkeli* og *Parila*, hvorav sistnevnte betyr 'jernstativ for lysterild', et navn som forteller om tidligere tiders fiskemetoder. En populær fiskeplass i Reisaelva er for eksempel *Saarisuannonkuoppa*. I Børselva kalles en fiskekulp for *Karbakkasuvanto*; der vokser det kronglefuru, og den har gitt navn til kulpen. I en liten foss i Skallelva, *Kallijoki*, har det før vært fiska med ruser, nå er bare selve navnet tilbake av den tradisjonen, nemlig *Mertakoski*.

De kvenske navna forteller ikke bare om arbeid, næringer og tradisjoner osv., men også om artige hendelser, fantasi og humor. I Lyngen finner vi også stedsnavnet *Pirunpaisti*, dvs. 'Tykjesteika'. Dette er en liten bakke som har form som ei steik, men hvorfor han tykje, eller fanden sjøl, har fått navnet sitt her, kunne ingen informant si noe bestemt om. I Vadsø er det en bekk som har fått det vi kan kalle et "underbuksenavn", ettersom den kalles *Äijänkyrpä*. *Äijä* betyr 'gubbe' og *kyrpä* er betegnelse på den mest mannlige kroppsdelene. Navnet er forklart slik: "En veldig liten bekk der det likevel alltid er vann. Der er et høgt fossefall der det renner akkurat såpass mye som når en voksen mann pisser." [Min oversettelse.] Denne bekken har også et mer "pynta" navn, nemlig *Äijänjoki* ("Gubbe-elva").

Fra bl.a. Alta og Porsanger har vi eksempel på navn med mange ledd, for eksempel slåttensnavnet *Maabeinäkentänruto* i Alta. Folk i Porsanger må ha god tid for å uttale et navn som *Pato |kođan |mukan |mellan |suvanto*. Navnet er sammensatt slik, rekna opp bakfra, og med hvert ledd i grunnform: *suvanto* 'kulp', *mella* 'sandmæl', *mukka* 'bukta i elva', *kota* 'gamme' og *pato* 'stengsel (for laksefiske)'. I etterkrigstida er det kommet ei strømlinje her, så nå er navnet forkorta til det mer prosaiske *Linjasuvanto* ('Linjekulpen').

Om stedsnavn og lånestrategier

Det finnes mønster for hvordan navn lånes fra et språk til et anna språk. De grunnleggende mønstra er langt på veg universelle, men varierer også fra navnekontakt til navnekontakt, avhengig av graden av tospråklighet og strukturen i kontaktspråka. Mange steder i Nord-Norge er det nettopp samisk som har vært det egentlige kontaktspråket til kvensk (Söderholm 1986), og mange nye topogra-

fiske appellativ som er karakteristisk for kysten, er lånt fra de sjøsamiske kontakt-dialekter til kvensk, for eksempel det allerede nevnte samisk *lásis* > kvensk *laassa* 'skjær i sjøen som er delvis synlig ved fjære sjø, og som det kan flø helt over', og samisk *gohppi* > kvensk *koppa* 'bukta i sjøen'. Men også kontaktspråket norsk er tydelig i det kvenske navnematerialet, vel mest i områder med nyere kvensk bosetting, for eksempel i Varanger. De ulike lånemåtene mellom samisk, kvensk og norsk kan en noe forenkla klassifisere i tre kategorier.

1) Oversettingslån, eller semantisk identiske navnepar. Dette kan være ei problematisk gruppe, fordi en ikke på grunnlag av ytre kriterier kan vite hvilket språk som er långiverspråk og hvilket som er låntakerspråk, eller om vi overhodet har med lån å gjøre. I prinsippet kan jo navnegivere på forskjellige språk komme til semantisk identiske resultat uavhengig av hverandre, spesielt enledda navn kan tolkes på den måten, som for eksempel samisk *Guoika*, kvensk *Koski* og norsk *Fossen*. Men denne navnetypen er ikke vanlig når det gjelder navn som brukes av en større navnebrukergruppe; sannsynligheten for at vi har med navnelån å gjøre er ganske stor. (Söderholm 1986.) Eksempel på oversettingslån har vi i bynavna *Vadsø – Čáhcesuolu – Vesisaari* og *Kirkenes – Girkonjårga – Kirkkoniemi*. Sistnevnte by fikk sitt norskspråklige navn på 1860-tallet da ei ny kirke blei reist her. (Paulsen 1987.)

2) Lydlig tilpassa lån, eller helintegreerte navn. Dette er navn som er blitt lydlig, eller fonologisk, tilpassa låntakerspråket. Mellom samisk og kvensk skjer dette normalt med enledda navn. (Söderholm 1986.) Et eksempel på slike lånenavn er følgende: samisk *Ádjit* > kvensk *Aadjekka* (ikke normert navn), som er navn på et fjell i Lyngen. På norsk kalles fjellet *Addjekk*. Andre eksempel på lydlig tilpassa lån har vi i det kvenske bygdenavnet *Punakas* i Tana, som er et integrert lån fra samisk *Bonjåkas*. Det norske bygdenavnet er *Bonakas*, en form som viser at kvensk har en rolle som formidler av samiske navn til norsk. Hvordan kan vi være sikker på at låneretninga er slik? Det ville vært uproblematisk for norskspråklige å låne formen "Bonjakas" direkte fra samisk pga. at norsk kjenner lydsekvensen [nj]. Denne lydsekvensen er derimot ikke kjent i finsk og kvensk, altså må navnet *Bonakas* være lånt via den kvenske formen *Punakas*. Det er flere tilfeller i navnefloraen vår som viser låneretninga samisk > kvensk > norsk. Ett av de mer kjente er samisk *Guovdageaidnu* > kvensk/finsk *Koutokeino* > norsk *Kautokeino*.

Det andre kontaktspråket til kvensk, norsk, har også satt spor i kvenske stedsnavn. Dette ser vi tydelig i det kvenske bygdenavnet *Kumaveri* i Vardø kommune, som temmelig sikkert er et lydlig lån fra det norske *Komagvær*; den norske uttalen er [kumavær]. Grendenavnet *Patipyy* i Vadsø kommune er også et lydlig lånt navn fra det norske navnet *Paddeby*.

3) Lydlig tilpassing av utmerkingsledd og oversetting av hovedledd, eller delvis integrerte navn. Denne lånemåten er meget vanlig. Mønsteret er slik at utmerkingsleddet integreres, det blir lydlig tilpassa, mens hovedleddet oversettes. Dette innebærer naturligvis at låntakeren forstår det semantiske innholdet i hovedleddet. Låneretninga er ofte slik at utmerkingsleddet lånes fra samisk og tilpasses kvensk språkstruktur.

Men vi har også eksempel på låneretninga norsk > kvensk, jf. norsk *Mebamn* > kvensk *Meebamina*. Hovedleddet *-bamina* er et gammelt svensk lån i vestfinske dialekter. Fjord- og bygdenavnet *Leipovuono* i Porsanger er delvis integrert fra samisk *Leaibevuotna*. Det samiske utmerkingsleddet *Leaibe-* betyr 'older, or'. Slektsordet *leppä* 'older, or' er vanlig i finsk og kvensk, jf. for eksempel stedsnavna *Leppäsaari* ('Olderholmen') og *Leppäruto* ('Olderskogen') i Porsanger. En kan derfor undre seg over at ikke hele navnet er oversatt til kvensk i formen "Leppävuono", men her er det altså andre regler som gjelder, dvs. et gammelt og etablert lånemønster. Det norske parallellnavnet er *Olderfjord*.

Utrykte kilder:

Navnemateriale ved Kvensk stedsnavntjeneste

Sentralt stedsnavnregister (SSR)

Andersen, Johnny. Semesteroppgave i namnegransking. NTNU, våren 2002.

Pedersen, Aud-Kirsti, 1988: Stadnamnlån. Fonologi og ortografi i lydlig lånte stadnamn med eit oversyn over fonologien i norsk i Skibotn og i Kvenangsbotn. Hovudfagsoppgåve i nordisk språk. Institutt for språk og litteratur. Universitetet i Tromsø.

Trykte kilder:

Bergsland, Knut, 1991: Samiske stedsnavn i offisielle karter. I *Sámi kulturmuittut*.

Samiske kulturminner. Håndbok i stedsnavnregistrering med rapport fra to seminarer. Red. Hans Ragnar Mathisen. Tromsø: Keviselie forlag. 18–21.

Bjørklund, Ivar, 1985: *Fjordfolket i Kvenangen. Fra samisk samfunn til norsk utkant 1550 – 1980*. Tromsø – Oslo – Bergen – Stavanger: Universitetsforlaget.

Nielsen, Jens Petter, 2001: Interessentskapet får sin endelige form. I *I storlaksens rike. Historien om Altaelva og Alta Laksefiskeri Interessentskap*. Alta. 179-205.

- Niemi, Einar, 1991: Kven – et omdiskutert begrep. I *Varanger årbok 1991*. Alta. 119–137.
- Niemi, Einar, 2002: Kategoriernes etikk og minoritetene i nord. Et historisk perspektiv. I *Samisk forskning og forskningsetikk*. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). Publikasjon nr. 2, 2002. Oslo. 22–44.
- Paulsen, Kjell-Arthur, 1987: *Stedsnavn i Sør-Varanger. Språk og navneformer i grenseland*. Sør-Varanger museum. Kirkenes.
- Rapola, Martti, 1940: Jyykeän nimen alkuperän arvoitus. *Virittäjä*. 38.
- Rygh, Oluf, 1924: *Norske gaardnavne*. Finmarkens amt. Kristiania.
- Söderholm, Eira, 1986: Mønstre innen flerspråklig stedsnavnsystem. *Namn og Nemne*. 3. 7–17.
- Westlund, Knut & Søgard, Anne Johanne, 1993: Helse, livsstil og levekår i Finnmark: resultater fra Hjerte-karundersøkelsen 1987–88. Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Summary

Kven is the term used for one of the five national minorities in Norway. The Kven place-names of northern Norway have a long history, with the oldest documented names stemming from the 16th century. The Kven people immigrated from northern Sweden and northern Finland to Norway chiefly in the 17th and 18th centuries and settled particularly in areas resembling their homelands, i.e. in areas where the environment was suitable for forestry, agriculture, tar distilling and salmon fishing. During the 19th century, fishing and the mining industry brought even more Kven people to the area. Around 1860 to 1940, the Kven people were subjected to severe norwegianisation, and today their language is extremely threatened. In 2005 the Kven language was recognised as a language separate from Finnish, and efforts are now focused on standardising Kven. There are thousands of Kven place-names in northern parts of Norway. This additional collection of names consists partly of names that are identical to those of the emigration regions, partly of new constructions derived from new industries and contact with Sami and Norwegian. Kven place-names are protected by the Norwegian law on city names, but the process of making Kven place-names visible on maps and signs is nevertheless extremely slow.

Minoritetsspråkens ställning i ortnamnsbruket i Sverige

Ulla Swedell

Ortnamnen i Sverige är sedan år 2000 skyddade av lag. Det innebär att samiska, finska och meänkieliska namn i utökad grad har synliggjorts på kartor och vägskyltar. Namnen har också utsatts för omfattande revidering för att motsvara nu gällande krav för ortnamnsredovisning.

I Sverige talas ca 150 olika språk. Bland dem finns fem officiella minoritetsspråk: samiska, finska, meänkieli (tornedalsfinska), romani och jiddisch. Av dem är samiska, med sina varieteter lulesamiska, nordsamiska, sydsamiska och umesamiska, samt finska och meänkieli representerade i ortnamn.

Lagstiftning

Sedan den 1 juli 2000 innehåller kulturminneslagens 1:a kapitel (Lag 1988:950) en hänsynsparagraf om ortnamn, betitlad *God ortnamnsred.*

4 § Vid statlig och kommunal verksamhet skall god ortnamnsred iakttas. Detta innebär att

- härdvunna ortnamn inte ändras utan starka skäl,
- ortnamn i övrigt stavas enligt vedertagna regler för språkriktighet, om inte härdvunna stavningsformer talar för annat,
- påverkan på härdvunna namn beaktas vid nybildning av ortnamn, och
- svenska, samiska och finska namn så långt möjligt används samtidigt på kartor samt vid skyltning och övrig utmärkning i flerspråkiga områden.

Namn som godkänts för offentlig kartproduktion skall även i andra sammanhang användas i sin godkända form.

Således har ortnamn på minoritetsspråk särskilt uppmärksammats. Den 1 juni samma år trädde minoritetsspråkslagarna (Lag 1999:1175, 1999:1176) i kraft. Det betyder att samiska, finska och meänkieli är förvaltningspråk i vissa flerspråkiga Norrlandskommuner, samiska i Arjeplogs, Gällivare, Jokkmokks och Kiruna kommuner, finska och meänkieli i Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala och Övertorneå kommuner. Meänkieli ingår inte i lagtexten om god ortnamnsred, men begreppet finska namn har i praktiken kommit att inkludera namnen på meänkieli. Därmed garanterar hänsynsparagrafen ett ökat men inte fullgott skydd för minoriteternas ortnamn.

Ortografihistorik

Hänsynsparagrafen har stor betydelse för hanteringen av minoriteternas ortnamn men det finns även andra beslut av vikt. Särskilt de samiska ortnamnen har tidigare utsatts för styvmoderlig behandling, och namnen har genom tiderna skrivits efter skilda principer. Under 1900-talets senare hälft har samiska namn utsatts för två omfattande stavningsreformer.

På 1960-talet infördes på svenska kartor en till svenskan anpassad form av lulesamiskt skrivsätt, så kallad kartortografi, eftersom det ansågs viktigt att de samiska namnen skulle kunna uttalas av svensktalande. Bruket av den svenskkonstruerade ortografen innebar att namnredovisningen kom att radikalt avvika från de regler som gällde för skrivning av samiska ortnamn i Norge och Finland.

Medan revidering av namnen på kartorna pågick för fullt, antogs vid en FN-konferens 1972 om standardisering av geografiska namn en resolution om ortnamn på minoritetsspråk. Länder vilkas statsgränser klyver ett minoritetsspråksområde rekommenderades att anta en gemensam ortografi för standardisering av ortnamn på minoritetsspråket och att använda de standardiserade namnen på kartor och i ortnamnsförteckningar (Mattisson 1993, s. 22). När samerna hade enats om de gemensamma ortografierna för sydsamiskan (1976), nordsamiskan (1978) och lulesamiskan (1983) inleddes en ny revideringsomgång. För ortnamnen på det umesamiska området krävdes en särlösning. Eftersom umesamiskan saknar skriftspråk, infördes för området en speciellt för ortnamnsredovisning av professor Olavi Korhonen utarbetad ortografi. Arbetet gick i början långsamt men fick fart när fjällkartorna genomarbetades inom ett av EU delvis finansierat projekt, Standardisering av samiska ortnamn i Sverige, under perioden 30 april 1998–31 maj 2000.

Redovisningen av samiska ortnamn styrs nu av Lantmäteriverkets beslut från den 15 juni 2001 (LMV A § 259), som innebär

- att de samiska ortnamnen, omfattande varieteterna nordsamiska, lulesamiska, sydsamiska och umesamiska, införs med korrekt ortografi i ortnamnsdatabasen
- att den äldre svenskkonstruerade stavningen lagras parallellt i ortnamnsdatabasen
- att de samiska ortnamnen presenteras på de allmänna kartorna utifrån syfte och användningsområde och med hänsyn till kartografiska principer, och
- att den språkliga granskningen av de samiska ortnamnen utförs på samma sätt som ortnamnsgranskningen i övrigt.

Med anledning av hänsynsparagrafen har även stavningen av de finska och meänkieliska namnen setts över. Vid paragrafens införande uppfyllde merparten av namnen på kartorna stavningskriterierna. Många namn på meänkieli hade dock skrivits efter finskans regler, men redovisningen var ändå inte anpassad till de regler som gäller för ortnamnsredovisning i Finland. Bland avvikelserna kan nämnas sär- och sammanskrivning. Namnen på kartorna vittnade även om inkonsekvens. Bland annat hade vissa frekventa namnleder, som också är levande appellativ i hela språkområdet, klarat sig från förfinskning men i stället ibland anpassats till svenskan. Således hade t.ex. det meänkieliska *suanto* (fi. *suwanto*) 'lugnvatten, sel' antingen återgivits med meänkielistavning eller med den till svenskan anpassade stavningen *suando*. Efter revideringen förekommer fortfarande en viss på uttalet grundad variation, t.ex. i skrivningen av namnelementet *rova* ~ *roa* 'stenig mark' (fi. *rova*). De bägge formerna är utbredda även som appellativ. Oböjda namnformer i finskan och meänkieli sammanfaller dock oftast.

En lokal kan ha ett officiellt namn på flera språk, således ett svenskt, ett samiskt, ett finskt och ett på meänkieli. På nya kartor har de officiella svenska och försvenskade bebyggelsenamnen börjat kompletteras med namn på minoritetspråk; t.ex. har de bägge svenska tätortsnamnen *Gällivare* och *Malmberget* på 2006 års edition av vägkartan (28K Gällivare) kompletterats med sitt lulesamiska och meänkieliska namn – *Gällivare* med *Väbtjer* och *Jellivaara*, *Malmberget* med *Malmivaara* och *Málmmavárre*. Namnens inbördes ordning skiftar av hänsyn till språkförhållandena, både samiska och meänkieli talas på orterna. De svenska namnen står dock alltid överst på kartor och vägs skyltar.

Namnbruket i fastighetsregistret ser annorlunda ut. I slutet av 1900-talet sågs fastighetsbeteckningarna över i hela Sverige. Vid den 1995 avslutade reformen behölls den gamla svenskpåverkade stavningen av minoriteternas ortnamn. Samiska namn med korrekt ortografi skulle läggas in i fastighetsregistret som ett särskilt namn (Ringstam 1995 s. 54). Det blev också möjligt att registrera ett sa-

miskt eller finskt parallellnamn som särskilt namn. Hitintills har dock Lantmäteriverkets dataregister inte klarat av alla samiska specialtecken, varför många av namnen fortfarande är felskrivna i registret.

Namnvården i dag

Institutet för språk och folkminnen har som myndighetsuppgift att ansvara för granskningen av ortnamn i Sverige (SFS 2006:888). Ett sekellångt samarbete med Lantmäteriverket garanterar kontinuiteten i fråga om tillämpade regler och arbetsmetoder. Även granskning av minoriteternas ortnamn har skötts genom till Institutet knutna experter. Detta arbete har däremot inte präglats av långsiktiga regler utan har påverkats av ändringar i ortografier och granskningsprinciper, i synnerhet i fråga om de samiska ortnamnen.

Samerna har fortlöpande genom sina organisationer varit delaktiga i standardiseringsdiskussionerna. Det svenska Sametinget har också en representant i det till Lantmäteriverket knutna Ortnamnsrådet, som arbetar för ett ändamålsenligt och vårdat namnskick i Sverige, bland annat för användning av korrekta samiska namn på kartor och vägs skyltar. Det har dock från samiskt håll framförts önskemål om större möjlighet att påverka namnskicket på kartorna, bland annat uttryckt i det svenska Sametingets handlingsprogram "Start för en offensiv språkpolitik", antaget den 26 februari 2004. Därför har ett samarbete inletts mellan Sametinget och Institutet för språk och folkminnen.

I november 2006 bildades en arbetsgrupp med uppgift att utarbeta hållbara regler för samisk ortnamnvård. Gruppen består av den lulesamiska språkkonsulenten som Sametingets representant och som Institutets representanter den samiska forskningsarkivarien och forskningsarkivarien med inriktning mot finsk-ugrisk namnforskning. Gruppen startade arbetet tämligen omgående. Första målet var att nå samsyn i namnfrågor, nästa steg att utarbeta regler för namngranskning och bestämma arbetsgång. Arbetet har löpt bra, samförstånd nåddes snabbt och reglerna för granskning diskuteras fortlöpande. Tanken är att snarast möjligt involvera den nordsamiska och sydsamiska språkkonsulenterna i arbetsgruppen. Emellertid har arbetet i fortsättningen större chans att löpa friktionsfritt om arbetsgruppen hinner ta ställning till de grundläggande problemen inom ett begränsat område och därmed finna tillvägagångssätt som även kan tillämpas på andra områden. Ett problemområde utgör exempelvis de pitesamiska ortnamnen i Arjeplog. De ska skrivas med lulesamisk ortografi, eftersom pitesamiskan saknar egen ortografi, men att följa det lulesamiska skriftspråket kan ibland leda till förvan-

skade namn. I det dagliga arbetet vållar dock hybridnamnen de längsta diskussionerna.

Ett sådant ärende handlade om namnen på tre tjärnar i Jokkmokk. De lulesamiska namnen skiljs åt av lägesbestämmande förleder. På den äldre kartan finns samiska namn med förkortade bestämningsleder, *All. Kerats*, *Lul. Kerats* och *Orj. Kerats*, på nyare kartortografiska namn med översatta svenska bestämningsleder, *Väst-Kieratj*, *Öst-Kieratj*, *Sör-Kieratj*. Problemet är den svenskkonstruerade kartortografin, som av samer uppfattas som felskriven samiska. Å andra sidan används många av de kartortografiska namnen av svensktalande, varigenom sådana namn kan anses vara svenska. Följdriktigt bör *Väst-Kieratj* betraktas som ett svenskt namn och kompletteras med det samiska *Alep Gierasj*. Båda namnen används av lokalbefolkningen. I det här fallet valde vi att rekommendera att endast de korrekta samiska namnen, *Alep Gierasj*, *Lulep Gierasj* och *Oarjep Gierasj* sätts ut på kartan eftersom det inte handlar om allmänt kända namn. Utrymmet på kartan tillåter knappast dubbla namnformer för mindre lokaler.

I och med bildandet av arbetsgruppen har samarbetet med kollegor i Norge intensifierats. Målet är enhetliga regler och praxis för ortnamnsredovisning i den del av det traditionella samiska språkområdet, Sápmi, som finns inom Sverige, Norge och Finland. Det innebär att skriftspråkets regler ska gälla så långt det är möjligt. En del eftergifter för dialektala skillnader är nödvändiga, som i fallet med de pitesamiska ortnamnen. Skillnaderna mellan västliga och östliga varieteter inom nordsamiskan är också i vissa fall betydande. I förarbeten till den nya norska namnlagen föreskrevs att sådana markerade avvikelser från skriftspråksnormen skulle tillåtas, föreskrifter som trädde i kraft den 1 juni 2007. Tillåtna avvikelser gäller bland annat utljudskonsonantismen i den samiska varietet som talas i Sør-Troms/Nordre Nordland i Norge. Eftersom statsgränser inte utgör dialektgränser, berör den nya normen också namnen på den svenska sidan. Generellt sett har dialektala former införts på svenska kartor i större utsträckning än på norska, former som genom den förnyade norska namnlagen vinner legitimitet.

Lagens genomslagskraft

Därmed kan det konstateras att minoritetsspråkens ställning i ortnamnsbruket är klart definierad, regelverk finns och arbete för att förbättra det pågår. Kännedom om kulturminneslagens hänsynsparagraf verkar dock inte ha nått alla berörda parter. Såväl kompetens som intresse och resurser varierar i synnerhet inom kommunerna, vars namnbruk inte omfattas av Institutets granskning. Även i de kommuner där samiska, finska och meänkieli är regionala språk finns uppenbara

brister i hanteringen av minoriteternas ortnamn. Ett färskt exempel kan hämtas från byn Kurravaara vid Kiruna samhälle, där kommunen bytt ut gatunamn med meänkieliska namnelement till helsvenska namn utan verklig lokal förankring, bland annat *Vasikkaniemivägen* 'Kalvuddsvägen' > *Södra vägen* och *Mikontermä* 'Mikkos brink' > *Solstormsvägen*. Det senare är tillkommet efter deckarförfattaren Åsa Larssons debutroman *Solstorm*, som utkom 2003 och vars handling är knuten till byn. Ärendet har utvecklats till en rättsprocess, där den meänkielitalande minoriteten hitintills förgäves hänvisat till kulturminneslagen. I normalfallet är dock alla gatunamn svenska, oavsett vilka språk som talas på orten.

Vägverket har följt lagen och kompletterat befintliga vägs skyltar i det flerspråkiga området med samiska och meänkieliska namn. I början utsattes framför allt samiska skyltar för omfattande skadegörelse av lokalbefolkningen, som också hade svårt att acceptera den nyinförda nordsamiska ortografin på kartorna. Läget har dock stabiliserats.

Källor och litteratur

Lag (1988:950) om kulturminnen m.m., ändrad 2000:265.

Lag (1999:1175) om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar.

Lag(1999:1176) om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar.

LMV A § 259, 2001-06-15. Redovisningen av samiska ortnamn.

Mattisson, Ann-Christin, 1993: Samiska ortnamn på fjällkartorna. (Ortnamn och namnvård 3. LMV-Rapport 1993:19.) Gävle.

Rettleiing till forskrift om skrivemåten m.m. av stadnamn. www.stedsnavn.org/?id=rettleiing

Ringstam, Hans 1995: Fastighetsbeteckningsreformen. (Ortnamn och namnvård 4. LMV-rapport 1995:19.) Gävle.

SFS 2006:888. Förordning med instruktion för Institutet för språk och folkminnen.

Start för en offensiv samisk språkpolitik. Handlingsprogram. Utarbetat av Michael Teilus. www.sametinget.se/1511.

Summary

As of 1 July 2000, there is a paragraph in the Swedish Heritage Conservation Act that gives instructions on maintaining a good place-name practice. The act safeguards place-names, including names derived from national minority languages, which has led to increased visibility for Sami, Finnish and Meänkieli on maps and road signs. Based on a comprehensive investigation, the names have been adjusted to the valid spelling in accordance with the UN recommendation of 1972. Investigating and revising place-names is a continuous process, which has, since 2006, been the result of vivid cooperation between the Swedish Sami Parliament and the National Land Survey and Institute for Language and Folklore. Their aim is to create uniform rules and best practice by accounting for Sami place-names in Sweden, Norway and Finland. Consequently, the Norwegian Place Name Act has been a good aid in standardising Sami place-names in Sweden.

Samiskans ställning i ortnamnsbruket i Finland och Norge

Kaarina Vuolab-Lohi

Samiskans ställning började bli starkare på 1970-talet. Vid samma tid började samiska ortnamn dyka upp på vägskyltarna. Samiskan fick officiell ställning både i Norge och i Finland i början av 1990-talet då de samiska språklagarna godkändes. I norska kommuner med samisk majoritet står endast det samiska namnet på vägskyltarna, medan skyltarna i Finland har det finska namnet överst. Detta, menar jag, visar att man i Finland inte tar samiskans status som officiellt språk i samernas hembygdsområde på allvar, utan bara ser det som ett halvofficiellt språk.

Samerna är ett enda folk i EU, med en egen historia, kultur, identitet och ett eget levnadssätt. Samerna bor i fyra länder, i Norge, Sverige, Ryssland och Finland. Samerna är i majoritetsställning i några kommuner: i Finlands nordligaste kommun Ohcejohka (fi. Utsjoki), och i Nord-Norge i de inre delarna av Finnmarks fylke, nämligen i Kárášjohka (no. Karasjok), Guovdageaidnu (no. Kautokeino), Deatnu (no. Tana) och i Unjárga (no. Nesseby). Enligt uppgifter som samlades in i samband med Sametingsvalet 2003, bor största delen av samerna utanför samernas hembygdsområde, som Sápmi eller Sameland kallas i finsk lagtext. I norsk och svensk lagtext kallas Sápmi för samiskt förvaltningsområde.

När man talar om samiskan, är det viktigt att minnas att det finns så många som 6–10 olika samiska språkvarieteter. Sex av dem (sydsamiska, lulesamiska, nordsamiska, enaresamiska, skoltsamiska och kildinsamiska) har en egen ortografi. Det finns fonologiska, morfologiska och lexikala olikheter mellan språken. Nordsamiskan och enaresamiskan samt enaresamiskan och skoltsamiskan, som alla talas i Finland, skiljer sig mest från varandra, så mycket att de inte är sinsemellan begripliga. (Sammallahti 1998, s. 1.) Flest talare har nordsamiskan, som talas i Sverige, Norge och Finland. Största delen av den samiska undervisningen sker på nordsamiska; skönlitteraturen och övriga publikationer är till största delen på nordsamiska. Nordsamiskan är också det vanligaste språket i massmedierna.

Det finns ingen tillförlitlig statistik på hur många samer det finns, men de beräknas vara cirka 75 000 till antalet, varav cirka 20 000 talar samiska (Sammallahti 2005, s. 2). På grund av den finska, norska, ryska och svenska statens tidigare skol- och språkpolitik har språkbytet till finska, norska, ryska och svenska gått fort. På 1960- och 1970-talen var det många samiska föräldrar som inte lärde sina barn samiska. Deras negativa upplevelser av att vara samiskspråkig i skolan gjorde att de ville göra det lättare för sina barn och bara lära dem majoritetsspråket. Fram till 1970-talet var det till exempel nästan omöjligt att ge barn namn i samisk form. Själv hade jag kallats Káre tills jag började skolan – där måste jag kallas vid mitt officiella förnamn Kaarina. Dessutom kunde läraren inte samiska. Situationen var likadan då man registrerade gårdsnamn – de fick bara vara på finska.

Finland efter den samiska språklagen

Samiskan började få offentlig status på 1970-talet, först i skolan och senare också inom andra offentliga sektorer. Norge och Finland har samiska språklagar som trädde i kraft i 1992. I Sverige kom den samiska språklagen år 2000 (Forskrift till samelovens språkregler 1990; 516/1991) .

I Finland finns det inte någon särskild lag om ortnamn, så som det finns i Norge. Finska myndigheter, till exempel kommunerna, Skogsförvaltningen, Lantmäteriverket och Vägförvaltningen har iakttagit samisk språklag, var och en på sitt eget håll och på sitt eget sätt. I lagtexten står det: "Information som myndigheter riktar till allmänheten ska också ges på samiska. Myndigheternas meddelanden, kungörelser, anslag och annan information till allmänheten samt skyltar och för allmänheten avsedda blanketter med ifyllnadsanvisningar ska inom samernas hembygdsområde avfattas och ges också på samiska." (Samisk språklag 15.12.2003/1086, § 8, reviderad).

I samernas hembygdsområde, vilket omfattar kommunerna Ohcejohka (fi. Utsjoki), Anár (fi. Inari, sv. Enare), Eanodat (fi. Enontekiö, sv. Enontekis) och nordligaste delen av kommunen Soađegilli (fi. Sodankylä), är vägskytarna på samiska. Samiskan i Finland är ett officiellt språk bara i samernas hembygdsområde; finskan och svenskan har som nationalspråk en starkare ställning. Därför står för det mesta det finska namnet överst på väg- och gatuskytlar i Sápmi, och också på kartor och namnregister, under detta står namnet på nordsamiska, enaresamiska och skoltsamiska, i just denna ordningsföljd, i den mån namnen finns på de olika samiska språken. (TG). Många samer ogillar denna ordningsföljd. De vill till ex-

empel att det enaresamiska namnet ska stå överst på skyltar i det enaresamiska området.

Vägförvaltningen har använt sig av kartor och frågat lokalbefolkningen för att få rätt namn och namnform på skyltarna. Efter att språklagen hade trätt i kraft 1992, bad Vägförvaltningen om utlåtanden av experter på samiska, på universitetet i Uleåborg, Forskningscentralen för de inhemska språken med flera. Nyligen bestämde Vägförvaltningen att man i stället ska begära utlåtanden av Sametinget. (Kaartinen 2007.)

Vägvisare till offentliga byggnader, t.ex. skolor och sjukhus, står på samiska i samernas hembygdsmråde. Situationen på väg- och gatuskyltarna i kommunerna varierar, då det är kommunerna som ansvarar för det. I Eanodat är gatuskyltarna både på finska och på nordsamiska, men i Anár kommun är gatuskyltarna bara på finska. (Rautio Helander 1999.) Ohcejohka kommun har satt upp tvåspråkiga gatuskyltar hösten 2007 också i byar utanför Ohcejohka och på de nya gatuskyltarna står det nordsamiska namnet först och det finska namnet under (bild 1). I byn Ohcejohka har gatuskyltarna det finska namnet först (bild 2). Kommunen har själv jobbat med gatunamn.

Bild 1 (Gatuskyltar i byn Ohcejohka, Nuorgamin tie/Njuorggáŋgeaidnu):

Vägskyltarna är oftast både på finska och samiska i samernas hembygdsmråde i Finland. Gatuskyltarna i Eanodat kommun och byn Ohcejohka är tvåspråkiga. Bild: Juba Lobi

Bild 2 (Nya gatuskyltar i Luhpponjárgageaidnu/Polvariniementie):

På de nya gatu-skytlarna i Obcejokka står alltid det nordsamiska namnet först, och det finska under.

Bild: Juba Lobi

I Anár kommun är situationen säregen: där talas det tre olika samiska språk: enare-, skolt- och nordsamiska och naturligtvis finska. Där kan det finnas orter, som har namn på alla fyra språk t.ex. *Rovaselkä*, *Roavečielgi*, *Ruávičielgi*, *Ruá'vvčičō'lj*. Det beror på att nordsamer och finnar har bosatt sig i det enaresamiska området och på att finska staten efter kriget placerade skoltsamer i området nordost om Anárjávri, traditionellt ett enaresamiskt område.

Lantmäteriverket i Finland publicerade den 24 september 2007 en ny topografisk databas och ett geografiskt namnregister över hela Finland. I detta projekt har också Forskningscentralen för de inhemska språken varit med om att granska de ortnamn som Lantmäteriverket har samlat eller granskat ute på fältet. Projektet i det samiska hembygdsområdet har pågått över två års tid. Lyckligtvis hade Forskningscentralen hösten 2006 också en enaresamisk och en skoltsamisk forskare anställda på deltid. De kontrollerade de enare- och skoltsamiska namnens ortografi och lokalisering.

I Lantmäteriverkets nya topografiska databas kan man finna ungefär 11 000 samiska namn: 6 300 nordsamiska, 4 500 enaresamiska och närmare 300 skoltsamiska namn. Ännu har man inte hunnit trycka de nya kartorna, men man kan titta på dem och studera ortnamnen närmare på webbadressen kansalaisen.kart-tapaikka.fi.

Lag om ortnamn i Norge

I Norge är samiskan officiellt språk i sex kommuner i Finnmark och en kommun i Troms fylke och en i Norland. I norska kommuner med samisk majoritet står det samiska ortnamnet överst på vägs skyltarna om de samiska namnen har fått officiell status. Dessa åtta kommuner är för det mesta en del av det nordsamiska området. Lagen om ortnamn som stadfästes av Stortinget den 18 maj 1990 och som trädde i kraft den 1 juni 1991, reglerar samiska ortnamn inte bara i kommuner där den samiska språklagen är i kraft, men den omfattar alla områden där samiska namn används av lokalbefolkningen (Rautio Helander 2005, s. 52).

Lagen om ortnamn reglerar för det första skrivsättet för ortnamn som är i officiellt bruk. I paragraf 3 står det:

Når skrivemåten av eit stadnamn er fastsett etter denna lova og ført inn i stadnavnregisteret, skal skrivemåten brukast av alle offentlege organ, selskap som det offentlege eig fullt ut, og stiftingar som er oppretta av det offentlege. [...] Det same gjeld for skrivning av namn i godkjenningspliktige lærebøker og læremiddel utgitt med statsstøte.

Det är därför som till exempel NRK (Norsk rikskringkasting) använder det samiska namnet *Guovdageaidnu* vid sidan av det norska namnet *Kautokeino* i sina texter på norska. Detta ser vi inte i Finland, där samiskan är osynlig i språket utanför samernas hembygdsområde.

I paragraf 6 är det närmare sagt vem som bestämmer vad: "Kommunestyret [...] gjer vedtak om skrivemåten av navn på kommunale gater, vegar, parkar, torg, bydeler [...] o.l." I det centralsamiska området *Guovdageaidnu* har det funnits samiska namn på gatuskyltarna redan på 1980-talet. *Kárášjohka* kommun lade till gatunamn på samiska 2006, femton år efter att lagen om ortnamn hade trätt i kraft. *Museumsgate* heter nu bara på samisk *Mari Boine geaidnu* i *Kárášjohka* (bild 3). I de andra kommunerna, där samerna är i minoritet, varierar samiskans ställning i bruket av bynamn och på väg- och gatuskyltar. I *Lakselv* står namnet på byn *Lakselv* på norska, finska och samiska (bild 4), men gatuskyltarna är bara på norska. *Deatnu* (no. *Tana*) kommun har bestämt att förnya gatuskyltarna under nästa fyraårsperiod (Áššu 2007).

I Norge hör vägs skyltarna enligt lagen till Vägförvaltningen och de är på norska. Kommunalförvaltningen bestämmer bynamnen. "Statens kartverk gjer vedtak om skrivemåten av andre stadnamn." Till exempel i fråga om namnet *Vuoššvággi*, som är namnet både på en by och dalen den ligger i, har Statens kartverk bestämt namnet på dalen, men kommunalförvaltningen har inte bestämt hur byns namn

Bild 3 (Gatuskyltar i Kårášjohka):
Kårášjohka kommun i Norge bade förr gatunamnen bara på norska. I fjol lade kommunen till gatunamn på samiska. Också Guovdageaidnu har enspråkigt samiska gatuskyltar. Bild: Juba Lobi

Bild 4 (Bynamn Lakselv):
I Lakselv står namnet på byn på tre språk: norska, nordsamiska och finska, men gatuskyltarna är bara på norska. Bild: Juba Lobi

ska skrivas även om det många gånger har stått på föredragningslistan. Det här betyder att andra beslutande organ, till exempel Statens kartverk, inte kan ta namnet *Vuoššvággi* i bruk förrän kommunalförvaltningen har godkänt skrivsättet. Processen att få samiska ortnamn i officiellt bruk kan vara lång och svår. (Rautio Helander 2005, s. 55.) Lagen om ortnamn är reviderad och en ny förordning om skrivsätt av ortnamn trädde i kraft den 1 juni 2007. Nu kan lokala föreningar överklaga kommunalförvaltningens beslut – privata personer kan inte göra det längre.

Avslutningsvis

Lagen om ortnamn i Norge garanterar minoritetsfolken rätt att få deras ortnamn accepterade i officiellt bruk. Men samtidigt reflekterar denna lag enligt Kaisa Rautio Helander, likväl tron att varje ort i Norge har norska namn och garanterar norska namn prioriterad ställning. Rautio Helander har länge arbetat som namnvårdare vid Norsk språkråd. Lagen förutsätter inte att de norska namnen måste användas av lokalbefolkningen, vilket den däremot förutsätter av namn på minoritetsspråk, för att namnen ska godkännas. Norskan ses fortfarande som standard-språk och samiskan och finskan ses som något som avviker från standarden. Bäst är situationen i de kommuner där samerna är i majoritet, nämligen i Guovdageaidnu och i Kárášjohka. (Rautio Helander 2005, s. 54.)

Det finns fortfarande i både Norge och Finland vidsträckta fjällområden med bara samiska ortnamn. Men på vägskyltarna finns det inte många bynamn som bara står på samiska. Man kan ju fråga sig om det finska namnet *Nuvvus* verkligen är nödvändigt vid sidan av det samiska namnet *Nuvvos* (bild 5). Detsamma gäller kartor. Varför behövs det finska *Vuoknojärvet* vid sidan av *Vuoknojärri*? Varför ska man skapa finska namn i dessa områden? Är det samiska namnet inte tillräckligt informativt eller är den finska eller norska namnformen ett självändamål?

Bild 5 (Nuvvus, Nuvvos):

Är det samiska namnet Nuvvos inte tillräckligt informativt eller är den finska namnformen ett självändamål? Bild: Juba Lobi

Källor och litteratur

Áššu 2007 = Samisk avis Áššu nr 91 6.11.2007

Kaarninen, Kauko 2007: e-post 7.2.2007, Vägförvaltningen i Rovaniemi (Nord-Finland).

Leskinen, Teemu – Vuolab-Lohi, Kaarina 2007: Indigenous / Minority Group Place Names Data Input.

Rautio Helander, Kaisa 2005: The Legalization of Saami Place Names in Norway. - Proceedings of the International Conference on Minority Names/Indigenous Names and Multilingual Areas. Geonames 2005. Ljouwert/Leeuwarden, Frisia, the Netherlands. April 14.-16.2005.52–58.

Rautio Helander, Kaisa 1999: Suomen- ja saamenkieliset nimet Enontekiön kunnassa. – Yhteinen nimiympäristömme. Nimistön suunniteluopas. (Red. Sirkka Paikkala, Ritva-Liisa Pitkänen ja Peter Slotte.) 153–158. Suomen Kuntaliitto ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.

Sammallahti, Pekka 1998: The Saami Languages, An introduction. Davvi Girji, Kárášjohka.

TG = Toponymic guidelines for Map Editors and other Editors. Finland. Fourth, revised edition 2004 (v. 4.1 Jan 1st 2005). United Nations Group of experts on geographical names. 22nd session, New York, 20–29 April 2004. Item 17 of the provisional agenda.

www.samediggi.fi

www.sametinget.se

www.samediggi.no

kansalaisen.karttapaikka.fi

Lagar

Norge:

Lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn.

Ny forskrift til lov 18. mai 1990 nr. 11 om stedsnavn 1. juni 2007.

Sameloven L56/1987 (kap. 3 reviderat 1990)

Lov 1987-06-12 nr. 56 Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven). <http://www.lovdato.no/all/nl-19870612-056.html>

Forskrift til samelovens språkregler. (Fastsatt 30 januar 1992 i medhold av §§ 3-2, 3-3, 3-10 og 3-12 i lov av 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven)

Finland:

516/1991 = Lag den 8 mars 1991 om användning av samiska hos myndigheter (516/1991). Samisk språklag 15.12.2003/1086 (<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2003/20031086>)

Sverige:

Lag (1999:1175) om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar.

Summary

The Sami are one of the indigenous people of Europe. They have their own history, language, culture, livelihoods, way of life, and identity. There are over 75,000 Sami people living as the majority population in several northern municipalities in Norway and Finland. There are ten distinguishable Sami languages, six of which have independently standardised written forms. (Sammallahti 1998: 1-2.) The most widely used Sami language is North Sami, which is spoken in Norway, Sweden and Finland.

The status of the Sami languages in the Nordic countries has improved remarkably in the past 20 years. The act of 1992 affecting the Sami languages states that road signs, other regional names, notice boards, information, and public notes must be provided also in the Sami language within the Sami areas in Norway and Finland. Since the language act came in force, the visibility of Sami place-names has increased considerably. In Norwegian municipalities such as Guovdageaidnu and Kárášjohka, local road signs are mostly only in Sami, whereas municipalities where Sami is the minority language show results only of sporadic signage work, which is very much dependent on the activity and will of the local authorities. Before a Sami name is officially taken into use, it must be inspected twice. If a decision-making body has not yet decided on the written form of a Sami name, the other bodies cannot take the spelling into official use. (Rautio Helander 2005: 55.)

In the Topographic Database of the National Land Survey, there are more than 11,000 registered Sami names as follows: 6,500 North Sami names, 4,500 Enare Sami names, and slightly less than 300 Skolt Sami names. On maps of the Sami

domicile area, the Mapping Authorities list the Finnish name first, followed by possible North Sami, Inari Sami or Skolt Sami names. In other bilingual areas in southern Finland, names are listed in both languages with the majority language name first. This discrepancy is due to the fact that Sami only has a semi-official status in Finland. This toponymic guideline is also used by other authorities, such as the Road Administration. For instance, local road signs in the municipality of Eanodat and in the village of Obcejokka are bilingual, but the Sami name is mentioned first only outside Obcejokka. In the municipality of Anár, local road signs are only in Finnish. In Anár, three Sami languages are spoken, which further complicates signage work.

Varemærker i den sproglige rådgivning

Jørgen Schack

Varemærker er i flere henseender vanskelige at håndtere i den sproglige rådgivning, først og fremmest fordi de i modsætning til "almindelige ord" ikke har autoriserede staveformer. De staveformer man finder i varemærkeregistret afviger nemlig ikke sjældent fra de former staveformer man finder i varemærkeindehavernes egne tekster. I artiklen gives der et bud på hvordan man klarer de ortografiske problemer, og der foreslås også løsninger på andre problemer som kan opstå når man bruger varemærker i sine tekster: bøjning, sammensætning osv.

Varemærkerne fører en skyggetilværelse i retskrivningen og i den sproglige rådgivning i det hele taget. Det er der flere grunde til. Varemærkerne adskiller sig fra de fleste andre ord i sproget ved at være underlagt visse brugsrestriktioner. Varemærkets indehaver, den der har varemærkeretten, har eneret til at bruge mærket i kommercielle sammenhænge og har også i andre henseender privilegeret adgang til det. Varemærker er med andre ord ikke public domain, og det er måske den væsentligste årsag til at Sprognævnet går uden om dem som katten om den varme grød. En anden årsag, som til dels er afledt af den netop nævnte, er at varemærker er vanskelige at have med at gøre i rådgivningen. Jeg vil i det følgende forsøge at give nogle retningslinjer for hvordan man kan omgås varemærker i almindelig skriftlig sprogbrug.

Hvad er et varemærke?

Ved varemærker forstås ifølge varemærkelovens § 1 "særlige kendetegn for varer eller tjenesteydelser, som benyttes eller agtes benyttet i en erhvervsvirksomhed". Hvad der nærmere forstås ved "særlige kendetegn", fremgår af lovens § 2, der fastlægger at et "varemærke kan bestå af alle arter tegn, der er egnet til at adskille en virksomheds varer eller tjenesteydelser fra andre virksomheders, og som kan gengives grafisk". I denne artikel er det kun de varemærker der udelukkende består af ordtegn, der skal omtales.

Hvilken ordklasse tilhører varemærkerne?

Spørger man sprogfolk om hvilken ordklasse varemærkerne tilhører, er der ingen tvivl: Varemærker er substantiver. Spørger man varemærkeeksperterne, vil man ofte få det svar at varemærker er adjektiver, jf. fx Blackett (1998, s. 60 ff.), hvor man finder fem ”cardinal rules for the use of trademarks”. Det er regler som varemærkeindehaverne bør følge for at undgå at deres mærker degenererer, dvs. udvikler sig til almindelige, frit tilgængelige varebetegnelser. Blacketts første regel lyder ”Always use the trademark as an adjective”. Under denne regel finder man følgende anbefaling:

A trademark is an adjective, It is not a noun and it is not a verb. It should always be used in print as an adjective qualifying a noun or noun phrase. The noun or noun phrase which the trademark adjective must qualify is of course the generic name for the product.

Varemærkeindehaveren bør altså bruge mærket som en attributiv bestemmelse til et substantiv, nemlig til den generiske betegnelse for varen eller tjenesteydelsen, fx *Rockwool stenuld anvendes primært til isoleringsmaterialer* (i stedet for ”Rockwool anvendes primært til isoleringsmaterialer”). Anbefalingen kan følges i et sprog som engelsk, hvor substantiver normalt uden videre kan bruges attributivt. I et sprog som dansk kan et varemærke derimod kun optræde i attributiv stilling når det lægger sig til et relativt tungt led, fx

B&O surround sound-system
Maizena sovsejævner
Velux ovenlysvindue

Når mærket lægger sig til et relativt let led, mister dette led sit normale tryk, og helheden skal derfor skrives i ét ord efter de normale regler for sammensatte ord (se Retskrivningsordbogen, § 18.4.), fx

B&O-radio
Maizenamel
Veluxvindue

Men heller ikke i engelsk er det let at fastholde forestillingen om varemærkernes adjektiviske karakter. Det fremgår indirekte af Blacketts anden regel, der lyder ”Do not use plurals or possessives” – ”[a] trademark, being an adjective, must not

appear in the plural or possessive sense". Trangen til at bruge varemærker som substantiver er altså også blandt varemærkeindehavere så stærk at der udtrykkelig må advares mod den. Og af de eksempler der skal illustrere Blacketts tredje regel, "Always use a trademark with a generic term", bliver det klart at varemærkerne nok snarere er substantiver end adjektiver. Kerneeksemplerne er her substantiviske sammenstillinger og appositioner såsom *The engine oils Mobil 1 and Mobil Super XHP* og *American Express, the world's leading charge card service*.

De fleste af de sprogfolk som har berørt varemærkernes ordklassetilholdsforhold, hævder at varemærker "egentlig" er proprier, selvom de i mange henseender opfører sig som appellativer (se fx Bergenholtz mfl. 1997, s. 264, og Andersson 1994, s. 30–31). Denne påstand er imidlertid ikke holdbar (jf. Dalberg 1989 og 2002 og Schack 1998). At varemærker ikke er proprier men appellativer, fremgår allertydeligst af det forhold at de kan optræde som generisk nominal, fx

Kawasakien udstråler en kompakt styrke, og med sin nøgne streetfighter-stil ser den lidt fræk ud (Politiken 6.10.2007).

Paven kører Volvo (Århus Stiftstidende 1.7.2006).

Varemærker betegner med andre ord ikke individuelle genstande men *klasser* af genstande. At disse klasser delvis er kommercielt definerede, spiller ingen rolle for ordklassetilholdsforholdet. Men hvis varemærker er appellativer, bør de så ikke skrives med lille begyndelsesbogstav? Lad os se hvad Retskrivningsordbogen siger til dette spørgsmål.

Varemærker i ordbøgerne

De fleste ordbøger indeholder et begrænset antal varemærker. Fx indeholder Retskrivningsordbogen (3. udgave, 2001) i alt 43 opslagsord som er forsynet med cirkel-r, dvs. symbolet "®", som indikerer at det pågældende ord er et registreret varemærke. Her er et lille udvalg af ordene:

jacuzzi ® *sb.*, -en, -er.

jeep ® *sb.*, -en, -er *el.* -s, *bf. pl.* jeepe(r)ne.

maizena ® *sb.*, -en.

plexiglas ® *sb.*, -set.

rockwool ® *sb.*, -en.

tabasco ® *sb.*, -en, -er.

teflon ® *sb.*, -en *el.* -et.

Alle varemærker i Retskrivningsordbogens alfabetiske del er skrevet med lille begyndelsesbogstav, og nogle af dem er også i andre henseender tillempet dansk retskrivning, fx

bakelit (Bakelite ®) *sb.*, -ten.

cellofan (Cellophane ®) *sb.*, -et.

diktafon (Dictaphone ®) *sb.*, -en, -er.

masonit (Masonite ®) *sb.*, -ten.

De varemærker der tages med i ordbøgerne, er mærker som fører en slags dobbelttilværelse, idet de på én og samme tid fungerer som varemærker og som almindelig varebetegnelser, fx

rockwool® (...) isoleringsmateriale af fine fibre fremstillet af smeltet sten = stenuld (Politikens Nudansk Ordbog med etymologi, 2. udgave, 2001).

Ordet *rockwools* varemærkekarakter fremgår ikke af ordforklaringen men af de etymologiske oplysninger (og af varemærkesymbolet). I de meget sjældne tilfælde hvor et fuldstændig intakt varemærke tages med i en ordbog, er varemærkefunktionen afspejlet i selve ordforklaringen:

coca-cola® (...) en *cola* lavet af firmaet Coca-Cola og solgt i en specielt formet flaske el. i dåse (Politikens Nudansk Ordbog med etymologi, 2. udgave, 2001).

Men uanset hvad opfatter varemærkeindehaverne det som en tvivlsom ære at få deres mærker optaget i en ordbog, jf. Svensén 2004, s. 505:

Många varumärkesinnehavare är mycket känsliga på den här punkten och kan t.ex. reagera kraftigt om ordbokens presentationssätt – främst genom skrivning med gemen begynnelsebokstav och genom förekomst av böjningsangivelse – innebär att namnet på varan även används som generisk benämning (...). Vissa varumärkesinnehavare motsätter sig t.o.m. att ordet över huvud taget förekommer i ordboken, oavsett presentationssättet.

Varemærkeindehavernes bekymring er forståelig nok, for det er velkendt at optagelse i ordbøger kan være medvirkende til at et mærke degenererer. Indehaveren af et varemærke kan ikke forhindre at hans mærke optages i en ordbog e.l., men han kan kræve at ordets varemærkekarakter fremgår af opslaget:

Ved udgivelse af leksika, håndbøger, lærebøger eller lignende skrifter af fagligt indhold skal forfatteren, udgiveren og forlæggeren på begæring af indehaveren af et registreret varemærke sørge for, at dette ikke gengives uden angivelse af, at det er et registreret varemærke. (Varemærkeloven, § 11)

Stavning

Man kan diskutere om det er rimeligt at Dansk Sprognævn (og andre ordbogsudgivere) blander sig i hvordan en lille håndfuld varemærker skal staves – med det resultat at varemærkeindehavernes egne stavemåder kan opfattes som ukorrekte: Laver Rockwool A/S en stavfejl når de i brochurer o.l. staver deres eget varemærke med stort begyndelsesbogstav: *Rockwool!*? Svaret må være *nej*: Det kan aldrig være forkert at stave et varemærke sådan som indehaveren selv skriver det. Man kan her anlægge et synspunkt som omtrent svarer til det der gælder for personnavne og firmanavne mv.: ”Navne på personer, firmaer, foreninger mv. bør staves på samme måde som de pågældende selv skriver dem” (Retskrivningsordbogen, § 61.3). Reglen for varemærker kunne lyde: *Varemærker kan altid staves på samme måde på samme måde som indehaverne selv staver dem*. Reglen må naturligvis også gælde for de varemærker som er med i Retskrivningsordbogen: Disse mærker kan staves som anført i ordbogen når de bruges med generel betydning. I sammenhænge hvor varemærkekarakteren er fremtrædende, er det i reglen mere hensigtsmæssigt at bruge den stavemåde som indehaveren selv foretrækker.

Varemærkernes ”officielle” form fremgår af det nationale varemærkeregister, som man kan få adgang til via Patent- og Varemærkestyrelsens hjemmeside (dkpto.dk). Hvis man ikke finder det mærke man søger her, kan man i stedet prøve det europæiske register (via oami.europa.eu) eller det internationale register (via wipo.int). Men ofte svarer de former man finder i varemærkeregistrene, ikke til de former der bruges i varemærkeindehavernes egne tekster (i brochurer, på hjemmesider osv.). Mange mærker er i registrene skrevet med lutter versaler, fx *FANTA*, *GAME BOY*, *GOOGLE*, *IPOD*, men indehaverne kan meget vel bruge andre former, fx *Fanta*, *Game Boy*, *Google*, *iPod*. Hvilken form skal man så vælge? Man står sig som regel bedst ved at bruge den mest udbredte form, som ofte vil være den man finder i indehavernes egne tekster, dvs. hellere *Fanta* end *FANTA*, hellere *iPod* end *IPOD* osv. Hvis man er i tvivl, kan man i de fleste tilfælde bruge stort begyndelsesbogstav, fx *Volvo*, *Nescafé*. Det svarer til almindelig praksis i aviser o.l. Hvis man er usikker på særskrivning/sammenskrivning, brug af bindestreger

o.l., kan man normalisere ordet, dvs. skrive det efter de almindelige retskrivningsprincipper, fx *Gameboy*, *Goretex*.

Bøjning mv.

Varemærkespecialisterne anbefaler som nævnt varemærkeindehaverne at undgå bøjningsendelser, der jo kan give sprogbrugerne det indtryk at mærkerne er almindelige substantiver. Mærkeindehaverne følger langtfra altid denne anbefaling, og de kan da heller ikke påbyde andre at følge den (jf. Kockvedgaard og Wallberg 1998, s. 174). Det eneste indehaverne kan påbyde andre, er at oplyse om ordets varemærkekarakter, og det gælder endda kun i "skrifter af fagligt indhold" (jf. ovenfor). Her er der ingen formkrav: Indehaveren kan fx ikke kræve at varemærkesymbolet placeres umiddelbart efter mærket således at symbolet kommer i konflikt med eventuelle bøjningsendelser:

Tag 1-2 Idotyl®'er højst 4 gange daglig
Dalacin®'s antibakterielle egenskaber

Og tilsvarende når man danner sammensatte ord med et varemærke som førsteled: Varemærkeindehaveren kan ønske men ikke kræve at man bruger skrivemåder som fx *Windows®-kompatibel*, *Fucidin® tabletter* i stedet for de normrette *Windowskompatibel*, *Fucidintabletter* (eller evt. *Windows-kompatibel*, *Fucidintabletter*). Hvis man ikke mener at brugen af stort begyndelsesbogstav (og evt. bindestreg) er en tilstrækkelig tydelig angivelse, kan man oplyse om ordets varemærkekarakter i en parentes eller en fodnote.

Øvrige restriktioner

Velkendte varemærker bruges af og til billedligt, især i sammenligninger af typen *terrorkrigens eksperimentarium*, *radioens Rolls-Royce*. Det er af gode grunde altid de velkendte og meget værdifulde mærker der bliver brugt med generel betydning i almensproget, fx *iPod* og *Lego* i sammensætninger som *iPodgenerationen* og *Legoprincippet*. Kockvedgaard og Wallberg (1998, s. 82-83) gør opmærksom på at det kan være "generende for mærkeindehaveren, dersom aviser o.lign. (...) benytter mærket som en almen betegnelse. Heroverfor er der intet retsværn. Venlige henstillinger har lejlighedsvis en vis virkning".

Litteratur

- Andersson, Thorsten, 1997: Rosemarie Gläser (udg.): Eigennamen in der Fachkommunikation. *Studia anthroponymica Scandinavica*, årgang 15. Uppsala.
- Bergenholtz, Henning mfl., 1997: *Nordisk leksikografisk ordbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Blackett, Tom, 1998: *Trademarks*. London: Macmillan Press Ltd.
- Dalberg, Vibeke, 1989: Afgrænsningsproblemer i navneforskningen. *Danske Studier* 1989
- Dalberg, Vibeke, 2002: Reflections on some Theoretical Problems in Scandinavian Onomastics. *Onoma* 37.
- Koktvedgaard, Mogens og Knud Wallberg, 1998: *Varemærkeloven og fællesmærkeloven med kommentarer*. 2. udgave. København: Jurist og Økonomforbundets Forlag.
- Schack, Jørgen, 1998: Betydning og reference. Om varemærkerne og deres relation til kategorierne proprium og appellativ. *Danske Studier* 1998.
- Svensén, Bo, 2004: *Handbok i lexikografi. Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik*. Andra, omarbetade och utökade upplagan. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Summary

Unlike "ordinary words", trademarks lack authorised spellings. The spellings found in official trademark registers often differ from spellings that occur in brochures, advertisements, and in other common usage. This paper presents possible solutions to problems concerning spelling, as well as recommendations on other issues related to the use of trademarks in texts, such as inflection or compounding.

Uttalande från Nordiska språkmötet/ Nordmålforum 2007 om namnvård och språkpolitik

Den 7–9 september samlades ett sjuttioal nordiska språkvårdare, experter på namnjuridik och namnforskare till ett möte i Uppsala under rubriken ”Namn, namnvård och språkpolitik i ett mångspråkigt Norden i dag”. Ansvarig för mötet var Nordens språkråd, Nordiska Ministerrådets rådgivande grupp i språkfrågor.

På mötet diskuterades ortnamn och personnamn och de uppgifter nordisk namnvård står inför. Som ett svar på globalisering och internationalisering håller flertalet nordiska länder på att utveckla en ny språkpolitik. De nordiska utbildningsministrarna antog också hösten 2006 en deklaration om en nordisk språkpolitik.

Vården av personnamn och ortnamn är en central del av denna språkpolitik. I människors liv skapar namnen identitet, sammanhang och djupare förståelse för historia och samtid. Namnskicket i dag måste både återspegla ett långt historiskt arv och ge utrymme för de många olika språk och kulturer som människorna i Norden numera bär med sig.

Nordens länder har alla sina särdrag i namnskicket, och namnvården i de nordiska länderna arbetar efter delvis olika principer. Det är en del av skilda nationella kulturarv och behöver inte ifrågasättas. Men i samtliga nordiska länder är de språkpolitiska utmaningarna för namnvården betydande. Det är till exempel inte alltid en enkel uppgift att balansera en tydlig förankring i nationella kulturarv, ökat utrymme för utomnordisk personnamnstradition, stor personlig frihet och ökad nordisk samordning.

Behovet av ökat nordiskt samarbete i namnfrågor är därför starkt på många områden. På mötet i Uppsala uttryckte många deltagare en samsyn kring följande utgångspunkter:

Namnvarlden måste präglas av respekt för namnskicket som centralt kulturarv

Nya ortnamn och nya kategorier av ortnamn växer fram som en följd av förvaltningsreformer. De bör ansluta till vedertagna mönster för geografiska namn. De språkliga beståndsdelarna bör i huvudsak hämtas från landets nationalspråk eller officiella minoritetsspråk. Stavningen bör som huvudregel överensstämma med rådande regler i respektive språk, inte anpassas till äldre språkhistoriska skeden eller ortografisk praxis i utomnordiska internationella språk. Dubbelnamn, som förekommit t.ex. vid kommunsammanslagningar, bör helst undvikas i de nordiska länder där detta ortnamnsskick saknar historisk förankring.

Namnskicket måste ge utrymme för språkliga minoriteter och den faktiska mångspråkigheten i Norden

I Norden finns sex språk som är både kompletta och samhällsbärande: danska, finska, färöiska, isländska, norska och svenska. Också samiska, som har minoritetsspråksställning i Finland, Norge och Sverige, och grönländska kan betraktas som samhällsbärande. Ytterligare ett antal språk har i ett eller flera nordiska länder minoritetsspråksställning: kvänska, meänkieli, romani, jiddisch, tyska. Inom respektive förvaltningsområden måste de officiella minoritetsspråkens namn användas så långt möjligt på skyltar och kartor och vid annan utmärkning. Personnamnslagstiftningen måste ta hänsyn till särskilda namntraditioner inom t.ex. samiska eller romska folkgrupper.

Ett stort antal nordbor har numera utomnordiska modersmål och kan bära upp ett personnamnsskick som har en annan historisk förankring än det nordiska. Personnamnslagstiftningen måste anpassas till detta mer mångskiftande namnbruk – det behöver självklart inte betyda en total frihet, exempelvis för personnamn som inte har förankring i någon språklig kultur.

Instanser som beslutar om namn måste ha ett nära samarbete med namnvårdsexperter och också ett nära nordiskt samarbete

Vilka instanser som officiellt fastställer namn varierar mellan de nordiska länderna. Det behöver inte var något hinder för ett nordiskt samarbete. Däremot är det önskvärt att det inom varje land råder god samordning och finns tydliga principer och beslutsordningar. Exempelvis vore det för förnamnens del önskvärt med ett centralt organ i varje land som kan tolka lagen och garantera att den tillämpas lika. Annars kan olika administrativa organ inom olika delar av landet utveckla

olika praxis. Det blir besvärligt att upprätthålla kontakter och erfarenhetsutbyte mellan de nordiska grannländerna om det är oklart vilka instanser som faktiskt har bestämmanderätten över namnskicket. Vidare måste namnvårdare och namnexperter ha ordentliga möjligheter att delta i besluten. Också det är en förutsättning för vidgat nordiskt samarbete.

På en del specifika punkter kan nationell namnlagstiftning behöva ses över i syfte att stärka den nordiska samhörigheten. Man kan t.ex. fråga sig i vilken utsträckning svensk personnamnslagstiftning ger utrymme för danskt namnskick med två efternamn eller isländskt namnskick med förnamnet som huvudnamn.

Statement made by the Nordic Objectives Forum 2007 on Name Planning and Language Policy (summary)

On 7-9 September 2007 some 70 language planners, experts in law and onomastics, and onomastics researchers from the Nordic countries gathered in Uppsala to discuss the topic "Names, Name Planning and Language Policy in the Multilingual Nordic Region of Today". The forum was organised by the Nordic Language Council, the advisory committee on language policy issues appointed by the Nordic Council of Ministers.

At the forum, the participants discussed place-names, personal names and the tasks facing Nordic name planners. In the wake of globalisation and internationalisation, many Nordic countries are developing new language policies. The Nordic Ministers of Education also adopted a Declaration on a Nordic Language Policy in the autumn of 2006.

Language planning focusing on personal names and place-names is an integral part of this language policy. Names form our identity and create cohesion, and give us a deeper understanding of our history and of contemporary society. Current naming practices must reflect our long historical heritage, but must also allow space for the many languages and cultures that reside in the people living in the Nordic region today.

There are unique characteristic features in the naming practices of all Nordic countries, and their name planning efforts are organised according to slightly varying principles. Naming practices are part of the national cultural heritage and do not need to be called in question. Nevertheless, name planners in all Nordic countries face substantial challenges regarding language policies. For instance, it is no easy task to keep naming practices clearly rooted in the national cultural heritage while taking into account the personal name traditions from outside the

Nordic region, and still safeguard the freedom of the individual and promote coordinated naming practices in the Nordic region.

For these reasons, Nordic cooperation in many fields is called for. At the Nordic Objectives Forum in Uppsala, many participants agreed on the following starting points for future cooperation:

- Name planning efforts must respect naming practices as an integral part of our cultural heritage
- Naming practices must take into account the linguistic minorities and the *de facto* multilingualism in the Nordic countries
- Authorities that decide on naming issues must cooperate closely with name planning experts as well as with the corresponding institutions in other Nordic countries.

Litet grand, jodå, nej! Om uppföljningen av Deklaration om nordisk språkpolitik

Olle Josephson

Den 1 november 2006 skrev de nordiska utbildningsministrarna under ett dokument med titeln Deklaration om nordisk språkpolitik. Deklarationen har presenterats i Språk i Norden i både 2006 och 2007. Den som vill studera den närmare hänvisas till dessa årgångar eller till webbadressen www.norden.org/sprak.

Denna artikel handlar alltså inte om innehållet i deklARATIONEN. Det bör dock sägas att deklARATIONEN har goda förutsättningar att bilda grund för nordiskt språksamarbete och nordisk språkpolitik under lång tid framöver. Den slår fast grundläggande språkliga rättigheter för alla nordbor och sätter upp övergripande språkpolitiska mål. Det är inte bara specifikt nordiska mål, som "att alla nordbor kan kommunicera med varandra, i första hand på ett skandinaviskt språk". SpråkdeklARATIONEN har också tagit ställning för rättigheter för alla nordbor som "att bevara och utveckla sitt modersmål och sitt nationella minoritetsspråk" eller mål som "att alla nordbor har mycket goda kunskaper i minst ett språk med internationell räckvidd och goda kunskaper i ytterligare ett främmande språk". Som det sägs i språkdeklARATIONEN har därför Norden möjlighet att bli en språklig föregångsregion – om vi kan omsätta deklARATIONENS djärva utfästelser i vardagspolitik och praktisk handling.

Detta är ämnet för artikeln. Har det hänt något sedan den 1 november 2006? Ska man kunna ge ett positivt svar på frågan måste man vara realist. Det är ju naivt att föreställa sig att exempelvis grannspråksförståelsen snabbt skulle förbättras två år efter ett nordiskt ministerbeslut eller att den allmänna kunskapsnivån i ett andra främmande språk snabbt skulle höjas. Norden, liksom alla andra europeiska länder, påverkas av djupgående språkliga globaliseringskrafter: antalet modersmål ökar med de stora folkvandringarna, engelskan stärker sin position som andraspråk, skolundervisningen i andra främmande språk än engelska dras med stora problem. Den nordiska grannspråksförståelsen tycks också utvecklas enligt ett komplicerat mönster. Å ena sidan är den i starkt tilltagande i de regioner och

bland de växande befolkningsgrupper som har nästan daglig internordisk kontakt – de dansk-svenska förbindelserna i Öresundsregionen är paradexemplet. (I många skolor i sydvästra Skåne är danska numera det mest lästa främmande språket efter engelska.) Å andra sidan tycks den avta bland de grupper som saknar kontakter av detta slag; resultaten av Nordiska kulturfondens stora undersökning av nordiska gymnasisters grannspråksförståelse är inte uppmuntrande (Delsing & Lundin Åkesson 2005).

Sådana förhållanden kan ingen språkdeklaration i världen ändra på under två år. Framgångar och bakslag får mätas på annat sätt. Inom tre områden borde språkdeklarationen ha åstadkommit något. Det första är det politisk-byråkratiska nordiska samarbetet. Har Nordiska ministerrådet gjort något för att sätta språkdeklarationen i verket, och har deklarationen följaktligen vitaliserat det nordiska språksamarbetet mellan språknämnder, modersmåslärare och andra? Det andra området är det nationella: har språkdeklarationen satt spår i de nordiska ländernas språkpolitik, t.ex. inom utbildningsområdet? Det tredje området kan man kalla folkbildning och opinionsbildning: har språkdeklarationen blivit känd utanför de innersta språkpolitiska kretsarna och bidragit till att utveckla synen på den nordiska språkgemenskapen?

På dessa tre frågor vill jag i tur och ordning svara: litet grand, jodå och nej. Jag ska utveckla svaren, ett i sänder.

Inom den nordiska byråkratin vandrar språkdeklarationen vidare. Nordens språkråd har implementeringen av den som sin viktigaste uppgift, vid sidan av insatser för att öka grannspråkförståelsen. Språkdeklarationen har tveklöst underlättat för Språkrådet att skapa sammanhang i arbetet och göra långsiktiga prioriteringar. Bland konkreta initiativ under 2007 och 2008 kan nämnas en stor satsning på lärarutbildare i grannspråksundervisning, så kallade språkpiloter, liksom på rapporter och seminarier för att understödja parallellspråkighet på universitet och högskolor. Den mest spektakulära insatsen är antagligen den sjuhundrasidiga antologin *Nordisk litteratur till tjeneste* (red. Torben Broström & Anders Juhl Rasmussen, 2008) med över 100 klassiska skönlitterära texter på originalspråk (de finska, isländska, färöiska, samiska och grönländska med parallelltextöversättning) – en grundsten för grannspråksundervisningen.

Nordiska Ministerrådets ämbetsmannakommitté för utbildningsfrågor har också avkrävt de nordiska länderna besked om vad de gör för att omsätta deklarationen på nationell nivå. Arbetet har också i det närmaste slutförts med att revidera den nordiska språkkonventionen, så att den bättre svarar både mot EU-regler och mot dagens språksituation. Språkdeklarationen är alltså inte glömd och begravnen.

Men mer än litet grand blir det inte. I det svenska ordförandeskapets program för Nordiska ministerrådet 2008, *Kraftsamling*, nämns uppföljningen av språkdeklarationen, men i förbigående och i intet förpliktigande ordalag (s. 22). Det samma gäller Nordiska rådets program för 2008, *Att möta förändringar* (s. 6). Båda dokumenten saknar insikten att den nordiska språkgemenskapen är ett av fundamenten för nordiskt samarbete. Försvagas den, både i form av försämrade grannspråksförståelse och vikande språkpolitisk samsyn, förlorar mycket av det nordiska samarbetet sin särart och slagkraft. Det verkar programförfattarna ha glömt.

Till detta kan dessvärre läggas allvarliga bakslag för språksamarbetet inom ramen för Nordiska ministerrådet 2007–2008. Det nya stödprogrammet *Nordplus språk och kultur* misslyckades, åtminstone inledningsvis. Det sjösattes alltför hastigt, och antalet ansökningar i det närmaste halverades från 2007 till 2008.

Läget för lektorer i nordiska grannspråk vid universitet och högskolor försämrades också, såsom det gjort i flera år. Ingen regering vill lägga sig i eller ekonomiskt understödja om universiteten tillsätter dessa tjänster eller ej, och varje universitet räknar krasst på vad som drar in flest studenter. Följden blir att de nordiska lektorstjänsterna försvinner en efter en. Undantag finns naturligtvis: kurser i danska vid Lunds universitet drar många studenter. Men helhetsbilden är mörk. Mycket utsatt är också grundskoleundervisningen i grannspråk. Enligt Helsingforsavtalet paragraf 8 är visserligen alla länder skyldiga att åtminstone undervisa *om* (inte *i*) grannspråk. Nordiska kulturfondens undersökning visar att troligen får ungefär hälften av grundskoleeleverna i Sverige, Norge och Danmark så gott som ingen undervisning (Delsing & Lundin Åkesson s. 105).

Läget är alltså ganska mörkt för det organiserade nordiska språksamarbetet, och språkdeklarationen har inte inneburit en avgörande vändning. Men det blir lite ljusare om man på ett allmänt plan ser till genomslaget på nationell nivå. I både Danmark och Sverige har under 2007 och 2008 viktiga språkpolitiska utredningar varit i arbete. Syftet har varit att utreda och föreslå nationella språklagar. I skrivande stund har det svenska förslaget presenterats, *Värna språken – förslag till språklag* (SOU 2008:26), men ännu inte det danska. Den nordiska språkdeklarationen ges ett väl tilltaget utrymme i det svenska utredningsbetänkandet (s. 99–102). Även om lagförslaget inte rymmer någon paragraf om det allmännas skyldighet att främja den nordiska språkgemenskapen, så ligger den föreslagna lagen inte långt ifrån språkdeklarationens språkliga rättigheter för nordbor. Man kan jämföra till exempel språkdeklarationens skrivning om rätten "att tillägna sig ett samhällsbärande språk i tal och skrift, så att de kan delta i samhällslivet" med det svenska lagförslagets § 5: "Som huvudspråk är svenskan samhällets gemen-

samma språk, som alla som är bosatta i Sverige ska ha tillgång till och som ska kunna användas inom samhällets alla områden.” Vad jag har förstått har det danska utredningsarbetet på liknande sätt kunnat ta stöd i språkdeklarationen. Deklarationen har också varit ett av många underlagsdokument i arbetet med ett förslag till det norska Stortinget, en så kallad stortingsmedling, om strategisk språkpolitik. Vilka spår den satt vet vi inte i skrivande stund, april 2008, utan först i maj när förslaget lämnas till Stortinget.

Det är naturligtvis svårt att avgöra vem som var först på plan: Norden eller enskilda nordiska länder? Den som i framtiden ska skriva de nordiska ländernas språkpolitiska historia på 2000-talet kommer antagligen att markera den svenska utredningen *Mål i mun* (SOU 2002:27) som en viktig milstolpe. Deklarationen om nordisk språkpolitik övertog och vidareutvecklade Mål i muns idéer. I nästa steg förs de så tillbaka till nationell nivå för ytterligare utveckling. Det är ett gott betyg åt det språkpolitiska samarbetet i Norden: i samspel mellan nationellt och nordiskt arbete utvecklas en grundläggande samsyn.

Språkdeklarationen har alltså satt spår bland språkpolitikerna. Men i övrigt har genomslaget varit dåligt – det är dags för mitt nej-svar. Språkdeklarationen är inte känd i lite större kretsar, inte heller de principer den för fram. Jag ska ta ett litet men symboliskt viktigt exempel: Inom Nordiska Ministerrådet har man allt oftare under 2007 och 2008 mött engelska och inget annat i utredningar, arbetspapper och korrespondens från ministerrådets arbete. Det nya stödprogrammet inom utbildningssektorn, Nordplus, där språksamarbetet ingår, utlystes först bara på engelska, och anvisningarna för sökande fanns bara på engelska. Det är ett uppenbart brott mot språkdeklarationens uttalande att ”Utgångspunkten för den nordiska språkpolitiken är [...] att det nordiska samarbetet även fortsättningsvis bedrivs på de skandinaviska språken.” Visst, språkvalet i en anslagsutlysning avgör inte den nordiska språkgemenskapens framtid. Men det är ett bara alltför illustrativt exempel på okunnsgheten om språkdeklarationen också i hjärtat av det nordiska samarbetet.

Varför är språkdeklarationen så okänd? Ett allmänt svar är att initiativ av detta slag drunknar i informationsbruset. Men det räcker inte som förklaring. Nordisk språkvård måste också ta på sig ett ansvar för bristande marknadsföring. Nordiska ministerrådet saknar resurser för att snabbt översätta deklarationen till alla nordiska språk – den slutliga översättningen dröjde till mars 2008 – skicka ut pressmeddelanden och placera nyhetsinslag i medierna. De nordiska språknämnderna ser i första hand till sina nationella uppgifter och ger inte språkdeklarationen någon framträdande plats på webbplaster och i informationsskrifter. Ingen vet riktigt var huvudansvaret för lanseringen ligger. Bristen på verkställande kom-

petens och resurser i det nordiska språksamarbetet blir pinsamt uppenbar. Ett i grunden utomordentligt politiskt initiativ riskerar att slarvas bort, därför att ingen riktigt känner ansvar för frågan.

Hur ska det gå för språkdeklarationen? Stora och viktiga uppgifter väntar det nordiska språksamarbetet de närmaste åren. Det är lätt att peka ut några nyckelfrågor: grannspråksundervisningen måste få större utrymme i skolorna, de nordiska lektoreorna måste få en starkare ställning på universiteten, parallellspråkighet mellan nordiska språk och engelska måste etableras i universitetsvärlden, skandinaviska måste få en starkare ställning som nordiskt konferens- och mötesspråk, de allt fler nordborna med icke nordiskt modersmål måste inlemmas i språkgemenskapen.

För alla dessa frågor ger språkdeklarationen utmärkta principiella utgångspunkter. Ja, man kan säga att var och en av dem handlar om att omsätta språkdeklarationen i praktiken.

Men om språkdeklarationen förblir lika okänd som hittills kommer det inte att lyckas. Ett planmässigt arbete för att sprida språkdeklarationens syn på nordisk språkgemenskap är av nöden. Ansvaret vilar tungt på oss som är verksamma i det nordiska språksamarbetet.

Litteratur

Att möta förändringar. Program för Nordiska rådets arbete 2008.

Deklaration om nordisk språkpolitik. ANP 2007:746. Nordiska ministerrådet. Köpenhamn

Delsing, Lars-Olof & Lundin Åkesson, Katarina, 2005: *Håller språken ihop Norden?* TemaNord 2005:573. Nordiska ministerrådet. Köpenhamn.

Kraftsamling. Program för Sveriges ordförandeskap i Nordiska ministerrådet 2008. Nordiska ministerrådet. Köpenhamn.

Nordisk litteratur till tjäneste. Nordiske kanoniske tekster. Red: Torben Brostrøm och Anders Juhl Rasmussen. Nord 2008:002. Nordiska ministerrådet. Köpenhamn.

Värna språken – förslag till språklag. Betänkande av språklagsutredningen. SOU 2008:26. Stockholm.

Summary

This article does not go over the contents of the 2006 Declaration on a Nordic Language Policy in great detail, but rather, it shows how the Declaration could prove a good basis for language policies and cooperation between the Nordic countries for many years to come. The Declaration defines the basic linguistic rights of all residents of the Nordic countries and establishes general goals for linguistic policy. The goals in the Declaration that “all Nordic residents [should be] able to communicate with one another, preferably in a Scandinavian language”, do not exclusively concern the Nordic languages. Rather, the Declaration on a Nordic Language Policy states that residents of the Nordic countries have the right “to preserve and develop their mother tongue and their national minority language” and sets the goal that “all Nordic residents [should have] very good skills in at least one language of international importance and good skills in another foreign language.” As stated in the Declaration, the Nordic region could become a pioneering region in language policy issues, provided that we can put the bold engagements described in the Declaration into practice in every-day life and politics.

The Declaration is available online at www.norden.org/sprak .

Språk i fokus: Finska

Paula Ehrnebo

Personer med nordiska språk som modersmål uppfattar ofta finska ord som långa och ogenomträngliga. En orsak till detta är att finska språket till ordstruktur och ordböjning är helt annorlunda än de nordiska språken och att en stor del av finskans allmänspråkliga ordförråd är bildad på finsk basis. Artikeln ger en kort presentation av finska språkets ordstruktur och ordböjning samt några exempel på ordbildning och olika skikt i ordförrådet.

Finska talas av cirka fem miljoner personer. Utom i Finland och i Sverige talas finska i Karelska republiken i Ryssland. Från mitten av 1800-talet har en kvarts miljon finnar utvandrat till Nordamerika och tiotusentals till Australien. I dag talas finska i viss utsträckning även på dessa kontinenter.

Finskan tillhör den finsk-ugriska språkfamiljen och är alltså inte ett indoeuropeiskt språk som t.ex. svenskan. De närmaste släktspråken till finskan är kareliskan, estniskan, vepsiskan, votiskan och liviskan. Dessa språk tillhör den östersjöfinska språkgruppen som härstammar från den yngre urfinskan (från ca 1000 f.Kr. – Kristi födelse). Även de samiska språken tillhör finskans släktspråk. Urformen för de samiska språken härstammar från den äldre urfinskan (1500–1000 f.Kr.). Av mer avlägsna släktspråk kan nämnas ungerskan.

Viktigaste varieteter

De finska dialekterna i Finland indelas i två huvudgrupper, de västliga och de östliga. De två grupperna har utvecklats från två olika urfinska former. Ord-förrådet mellan dessa grupper har stora skillnader, men det mest markanta är skillnader i ljudstrukturen.

Förhållandet mellan standardfinskan och de två huvuddialekterna kan belysas med följande exempel (enl. Koivusalo – Piehl 1997:127):

Standardfinska	Västliga dialekter	Östliga dialekter
maa 'land'	maa	moa, mua
pää 'huvud'	pää	peä, piä
kalaa 'fisk' (part.)	kalaa	kalloa, kalloo
tuon 'jag medför'	tuan	tuon
me, te 'vi, ni'	me(t), te(t)	myö, työ
kuljen 'jag går (<kulkea)	kuljen	kulen
metsä 'skog'	mettä	mehtä, messä, metsä
käden 'handens'	kären, kälen	käen, käjen
talossa 'i huset'	talosa, talos	talossa

Skillnaderna mellan dialekterna har under de senaste årtiondena utjämnats markant, men de har utvecklats till regionala talspråkliga varieteter där en del av de vanliga dragen är bevarade. Under senare tid har lokala dialekter upplevt en viss renässans: bl.a. har katekesen, nationaleposet Kalevala och vissa serietidningar översatts till olika dialekter och flera dialektlexikon har publicerats.

Ljudlära

Finskan har tretton konsonantfonem och åtta vokalfonem, nämligen

konsonanter: /p t k d m n ŋ s h v j l r/

vokaler: /i e y ø æ u o a/

De olika vokalerna kan ingå i någon av de arton diftongerna:

/ai au ei eu ey æi æy iu iy oi ou ui yi øi øy ie uo yø/

Till skillnad från svenskan förekommer inte /b/, /g/ eller /f/ i ord av inhemskt ursprung. Däremot finns de i nyare lånord.

Som en allmän regel gäller, att finska ord inte kan vare sig börja eller sluta med fler än en konsonant. Detta märks tydligt i äldre lånord. Finskans *ranta* är av samma ursprung som svenskans *strand*, i det finska ordet har de två första konsonanterna i kombinationen /str/ försvunnit. Ett annat exempel är finskans *tunti* 'timme', lån av svenskans *stund*. I yngre lånord däremot förekommer initiala konsonantkombinationer, t.ex. *kriisi* 'kris', *prosentti* 'procent'. Ett annat undantag från den generella regeln är ljudmålade ord, t.ex. det talspråkliga ordet *prätikä* 'hoj,

motorcykel'. Initiala konsonantkombinationer förekommer också i vissa dialekter.

Inne i ordet kan konsonantkombinationer innehålla högst tre konsonanter och det finns vissa begränsningar i hur konsonanter kan kombineras. Exempel på kombinationer framgår av följande ord: *bölkä* 'joggning', *telä* 'tält', *tanssi* 'dans', *turkki* 'päls', *tanska* 'danska', *burskas* 'from'.

Av konsonanterna kan endast /l/, /n/, /r/, /s/ och /t/ förekomma i slutet av ett ord, t.ex. *askel* 'steg', *bevonen* 'häst', *manner* 'kontinent', *kynnys* 'tröskel', *kevät* 'vår'. De flesta ord slutar på vokal.

Finskan tillämpar vokalkharmoni. Det innebär att vokalerna i ett icke sammansatt ord antingen hämtas från gruppen /i e y æ ø/, t.ex. *kännykkä* 'mobiltelefon', *öljy* 'olja', eller från gruppen /i e a u o/, t.ex. *koristus* 'prydnad', *turve* 'torv'. Vokalkharmonin inverkar även på böjnings- och avledningssuffixens form. Exempelvis blir frågepartikeln *-ko* eller *-kö* beroende på vilka vokalerna i stammen är: *Tuletko?* 'Kommer du?' – *Syötkö* 'Äter du?'

Finskans vokaler och konsonanter kan vara både korta och långa och skillnaden mellan kort och lång kvantitet kan därigenom utnyttjas i betydelseskiljande syfte, såväl i betonade som i obetonade stavelser. I motsats till rikssvenskan kan finskan ha betonad stavelse där både vokalen och den följande konsonanten är kort och stavelse där både vokalen och den följande konsonanten är lång. Ex. *likaa* 'smuts'(partitiv), *likkaa* 'flicka' (partitiv) [i talspråk], *liikaa* 'alltför mycket', *liikkaa* 'haltar' (3 sg.).

Ordets huvudbetoning ligger alltid på den första stavelsen. I långa ord kan bibetoning förekomma, dock inte på andra eller sista stavelsen. Det är att märka att betoningen och kvantiteten inte hänger ihop, ordets första stavelse kan mycket väl vara kort, d.v.s. ha både kort vokal och kort konsonant, trots att huvudbetoningen ligger på den, och en obetonad stavelse kan vara lång.

Ordstruktur och ordböjning

Finska ord är ofta långa, men innehåller samtidigt mycket information. Detta förklaras av två faktorer. Finskan är ett relativt syntetiskt språk, d.v.s. att den utnyttjar ordböjning där exempelvis svenskan utnyttjar satser eller fraser. När svenskan använder självständiga prepositioner, t.ex. *i bilen*, har finskan kasusändelser som fogas direkt till ordstammen, *auto+ssa* 'i bilen' (bilen + i). Finskan har också ett stort antal avledningsändelser, vilket också är ett tecken på syntetiskhet.

En annan faktor är att finskans ordstruktur ofta är agglutinerande. Det innebär att grammatiska morfem fogas direkt till roten, *talo+ssa+ni+kin* 'också i mitt hus' (hus + i + min + också). I vissa fall förekommer dock växlingar i ordstammen, *katu* 'gata', *kadu+lla* 'på gatan', *katu+ a* (= partitiv sg.).

I jämförelse med svenskan är finskan rik på böjningsändelser. Finska nomen (substantiv, adjektiv, pronomen och räkneord) böjs dels i numerus, dels i kasus. Däremot finns inga ändelser för bestämd form (såsom svenskans *bus – buset*). Finskan har två numerus, singularis och pluralis. Antalet kasus däremot är betydligt större: det finns fjorton produktiva och ett par improduktiva kasus. Några exempel på centrala kasus:

genitiv:	<i>talo+n</i>	'husets'
inessiv:	<i>talo+ssa</i>	'i huset'
elativ:	<i>talo+sta</i>	'ut ur huset'
illativ:	<i>talo+on</i>	'in i huset'
adessiv:	<i>talo+lla</i>	'hos huset'
allativ:	<i>talo+lle</i>	'till huset'
essiv:	<i>talo+na</i>	'såsom hus'

Finita verb har i finskan fyra böjningskategorier: person, tempus, modus, aktiv/passiv. Verben förses med personändelser:

<i>(minä) kysy+n</i>	'jag frågar'	<i>(me) kysy+mme</i>	'vi frågar'
<i>(sinä) kysy+t</i>	'du frågar'	<i>(te) kysy+tte</i>	'ni frågar'
<i>hän kysy+y</i>	'han/hon frågar'	<i>he kysy+vät</i>	'de frågar'

Finskan har två enkla tempus, presens och preteritum, och två sammansatta tempusformer, perfektum och pluskvamperfektum:

presens:	<i>(minä) kysy+n</i>	'jag frågar'
preteritum:	<i>(minä) kysy+i+n</i>	'jag frågade'
perfektum:	<i>(minä) ole+n kysy+nyt</i>	'jag har frågat'
pluskvamperfektum:	<i>(minä) ol+i+n kysy+nyt</i>	'jag hade frågat'

Antalet modus i finskan är fyra, och enkelt uttryckt anger de på vilket sätt talaren framställer handlingen:

indikativ:	<i>(minä) pubu+n</i>	'jag talar' (faktisk handling)
------------	----------------------	--------------------------------

potential:	<i>(minä) pubu+ne+n</i>	'jag torde tala'(möjlig handling)
konditional:	<i>(minä) pubu+isi+n</i>	'jag skulle tala'(villkorlig handling)
imperativ:	<i>pubu</i>	'tala' (2 pers. sg., befallning)

Finskans passiv uttrycker att satsens subjekt är en obestämd person, t.ex. *kysy+itä+än* 'man frågar'. Det finns alltså inte något formellt subjektord.

Det kan också nämnas att finskans negation är ett verb och det böjs alltså efter subjektet i satsen, t.ex. *(minä) en pubu* 'jag talar inte' etc.

Utom finita former har finskans verb också infinita former, nämligen två particip i aktiv och passiv och fyra infinitiver, av vilka en förekommer både i aktiv och i passiv form. De infinita verbformerna är besläktade med nomen och kan böjas i kasus och förses med olika suffix.

Ordförråd och ordbildning

Övriga nordbor konstaterar ofta att finska texter är ogenomträngliga, eftersom kunskaper i t.ex. germanska och romanska språk inte underlättar förståelsen av finska ord. Detta förklaras huvudsakligen av att de flesta ord i finskans allmänspråkliga ordförråd är bildade på finsk basis och att det finns endast ett fåtal s.k. internationella lånord. En annan egenskap som ofta förvånar personer med t.ex. svenska som modersmål är att finskan har endast ett pronomen för tredje person sg., nämligen *hän* 'han, hon'.

Det äldsta skiktet i finskans ordförråd består av ord som härstammar från det finsk-ugriska urspråket eller från ett ännu äldre urspråk, t.ex. *isä* 'far', *polvi* 'knä'. Det finns också ord som härstammar från senare stadier av den finsk-ugriska språkfamiljens utveckling och är således gemensamma för ett mindre antal språk, t.ex. *kylä*, 'by', *voi* 'smör'. Under olika tider har en stor mängd ord lånats från andra språk; från baltiska språk har kommit bl.a. *tytär* 'dotter' och *kirves* 'yxa'; från slaviska *pappi* 'präst' och *risti* 'kors'. De germanska lånen är den överlägset största gruppen och ord har lånats under flera tusen år. Av germanska lånord kan nämnas *pelto* 'åker' (motsv. svenskans *fält*), *juusto* 'ost', *saippua* 'tvål' (motsv. svenskans *såpa*). Av senare stadium är de skandinaviska lånen, t.ex. *kinkku* 'skin-ka', *tuoli* 'stol', *lyijy* 'bly'.

Finskan har också lånord från grekiska och latin. Sedan andra världskriget är engelskan det viktigaste långivarspråket. Ex. *liisata* 'leasa', *doping* 'dopning', *drinkki* 'drink'. Eftersom långivarspråkens ljudsystem ofta skiljer sig markant från finskans system genomgår orden för det mesta en viss anpassning; det gäller

framför allt ord som används i allmänspråket. Ex. *ketsuppi* 'ketchup', *kräkki* 'crack'.

När Nya testamentet och annan litteratur översattes på 1500-talet var behovet av finska ord för de nya begreppen stort. Översättaren använde ofta svenskan som mall och bildade översättningslån, t.ex. *esikuva* 'förebild'. Detta ordbildningsätt används fortfarande. På 1800-talet och i början av 1900-talet har ett stort antal finska ord för begrepp inom samhällslivet skapats medvetet. De flesta är bildade genom avledning, t.ex. *kirjasto* 'bibliotek' (till *kirja* 'bok'), *tiede* 'vetenskap' (till *tietää* 'veta'), *valtio* 'stat' (till *valta* 'makt').

I dagens finska utnyttjas huvudsakligen tre sätt att utöka ordförrådet: sammansättning, avledning och lån. Genom sammansättning har cirka 80 % av senaste årens nyord bildats. Sammansättningar är oftast lätta att förstå. Ex. *maitosokerihäiriö* 'mjölksockerstörning', *hanaolut* 'kranöl', *lattiakanala* 'golvhöns hus' (där hönsen går fria).

Antalet avledningsändelser i finskan är närmare två hundra. Även om många av dem i dag är lågfrekventa eller improduktiva är avledning vanligare än i svenskan. Genom dem kan man bilda ord som passar in i finskans ljudsystem och som är lätta att förstå, t.ex. *beräämöö* 'uppvakningsrum', *ajastin* 'timer', *huuhde* 'sköljmedel'. Genom att utnyttja olika avledningsändelser kan små betydelskillnader och nyanser lätt uttryckas. Ex. *suurennus* 'förstoring = det att förstora', *suurennos* 'förstoring = resultat av förstoring'.

Syntax

Finskan har relativt fri ordföljd, men basordföljden är subjekt – predikat – objekt. Eftersom objektet oftast får en kasusändelse, är ordföljden inte viktig för identifiering av satsdelar. Med ordföljden kan i stället skillnaden mellan det kända och det nya uttryckas – det kända står i början av satsen. Ordföljden kan också användas för fokusering.

Så kallade ja/nej-frågor uttrycks genom en frågepartikel: *Tuletteko huomenna?* 'Kommer ni i morgon?'

Skrift

Det är lätt att stava på finska. Utgångspunkten i finskans ortografi är att varje fonem motsvaras av en och bara en bokstav. Eftersom det löpande talet på standardfinska har relativt lite av assimilationer och reduktioner stavas ofta orden som de uttalas. Fonemet /ŋ/ saknar dock skrivtecken, det skrivs med *ng* (*langan*

'tråds') eller med *n* (framför *k*, t.ex. *lan*ka 'tråd'). Långt ljud, såväl vokaler som konsonanter, betecknas med dubbla bokstäver både i betonade och obetonade stavelser.

En skriftlig form av finskan, som baserade sig på Åbotraktens dialekt, användes i viss mån redan före reformationen, men det finska skriftspråket skapades egentligen under första hälften av 1500-talet. Det var biskop Mikael Agricola som hade i uppdrag att skapa finskspråkiga texter till kyrkans behov. Han använde det existerande skriftliga språkformen, men för att underlätta mer allmän förståelse använde han även ord och element från andra dialekter.

Skriftspråket byggde på västliga dialekter, men i början av 1800-talet uppstod en tvist om de olika dialekternas ställning i finska skriftspråkets utveckling. Det då nygrundade Finska litteratursällskapet gav sitt stöd till Elias Lönnrot, då denne sammanställde det finska nationaleposet Kalevala. Där använde Lönnrot i stor utsträckning ord från de östfinska dialekterna. Därmed avtog tvisten om dialekterna i finska skriftspråkets utveckling.

Ortografen stabiliserades i huvudsak på 1800-talet, även om visst justeringsarbete har pågått kontinuerligt. Ett av de senaste ställningstagandena har berört övergång från *š* till *s*, t.ex. *š*ekki – sekki 'check', *haš*is – *ha*sis 'hasch'.

Artikeln är en något omarbetad version av min artikel Finska som ingår i Svenska språknämndens publikation Sveriges officiella minoritetsspråk. Norstedts Akademiska Förlag. 2003.

Litteratur:

- Hormia, Osmo. 1978. *Finska dialekter. En översikt*. Liber Läromedel. Lund.
- Itkonen, Terho. 1975. *Näillä näkymän. Kirjoituksia nyky-suomesta ja sen buollosta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Karlsson, Fred. 1976. *Finskans struktur*. Liber Läromedel. Lund.
- Koivusalo, Esko – Piehl, Aino. 1997. *Finska språket. I: Karker, Allan m.fl.(red.). Nordens språk*. Novus Forlag. Oslo.
- Rapola Martti 1969. *Jobdatus suomen murteisiin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Summary

The article gives a brief overview of Finnish for foreign-language learners. Finnish is part of the Finno-Ugric language family, and does not belong to the Indo-European languages, like Swedish. This is one explanation for the fact that Finnish morphology and inflection differ completely from those of other Nordic languages. A large part of Finnish basic every-day vocabulary is constructed according to the rules of the Finnish language, which is why Finnish words are often perceived as long and obscure. Finnish has borrowed a large amount of foreign words at several periods in time, the vast majority of which stems from Germanic languages. Old loan words have been completely adapted to the general Finnish phonological rule that words cannot begin or end with more than one consonant. One example is Finnish ranta for 'beach' or 'shore', which shares its origin with Swedish strand, but in the Finnish word the initial two consonants have been dropped. In more recent loans, however, initial consonant combinations may indeed occur. The article goes over Finnish phonology, morphology and inflection, and gives some examples of word-formation and different layers of the Finnish vocabulary.

Det nordiska språksamarbetet 2007

Hannele Ennab

Nordens språkråd är tillsatt av Nordiska ministerrådet och har ledningsansvar för det nordiska språksamarbetet. Språknämnderna i Norden samarbetar på flera områden genom ett gemensamt nätverk. **Nordiska nätverket** arrangerar konferenser och symposier; upprätthåller en gemensam webbplats, ger ut rapporter och årsboken Språk i Norden. Artikeln ger en överblick över nätverkets verksamhet år 2007 samt information om de viktigaste projekt och ärenden som Nordens språkråd behandlat under 2007.

Nordens språkråd

Nordens språkråd är ledningsgrupp för det nordiska språksamarbetet. Dess uppgift är att främja internordisk språkförståelse och språkbehärskning, stärka den nordiska språkgemenskapen och kunskapen om språken i Norden, främja en demokratisk språkpolitik och språksyn i Norden och stärka de nordiska språkens ställning i och utanför Norden. Nordens språkråd kan ta egna initiativ och bevilja stöd till alla former av insatser som medverkar till att uppnå dessa mål. Under 2007 har Mikael Reuter från Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland varit språkrådets ordförande.

Verksamhet

Nordens språkråd har under 2007 arbetat vidare med den nordiska språkpolitiska deklARATIONEN och den nordiska språkkonventionen. Vidare har språkrådet lämnat sina kommentarer till språkorganiseringsutskottets rapport och till Ministerrådets allmänna strategi på området utbildning. Det nordiska samarbetsprojektet *Nordisk nätordbok* och projektet med att göra sökningsfunktionen på Nordiska ministerrådets webbplats flerspråkig har slutförts under 2007. Textantologin *Nordens texter till tjänst* blev så gott som färdigställd och projektet kommer att slutföras under 2008. Docent Ulla Börestam Uhlmann har avrapporterat sin undersökning *Samma*

skjorta – Olika knappar. Icke-nordiska andraspråkstalaras erfarenheter av dansk-svensk språkgemenskap i Öresundsregionen.

Nordens språkråd har i samarbete med Nordiska kulturfonden satt i gång projektet *Nordiska språkpiloter*. Projektet har som övergripande mål att stärka grannspråksundervisningen i grundskolan i Norden. Inom projektet ska under åren 2007–2008 utbildas 60 lärare som ”språkpiloter”, som ska fungera som aktiva förmedlare av grannspråk och ett nordiskt språk som främmande språk i grundskolan. Den första kursen hölls på Schæffergården i Danmark i november 2007. De två följande kurserna kommer att hållas år 2008.

Nordens språkråd har beslutat att anslå medel för en ny upplaga av skriften *Att förstå varandra i Norden*. Vidare ska en utredning om de nordiska teckenspråkens ställning beställas.

Nordplus Språk blev Nordplus nordiska språk och kultur

Nordens ministerråd har omorganiserat sitt ramprogram för de nordiska stödordningarna Nordplus. Alla Nordplusprogram utom det språkliga omfattar nu även de baltiska länderna. En del av Nordplus junior (skolutbyte) överförs till språkrådet. Därmed avslutades det gamla Nordplus Språk och ersattes av programmet Nordplus nordiska språk och kultur. För 2008 får det nya språk- och kulturprogrammet 1,3 miljoner euro för utdelning till projekt som främjar nordiska språk samt för elevers och lärares språk- och kulturbetonade utbytesperioder i de nordiska länderna. Hela Nordplus ramprogrammet har en budget på 8,5 miljoner euro.

Nätverket för de nordiska språknämnderna

De nordiska språknämnderna samarbetar på flera områden genom sitt gemensamma nätverk. Nätverket arrangerar nordiska konferenser och seminarier, det ger ut en årsbok, konferensrapporter och andra skrifter. Nätverket ordnar varje år minst ett gemensamt möte där representanter för alla nordiska språknämnder deltar. Avsikten är att ge deltagarna både möjlighet att inhämta information om aktuella frågor inom språkvården och tillfälle att diskutera och byta erfarenheter. Verksamheten bekostas av Nordens språkråd.

Som nordisk sekreterare och kontaktperson för det nordiska samarbetet vid respektive språknämnd fungerade år 2007 följande personer: Pia Jarvad (Dansk Sprognævn), Charlotta af Hällström-Reijonen (Forskningscentralen för de inhemska språken), Ari Páll Kristinsson (Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum),

Rikke E. Hauge (Språkrådet, Norge) och Birgitta Lindgren (Språkrådet, Sverige). Nätverkssekreterare var Hannele Ennab (Språkrådet, Sverige).

Möten och konferenser

Språknämndernas nätverksmöten

År 2007 anordnades två nordiska nätverksmöten: Det första var ett praktiskt inriktat arbetsseminarium den 23–24 april i Stockholm om språkdata-baser och rådgivning. De flesta språknämnder använder interna och externa databaser i sin dagliga verksamhet, men skillnader finns i hur de egna databaserna är uppbyggda och hur avancerade de är. När det gäller språkrådgivningen skiljer sig respektive språkorgans rutiner vid telefonrådgivning och rådgivning via e-post från varandra. Syftet för seminariet var att byta information, ta reda på arbetsmässiga och tekniska problem, hämta inspiration av varandra och diskutera möjligheter till samarbete. Under arbetsseminariet konstaterades bland annat att de nordiska språknämnderna bör arbeta för en gemensam lösning vad gäller fråge- och orddatabaser, så att data smidigt kan utbytas mellan nämnderna och råden.

Det andra nätverksmötet ägde rum den 6 september i samband med Nordiskt språkmöte – Nordmålforum 2007 i Uppsala och samlade ett 40-tal deltagare. Dagen ägnades åt uppföljning av två temana från vårens arbetsmöte, nämligen språkdata-baser och språkrådgivning. En annan fråga som diskuterades var språknämndernas tidskrifter. Nätverksmötet beslutade att medel ska sökas från Nordens språkråd för att utreda hur nämndernas databaser kan harmonieras med varandra och anpassas till internationella standarder. Arbetsgruppen för språkvård och språkteknologi i Norden fick ansvaret för att driva frågan. Vidare bestämdes att frågan om en eventuell ny enkätundersökning om språkrådgivningen i de nordiska länderna ska diskuteras vidare på mötet 2008. När det gäller nämndernas tidskrifter framlades bland annat ett förslag om en gemensam nordisk tidskrift om språknormering. En sådan tidskrift ansågs väl värd att eftersträva och därför ska diskussionen fortsätta vid nästa års nätverksmöte.

Det 54:e nordiska språkmötet

Årets möte rubricerades som *Nordiskt språkmöte – Nordmålforum*, eftersom Nordens språkråd beslutat att slå samman det traditionella nordiska språkmötet, som brukade arrangeras av språknämnderna, och Nordmålforum, som arrangerades av Nordiska ministerrådet. Detta för att få ett större forum för nordiska språkvårds-

frågor. Detta nya möte arrangerades av Nordens språkråd tillsammans med Institutet för språk och folkminnen. Mötet ägde rum i Uppsala i Sverige 7–8 september. Temat för mötet var *Namn, namnvård och språkpolitik i ett mångspråkigt Norden i dag*, och det samlade ett sjuttioal språkvetare och namnexperter från hela Norden. Programmet innehöll 16 föredrag samt diskussioner. Föredragen från mötet finns publicerade i denna skrift. Församlingen enades om ett uttalande med riktlinjer för namnvård och namnpolitik i Norden (se sida 231 i denna skrift).

Seminarium om språkvård, språkpolitik och språkteknologi i Norden

Arbetsgruppen för språkvård och språkteknologi i Norden (se avsnittet Språkteknologi) arrangerade ett seminarium om språkvård, språkpolitik och språkteknologi i Norden på Köpenhamns universitet Amager den 29–30 oktober 2007. Seminariet samlade närmare femtio språkvårdare och språkteknologer som fick tillfälle att utbyta erfarenheter och diskutera nordisk språkteknologi ur ett språkvårdande perspektiv. Presentationerna handlade bland annat om språknämndernas språkteknologiska resurser, metoder för nyordsexcerpering och nationell terminologisk infrastruktur. En översikt med länkar till presentationerna finns på www.dsn.dk/sprogseminar_pres.htm.

Nordiska nätverkets webbplats

Nordiska nätverket har en gemensam webbplats: www.nordisk-sprakrad.no. Där finns information om det nordiska språksamarbetet, om aktuella projekt och konferenser, litteraturtips om språksituationen i Norden och om den nordiska språkförståelsen. Där finns också länkar till språknämnderna, Nordens språkråd, Nordiska ministerrådet och flera organisationer och föreningar som medverkar i språksamarbetet samt till olika projekt, elektroniska ordböcker, skrifter och rapporter. En del nordiska skrifter och rapporter går även att beställa via webbplatsen.

Språk i Norden

De nordiska språknämnderna har sedan 1956 gett ut en gemensam årsskrift. Från och med 1970 heter den *Språk i Norden*. Skriften fick ny grafisk utformning år 2006. Årsskriften ges ut med stöd av Nordens språkråd och innehåller artiklar om de ämnen som varit aktuella på de nordiska språkmötena samt artiklar och rap-

porter från andra nordiska språkkonferenser. Dessutom finns det bland annat anmälningar om ny nordisk språklitteratur.

Språkteknologi

Språkteknologi är ett prioriterat område i de nordiska ländernas språkvårdsarbete. I september 2005 bildades därför Arbetsgruppen för språkvård och språkteknologi i Norden. Gruppen arbetar med språkteknologi ur ett språkpolitiskt och språkvårdande perspektiv, består av språkvårdare från de officiella språkvårdsorganisationerna i Norden och finansieras av Nordens språkråd. Det långsiktiga syftet med samarbetet är bl.a.

- att stärka det nordiska språkvårdsarbetet med hjälp av språkteknologi
- att verka för att nordisk språkteknologi håller god språklig kvalitet
- att verka för att viktig teknik utvecklas och görs tillgänglig för språken i Norden och anpassas till grupper med särskilda behov även när kommersiella intressen saknas
- att främja samarbete mellan språkvård, forskning och industri i Norden.

Under 2007 har gruppen bland annat hållit två arbetsmöten samt gjort en inventering och sammanställning av de språkliga och tekniska resurser som finns på språknämnderna i Norden. Resultatet av sammanställningen presenterades på seminariet om språkvård, språkpolitik och språkteknologi i Norden (se avsnittet Möten och konferenser). Gruppen har också planlagt en undersökning av språknämndernas behov av enhetligt uppmärkta data och gemensamma databaslösningar som ska genomföras våren 2008. Mer information om språkteknologiskt samarbete finns på www.sprakradet.se/sprakteknologi.

Nordiska föreningen för lexikografi

Nordiska föreningen för lexikografi, NFL, ger sedan 1994 ut årsskriften *Lexico Nordica*. Information om föreningens verksamhet finns på www.nordisk-sprakrad.no/nfl/.

Symposium om nordiska encyklopedier och lexikon

I januari 2007 arrangerade Nordiska föreningen för lexikografi sitt årliga symposium på Schæffergården (Köpenhamn). Symposiet, vars tema var lexikon och encyklopedier i Norden, samlade deltagare från alla de nordiska länderna utom

Island. Under diskussionerna berördes flera generella frågeställningar och det visade sig bland annat att det finns behov av ytterligare teoretiska överväganden och att större vikt kanske borde läggas vid användarnas olika behov. De flesta föredragen är publicerade i föreningens årsskrift *Lexico Nordica*.

LexicoNordica 14

Årskriften för 2007 innehåller, förutom föredrag från symposiet om nordiska lexikon och encyklopedier (se ovan), även rapporter för olika konferenser samt recensioner och anmälningar.

Nordisk lexikografikonferens

Den 9 nordiska lexikografikonferensen ägde rum i Akureyri på Island den 22–26 maj 2007. Den arrangerades av föreningen tillsammans med Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum och Nordens språkråd. Konferensen samlade cirka 100 lexikografer, språkvårdare, representanter för bokförlag och andra intresserade från de nordiska länderna. På programmet stod två plenumföredrag, som handlade om åtkomststrukturen framför allt i elektroniska ordböcker, samt 38 andra föredrag, som gav en bred bild av lexikografin i Norden i dag. Bland dessa föredrag kan till exempel nämnas ett om Norsk Ordbok 1014 och ett om ordboksanvändningen på nätet.

Summary

The Nordic Language Council was appointed by the Nordic Council of Ministers to act as an advisory board responsible for Nordic cooperation in language issues. The Nordic language boards collaborate in many areas through their shared network. The Nordic Network arranges conferences and symposiums, maintains a shared web site, and publishes reports and the annual journal Språk i Norden. The article surveys the activities of the Nordic Network in 2007 and informs about the main projects and issues handled by the Nordic Language Council in that same year.

Ny språklitteratur

Ari Páll Kristinsson, Hannele Ennab, Rikke E. Hauge, Charlotta af Hällström-Reijonen, Anna-Liisa Kristiansson-Seppälä, Birgitta Lindgren, Svein Nestor, Jørgen Nørby Jensen, Klaas Ruppel

Samnordisk utgivning

Jarvad, Pia og Ida Elisabeth Mørch (red.): Klart sprog er godt sprog. Dansk Sprognævnets skrifter 38. Dansk Sprognævn 2007. 134 s.

Dansk Sprognævn og Nordens Sprogråd har udgivet rapporten *Klart sprog er godt sprog* med indlæg fra en klarsprogskonference afholdt i Gilleleje i november 2006. Rapporten indeholder indlæg om praktiske erfaringer med klarsprog i Sverige, Norge og Danmark og artikler om de forudsætninger der er for at man kan forbedre den daglige kommunikation i virksomheden. Af artiklerne kan nævnes: *Leif Becker Jensen*: Klarsprog – kommunikationsteknik eller holdningsændring?, *Bodil Nistrup Madsen*: Klart sprog i sundhedsvæsenet og i fællesoffentlig digital forvaltning, og *Sabine Kirchmeier-Andersen*: Når hurraråbene har lagt sig. Hvordan understøtter men klarsprogsarbejdet i hverdagen?

Kvaran, Guðrún: Udenlandske eller hjemlige ord? En undersøgelse af sprogene i Norden. Novus forlag, Oslo 2007. 187 s.

Holdningene til språkrøkt og språkpurisme er ikke like i de nordiske landene. Det som oftest kaldes *fast food* på dansk og norsk, heter *snabbmat* på svensk, *pikaruoka* på finsk, men *skyndibiti* på islandsk. I boken presenteres et delprosjekt av det samnordiske forskningsprosjektet *Moderne importord i språka i Norden*. Hensikten her er å vise hvordan importord blir mottatt i de forskjellige nordiske landene, om de blir tatt i bruk eller erstattet av et avløserord. Sammenlikningen viser forskjellen mellom landene, også når det gjelder graden av allmenn interesse for språkrøkt.

LexicoNordica 14. Tidsskrift om leksikografi i Norden. Nordisk forening for leksikografi, Oslo 2007. 357 s.

Temaet i årets utgave er *Leksikon og encyklopedier i Norden*. Skriftets temadel inneholder åtte artikler av forfattere fra Danmark, Norge, Sverige og Finland. Under ikke-tematiske bidrag finner vi en artikkel om Haqvin Spegel og ordforrådets fornyelse, konferanserapporter fra den 12. internasjonale Euralex-konferansen i Torino 2006 og den 9. konferansen om leksikografi i Norden i Akureyri 2007. Under overskriften Reccensioner finner vi hele 14 grundige og omfattende omtaler og anmeldelser av nyere ordbøker. Forord og innholdsfortegnelse finnes på foreningens nettside: www.nordisk-sprakrad.no/nfl.htm.

Selback, Bente: Fire dager i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn. Novus forlag, Oslo 2007. 173 s.

Det nordiske samarbeidsprosjektet *Moderne importord i språka i Norden* hadde som ei målsetjing å jamføre språkpåverknaden utifrå på dei ymse nordiske språka. Slik påverknad kan lettast studerast i orda vi tek inn i språket – importorda. Undersøkinga som er presentert i denne boka, er basert på eit utval aviser frå sju nordiske språksamfunn.

Bente Selback har skrive kapitla om situasjonen i kvart enkelt språksamfunn, Helge Sandøy har samanlikna språksamfunna, og Anne-Line Graedler har jamført denne granskinga med noen tidlegare nasjonale prosjekt.

Språk i Norden. Årsskrift for språknemndene i Norden. Nettverket for språknemndene i Norden, Oslo 2007. 180 s.

Hovedtemaet i Språk i Norden 2007 er mediaspråk. De fleste foredragene fra det nordiske språkmøtet i 2006 er med, Eva Harrie: Nordiska medievanor i förändring, Jan Svensson: Språk och språkvård i offentlighetens Big Bang, Stig Hjarvard: Sprogets medialisering, Ruth Vatvedt Fjeld: Fra studio og kateter til dagligstue til kosekrok til "ute-på-byen-sted", Ari Páll Kristinsson: Tal vs. skrevet – om manusets rolle i radiospråk, Catharina Grünbaum: Språkvård för morgondagens medier, Anne Kjærgaard & Ida Elisabeth Mørch: En praktisk formidlingsudfordring – om formidling af sproglige emner på sprogportalen sproget.dk.

Dessuten inneholder skriftet en artikkel om *kommunikationsstrategier i svensk-danska samtalsrum* av Katarina Lundin Åkesson og Robert Zola Christensen, Mikael Reuter skriver om Nordens språkråd og oppfølgingen av den nordiske språkdeklarasjonen, av Olle Josephson er det en artikkel om omorganiseringen av "den svenska språkvården" og Rikke Hauge skriver om det nordiske språksamarbeidet i året som gikk. Boka inneholder også 45 sider med informasjon om ny språklit-

teratur i Norden. Les mer på språknemndenes nordiske nettsider: <http://www.nordisk-sprakrad.no>.

Thøgersen, Jacob: Det er meget godt som det er er det ikke? En undersøgelse av danskernes holdninger til engelsk. Novus forlag, Oslo 2007. 270 s.

I denne boken går man tett inn på danskenes holdninger til engelsk og andre språk i Danmark i dag. Boken supplerer de andre holdningsundersøkelsene i det nordiske prosjektet *Moderne importord i språka i Norden*. Ved å se nærmere på hva informantene sier om språk, får man også et innblikk i hva holdninger er mer generelt, og hva holdningsundersøkelser gjør når de forvandler informantens uttalelser i et intervju til "befolkningens holdninger".

Danmark

Arndt, Hans: Talehandlinger – og anden sprogbrug. Dansk lærerforeningens Forlag, Frederiksberg 2007. 184 s.

Talehandlinger – og anden sprogbrug presenterer i overskuelig form forskningen inden for feltet talehandlinger. Teorien gennemgås fra Austin og Searles klassiske talehandlingsteorier til nyere teorier inden for tekstanalyse, pragmatik, tekstlingvistik og semantik. Bogen presenterer de forskellige kategorier af talehandlinger og giver mange eksempler på deres relevans for tekstanalyse. *Talehandlinger* rummer mange eksempler, og bogen giver mange brugbare ideer til undervisning i emnet talehandlinger.

Arnklit, Folmer, Hans Arne Jensen og Jørgen Jensen: Plantenavne. Dyrkede og vilde planter. Plantedirektoratet, biofolia, Frederiksberg 2007. 652 s.

Plantenavne indeholder ajourførte videnskabelige navne på 14 700 land, have- og skovbrugsplanter, grønsager, frugttræer og frugtbuske, læge- og giftplanter, ukrudstarter og vilde planter. Mange af disse planter er forsynet med et anbefalet dansk navn.

Borghäll, Johan: Kropssproget. Syddansk Universitetsforlag, Odense 2007. Udkommet i serien Mediedansk. 80 s.

Til god moderne sprogbrug hører ifølge forfatteren til dette hæfte også beherskelsen af kropssproget. Hæftet giver redskaber til at aflæse andres kropssprog og til at arbejde med sit eget.

Broby-Johansen, R: Kunstordbog. 5. udg. Aschehoug, København 2007. 236 s.

Budstikken. 1. årgang, nr. 1–4. Redigeret af Aril Hald Kirkegaard og Christian N. Everbusch (anssvh.). 16 s. + 16. s + 20 s. + 20 s.

Modersmålskredsen (www.modersmaalet.dk) er i 2007 begyndt at udsende sprog-tidsskriftet *Budstikken*, der behandler dansk og nordisk sprog, sproghistorie, sprogrøgt og sprogpolitik. Udgangspunktet for tidsskriftet er at der er grund til at være bekymret for det danske sprog. Af årgangens artikler kan nævnes: *Christian N. Eversbusch: Ænglis' som nysprog* (nr. 1), *Gunner Pedersen: Sprogets forsimpning*, *Claes Kastholm Hansen: Andre lande kæmper for deres sprog* (nr. 2), *Hanne Gullestrup: Ord der bedrager. En konsulents bekendelser*. *Bent Pedersbæk Hansen: Strømforder og benzinpumpe. Om forsømmelsen af den danske begrebsdannelse* (nr. 3) og *Jeanette Serritzlev: Så godt som dansk* (nr. 4).

Dansk-engelsk ordbog. Redigeret af Jens Axelsen. 11. udg. Gyldendal, København 2007. 1 059 s.

Danske Studier 2007. Udgivet af Merete K. Jørgensen og Henrik Blicher under medvirken af Simon Skovgaard. Videnskabernes Selskabs Forlag, København 2007. 189 s.

Af bindets store artikler er der i denne sammenhæng grund til at fremhæve *Lars Heltoft: Subjektive partiklers grammatikalisering i nyere dansk – eksemplet *sikke**, og *Eva Skafte Jensen: "når vi vakler i troen / på at være velsignet"*. Nær-sproglig analyse af et digt af Søren Ulrik Thomsen.

Danske Studier Generalregister 1966–2004. Videnskabernes Selskabs Forlag, København 2007. 85 s.

Registeret er en fortsættelse af generalregisteret for årgangene 1904–65. Det indeholder en oversigt over tekster trykt i tidsskriftet *Danske Studier* fra 1966 til og med jubilæumsåret 2004. Registeret er inddelt i fire underafdelinger: 1. en *indholdsoversigt* der omfatter artikler, mindre bidrag og anmeldelser, 2. Et *forfatter- og anonymregister* omfattende alle tekster der har været genstand for faglig behandling i tidsskriftet, 3. et ordregister der dækker de ord som har været genstand for en faglig behandling i tidsskriftet, og 4. et *emneregister* der skal ses som en videreføring af de mange emneinddelte delregistre i det tidligere generalregister.

Dansk-latin ordbog. Af Allan A. Lund. Gyldendal, København 2007. 312 s.

Det bedre argument. Festskrift til Ole Togeby 7. marts 2007. Redigeret af Henrik Jørgensen og Peter Widell. Wessel og Huitfeldt, Århus 2007. 525 s.

Det bedre argument er et festskrift til Ole Togeby, professor i dansk sprog ved Nordisk Institut, Aarhus Universitet. Det er udsendt i anledning af hans 60-års fødselsdag 7. marts 2007. Festskriftet er skrevet af venner og kollegaer, og det indeholder i alt 26 kortere og længere artikler om forskellige sproglige, litterære og filosofiske emner. I denne sammenhæng er der grund til at nævne: *Erik Hansen*: anaforisk verbal, *Audur Hauksdottir*: Idiomerne glimrer ved deres fravær, *Jesper Hermann*: Ordet ”Sprog” som lingvistikens flogistan, *Lisbeth Falster Jacobsen*: Hvordan fungerer verbet *at få?*, og *Eva Skafte Jensen*: Der var engang en mand – om markeret og umarkeret artikelbrug i moderne dansk og gammel-dansk.

Galberg Jacobsen, Henrik og Peter Stray Jørgensen: Dansk sprog. En grundbog. Schönberg, København 2007, 2. udg. 310 s.

Dansk Sprog er en almen introduktion i dansk sprog på akademisk niveau. Den indeholder kapitler om skriftlig fremstilling, sprogbrugsanalyse, sprognormer, sætningsled og sætningsskema, juridisk sprogbrug, mundtlig fremstilling, ordtyper og orddannelse, referater, sproglig koncentration og sproglige termer. I 2 udgave er der tilføjet et kapitel om fonetik, ligesom der er foretaget en nyskrivning og udvidelse af nogle af de øvrige kapitler. Litteraturhenvisningerne er ajourført, og emneregistret er desuden blevet suppleret med et navneregister.

Grunwald, Ebbe: Sprogbilledet. Syddansk Universitetsforlag, Odense 2006. Udkommet i serien Mediedansk. 68 s.

Sprogbilledet handler om billeder i journalistisk sprog. Læseren får indsigt i hvordan journalistikken ofte benytter billeder for at gøre oplysninger og vurderinger mere præcise.

Grønnum, Nina: Rødgrød med fløde. En lille bog om dansk fonetik. Akademisk Forlag, København 2007. 212 s.

Rødgrød med Fløde er en grundig gennemgang af de forskellige aspekter ved dansk udtale. Den henvender sig til studerende i logopædi, studerende ved danskfaget, lærere der underviser i dansk som andetsprog og studerende der læser dansk ved universiteter i udlandet.

Tryk, stød og tonegang behandles indgående i bogen, ligesom en række relativt nye lydudviklinger gennemgås. Et særskilt kapitel handler om sammenhæng-

ende tale og de mange reduktioner man møder der. Med bogen følger en cd-rom med mange eksempler fra teksten.

Hermes. Journal of Language and Communication Studies 38/2007. Redigeret af Henning Bergenholtz m.fl.. Udgivet af Fakultetet for Sprog og Erhvervskommunikation, Handelshøjskolen i Århus. 239 s.

Af bindets artikler er der i denne sammenhæng grund til at nævne *Jacob Laurin og Toke Bjerregaard: Language Use and International Business: What can we learn from Anthropology?*, og *Birger Andersen: Dictionary Grammars*.

Hernov, Else: De første tusind ord: en billedordbog. Hernovs Forlag, København 2007. 63 s.

Jervelund, Anita Ågerup: Sådan staver vi. Om ortografi og stavfejl. Dansk lærerforeningens Forlag 2007. 87 s.

I forbindelse med diskussionen af en retskrivningsreform har videnskabelig medarbejder ved Dansk Sprognævn *Anita Ågerup Jervelund* udarbejdet en redegørelse for hvad der hidtil er skrevet om ortografi og stavfejl. Redegørelsen er inddelt i 4 hovedafsnit der handler om retskrivningsprincipperne, forholdet mellem bogstaver og lyde, stavfejlsundersøgelser og reformforslag.

Lund, Anne Katrine: Skriv så. Om at sætte ord på sine tanker. Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg 2007. 141 s.

At skrive er et håndværk, og ifølge *Anne Katrine Lund* er der masser af værktøjer der både kan gøre skriveprocessen lettere og teksterne bedre. I *Skriv så* findes værktøjer og eksempler så læseren kan se sin egen kommunikation efter og få inspiration til nye måder at skrive på.

Lund, Jørn: Og så tager vi den derfra. Gads Forlag, København 2007. 103 s.

I 29 velkrevne og letlæste kapitler ser Jørn Lund på tendenser i tidens sprogbrug, fra mumledansk og bandeord, over bandeord og bogtitler, til spontandannelser og korrekt "folketingsk".

Meile, Eva og Birgit Meister: Salmesordbogen. Salmernes ord og udtryk forklaret i et nutidigt sprog. Borgens Forlag, København 2007. 584 s.

Molbæk Hansen, Peter: Udtaleordbog. 2. udg. Gyldendal, København 2007. 761 s.

Mål & Mæle. 30. årgang, nr. 1–4. Redigeret af Kasper Boye, Carsten Elbro, Ken Farø, Erik Hansen og Jørn Lund 2007. 32 s. + 32 s. + 32 s. + 32 s.

Foruden den traditionelle brevkasse Sprogligheder med spørgsmål om sprog indeholder årgangen artikler af bl.a. *Søren Brandt*: Jeg vil satanraspeme ha´ Agnes!, *Birgit Eggert*: Hvorfor findes der flere pigenavne end drengenavne? (nr. 1), *Eva Villarsen Meldgaard*: Asmaa, Naser og de andre muslimske fornavne i Danmark, *Niels Davidsen-Nielsen*: Nogle påfaldende vokaler: om udtalen af stress, dress og tænke, penge, venner (nr. 2), *Ken Farø*: En Roulade er ikke en roulade. Falske venner i dansk og tysk (nr. 3), og *Marie Maegaard*: ”Du kan bare høre det på den måde hun snakker på” – om sprogbrug og social betydning (nr. 4).

I 2006 lanceredes kampagnen *Årets ord*. Vinderen blev ordet *ommer*, og lærerne inviteres også i 2007 til at indsende eksempler på ord og udtryk der har været særligt fremtrædende i årets løb. Af nomineringerne, som findes i nr. 3 og 4, kan nævnes *elevplan*, *fodboldtosse*, *Ny Alliance*, *lønklynkeri*, *Web 2.0*, *flere hænder*, *friby*, *storbytusser*, *velfærdsministerium* og *der er ikke noget at komme efter*.

Nyt fra Sprognævnet 2007 nr. 1–4. 16 s. + 16 s. + 16. s. + 16. s. Dansk Sprognævn.

Hvert nummer indeholder et udvalg af sproglige spørgsmål til Dansk Sprognævn, bogomtaler og artikler om sproglige forhold. Årgangens artikler er: *Gitte Gravengaard* og *Pia Quist*: Dialekter i cyberspace, *Anne Kjærgaard*: Passer du på at holde tungen lige i munden (nr. 1), *Anne Kjærgaard* og *Ole Ravnholt*: Monster-sammensætninger (nr. 2), *Laurids Kristian Fabl*, *Anne Kjærgaard*, *Ida Elisabeth Mørch* og *Marianne Rathje*: Sproget.dk, *Ole Ravnholt*: Ja, jo eller nej? (nr. 3), *Marianne Rathje*: Bruger unge flere engelske lån end andre generationer?, og *Margrethe Heidemann Andersen*: Tilpasning af engelske lån i dansk tale- og skriftsprog (nr. 4).

Pedersen, Line og Anette Grønning: E-mail-kommunikation. Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg 2007. 139 s.

E-mail-kommunikation giver en udførlig introduktion til samtaler i e-mails. Via spørgsmål, provokation og analyser af e-mails fra Berlingske Tidende, forsikringsverdenen, en kommune og en lægepraksis giver forfatterne ny forståelse af hvad det vil sige at samtale i e-mail, og hvornår samtalen følelsesmæssigt går over stregen. Bogen henvender sig til studerende på kommunikationsuddannelser og til kommunikatorer i erhvervslivet og offentlige organisationer.

Politikens Engelsk-Dansk/Dansk-Engelsk miniordbog. 3. udg. Politikens Forlag, København 2007. 752 s.

Politikens Fransk-Dansk/Dansk-Fransk miniordbog. 3. udg. Politikens Forlag, København 2007. 824 s.

Politikens Italiensk-Dansk/Dansk-Italiensk miniordbog. 3. udg. Politikens Forlag, København 2007. 824 s.

Politikens Spansk-Dansk/Dansk-Spansk miniordbog. 3. udg. Politikens Forlag, København 2007. 776 s.

Politikens Tysk-Dansk/Dansk-Tysk miniordbog. 3. udg. Politikens Forlag, København 2007. 840 s.

Politikens visuelle ordbog: dansk, engelsk, tysk, fransk, spansk. Af Jean-Claude Corbeil og Ariane Archambault. Oversat af Anne Albrecht, Jan Katlev, Sidsel Sangild og Anders Smith. 2. udgave. Politikens Forlag, København 2007. 1 086 s.

Ritzau, Ursula: Almindelig fremmed dansk: en masketest – undersøgelse hos danske learnere af holdninger til dansk med accent. . Københavnerstudier i Tosprogethed, bind 41. Københavns Universitet 2007. 108 s.

Bogen undersøger spørgsmål som *Hvilke holdninger til dansk med accent findes blandt folk der selv taler dansk med accent?* og *Ligner holdningerne hos denne gruppe holdninger til dansk med accent hos danskere med dansk som modersmål?*

Salling, Per: Bedre breve – bedre e-mails. Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg 2007. 184 s.

Bogen henvender sig til alle der i praksis har ansvaret for firmaernes, organisationernes og de offentlige myndigheders breve og e-mails.

Sandersen, Vibeke og Jørgen Schack (red.): Dansk Sprognævn – godt og vel 50 år efter. Dansk Sprognævns skrifter 40. Dansk Sprognævn 2007. 128 s.

Dansk Sprognævn kunne i 2005 fejre sit 50-års jubilæum. Det skete med en todages konference, som fandt sted på Handelshøjskolen i København 28.–29. april 2005. På konferencen medvirkede sprogfolk, samfundsforskere, mediefolk, journalister, politikere og skolefolk – alle med interesse for og kendskab til Sprog-

nævnet. I programmet medvirkede også nogle af Sprognævnets egne medarbejdere. I anledning af jubilæet skulle der udgives to publikationer – en om Sprognævnets historie og en med foredrag fra konferencen. Bogen om Sprognævnets historie udkom i forbindelse med konferencen. Den er skrevet af Henrik Galberg Jacobsen og har titlen *På sproglig grund. Dansk Sprognævn fra a til å 1955–2005* (omtalt i *Sprog i Norden 2006*, s. 140). Bogen med foredrag udkom først i december 2007 – derfor titlen! Bidragene er let bearbejdede gengivelser af foredragene. De spænder vidt: Bidragene fra folk uden for Sprognævnet giver udtryk for foredragsholderens holdninger til Sprognævnet og dets arbejde. Bidragene fra Sprognævnets medarbejdere meddeler resultater af og overvejelser over deres egen forskning.

Sprogforum tidsskrift for sprog- og kulturpædagogik. Årgang 13, 2007, nr. 39 + nr. 40. Redigeret af Karen Lund m.fl. 64 s. + 64 s.

Der er i 2007 udkommet 2 numre af dette tidsskrift. Af artiklerne i nr. 39 kan nævnes *Lars Heltoft og Bent Preisler*: Sigtet med en sprogløvs, og *Tore Kristiansen*: Sociolingvistikken og den normative forpligtelse. En kommentar til Peter Harder. Nr. 40 er et temanummer om *børnelitteratur i sprogundervisningen* med artikler af bl.a. *Helle Lykke Nielsen*: Ikke et ord om minoritetssprog, *Leni Dam*: Lyrik i sprogundervisningen – hvad, hvorfor og hvordan, og *Annegret Friedrichsen*: På rejse i nordisk nabolitteratur – Børnelitterære figurer i tidlig nabosprogsundervisning.

Sprog og Samfund. Nyt fra Modersmål-Selskabet. 25. årgang, 2007, nr. 1–4. 16 s. + 16 s. + 16 s. + 16 s. Redigeret af Michael Blædel.

Foruden omtaler og anmeldelser af sproglig litteratur indeholder numrene kortere artikler om forskellige sproglige forhold. Af særlig interesse er *Jørgen Christian Wind Nielsen*: Lov om det danske sprog? (nr. 1), og *Jørgen Christian Wind Nielsen*: sproget.dk (om lanceringen af sprogportalen sproget.dk) (nr. 4).

Ved lejlighed. Festskrift til Niels Davidsen-Nielsen i anledning af 70-års-dagen. Redigeret af Margrethe Heidemann Andersen, Jørgen Nørby Jensen, Marianne Rathje og Jørgen Schack. Dansk Sprognævns skrifter 39. Dansk Sprognævn 2007. 201 s.

Ved lejlighed er et festskrift til Niels Davidsen-Nielsen, tidligere professor ved Copenhagen Business School og formand for Dansk Sprognævn siden 2003. Det er udsendt i anledning af hans 70-års fødselsdag. Festskriftet er skrevet af sprogforskere i Dansk Sprognævn, fra Copenhagen Business School og fra Syddansk

Universitet, og det indeholder i alt 12 kortere og længere artikler om forskellige sproglige forhold: *Margrethe Heidemann Andersen*: "Come on let's play some matador!". En undersøgelse af kodeveksling hos unge storkøbenhavnere, *Carl Bache*: Would as a tense marker in English, *Per Durst-Andersen*: Dansk og engelsk i kontrast, *Michael Herslund*: Modalverbernes infinitiv eller "Det er nødvendigt [å] kan ordentlig dansk", *Per Anker Jensen*: Menneskets sprog. Rids af et forskningsunivers, *Jørgen Nørby Jensen*, *Anne Kjærgaard* og *Ida Elisabeth Mørch*: De ringer – vi svarer, *Sabine Kirchmeier-Andersen*: Er dansk truet?

Alex Klinge: Forklædt som relativpronomen. Leksemet *that* i engelske relativsætninger, *Inger Mees* og *Christian Jensen*: Englænderes opfattelse af danske vokaler, *Henrik Høeg Müller*: Partitive konstruktioner i spansk, *Marianne Rathje*: Fra bowling til blind date. Engelske lån i tre generationers talesprog, *Ole Ravnholt*: Let's face it: Engelsk er kommet for at blive. Nogle hints og fifs om pluralis-s'er – og lidt om andre "fremmede" bøjningsformer.

Wille, Niels Erik: Fra tegn til tekst. Forlaget Samfundslitteratur 2007. 446 s.

Fra tegn til tekst er en bred indføring i teorier og begreber om sproglig kommunikation. Bogen præsenterer sammenhængen mellem almen tegnteori (semiotik), sprog som tegnsystemer (sprogteori og sprogvidenskab) og brugen af sprogets virkemidler til konstruktion af en mangfoldighed af komplekse tekstformer, både *non-fiction* og fiktion, både faglitteratur og skønlitteratur (almen tekstvidenskab). Bogen fokuserer på de grundlæggende sammenhænge bag overfladen og på de problemer og antagelser som har drevet den teoretiske udvikling. Hertil kommer en kortfattet introduktion til de tænkere og forskere som især har præget udviklingen. *Fra tegn til tekst* henvender sig til studerende på de første studieår på de humanistiske uddannelser og på læreruddannelsen.

Sproget og de ordløse kunstarter. Modersmål-Selskabets årbog 2007. C.A. Reitzels Forlag, København 2007.

Temaet for Modersmål-Selskabets årbog 2007 er *Sproget og de ordløse kunstarter*. Det er utraditionelt at skrive med ord om det ordløse, men gennem 15 essays skrevet af erfarne forfattere beskrives kunstarternes tilblivelse og virkemidler. Bogen spænder over så forskellige temaer som tegnsprog og kropssprog, mad og vin, musik og sang, mode og dans, tegning og arkitektur.

Mørch, Susanne Idun og Hanne Hede Jørgensen (red.): Sprog som værktøj og legetøj. Om sprog, kultur og kommunikation. Academica, København 2007. 314 s.

Denne lærebog har et særligt forhold til sprog. Den bruger sprog til at fange, forføre, fortælle og forklare med. Og så handler den om sprog. Bogen lægger op til en diskussion af og giver eksempler på hvordan pædagoger skaber plads og sætter fokus på børn og andre målgruppers sproglige udfoldelse, og på hvordan pædagoger tilrettelægger og iværksætter forskellige aktiviteter der inviterer og inspirerer børn til at eksperimentere og lege med sproget.

Widell, Peter og Ulf David Berthelsen (red.): 11. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog. Aarhus Universitet 12.–13. oktober 2006. Århus 2007. 286 s.

Siden 1986 har sprogforskere fra ind- og udland hvert andet år mødtes i Århus for at sætte fokus på udforskningen af det danske sprog. På det 11. møde, der fandt sted i oktober 2006, deltog 60 sprogforskere med i alt 31 foredrag. De 26 er trykt i den foreliggende rapport. Af rapportens artikler kan nævnes: *Jesper Hermann*: Visse vrangforestillinger om ordet "sprog" – Eller hvordan vor brug af ordet "sprog" forhindrer vi forstår, *Eva Skafte Jensen*: Imperativens telicitet, *Mads Poulsen*: Begrænsninger på sætningsknuder som et processeringsfænomen, *Ole Ravnholt*: Bidrag til en funktionel grammatisk beskrivelse af det danske nominals struktur og topologi, og *Rita Therkelsen*: Om *måske* og *muligvis*.

Finland

Granqvist, Kimmo: Suomen romanin äänne- ja muoto-oppi. Suomen Itämaisen Seuran suomenkielisiä julkaisuja 36; Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 145. Helsinki 2007. ISBN 978-951-9380-69-8. XXVI + 714 s.

I sin banbrytande och grundläggande bok analyserar Granqvist den finländska romanins fonetik och morfologi med de nyaste metoderna i allmän språkvetsenskap. Han undersöker det, mycket varierande, talade språket, eftersom romani inte används mycket i skrift.

Olthuis, Marja-Liisa: Inarinsaamen lajinnimet. Lintujen ja sienten kansannimitysten historiaa ja oppitekoisten uudisnimien muodostuksen metodiikkaa. Vaajakoski 2007. ISBN 978-951-97560-6-6. XVI + 425 S.

I sin doktorsavhandling beskriver Olthuis uppkomsten av enaresamiska artnamn och deras historia. Utgående från sin analys av namnen lägger hon fram förslag på metoder med vilka den enaresamiska vokabulären lättast kunde utökas så att den skulle motsvara det moderna samhällets störtflod av nya begrepp.

Morottaja, Matti: Anarâškielâ ravvuuh. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 144. Helsinki 2007. ISBN 978-952-5446-26-5. 105 s.

I denna enaresamiska språkriktighetshandbok har Matti Morottaja samlat språkråd för enaresamiskan i en enda bok. Boken strävar efter att normera det offentliga skriftspråket och riktar sig i första hand till lärare, journalister och andra språkproffs.

Abdallah, Mahmoud Mahdy: Suomi-arabia-sanakirja. (Finsk-arabisk ordbok). Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2007. 1 316 s.

Atilla, Jorma: Suomi-turkki-suomi: taskusanakirja. (Finsk-turkisk-finsk fickordbok). Helsinki, WSOY, 2007. 581, [2] s.

Barezzani, Cristina: Suomi-italia-suomi. (Finsk-italiensk-finsk ordbok) Gummerus, 2007. 1 069, [34] s.

Behm, Jukka: Taskuvaippa ja vauvaradio: lapsiperheen sanakirja: opas odotusajan, synnytyksen, vauvavaiheen ja leikki-iän sanastoon vanhemmille ja sellaisiksi aikoville. (Ordbok för barnfamiljer.) Gummerus, 2007. 103 s.

Blavatsky, Helena Petrovna: Intian filosofian sanakirja. (Ordbok över indiska filosofier) Biokustannus, 2007. 127 s.

Boric, Rada: Suomi-kroaatti-suomi: taskusanakirja. (Finsk-kroatisk-finsk fickordbok). Helsinki, WSOY, 2007. 853, [3] s.

Englannin fraasiverbit. (Engelska frasverb) Gummerus: Kielikone, 2007. 343 s.

Eronen, Riitta: Uudissanat rötösherrasta salarakkaaseen. (Nyordsbok). Helsinki, Otava, 2007. 255 s.

Finnish-English dictionary. Helsinki, Tammi, 2007. 310, [1] s.

Harling-Kranck, Gunilla & Hanna Lehti-Eklund, 2006: Folkmålsstudier 45. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi, Helsingfors.

Folkmålsstudier 45 består av följande artiklar: Lotta Collin: *Diskussionsforum på webben som objekt för textanalys*, Ann-Marie Ivars: *se, tänk, vetja, tro*, Jannika Lassus: *Hjälperbet "kan" och dess betydelse i broschyrer till barnfamiljer*, Sara

Routarinne: *Liv i den offentliga privatsfären – liv som ingen lever. Multimodal diskurs i en inredningstidning* och Monica Äikäs: *Vad händer med sambandsorden vid översättning? Om explicit satskonnektion i översatt läromedelstext.*

Helga Hilmisdóttir: A sequential analysis of *nú* and *núna* in Icelandic conversation. 2007. Av Helga Hilmisdóttir. 353 s. ISBN 9789521040818. Nordica Helsingiensia 7. Doktoravhandling ved Helsingfors universitet.

Denne avhandlingen beskriver en undersøkelse på og analyse av de islandske diskurspartiklene *nú* og *núna* [ˈnʌ].

Hitsaussanasto. (Svetsningsordlista). Helsinki: Suomen standardisoimisliitto, 2007. 641 s.

Jaakohuhta, Hannu: Tietotekniikan sanakirja. (Datateknisk ordbok) Helsinki: Re-adme.fi, 2007. 711 s.

Kallio, Martti: Aakkuna ja muita murre sanoja Laihialta. (Dialektord från Laihela) Laihia: 2007. 204 s.

Kalmbach, Jean-Michel: Suomi-ranska-suomi-sanakirja. (Finsk-fransk-finsk ordbok) Helsinki, WSOY, 2007. 1 182 s.

Kauppinen, Veijo: Lastuamistekninen sanasto: suomi-englanti-saksa-ruotsi: Finnish-English-German-Swedish: Metallzerspanung: Finnisch-Englisch-Deutsch-Schwedisch: spånskärande bearbetning: finska-engelska-tyska-svenska. Saritec, 2007. 137 s.

Kleemola, Aarno: Säkylän murteen sanastoa ja muuta vanhaa. (Dialektord från Säkylä), 2007. 125, [1] s.

Kuijja kuistekki: Kiikoisten murteen sanakirja. (Ordbok över dialekten i Kiikoinen.) Laitila: Timo Yli-Nokari, 2007. 204 s.

Leblay, Tarja & Mikael Reuter (red.): Valtionhallinnon kielitutkinnot – språkexamina i reviderad form. Utbildningsstyrelsen, Helsingfors 2007.

Syftet med boken är att ge upplysningar om språkexamina för statsförvaltningen i Finland. Artiklarna i boken behandlar de språkkunskaper som behövs

inom den offentliga förvaltningen och olika sätt att visa kunskaper i svenska och finska.

Lehti-Eklund, Hanna (red): Att växa till lärare – svenskläraryrket i utveckling. Nordica Helsingiensia 8, Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet 2007.

Från år 2001 har man på Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet antagit studenter som uttryckligen vill studera till svensklärare och som vill inleda studierna i svenska och pedagogik samtidigt. (Normalt börjar man med språket, och tar pedagogiken i mitten av ämnesstudierna.) I denna rapport står dessa studenter i fokus. Heli-Kaarina Degerman och Elina Pelkonen ger en bild av studieprogrammet ur studenternas synvinkel och belyser studenternas nuläge och framtidsplaner fem år efter att studierna inleddes. Anne Huhtala skriver om lärarstudenters tankar och uppfattningar om läraryrket. Maria Green-Vänttinen och Hanna Lehti-Eklund jämför hur självreparationer i svenska språket initieras av modersmålstalare och andraspråkstalare och vad självreparationerna används till. Maria Green-Vänttinen och Carita Rosenberg-Wolff redogör för hur undervisningen i muntlig färdighet och evalueringen av den har utvecklats under de senaste fem åren och vad man planerar för den närmaste framtiden.

Liljeqvist, Matti: Uuden testamentin sanakirja kreikka-suomi. (Grekisk-finsk ordbok över orden i Nya testamentet.) Helsinki, Finn Lectura, 2007. 394 s.

Lääketieteen termit: Duodecimin selittävä suursanakirja. (Medicinsk terminologi.) Duodecim, 2007. XVII, 1041 s.

Martola, Nina: Konstruktioner och valens. Verbfraser med *ät* i ett jämförande perspektiv. Nordica Helsingiensia 9. Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet, 2007. 333 s.

Nina Martolas doktorsavhandling har två huvudsyften, ett empiriskt och ett teoretiskt. Det empiriska syftet är att undersöka skillnader och likheter i användningen av prepositionen *ät* i finlandssvenskan och sverigesvenskan. Det teoretiska syftet är att bidra till utvecklingen av konstruktionsgrammatiken som lingvistisk teori. Avhandlingen är tillgänglig på <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-4427-4>.

Moisio, Arto et al.: Tšuvassilais-suomalainen sanakirja: 8000 sanaa (Tjuvasjisk-finsk ordbok) Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja. Turku: Turun yliopisto, 2007. 286 s.

Novitsky, Anna: Eläintieteellinen sanasto: suomi-venäjä-latina. 5: Selkärangattomat. (Finsk-rysk-latinsk zoologisk ordbok, ryggradslösa djur) Helsinki, Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti. 161 s.

Oinas, Zsuzsanna: Finnish dictionary for the language learner: 13 000 words and phrases arranged by topics. Espoo: Finnlibri, 2007. 378 s.

Oinas, Zsuzsanna: Finnish dictionary for travellers. Espoo: Finnlibri, 2007. 253 s.

Oker-Blom, Gun och Kira Schroeder (red.): Minnen, myter, mening. Om berättandets olika former i undervisningen. Utbildningsstyrelsen, Helsingfors 2007. 109 s.

Boken behandlar berättandet som metod i undervisningen. Den belyser narrativitet i muntlig, skriftlig och visuell form. Den centrala frågeställningen i boken är hur man kan göra modersmålsämnet (svenska) till ett betydelseskapande ämne. Artiklarna handlar bland annat om berättelsens funktioner i skolans värld, om det muntliga berättandets pedagogiska och terapeutiska betydelse, om dramapedagogik inom modersmålsämnet, om filmens betydelse för dagens människor, om betydelse av att träna skrivandet i olika textgenrer samt om datorn och webben som ett sätt att förbättra språkförmågan. Därtill kan man läsa om hur väl studentprovet mäter textanalytisk förmåga och förmåga att uttrycka sig i skrift samt om textanalys i gymnasieundervisningen.

Boken riktar sig till lärare och alla andra som är intresserade av att fördjupa sig i berättandets betydelse för förståelsen av grundläggande mänskliga dimensioner som identitet, moral och makt.

Ordbok över Finlands svenska folkmål, red. Peter Slotte, Susanne Bergström, Caroline Sandström, Carola Åkerlund. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken och Svenska litteratursällskapet i Finland. Band 4, kyssa–och. 624 s.

I Ordbok över Finlands svenska folkmål ("Dialektordboken") ges en heltäckande redovisning av ordförrådet i de finlandssvenska dialekterna i Österbotten, på Åland, i Åboland och Nyland. Ordboken baserar sig på ett arkiv omfattande cirka 1 miljon ordbelägg från de svensktalande områdena i Finland. De första uppteckningarna i arkivet är från 1700-talet och det systematiska insamlingsarbe-

tet har fortsatt ända in i våra dagar. I de första fyra banden har över 65 000 ord behandlats. Ytterligare tre band (med sammanlagt drygt 50 000 ord) planeras.

Ordens makt och maktens ord. red. Olli Kangas och Helena Kangasharju. Svenskt i Finland – finskt i Sverige IV. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 682:4. Helsingfors 2007.

Språket i samhället studeras ur olika aspekter i denna bok: som kommunikationsmedel, som redskap i identitetsbygget, som ideologiskt och propagandistiskt vapen och som hjälpmedel i gestaltningen av världen omkring oss. Boken är uppdelad i tre delar: Ord i historien, Ord i politiken och Ord i företagsvärlden. Artiklarna är skrivna av forskare med olika vetenskapliga bakgrunder: språkvetenskap, allmän historia, teologi, statsvetenskap, politisk historia, medieforskning, socialpolitik och sociologi. Boken är den sista volymen i en fyrdelad antologiserie som tillkommit inom forskningsprogrammet Svenskt i Finland – finskt i Sverige (på finska Kahden puolen Pohjanlahtea).

Pieni buddhalainen sanasto. (Buddhistisk ordlista) Biokustannus, 2007. 53 s.

Pilke, Nina: Kontroll över kontroll – funktioner i ett språkkontrollprogram för svenska med tanke på andraspråksinlärare på universitetsnivå. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 278. Språkvetenskap 46. Vasa 2007.

Nina Pilke har undersökt hur den finlandssvenska språkkontrollen Svefix (version 1.0) i Word fungerar för andraspråksinlärare på universitetsnivå. Svefix har utvecklats av Lingsoft och Forskningscentralen för de inhemska språken.

Rapporten innehåller två användarstudier, en om hur väl användarna förstår programmets olika hjälpfunktioner, och en om hur användarna faktiskt bearbetar sina texter utifrån programmets felmeddelanden.

Pilke visar att Svefix hjälper användarna att upptäcka, åtgärda och förstå problem, samtidigt som de dock inte får tillräckligt med hjälp för att kunna åtgärda problemen så att slutresultatet blir korrekt. I jämförelse med mänsklig kontroll är den datoriserade kontrollen i många avseenden ytlig och fragmentarisk, den missar fel och ger falska alarm, felaktiga diagnoser och ändringsförslag.

Rabb, Viveca: Genuskongruens på reträtt. Variation i nominalfrasen i Kvevlaxdialekten. Åbo Akademis förlag, Åbo 2007.

I sin avhandling studerar Viveca Rabb grammatiskt genus i Kvevlaxdialekten i Österbotten. Förändringar i det traditionella tregenusssystemet med maskulinum, femininum och neutrum diskuteras genom en analys av rapporterat språkbete-

ende i fyra byar i Korsholm, och med hjälp av grammatisk teori och språksociologi. Undersökningen visar att pronomenkongruensen minskar och användningen av feminint genus avtar. Förändringarna är störst hos yngre och högre utbildade informanter som pendlar till sitt arbete.

Rekiaro, Ilkka: Amerikanenglannin slangisanakirja. (Amerikanskengelsk slangordbok) Helsinki, WSOY, 2007. 689 s.

Rekiaro, Ilkka: Sivistyssanat. (Främmande ord) Gummerus, 2007. 415 s.

Reunanen, Timo: Sairaalanasto. (Sjukhusordlista) 2007. 216 s.

Ruotsi-suomi-suursanakirja. (Svensk-finsk storordbok) Helsinki, WSOY, 2007. 1 295 s.

Sammallahti, Pekka: Inarinsaamen käänteissanakirja. (Enaresamisk baklängesordbok) Oulu: Oulun yliopisto, 2007. 163, [4] s.

Severidt, Jörn: Kleines Reisewörterbuch für Lappland: der unverzichtbare Begleiter im hohen Norden Finnlands. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 2007. 78 s.

Sigurður Jónsson: Det vilda tänkandet och det kultiverade. Isländsk fackspråklig språkvård med tyngdpunkt på första hälften av 1900-talet. 2007. 190 s. ISBN 9789524761994. Acta Wasaensia Nr. 184. Språkvetenskap 34. Doktoravhandling ved Vasa universitet.

Denne avhandlingen beskriver islandsk språkrøkt i første halvdel av 1900-tallet med spesiell fokus på terminologisk arbeid. Forfatteren beskriver og forklarer at man på Island ikke til vanlig lagde stor vekt på avgrensningen mellom allmennspråk og fagspråk. Han beskriver synspunkter og handlinger både hos individuelle og hos forskjellige instanser på Island, og viser hvordan fire "ismer", nasjonalisme, internasjonalisme, filologisme og demokratisme, påvirket språkrøkt og terminologi på Island i den perioden som undersøkelsen handler om.

Snellman, Susanne och Thomas Lindberg: Hjälp – en elev med hörselskada i min klass. 2007.

Denna bok ger konkreta råd om vad läraren bör tänka på i klassrummet för att en hörselskadad elev ska kunna ta emot undervisningen.

Sointula, Väinö: Sanasto sukututkijoille. (Ordlista för släktforskare) Helsinki, Sukuseurojen keskusliitto, 2007. 168 s.

Språkbruk, tidskrift utgiven av Svenska språkbyrån (Forskningscentralen för de inhemska språken) har utkommit med fyra nummer under år 2007. I det följande ges några axplock.

I årets första nummer presenteras projektet *Svenskan i Finland. Syntaktiska drag i ett jämförande perspektiv* i flera olika artiklar. Projektet pågick vid Svenska litteratursällskapet i Finland 2003–2006. Sonja Vidjeskog rapporterar från fjärde nordiska klarspråkkonferensen i Hilleleje i Danmark. Maria Lindh-Garreau rapporterar från seminariet *Mediespråk 2007*.

I det andra numret får vi läsa om skriftspråk i arbetslivet (Anna-Malin Karlsson) och nyord i svenskan (Birgitta Lindgren), om språkstimuleringsprojektet *Dialogen* och om Hugo Bergroth-sällskapets språkvårdsdag (tema: politiskt språk).

I nummer 3/2007 skriver Margareta Södergård och Sofie Tjåru om en undersökning av blivande barnträdgårdslärares ('förskollärare') inställning till finlandismer. Språkbruk har publicerat ett uttalande från Nordiska språkmötet/Nordmålforum 2007 om namnvård och språkpolitik. Mia Sandsjoe skriver om ord som är aktuella för småbarnsföräldrar. Fjärde bandet till *Ordbok över Finlands svenska folkmål* presenteras också.

I årets sista nummer presenterar Lena Jolkkonen Terminologicalcentralen TSK och Maria Vidberg presenterar Svenska litteratursällskapets projekt *Namnen i våra städer*. I nummer 4/2007 finns även en rapport från det seminarium som arrangerades med anledning av att det var 90 år sedan Hugo Bergroths *Finlands-svenska* kom ut. Jannika Lassus presenterar en studie om vilken inställning Folkpensionsanstalten och Försäkringskassan har till olika minoritetsspråk.

Förutom detta innehåller varje nummer svar på språkfrågor, recensioner och kortare litteraturanmälningar samt notiser och annat redaktionellt material.

Suomalainen paikannimikirja. (Finskt ortnamnslexikon) Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146. Helsinki: Karttakeskus, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2007.

Forskningscentralen för de inhemska språken har i samarbete med Kartcentralen gett ut ortnamnslexikonet *Suomalainen paikannimikirja*. Lexikonet innehåller över 4 800 uppslagsord. Det innehåller artiklar om bland annat namnen på samtliga existerande eller tidigare kommuner, viktigare tätorter, de största sjöarna och de viktigaste öarna. Lexikonet har över 1 000 svenska ortnamn som uppslagsord, och innehåller över 400 artiklar om svenska namn i Finland.

Boken är tänkt för namnforskare, redaktörer, lärare, historiker och andra namnintresserade. Den är rikt illustrerad med såväl gamla som nya kartor och annat bildmaterial.

Suomi-englanti-suomi-sanakirja. (Finsk-engelsk-finsk ordbok) Helsinki, WSOY, 2007. 1 138 s.

Suomi-englanti-suomi kiinteistösanasto. (Finsk-engelsk-finsk fastighetsordlista) Espoo, Teknillinen korkeakoulu, 2007. 206 s.

Suomi-ruotsi-suomi-sanakirja. (Finsk-svensk-finsk ordbok) Helsinki, WSOY, 2007. 1 144 s.

Suomi-saksa-suomi-sanakirja. (Finsk-tysk-finsk ordbok) Helsinki, WSOY, 2007. 1 034 s.

Suomi-viro-suomi. (Finsk-estnisk-finsk ordbok) Gummerus, 2007. 508, 23 s.

Suuri lakikielen sanakirja: suomi-ruotsi-suomi. (Finsk-svensk-finsk juridisk ordbok). Helsinki, Yrityskirjat, 2007. 712 s.

Taloussanasto: yritys- ja kansantaloutta suomeksi, ruotsiksi, englanniksi, saksaksi ja ranskaksi. (Ekonomisk ordlista, finska, svenska, engelska, tyska och franska) Taloustieto, 2007. 597 s.

Tandefelt, Marika: 887 sätt att se på svenskan i Finland. En redogörelse för en webbenkät genomförd hösten 2002. Forskningsrapport från Svenska handelshögskolans nr 64 , Helsingfors 2007. <<http://hdl.handle.net/10227/253>>

Syftet med denna undersökning var att ta reda på hur finlandssvenskar ser på svenskan i Finland i förhållande till svenskan i Sverige, i vilka sammanhang och på vem de ställer striktare språkkrav än annars, vilken uppfattning de har om den finlandssvenska språkvården och om språkbrukarna i dag har en annan uppfattning än vad språkbrukarna hade för 30 år sedan. (Tandefelt jämför med en traditionell postenkät från 1972.) Det fanns fler likheter än olikheter mellan svaren i webbenkäten 2002 och i enkätundersökningen 1972. En skillnad som dock märktes var att respondenterna i dag inte uppfattar svenskan i Finland som ålderdomlig, utan snarare karaktäriserar den som finskpåverkad. En påfallande likhet var

känslan för det mest finlandssvenska, nämligen de specifikt finlandssvenska orden och uttrycken samt inslagen av finlandssvensk dialekt.

Taskusivistysanakirja. (Fickordbok med främmande ord) Helsinki, WSOY, 2007. 553, [3] s.

Tilastollinen laatusanasto. Glossary of statistical terms of quality control. Helsinki, Suomen standardisoimisliitto, 2007. 129, [2] s.

Tuori, Kaius: Lakimieslatinan käsikirja. (Handbok i juristlatin) Edita, 2007. 140 s.

Ulkuniemi, Martti: Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennoksen sanasto: Martti Ulkuniemen postuumin käsikirjoituksen mukaan. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2007 (Karisto). 395 s.

Martti Ulkuniemi (1913–1996) har sammanställt en ordlista med ord ur Ljungo Thomassons (c. 1550–1611) översättningar. Ljungo företog sig att översätta Sveriges gällande lag till finska. Tryckningen påbörjades 1610, men avbröts redan samma år. Först 1852 utgavs översättningen i sin helhet. Denna postumt utgivna bok är resultatet av en omfattande undersökning där Ulkuniemi utreder åldern på och bakgrunden till texterna som Ljungo stödde sig på.

Viiden kielen kuvasanakirja. (Bildordbok finska, engelska, tyska, franska, spanska) Hämeenlinna: Karisto, 2007. 400 s.

Wilson, Paula: Röster från forntiden. Gamla ortnamn berättar. Schildts 2007.

I sin bok går Paula Wilson igenom ett stort material på germanskt språkområde. Hon ifrågasätter den vedertagna teorin om att finlandssvenskarna härstammar från svenskar som flyttade in under medeltiden. Hon vill med ortnamnens hjälp bevisa att den finlandssvenska bebyggelsens rötter går ner i forntiden, till en germansk-skandinavisk invandring under järnåldern, alltså det första årtusendet efter Kristus. Hennes tes är att de flesta av våra bebyggelsenamn är från järnåldern, alltså äldre än man har antagit.

Boken har gett upphov till en hätsk debatt där etablerade namnforskare avfärdar hennes bok som ovetenskaplig. Metoden har exempelvis ansetts godtycklig. Även förlaget Schildts har fått sig en känga för att ha publicerat boken utan att fackgranska den först.

Wirén, Ulvi: Hääd pulmapäeva! ja yli 1000 muuta viron kielen riskisanaa. (Falska vänner i estniskan) Gummerus, 2007. 96 s.

Wirén, Veijo: Suomi-englanti idiomi- ja fraasisanakirja. (Finsk-engelsk idiom- och frasordbok) Helsinki: Art House, 2007. 262 s.

Wollin, Lars, Anna Saarukka & Ulla Stroh-Wollin (utg.): Studier i svensk språkhistoria 9. Det moderna genombrottet – också en språkfråga? Föredrag vid nionde sammankomsten för svenska språkets historia i Åbo 19–20 maj 2006. Skrifter från svenska institutionen vid Åbo Akademi 5/2007. Åbo 2007.

Tema för symposiet Svenska språkets historia 9 var *Det moderna genombrottet – också en språkfråga?* Plenarföredragen och ett tiotal av sektionsföredragen belyste detta tema från skilda aspekter. I denna bok publiceras plenarföredragen och största delen av sektionsföredragen. Plenartalare var Christina Sjöblad ("Det moderna genombrottet i Norden – modernitetens formering eller litterärt trendskifte?"), Hanna Lehti-Eklund ("Svenskan i Finland på 1800-talet: variation mellan dialekter och standard, tal och skrift"), Mats Thelander ("De där befängda modärna idéerna ...". Svenskt dramaspråk och det moderna genombrottet") och Olle Josephson ("Modernt genombrott eller modernitetens genombrott? Språk och samhälle i Sverige mot 1800-talets slut").

Åhman, Majsi: I mörkret är alla kattor gråa. Talesätt, rim och ramsor från Svenskfinland. 2007

Åhman, Majsi: Opp och hoppa, himlen är full av fioler! Tusen och ett talesätt från Svenskfinland. 2007.

Island

Íslensk málsaga. [Islandsk språkhistorie] 2007. Av Sölvi Sveinsson. 139 s. ISBN 9789979328988. Mál og menning, Reykjavík.

Dette er fjerde utgave, revidert, av Sölvi Sveinssons språkhistorie.

Íslensk orðabók. [Islandsk ordbok] 2007. Fjerde utgave, bygget på 3. trykk 2005, med en del endringer. xv+1246 s. ISBN 9789979328537. Red. Mördur Árnason. Forlagsred. Laufey Leifsdóttir. Edda útgáfa hf., Reykjavík.

Íslensk orðabók er under konstant revidering. Den blir vedlikeholdt i en database som stadig oppdateres på nettet. Denne utgaven har stort sett samme inn-

hold som den som ble trykt i to bind i 2002, men det finnes her en del rettelser og tillegg. Den første utgaven av *Íslensk orðabók* ble redigert av Árni Böðvarsson i 1963.

Íslenska tvö. Kennslubók í íslensku fyrir framhaldsskóla. [Lærebok i islandsk for videregående skole] 2007. Av Ragnhildur Richter, Sigríður Stefánsdóttir og Steingrímur Þórðarson. 349 s. ISBN 9789979328773. Mál og menning, Reykjavík.

Orð og tunga. Nr. 9. [Tidsskrift utgitt av Árni Magnússon instituttet for islandske studier] 2007. Red. Guðrún Kvaran. 169 s. ISSN 10224610. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Reykjavík.

Fire artikler i dette heftet, av Anna Nikulásdóttir, Ásta Svavarsdóttir, Eiríkur Rögnvaldsson og Sigrún Helgadóttir, handler om temaet språkteknologi og ordbøker. Dessuten finnes det to artikler om leksikografi, av Erla Hallsteinsdóttir og Veturliði Óskarsson, og en omtale av Lars S. Vikør om Jón Hilmar Jónssons ordbok, *Stóra orðabókin um íslenska málnotkun* [Den store ordboka om islandsk språkbruk].

Reglur um íslenska greinarmerkjasetningu. [Regler om tegnsetting i islandsk] 2007. Av Jónas Kristjánsson. 31 s. ISBN 9789979893936. Hið íslenska fornritafélag, Reykjavík.

Forfatteren er professor emeritus. Han har på eget ansvar og initiativ laget disse regler om tegnsetting. Han bygger dem på sin erfaring av redigering av tekster fra middelalderen. Boken inneholder altså ikke de offisielle reglene fra de islandske språkmyndighetene (jf. Språk i Norden 2007, s. 151, om islandske skrive-regler i *Stafsetningarorðabókin* [Rettskrivningsordboka]). Ifølge islandsk lov er det Islandsk språkråds oppgave å lage skrive-regler for islandsk, herunder både ortografi og tegnsetting.

Spænsk-íslensk orðabók = Diccionario español-islandés. [Spansk-islandsk ordbok] 2007. Red. Guðrún H. Tulinius, Margrét Jónsdóttir, Ragnheiður Kristinsdóttir, Sigrún Á. Eiríksdóttir, Teodoro Manrique Antón. xxxviii+540 s. ISBN 9789979328971. Mál og menning, Reykjavík.

The Syntax of Icelandic. 2007. Av Höskuldur Þráinsson. xii+563 s. ISBN 9780521591904. Cambridge University Press.

Forfatteren er professor i islandsk lingvistik ved Islands Universitet. Han beskriver her alle de viktigste kjennetegnene ved islandsk syntaks og fokuserer

særskilt på forskjellige fenomen som har stor teoretisk betydning innenfor allmenn syntaktisk teori. Forfatteren gir ofte eksempler på tilsvarende syntaktiske spørsmål i færøysk og de andre nordiske språk. I boken finnes det i tillegg en lang liste med referanser til nylig forskningslitteratur om de germanske og skandinaviske språkene.

Tungutak – Beygingarfræði / Málsaga / Ritun / Setningafræði. [Fire lærebøker for videregående skole: 'Språkbruk – Bøyning/Språkhistorie/Skriving/Syntaks']. 85 s. / 80 s. / 103 s. / 54 s. Av Ásdís Arnalds, Elínborg Ragnarsdóttir og Sólveig Einarsdóttir. ISBN 9789979798452 / ISBN 9789979798439 / ISBN 9789979798446 / ISBN 9789979798460. JPV útgáfa, Reykjavík.

Umhverfistækni. Íðordabók. [Miljøteknikk. En termbok] 2007. 245 s. ISBN 9789979547471. Red. Einar B. Pálsson. Háskólaútgáfan, Reykjavík.

De islandske sivilingeniørenes ordutvalg har arbeidet på miljøteknisk terminologi fra 1982. Utvalget har behandlet kring 1200 begrep i sitt arbeid, ettersom miljøteknikk er et stort omnesområde, som bl.a. bygger på kjemi, fysikk, teknikk og forskjellige naturfag. Denne boken er også av spesiell betydning fordi her finnes det en innledning som kan tjene som en kort innføring i terminologi. Alle begrep er definert og foruten den islandske termen gis det ekvivalenter på dansk, engelsk, svensk og tysk. Denne boken er blant de mest ambisiøse islandske terminologiene som man har publisert på Island.

Norge

Akselberg, Gunnstein og Johan Myking (red.) *Å sjå samfunnet gjennom språket.* Hedersskrift til Helge Sandøy på 60-årsdagen 14.6.2007. Novus forlag, Oslo 2007. 255 sider

Å sjå samfunnet gjennom språket er et hedersskrift til Helge Sandøy på 60-årsdagen hans 14.6.2007. Tjuesju kolleger av Helge Sandøy bidrar med hver sin artikkel. Til sammen representerer artiklene nesten hele det store fagfeltet som Sandøy har arbeidet innom helt fra studietiden som forsker, fagpolitiker, rådgiver og veileder.

Artiklene tar for seg emner som leksikografi, språkholdninger, språkverdier, semantikk, rettskrivning, fonetikk, fonologi, morfologi, språknormer, onomastikk, sosiolingvistikk, språkendringer, språklig regionalisering, skriftkultur og dialektologi, og det er spesialister på disse emnene som skriver. På den måten gir boken et representativt bilde av forskningssituasjon i Norge i dag innom disse disiplinene.

Å sjå samfunnet gjennom språket er en bok for alle som er interessert i nordisk språkvitenskap. Boken passer også, som tekstsamling for undervisning og forskning ved høyskoler og universiteter og som grunnlag for praktisk språkarbeid i offentlige og private organer og organisasjoner.

Aurstad, Bodil (red.): Slangordboka. Kunnskapsforlaget, Oslo, 2007. 367 s.

Boken inneholder slangord som elever fra ungdomsskoler og videregående skoler i hele landet har sendt inn.

Blomberg, Wenche: Litteraturlisteguiden VADE MECUM. Transit, Oslo 2007. 83 s.

Denne lille boken er en nyttig veiledning for alle dem som skriver tekster som krever korrekte referanser. Litteraturlisteguiden gjør det mulig i løpet av kort tid å lære seg å fatte *hvordan* og ikke minst *hvorfor* man skal føre litteraturlister. Bibliotekar og forsker Wenche Blomberg gir leseren alt han trenger å vite om ordningsord, navnebruk, faktorenes orden, forskjellige medier, og dessuten nøkkelordet til det hele *informasjonsgjenfinning*.

Corbeil, Jean-Claude o.fl.: Visuell ordbok norsk-engelsk-tysk-fransk-spansk. Kunnskapsforlaget, Oslo 2007. 678 s.

Tematisk ordbok som viser og forklarer ordene ved hjelp av bilder. Boken har ca. 20 000 oppslagsord og er delt inn i 17 hovedområder. Ved hver enkelt tegning finnes ordet for gjenstanden på fem språk. I registeret bak i boken er alle ordene ordnet alfabetisk på norsk, engelsk, tysk, spansk og fransk.

Hoel, Kåre: Bustadnavn i Østfold 7. Tune, ved Tom Schmidt (red.). Novus forlag, Oslo 2007. 449 s.

Boka er den syvende av Kåre Hoels etterlatte arbeider om bebyggelsesnavnene i Østfold. Har litteraturliste, kildehenvisninger og registre.

Johannesen, Knut: Den glemte skriften. Gotisk håndskrift i Norge. Riksarkivarens skriftserie 28. Universitetsforlaget, Oslo 2007. 235 s.

Boken er inndelt i tre hoveddeler: I Historisk ramme, II Å lese gotisk håndskrift, III Oppslagsdel. *Den glemte skriften* er en lærebok i gotisk håndskrift. Ved hjelp av autentiske teksteksempler, transkripsjoner og fyldige forklaringer presenterer Johannesen, som er assisterende direktør i Riksarkivet, bruken av skriften og oppbygningen av den.. Boken inneholder en rekke dokumenter fra 1600-, 1700- og 1800-tallet, og de spenner fra store begivenheter i norgeshistorien til

hverdagslivet i by og bygd. Tekstene er gruppert slik at leserne kan gjøre raske fremskritt med å lese og forstå den gotiske skriften. Johannesen tar også for seg den gotiske skriftens og skriveferdighetens utvikling i Norge. Boken er beregnet på alle som kommer i kontakt med gotisk håndskrift, både studenter, lokalhistorikere og slektsgranskere, og den tar hensyn til behovene både hos nybegynnere og mer erfarne lesere.

Lomheim, Sylfest: Språkreisa. Norsk gjennom to tusen ord. N.W. Damm & Søn, Oslo 2007. 528 sider.

Denne boken er en sjeldenhet, for det er ikke ofte at en populær språkhistorie for folk flest kommer på trykk. Boka Språkreisa er på hele 528 sider, og omfatter hele den norske språkhistorien. Tonen i et slikt verk må nødvendigvis være populær. Det kan selvsagt gå ut over faglig dybde, men slik må det nødvendigvis være i en bok av denne typen. Det er god grunn til å anta at denne boken kan være en god innføring i norsk språkhistorie. Norsk språkhistorie er jo et emne som svært mange i utgangspunktet ikke kan tenke seg å lese om. Det kan godt hende at det blir annerledes med Språkreisa. Lomheim har den store fordel at han er fast medarbeider i et ukentlig språkprogram i norsk radio og ved at han også ofte er å se på fjernsynet og ved mange andre språklige arrangementer. Den reklameverdien som det har for å få spredt kunnskap om norsk språkhistorie til et større publikum, skal de som er interessert i språk, sette pris på.

Siden boken heter Språkreisa har Lomheim kalt litteraturlista bak i boken Reiselitteratur. Notar er på nesten tretti sider, og navnerregister og et saksregister er boken også utstyrt med. Til sammen blir dette vel 70 sider. Dette er nyttig for dem som vil gå videre i språkhistorien. Boken Språkreisa er egentlig et temmelig dristig prosjekt fra forlagets side, og det at Lomheim skriver på nynorsk, gjør det enda dristigere. Men Lomheim har en lett fremstillingsform, så det ville ikke være forbausende om det blir stort salg av den.

Med andre ord. Den store synonymordboka med omsetjingar til nynorsk. 3. utgåva. Det Norske Samlaget, Oslo 2007. 809 s.

Denne ordboken er en revidert og utvidet utgave av *Med andre ord*, som kom ut for første gang i 1993. Utgave nummer 2 kom i år 2000 og forelå da også i en elektronisk utgave.

I den nyeste utgaven er utvalget av aktuelle ord økt og modernisert på flere emneområder. Mange av dem er ord som er felles for nynorsk og bokmål. Mengden av henvisninger til bokmålssynonymer er økt sterkt, slik at *Med andre ord* også må kunne regnes som et nyttig hjelpemiddel for dem som vil skrive et enk-

lere og mer levende bokmål. Kunnskapsgrunnet for ordartiklene i ordboken er hentet fra ordbøker og leksika fra mange land. En mengde av de ordene som vi av og til kan se eller høre i norske medier, har opphav i fjerne språk og hører ofte med til den nyere norske innvandrerulturen, som oftest islam.

Mæhlum, Brit: Konfrontasjoner. Når språk møtes. Novus forlag, Oslo 2007, 221 s.

Brit Mæhlums bok handler om tilfeller der språk møtes, dialekt-standardspråk, dialekt-dialekt, minoritetsspråk-majoritetsspråk, nasjonalspråk-globalspråk og nynorsk-bokmål. Det empiriske utgangspunktet ligger primært i norske språkforhold, men de teoretiske implikasjonene er langt mer overordnede og generelle. En av de primære ambisjonene med boka er å komme fram til en inngående og prinsipiell forståelse av hva slags krefter som er virksomme når språk møtes. *Konfrontasjoner* er en bok beregnet på masterstudenter og andre "viderekomne" innenfor et sosiolingvistisk forskningsfelt.

Navneleksikon. 3. utg. Kunnskapsforlaget, Oslo 2007. 279 s.

Boken omfatter ca. 1000 oppslagsord hvor over 1600 fornavn er omtalt. For de aller fleste navnene er betydning og opprinnelse oppgitt. Det er også tatt med et utvalg navn som i dag er sjeldnere i bruk samt et lite utvalg av de mest brukte fremmedspråklige navnene. Boken inneholder opplysninger om navnedager, utdrag fra navneloven som trådte i kraft fra januar 2003, og oversikter som viser de mest populære manns- og kvinnenavnene i Norge siden 1870-årene.

Nilsen, R.A. et al. (eds.): Interpreting Utterances. Pragmatics and Its Interfaces. Essays in Honour of Thorstein Fretheim. Novus forlag, Oslo 2007. 267 s.

The essays included here range from theoretically-oriented contributions that address post-Gricean issues, to empirically-based articles that seek to apply various aspects of linguistic and communication theories to real language data.

Nygaard Moriggi, Sigrun: La hendene snakke. Ordbok i tegnspråk. Aschehoug forlag, Oslo 2006. 211 sider.

Denne ordboken er i utgangspunktet laget for døve barn og deres venner, medelever, familie og lærere. Det rike illustrasjonsmaterialet gjør boken egnet for alle som kan ha behov for å lære tegnspråk. Et alfabetisk register gjør det enkelt å bruke boken som oppslagsbok.

Språknytt, tidsskriftet til det norske Språkrådet, kom i 2007 med 4 nummer på til sammen 140 sider. Språknytt har et opplag på ca. 25 000 og er dessuten tilgjengelig på www.sprakradet.no.

Vi kan nevne følgende artikler som er publisert i Språknytt i 2007:

I nummer 1: Grete Riise: Språkbruk – eit spørsmål om demokrati og Oddrun Grønvik: Ordbøker – kva har vi, og kva kan vi bruka dei til?

I nummer 2: *Oddrun Grønvik: Ordbøker – kva har vi? Definisjonsordbøker for norsk* og *Janne Bondi Johannessen og Kristin Hagen: Nye grammatiske termer i skoleverket*.

I nummer 3: Irene Andreassen: Et nytt skriftspråk blir til – om arbeidet med et kvensk skriftspråk.

I nummer 4: Sonja Erlenkamp: Et tospråklig liv med norsk tegnspråk og Magnhild Vollan: "Holdnings skapende handlings planer" Særskriving i studenttekster.

Hvert nummer inneholder også en leder, en spørrespalte og gjerne en spalte med nyord.

Statsspråk – bladet for godt språk i staten.

Språkrådet i Noreg gir ut dette språkbladet for statstilsette. Det kom med fire innholdsrike nummer i 2007, opplag 18 000. Den nye språktenesta for statsorgan i Språkrådet er no komen i arbeid, og eit sentralt oppslag var difor «Hva er godt språk i staten?».

Plassering av komma i vanleg tekst var eit viktig emne for rettleiing i eit anna nummer av bladet. Språkbruken på vegskilt er eit problem mange stader, både på grunn av feilskriving og på grunn av lite kjennskap til reglane for bruk av nynorsk og bokmål på slike skilt. Bladet tok opp dette i ein stor intervjuartikkel.

Gjennom Statsspråk har regjeringa understreka at lova om målbruk i offentleg teneste må følgjast.

Skatteetaten er viktig for dei fleste, og gjennom ein presentasjon av språkbruken der prøvde bladet Statsspråk å fremja bruken av enkelt og klårt språk.

Særheim, Inge: Statnamn i Rogaland. Fagbokforlaget. Oslo 2007. 302 s.

I denne boka finn du forklaring på dei mest nytta og viktigaste stadnamna i Rogaland. Det er ei oppslagsbok som gjev svar på spørsmål om namnebruk og namneopphav. Også dei vanlegaste namneledda har fått eigen omtale.

Theil, Rolf: Skyformasjonane på San Franciscos sørhimmel i grålysninga 30. april 1882 og grunnane til at vi ikkje har sett namn på dei. Reiser mellom språk. Det Norske Samlaget, Oslo 2007. 240 s.

Tittelen vitnar om at dette må vere ei spesiell bok. Boka er skriven av ein framstående språkvitar som er professor i allmenn og afrikansk lingvistikk ved Universitetet i Oslo. At Theil er heime i mange språk, skjønar vi av vasketetelen, der det står at mandarin, dyirrbal, nordsamisk, algonkinsk, fulfulde, jiddisk og indianarspråk berre er nokre av språka vi møter i denne boka.

I forordet skriv Theil: Denne boka handlar om å reise mellom språk, men ho handlar også om kroppen vår – om tær, fingrar, underarmar, hjernen, overarmar, lipper, tunger, rygger, halsgroper og andre nemnelege og unemnelege lemmer. Er det noko eg har hatt lyst til å fortelje om i denne boka, framfor mykje anna, er det åndskraft, skaparevne og fantasi.

Torp, Arne: R. Ei urokråke i språket. Det Norske Samlaget, Oslo 2007. 170 s.

Dette er noko så uvanleg som ei heil bok om R. På lett og underhaldande vis fortel Arne Torp om denne merkelege lyden, som eigentleg ikkje er éin lyd, men mange. Torp tek lesaren med på ei reise rundt i munnhola, frå drøvelen til tungespissen. Både rulle-r og skarre-r har sin plass i det norske språket. Forfattaren dreg også ut i Europa på jakt etter "ur-r-en" og fortel historia om korleis skarre-r-en har spreidd seg. Korleis oppstod eigentleg skarringa, var det ein smittsam talefeil, ein mote skapt ved det franske hoffet, eller noko heilt anna? Kva er framtida for skarre-r-en, vil alle nordmenn skarre om nokre år? Alle desse spørsmåla får eit svar i boka.

Uri, Helene: Kroppsspråk. Om kropp og ord. Det Norske Samlaget. Oslo, 2007. 190 s.

Kroppsspråk handlar om ord og uttrykk med opphav eller tilknytning til kroppen. Frå topp til tå, frå innvortes til utvortes. Grorudpalme eller blomkåløyre, navlelo eller sixpack, sørgerender eller tåfis – her vil ein garantert finne nye perspektiv på kroppen .

Wiggen, Geirr: Norm og variasjon – utvalgte språkstudier 1974-2005. Novus forlag, Oslo 2007. 280 s.

Dette er et festskrift til professor Geirr Wiggen på 60-årsdagen og inneholder et representativt utvalg av hans arbeider. Det spanner fra grunnlagskapitlet i hovedoppgaven (1974) til foredraget om stillhet på årsmøtet i Agder Vitenskapsakademi 2004. Boken belyser spesielt språklig variasjon og språklige normspørsmål

fra mange kanter og ulike perspektiv, valgt ut blant Wiggens i alt flere hundre publiserte arbeider. Skriftet markerer hans sentrale posisjon og betydning innenfor norsk språkvitenskap.

Sverige

Andréasson, Maia: Satsadverbial, ledföljd och informationsdynamik i svenskan. Göteborgsstudier i nordisk språkvitenskap 7. 2007. 304 s. Ak. avh.

Författaren har i sin avhandling undersökt variationen i ordföljden för satsadverbial som *kanske, inte, faktiskt, förstås, aldrig* och hur ordföljden kan förskjuta betydelsen.

Ask, Sofia: Vägar till ett akademiskt skriftspråk. Acta Wexionensia nr 115/2007 Humaniora. 2007. 227 s. Ak. avh.

Författaren har genom intervjuer med lärarstudenter i olika skeden av utbildningen och analyser av texter skrivna av samma studenter velat kartlägga och beskriva hur studenter utvecklar ett akademiskt skrivande.

Bergman, Bo: Ordens ursprung. Etymologisk ordbok över 2 200 ord och uttryck. Wahlström & Widstrand. 2007. 444 s.

I miniessäer berättas här på ett begripligt sätt om ursprunget till över 2 000 ord, äldre som *gille* såväl som nyare som *backare*.

Betänkandehandbok. Handbok för framställning av utskottsbetänkanden. Sveriges Riksdag. 2007. 235 s.

I denna handbok för dem som arbetar med betänkanden ingår även ett avsnitt med språkliga riktlinjer.

Blandade namnstudier. Namn och samhälle 9. Uppsala universitet. 2007. 94 s.

Rapporten består av tre läsvärda studier. En om namn på frisersalongers namn i Uppsala av *Elin Forsberg* och två om eponymer, d.v.s. ord som kommit av egenamn, av *Dag Gundersen* och *Per-Axel Viktorsson*.

De Smit, Merlijn: Language contact and structural change. An old Finnish case study. Acta Universitatis Stockholmiensis: Studia Fennica Stockholmiensia 9. Institutionen för baltiska språk, finska och tyska. 2006. Ak. avh. 228 s.

Författaren har undersökt svenska språkets påverkan på finskan samt vilka mekanismer som vid språkkontakter påverkar språkens strukturer. Undersökningsmaterialet består av översättningar av sex lagtexter från åren 1580–1759.

Edlund, Ann-Catrine, Eva Erson och Karin Milles: Språk och kön. Norstedts Akademiska Förlag. 2007. 256 s.

Boken är en handbok för alla som vill lära sig något om språk och kön, i synnerhet lämplig som lärobok inom lärarutbildningen och andra kurser. Man får en överblick över forskningsområdet, över föreställningar om könsskillnader när det gäller språket. Olika situationer och mötesplatser beskrivs där våra föreställningar om språk och kön skapas. Sambandet mellan dialekt och kön, språklig sexism och språkvåld tas upp, och olika strategier presenteras för den som vill arbeta aktivt mot fördomar och för språklig jämställdhet.

Ehrnebo, Paula: Heter Vägverket Tielaitos eller Tievirasto på finska? Benämningar på svenska samhällsfenomen i sverigefinska tidningar. Acta Universitatis Stockholmiensis: Studia Fennica Stockholmiensia 10. Institutionen för baltiska språk, finska och tyska. Stockholm. 2007. Ak. avh. 274 s.

Författaren har studerat och beskrivit hur benämningarna på specifikt svenska samhällsfenomen uttrycks i finskspråkiga tidningstexter i Sverige. Hon har även undersökt om de använda benämningarna överensstämmer med Sverigefinska språknämndens rekommendationer och om den rekommenderade benämningen används konsekvent eller om bruket är vacklande. Vidare har hon undersökt hur rekommendationerna är bildade. Undersökningsmaterialet består av texter i två sverigefinska tidningar, Viikkoviesti (1983, 1990 och 1997) och Ruotsin Sanomat (6–50/2003).

Haugen, Susanne: Från bautasten till bautastor. Studier över fornvästnordiska bautasteinn och svenska ord bildade med bauta(-). Nordsvenska 13. Umeå. 2007. 462 s. Ak. avh.

Det här är en fallstudie av ett ord, *bautasten*, och ord bildade med *bauta-* som förled. Ordet *bautasten* upplevde en renässans genom seriealbumet Asterix, där bautastenar förekommer ymnigt, och förekomsten där har sannolikt givit upphov till den förstärkande förleden *bauta-*. Det övergripande syftet är att beskriva och förklara hur lexikala förändringar hos ett ord kan gå till. Avhandlingen innehåller både en engelsk och isländsk sammanfattning.

Holmberg, Per & Anna-Malin Karlsson: Grammatik med betydelse. En introduktion till funktionell grammatik. Ord och stil 37. Hallgren & Fallgren 2007. 219 s.

Det här är den första svenska läroboken i *funktionell grammatik*. Det speciella med denna grammatikmodell är enligt författarna att betydelse och funktion är utgångspunkten, att kontext och språkbruk ses som grunden för grammatiken och att grammatiken skapar betydelse.

Interaktion och kontext. Nio studier av svenska samtal. Studentlitteratur. 2007. 354 s.

Nio forskare som deltagit i projektet "Samtalsspråkets grammatik" redovisar här sina resultat. Bland artiklarna kan nämnas *Anne-Marie Londen och Jan Lindström*: Att komma till en konklusion. Konjunktionerna *så att* och *men att* i svenska samtalsspråk, *Camilla Lindholm*: Det är som sjutton också. Hur en talare med demenssjukdom använder fasta uttryck som resurs.

Johansson, Carina: I gatuplanet. Namnbrukarperspektiv på gatunamn i Stockholm. Namn och samhälle 20. Uppsala universitet. 2007. Ak.avh.

Författaren har undersökt hur väl invånarna i olika områden i Stockholm känner till gatunamnen där och hur namnen uppfattas och fungerar i området. Vidare har undersökt hur invånare i andra delar av Stockholm kände till en del av dessa namn och hur de uppfattade namnen.

Kieliviesti. Språkrådets, t.o.m. nummer 2/2006 Sverigefinska språknämndens, finska tidskrift har som vanligt utkommit med fyra nummer.

I nummer 1 skriver *Riitta Palkki* om Mikael Agricolas (1510–1557) betydelse som grundare av det finska skriftspråket, om hans litterära produktion och om hur han utvecklade det finska ordförrådet. *Pirkko Nuolijärvis* artikel handlar om hur språket förändras, eller snarare, hur det inte förändras. *Toini Rahtu* analyserar de två olika tolkningarna av en ironisk och raljerande kolumn om finlandssvenskarna i en finsk kvällstidning. Artikeln tolkades av många som ett nästan rasistiskt angrepp på finlandssvenskarna, och av många som ett angrepp mot rådande negativa fördomar gentemot finlandssvenskarna. *Mikael Hakola* beskriver de stora utmaningar som Sverigefinska skolan i Stockholm står inför, när den nu fått tillstånd att inrätta ett gymnasium. Gymnasieskolan ska följa de svenska läro- och kursplanerna och undervisningen kommer att ske både på finska och på svenska. Eleverna kommer dessutom att erbjudas möjlighet att avlägga finsk studentexamen. *Emilia Laurila* redogör för sin kandidatuppsats i modern finska. I uppsatsen undersöker hon bl.a. olika retoriska medel som manliga gymnasieelever använder

sig av i sin argumentation. *Tuija Määttä* skriver om betydelsen och användningen av nyordet *sairaalakunto* (på finlandssvenska *sjukbusklick*). *Marja Räihä* skriver om hur språkliga varieteter och dialekter ger upphov till en känsla av grupptillhörighet. *Margaretha Terner* har sammanställt en svensk-finsk ordlista som hänför sig till kronofogdemyndigheten och *Hannele Ennab* en svensk-finsk förteckning över svenska landskapsdjur.

I nummer 2 presenterar Raija Kangassalo från Mälardalens högskola en del av det material som hon samlat in för projektet Östersjöfinsk syntax i Sverige: De s.k. grammatiska kasusen i meänkieli, sverigeeestniska och sverigefinska. Patrik Hadenius informerar om den nya populärvetenskapliga tidskriften *Språktidningen* som började ges ut under hösten, efter det att tidskriften *Språkvård* lades ned. Anja Sjöholm recenserar *Lunttikirja: en handbok i finsk grammatik*, en färgglad uppslagsbok i grammatik tänkt för elever, lärare och föräldrar. Tiina Laitila Kälve-mark redogör för samtalet med professor emeritus Eero Kiviniemi från Helsingfors universitet, vars senaste bok *Suomalaisten etunimet*, i svensk översättning *Finnarnas förnamn*, innehåller såväl de senaste statistiska uppgifterna om finnarnas förnamn som namngivningens historia. Det framgår bl.a. att under 2000-talet är de sverigefinska förnamnen ofta svenska. Yvonne Bartley skriver om sitt stora intresse för minigolf och om språket hos minigolfspelare, vilket också var ämnet för hennes pro gradu-avhandling. I artikeln ges många exempel på ord och uttryck från minigolfbanan, som är helt omöjliga för utomstående att förstå. Med anledning av Carl von Linnés 300-årsjubileum skriver Marja Räihä om växtnamn och botanikundervisningen under hennes egen skoltid. Hon berättar om sina knep för att lära sig besvärliga latinska namn utantill. Marjatta Vilkamaa-Viitalas artikel handlar om nyord i *Kielitoimiston sanakirja*, en ordbok utgiven av Finska språkbyrån vid Forskningscentralen för de inhemska språken. Dessutom innehåller numret en svensk-finsk ordlista över värdyrken sammanställd av Margaretha Terner och en svensk-finsk förteckning över svenska landskapsblommor sammanställd av Hannele Ennab.

I nummer 3 redogör *Taina Sampakoski* för projektet med distansundervisning i modersmål på nationella minoritetsspråk för mellan- och högstadiel elever som Myndigheten för skolutveckling och Sofia Distans, en skola som meddelar distansundervisning, har utvecklat. Med denna metod kan elever få modersmålsundervisning på orter där sådan undervisning inte kan ordnas. *Elina Heikkiläs* artikel är en synopsis på hennes avhandling om tidningarnas bildtexter. Hon har analyserat bildtexter från tre olika synvinklar: hur är bildtextens relation till tidningsbilden, hur fungerar bildtexten som en del av tidningsartikeln och vilka är bildtextens språkliga särdrag. *Paula Ehrnebo* berättar om sin avhandling *Heter*

Vägverket Tielaitos eller Tievirasto på finska? Hur och i vilken mån använder den sverigefinska pressen sverigefinska språkvårdens termrekommendationer? *Kaarlo Voionmaa* skriver om sina reflexioner över förändringar i finskan. *Marja Räihä* skriver om svampnamn, deras etymologi och om historier kring namnen. *Minna Hjorts* artikel handlar om den kända finska svordomen *perkele*. Den visar sig vara gångbar även i vissa något överraskande sammanhang. Dessutom innehåller numret en svensk-finsk lista över svenska landskapssvampar, som *Hannele Ennab* har sammanställt.

I nummer 4 redogör *Ilse Cantell* för arbetet med *Stora svensk-finska ordboken*, denna moderna storordbok, som täcker fyra officiella varianter av två språk i två länder: svenskan i Sverige och i Finland, samt finskan i Finland och i Sverige. *Taru Kolehmäinen* ger en historisk översikt över finskans ställning och utveckling under den svenska och ryska tiden i Finland och under tiden efter Finlands självständighet. *Maija Grönholm* har under flera år studerat en grupp svenskspråkiga barn, som vid 5 års ålder började i finskt språkbud på daghem. Hon har följt upp deras språkkunskaper i finska under hela grundskolan och sedan undersökt vilken betydelse startåldern har vid inläring av finska. *Marja Räihä* har intervjuat den första heltidsanställda forskningsarkivarien med inriktning på meänkieli och tornedalsk kultur vid Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (DAUM). *Riitta Eronen*, som har gjort en insats för att råda bot på bristen på finska nyordsböcker genom att samla ihop nyord publicerade i MMM-årsböckerna (När-Var-Hur-årsböckerna) under åren 1982–2007, berättar i en artikel om boken *Uudissanat: rötösberrasta salarakkaaseen*, i svensk översättning Nyord: från myglare till hemlig käraste. *Marja Räihäs* artikel handlar om motiven i finska julsånger genom tiderna. Dessutom innehåller numret en svensk-finsk ordlista över termer som hänför sig till vårdnadsutredningar sammanställd av *Margaretha Terner* och en svensk-finsk lista över svenska landskapsfiskar sammanställd av *Hannele Ennab*.

Varje nummer innehåller även en ledare, en kolumn om ett aktuellt ämne med språklig anknytning, ett tiotal finska nyord med förklaringar, en avdelning för frågor och svar och en kortfattad resumé av innehållet på svenska. Dessutom innehåller vissa nummer korta anmälningar av nyutkommen språklitteratur.

Klarspråk. Bulletin från Språkrådet. Informationsblad med nyheter om språkvårdsarbete i Sverige och andra länder.

Under 2007 utkom 4 nummer av detta informationsblad. Förutom notiser om nyutkommen litteratur och andra nyheter på området samt tips till alla som arbetar med klarspråk behandlas en speciell språkfråga i varje nummer. Dessutom finns några längre artiklar eller intervjuer med anknytning till området. Bl.a. Ort-

namnen, kommunerna och klarspråk av *Leif Nilsson* och Skrivrådet: Fena på ord? av *Erika Lyly* (nr 1), En klarspråksmotor varvar ner av *Nathalie Parès* och Hitta rätt i Rikstermbanken av *Åsa Holmér* (nr 2), Standardfraser sitter löst i Hässleholm av *Kerstin Lundin* och Årsredovisningar. Starta arbetet i god tid av *Anne-Marie Michelsen* (nr 3), Klarspråk – på flera språk? av *Sofia Malmgård* och Att köpa en översättning av *Nathalie Parès* (nr 4)

Bulletinen är gratis och kommer ut fyra gånger per år. Den kan också läsas på eller laddas ned från Språkrådets webbplats www.språkradet.se.

Källström, Magnus: Mästare och minnesmärken. Studier kring vikingatida runristare och skriftmiljöer i Norden. Acta universitatis stockholmiensis. Stockholm studies in Scandinavian philology. New series 43. 2007. 442 s. Ak.avh.

Författaren har undersökt vilka samtida uppgifter som finns om skriftutövarna under vikingatiden. Det material som står till buds är de inskriptioner som finns bevarade, närmare bestämt de fraser som kan kallas ristarformler.

Lundgren, Torbjörn: Språk, kunskap och mänskliga förmågor. Studentlitteratur. 2007. 368 s.

Boken behandlar språket i förhållande till människans funktioner och eventuella funktionsnedsättningar. Hur väl vi människor omvandlar information till kunskap beror i lika hög grad på individens förmåga som på anpassningen av omgivningen till individens förutsättningar.

Lundin, Kerstin & Åsa Wedin: Klarspråk i socialtjänsten. Hur man skriver lättlästa beslut, utredningar och journaler. Gothia Förlag 2007. 80 s.

På ett pedagogiskt sätt visar författarna hur texter i socialtjänsten kan bli bättre och begripligare.

Malmbjer, Anna, 2007: Skilda världar. En språkvetenskaplig undersökning av grupp-samtal som undervisnings- och lärandeform inom högre utbildning. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 72. 2007. 257 s. Ak. avh.

Författaren har undersökt hur ett antal lärarstudenter gör när de grupparbetar. Vad sker under grupparbetet och vilka faktorer bestämmer hur arbetet i gruppen blir?

Malmstedt, Jan: IT-ordboken för alla. Docendo 2007. 184 s.

Här förklaras på ett enkelt och begripligt sätt ord inom det område som brukar kallas IT, d.v.s. sådant som gäller elektronisk och digital kommunikation. Inom detta område vimlar det av engelska ord, men författaren är noga med att ange de svenska benämningar som finns.

Melin, Lars: Vett och etikett i språket. Norstedts Akademiska Förlag 2007. 235 s.

I boken får man en beskrivning och betraktelse över området språkvård och sådant som kan diskuteras som rätt eller fel i språket, men inte så mycket direkta råd som titeln utlovar.

Mer än ett språk. En antologi om två- och trespråkigheten i norra Sverige. 2 upplagan. Skrifter utgivna av Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen. 2007. 282 s.

Sedan den första upplagan, som utkom 1997, har Sverige fått en minoritetsspråklag, vilket i sin tur medför en starkare ställning för minoritetsspråken. I den nya upplagan har tillkommit nya artiklar och de övriga har omarbetats och uppdaterats.

Micaux, Wandrille: Vilda växter. Blomsterordlista på 14 språk. Ill. Eliann Oddbratt. 197 s. 2007 .

En fransman bosatt i Sverige sedan 30 år har uppmärksammat Linnéåret 2007 med en ordlista över 300 av de vanligaste vilda växterna med översättning till 13 andra språk. Vackra illustrationer på ett litet urval växter finns också.

Milani, Tommaso M.: Debating Swedish. Language politics and ideology in contemporary Swedish. Dissertations in bilingualism 14. Ak. avh. 2007. 7 uppsatser.

Denna sammanläggningsavhandling behandlar tre viktiga frågor i den språkpolitiska debatten i Sverige: främjandet av svenska språket, språktest som krav för medborgarskap och modersmålsundervisningen. Den första sammanbindande uppsatsen innehåller en kort sammanfattning på svenska.

Mins. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet.

Under 2007 utkom följande skrifter i denna serie. Nr 57 *Gunilla Serin*: Om orddöd: 41 högtyska lånords uppgång och fall. Nr 58 *Elin Lindabl, Annika Skogsberg & Tobias Söderberg*: Insändare, fjällhandböcker och Ni-tilltal.

Miss. Meddelanden från institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet

Under 2007 utkom följande skrifter i denna serie: Nr 58 *Ulrika Magnusson*: Bilder av svenska och svenska som andraspråk. En jämförelse av högskolors och gymnasieskolors kursplaner. Nr 59 *Annika Bergström*: Två olika ämnen? Svenska språket på gymnasiet och på högskolan

Målföret. Medlemsblad för Nya Tungomålgillet.

Detta medlemsblad har under året utkommit med 4 nummer. Förutom notiser och artiklar om det nutida språket finns även artiklar om äldre språkbruk och språkforskare, t.ex. om Samuel Columbus (nr 1), textprov från äldre tider, väl värda omläsning, t.ex. Lärjunge och Mästare vid Trollhättefallen (om Carl von Linné och Pehr Kalm) i nr 2. Vidare artiklar och textprov på dialekt, allt för att visa den rikedom som finns i svenskan. I nummer 4 meddelas att tidskriften läggs ned och att föreningen upphör. De två eldsjälarna bakom denna sympatiska röst i språkvårdskören orkar inte längre. Det berättar de om i nummer 4, som är extra välmatat och bl.a. innehåller en suverän betraktelse av Bernt Olsson över barndomens språk.

Norberg Brorsson, Birgitta: Man liksom bara skriver. Skrivande och skrivkontexter i grundskolans år 7 och 8. Studier från Örebro i svenska språket 2. 2007. 302 s. Ak. avh.

Författaren vill beskriva hur skrivandet går till i skolan. Frågor som tas upp är hur undervisningen går till, hur eleverna förhåller sig till uppgiften, vilken sorts texter som produceras, vilken respons eleverna får.

Norrby, Catrin och Gisela Håkansson: Språkinläring och språkanvändning. Svenska som andraspråk i och utanför Sverige. Studentlitteratur 2007. 265 s.

Boken är en grundbok i andraspråksforskning, i synnerhet om svenskan som andraspråk. Vi får en historik över andraspråksforskningen i Sverige och internationellt. Författarna har lett projektet *Svenska i och utanför Sverige* och presenterar här de viktigaste resultaten från projektet.

Nämnd, inte glömd. Historik över Nämnden för svensk språkvård och Svenska språknämnden 1944–2007. Red. Birgitta Lindgren. Utgiven av Svenska språknämnden 95. 2007

I denna historik får vi en krönika över nämndens verksamhet. Tre personer som varit ordförande, Gun Widmark, Ulf Teleman och Mats Thelander, har skrivit

varsitt kapitel. De fyra cheferna för nämndens sekretariat, Gösta Bergman, Bertil Molde, Margareta Westman, Olle Josephson får varsitt kapitel; den sista, Olle Josephson skriver om sin egen period. Tre medarbetare, Margot Nordgren, Catharina Grünbaum och Jan Svanlund, har skrivit varsitt kapitel. Analyser över arbetets inriktning och nämndens plats inom språkvården ges men också detaljerade kataloguppgifter som register över ledamöter, medarbetare, utgivna skrifter m.m.

Ohlsson, Claes: Folkets fonder? En textvetenskaplig studie av det svenska pensions-sparandets domesticering. Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 9. 2007 Ak. avh. 219 s.

Författaren har undersökt hur texter från banker, försäkringsbolag och fondbolag samt myndigheten Premiepensionsmyndigheten bidragit till att göra pensions-sparande i olika former till något vardagligt och självklart, *domesticerats* med författarens terminologi.

Perspektiv på praktik. Svenska i klassrummet. Red. Madeleine Ellvin, Lena Holmbom och Erik Lidbaum. Svenskläraryrkeförbundet årskrift 2007. Svenskläraryrkesserien 23. 2007. 187 s.

Bland de fjorton artiklarna kan nämnas *Johan Elmfeldt & Per-Olof Erixon*: "Våga säga nej till Lunarstorm!" där författarna går igenom en uppsats som verkar bryta mot alla normer. Vidare *Anna Aspegren*: Alla lärare är inte svensklärare – men alla har ett ansvar för elevernas språkutveckling.

Peterson, Lena: Nordiskt runnamnslexikon. 5, rev. utgåvan. Institutet för språk och folkminnen. 2007

Detta är en uppdaterad utgåva av ett lexikon över personnamn och ortnamn i de vikingatida inskrifterna runt om i Norden. Alla belägg anges. Etymologiska upplysningar ges också.

Philipsson, Anders Interrogative clauses and verb morphology in L2 Swedish. Theoretical interpretations of grammatical development and effects of different elicitation techniques. 2007 Dissertations in bilingualism 13. Ak. avh. 2007. 235 s.

Författaren har undersökt hur inlärare i svenska som andraspråk lär sig behärska konsten att formulera frågesatser. En sammanfattning på svenska finns.

ROSA. Rapporter om svenska som andraspråk. Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet.

Under 2007 utkom följande: skrifter i denna serie: Nr 8 *OrdiL – en korpusbase-rad kartläggning av ordförrådet i läromedel för grundskolans senare år*. Redaktörer Inger Lindberg och Sofie Johansson Kokkinakis. Nr 9 *Qarin Franker: Bildval i alfabetiseringsundervisning – en fråga om synsätt*. Nr 10 k: *Litteracitet och sociala nätverk*. Nr 11 *Språk och gräns/er - om språk och identitetsskapande i några skönlitterära verk*. Red. Marie Carlson

Rosenqvist, Håkan: Uttalsboken. Svenskt uttal i praktik och teori. Natur & Kultur 2007. 96 s.

Det här är en lärobok som kan användas av både vid självstudier och lärarledd undervisning. Momenten går igenom systematiskt och åtföljs av hörövningar på en medföljande cd-skiva.

Språk och kön i nutida och historiskt perspektiv. Studier presenterade vid Den sjätte nordiska konferensen om språk och kön, Uppsala 6–7 oktober 2006. Red. Britt-Louise Gunnarsson, Sonja Entzenberg och Maria Ohlsson. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk. Uppsala. 2007. 396 s.

Bland bidragen kan nämnas *Margareta Svahn: Språkhistoria och kön*, *Catharina Nyström Höög: Det förbjudna modershjärtat*, *Minna Nakari: Officiell benämning av gifta kvinnor i Helsingfors på 1800-talet*, *Birgitta Lindgren: Språkvården och könsneutral referens*, *Theres Bellander: Minskade skillnader i unga kvinnors och unga mäns kommunikation via datorbaserade medier*.

Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning. Ny följd 17, 2007. 236 s.

Bland de större artiklarna kan nämnas *Ulf Teleman: Det svenska hjälpverbet lär: ursprung och utveckling* och *Charlotta af Hällström-Reijonen: Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog. Det sverigesvenska argumentet i finlandssvensk språkvård*. Skriften innehåller som vanligt recensioner av språkvetenskaplig litteratur.

Språkets roll och räckvidd. Festskrift till Staffan Hellberg den 18 februari 2007. Red. Karin Millés och Anna Vogel. Acta universitatis stockholmiensis. Stockholm studies in Scandinavian philology. New series 42. 2007. 304 2.

Bland alla bidrag kan nämnas: *Lars-Gunnar Andersson: Göra, ha eller ta sönder?*, *Charlotte Engblom: Att diskvalificera och erkänna normkällor i samtal*, *Kerstin Norén: En akademiker (läs: professor). Om en skriftspråkskonstruktion*.

Språktidningen. Utgiven av Språktidningen AB.

Tidningen startade under 2007 och utkom då med 3 nummer, men skall i fortsättningen utkomma med 6 nummer om 84 sidor. Avsikten är att åstadkomma en populärvetenskaplig språktidskrift, som görs av en heltidsanställd redaktion. Det är en större och fylligare tidning än *Språkvård*. Förutom sådant material som fanns i *Språkvård* innehåller den även intervjuer och lättstäm material. På så sätt kan språkfrågor och språkdebatten nå ut till flera personer än vad man kunde med *Språkvård*. Språkrådet medverkar bl.a. med avdelningen *Frågor och svar* samt en spalt av Språkrådets chef *Olle Josephson*. Andra experter med stående spalter är Dagens Nyheters språkvårdare *Catharina Grünbaum*, språkvetaren och underhållaren *Fredrik Lindström*, runologen *Marit Åblén* och journalisten och underhållaren *Jonas Hallberg*.

Materialet i varje nummer omfattar ett 20-tal artiklar och avdelningar. En fullständig uppräknig skulle bli för lång. Bland artiklarna kan nämnas i nummer 1 en om svårigheten att förbjuda ord av *Maria Arnstad*, en av *Mikael Parkvall* om varför det skorrande r-ljudet spred sig så kvickt över Europa, en om den första sumeriska språknobben av *Ola Wikander*. Från nr 2 en artikel om dyslexi av *Björn Ramel*, en av *Lars Melin*, som visar hur du-reformen på 1960-talet utlöste en förändring i hela pronomenanvändningen, en om jiddisch av Nils Johan Tjärnlund. Från nr 3 en artikel om det mångspråkiga svenska riket på 1600-talet av *Cecilia Christner Riad*, en av *Håkan Borgström* om varför mobiltelefonens ordlista godkänner t.ex. *kärnvapenkrig* men inte *världsfred* och en om färgerna i de östeuropeiska geografiska namnen av *Per Ambrosiani*.

Språkvård. Språkrådets tidskrift upphörde under 2007 i och med nummer 2. Detta skedde därför att en ny fristående tidning, *Språktidningen* (se denna), skulle starta samma år.

I nummer 1 redogör *Inga-Lill Grabn* för hur facköversättare accepterar *den* som könsneutralt pronomen ("Om någon vill röka får den gå ut på gården"). *Gunlög Sundberg* har sett på hur man i de nordiska länderna testar kunskaperna i huvudspråket hos dem som har annat modersmål. *Olle Josephson* ger råd om hur man skriver metatexter. *Staffan Hellberg* menar att man kan räkna en ny period i svenskan från 1945, då bl.a. *Expressen* och *Pippi Långstrump* kom ut. *Mikael Parkvall* skriver apropå *du* och *Ni* som tilltalspronomen om hur komplicerat det kan vara i andra språk med mycket större register av artighetsmarkörer. Numret innehåller också den årliga nyordslistan sammanställd av *Birgitta Lindgren*.

I nummer 2 målar *Olle Josephson* i breda drag den troliga språkutvecklingen under 2000-talet. *Håkan Hanson* beskriver nyhetsradions framtida språkval: syntetiskt eller spontant tal? *Ola Karlsson* frågar sig vad vi vill och kan göra med

datorernas språkkontroller. *Ingela Tykesson-Bergman* har undersökt vad expediter, kassabiträden och kunder säger till varandra i butikerna. Inför starten av den nya språktidningen har *Rickard Domeij* intervjuat med tidningens chefredaktör, Patrik Hadenius. Allra sist i detta sista nummer av Språkvård tecknar *Birgitta Lindgren* tidskriftens historia.

Båda numren innehåller också en ledare, kortare anmälningar av nyutkommen litteratur, notiser om språkliga aktualiteter och en avdelning frågor och svar.

Svartvik, Jan & Rikard Svartvik: Handbok i engelska från A till Ö. Norstedts Akademiska Förlag, 2 upplagan 2007. 570 s.

Det här är en uppdaterad och omarbetad version av en mycket nyttig handbok.

Svensk-romskt/arli lexikon. Red. Baki Hasan. Lexin. Språklexikon för invandrare. Institutet för språk och folkminnen, Språkrådet. 2007. 954 s. + bildbilaga 66 s.

Det här är ett pionjärbete inom romsk lexicografi och den största ordboken i sitt slag. Lexikonet har utarbetats av Baki Hasan, som är romsk språkvårdare på Språkrådet.

TeFa. (Text- och fackspråksforskning). Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet

Under 2007 utkom följande skrifter i denna serie. Nr 45 *Andersson, Helena:* Interkulturell kommunikation inom sjukvården. Den kommunikativa situationen för invandrare på svenska arbetsplatser 1: intervjuer. Nr 46 *Ett vidgat textbegrepp.* Red. av Britt-Louise Gunnarsson & Anna-Malin Karlsson

Termlexikon i språkvetenskap från A till Ö. Red. Kenneth Åström. Studentlitteratur 2007. 183 s.

I detta lilla lexikon upptas inte bara termer som *accent* och *översättningslån* utan även kända personer som *Axel Kock*, viktiga institutioner som *Språkrådet* och annat inom området

Tidens tecken 2007. Red. Anders Björnsson och Björn Rombach. Svenska Humanistiska Förbundets skriftserie 121. Santérus Förlag 2007. 280 s.

En samling essäer skrivna av akademiker med olika bakgrund om företeelser som kan ses som tecken i tiden, ordnade som rubrikord i alfabetisk ordning. Många är givetvis av språkligt intresse som nyord eller modeord, t.ex. *C som i certifiering*, *G som i genmanipulation*, *Q som i queer*, *R som i Rinkebysvenska*.

Tingsell, Sofia: Reflexivt och personligt pronomen. Anaforisk syftning hos ungdomar i flerspråkliga storstadsmiljöer. Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 8. 2007. 242 s. Ak.avh.

En av de allra mest ”omhuldade” käpphästarna i svensk grammatik undersöks i denna avhandling: valet mellan *sin* och vanlig personlig pronomen (som *hans*). Ett hundratal ungdomar har undersökts och jämförts med vuxna. Det visade sig att både ålder och ort spelar in. Även språklig bakgrund som flerspråkighet är viktig. Men även syntaktiska faktorer och samtalskontexten har betydelse. Det finns tecken som tyder på att pronomensystemet är på väg att förändras.

Utrikes namnbok. Svenska myndigheter, organisationer, titlar, EG- och EU-organ, EU-titlar och länder på engelska, tyska, franska, spanska, finska och ryska. 7:e reviderade upplagan 2007. 123 s.

Undertiteln preciserar den lite mystiska huvudtiteln. Det är alltså en lista över vad Svenska myndigheter m.m. heter på olika språk. Boken innehåller även översättningar av tjänstetitlar och namn på länder.

Valijärvi, Riitta-Liisa: A Corpus-Based Study on the Degrees of Lexicalization and Grammaticalization of Finnish Converbs. Uppsala universitet. 2007. Ak. avh. 246 s.

Författaren har studerat lexikalisering och grammatikalisering av finskans konverb (t.ex. *yllättäen* ’överraskande’, *juurta jaksain* ’in i minsta detalj’, *buolimatta* ’trots att, oaktat’). Undersökningsmaterialet består av finska dagstidningar från 1990-talet.

Vilborg, Ebbe: Rena grekiskan. Klassiskt språk i modern tid. Norstedts Akademiska Förlag 2007. 200 s.

Författaren, som tidigare skrivit populärvetenskapligt om latinet, griper sig här an grekiskan. Förutom en utförlig ordlista över grekiska ord som gett upphov lånord i svenskan finns avsnitt som grekiska gudar, grekiska namn o.s.v.

Öqvist, Jenny: När man talar om trolLEN. Personreferens i svenskt samtalsspråk. Studies in language and culture 6. Linköping studies in arts and science 320. Linköpings universitet. 2007. 216 s. Ak. avh.

I sin avhandling har författaren undersökt hur man i olika sorters samtal refererar till icke närvarande personer – med namn, med substantivfraser eller med pronomen. Frågor som ställs är bl.a. vilka anspråk talaren gör på sina egna och mottagarens kunskaper om referenten.

Om författarna

Irene Andreassen er seniorrådgiver i Språkrådet, Kvensk stedsnavntjeneste, og førsteamanuensis II i finsk og kvensk språkvitenskap ved Universitetet i Tromsø.

Ari Páll Kristinsson er forskningsdosent og leder for språkrøktsavdelingen i Árni Magnússon instituttet for islandske studier i Reykjavik. Ari Páll var formann for Stedsnavnsutvalget i Island i perioden 1. august 1998 til 31. juli 2006.

Eva Brylla är forskningschef vid Namnavdelningen på Institutet för språk och folkminnen, Sverige, samt språklig rådgivare åt Patent- och registreringsverkets namnenhet.

Paula Ehrnebo är språkvårdare i finska vid Språkrådet, som är språkvårdsavdelningen inom Institutet för språk och folkminnen, Sverige.

Hannele Ennab är språkvårdare i finska vid Språkrådet, som är språkvårdsavdelningen inom Institutet för språk och folkminnen, Sverige, samt nordisk nätverkssekreterare.

Sonja Entzenberg är doktorand vid Institutionen för nordiska språk, särskilt namnforskning, vid Uppsala universitet.

Pan Farmakis er dommerfullmektig ved Aust-Agder tingrett i Arendal i Norge. Han arbeidet tidligere som seniorrådgiver i Justisdepartementet, og var også sekretær for lovutvalget som la fram forslaget til den nye norske lov om personnavn. Forslaget var inntatt i NOU 2001: 1 Lov om personnavn - Tradisjon, liberalisering og forenkling.

Haraldur Bernharðsson er sprogforsker i Árni Magnússons institut for islandske studier, Islands universitet. Haraldur var medlem af Personnavneudvalget i Island i 2005.

Rikke E. Hauge er rådgiver i Språkrådet i Norge.

Tomas Hedberg är språkvårdare i teckenspråket vid Språkrådet, som är språkvårdsavdelningen inom Institutet för språk och folkminnen, Sverige. Han har forskat i personnamn på teckenspråket.

Bente Holmberg er mag.art. i nordisk filologi, institutleder på Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet og formand for Stednavneudvalget

Charlotta af Hällström-Reijonen är språkvårdare (svenska) vid Forskningscentralen för de inhemska språken, Finland.

Anfinnur Johansen er mag.art. i nordisk filologi, lektor på Føroyamálsdeildin på Fróðskaparsetur Føroya og formand for Personnavneudvalget.

Olle Josephson är chef för Språkrådet, som är språkvårdsavdelningen inom Institutet för språk och folkminnen, Sverige, samt ordförande för Nordens språkråd 2008.

Terje Larsen er seniorrådgjevar i Språkrådet og sekretær for namnekonseptane for Austlandet og Agderfylke og for klagenemnda for stadnamnsaker.

Johanna Lehtonen är namnplanerare vid Helsingfors stads stadsplaneringskontor, Finland.

Pirjo Mikkonen är ledande namnvårdare vid Forskningscentralen för de inhemska språken.

Svein Nestor er rådgiver i Språkrådet i Norge.

Leif Nilsson är namnvårdskonsulent vid Namnavdelningen på Institutet för språk och folkminnen, Sverige, samt verksam i FN:s expertgrupp UNGEGN sedan 1992 och svensk delegat vid de tre senaste FN-konferenserna om standardisering om geografiska namn.

Staffan Nyström är anställd som ortnamnsexpert vid Riksantikvarieämbetet, Sverige, sedan 2001.

Carl Chr. Olsen er formand for Nunat Aqqinik Aalajangiisartut/Grønlands Stednavnenævn

Mikael Reuter är språkvårdare (svenska) vid Forskningscentralen för de inhemska språken, Finland.

Klaas Ruppel är föreståndare för avdelningen för minoritetsspråk vid Forskningscentralen för de inhemska språken, Finland.

Jørgen Schack er seniorforsker i Dansk Sprognævn, Danmark og medlem af Stednavneudvalget.

Ulla Swedell är forskningsarkivarie med inriktning mot finsk-ugrisk namnforskning vid Namnavdelningen på Institutet för språk och folkminnen, Sverige.

Dorrit Sylvest Nielsen er direktør på Familiestyrelsen i Danmark.

Ivar Utne er amanuensis i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Bergen og deltok i utgreiinga som førde fram til gjeldande norske personnamnlov.

Kaarina Vuolab-Lohi är språkvårdare (nordsamiska) vid Forskningscentralen för de inhemska språken, Finland.

Instruktioner till författarna

Språk i Norden är en årsskrift utgiven av språknämnderna i Norden. I skriften trycks föredrag som hållits på de nordiska språkmötena samt artiklar som diskuterar de nordiska språken och forskning kring dem.

Manuskript till artiklar och andra bidrag sänds till:

Språk i Norden

Forskningscentralen för de inhemska språken

Berggatan 24

FIN-00100 Helsingfors, Finland.

norden@focis.fi

Bidragen ska vara skrivna på svenska, danska eller norska (bokmål eller nynorska) och levereras i elektronisk form (Word) samt helst också som pappersutskrift. Manuskriptet inleds med författarnamn och rubrik på artikeln. Till artikeln bifogas

1. en ingress som kort tar upp det väsentligaste i artikeln,
2. en engelsk sammanfattning (abstract) på cirka 10 rader samt
3. en kort presentation av artikelförfattaren.

Längre artiklar förses med mellanrubriker. Rubriker och mellanrubriker markeras med fetstil och större typsnitt. Litteraturhänvisningar ska inlemmas i texten enligt Harvardsystemet (författare-årtal-systemet). Hänvisningen ska bestå av författarens efternamn (vid behov följt av initial), publiceringsår för det refererade verket samt, om det är relevant, sida. Arbeten publicerade samma år av samma författare åtskiljs genom tillägg av a, b, c etc. efter årtalet. Några exempel: (Dyvik 2003, s. 30), (Milroy, L 1993a).

Litteraturförteckningen ordnas i alfabetisk ordning efter författarens eller redaktörens efternamn eller vid anonyma efter arbetets titel. Ingår verket i en serie, anges denna. Följande exempel torde ge tillräcklig vägledning:

Dyvik, Helge, 2003: Offisiell og ikke-offisiell språknormering – nyttig eller skadelig motsetning? I: Helge Omdal & Rune Røstad (red.): *Krefter of motkrefter i språknormeringa. Om språknormer i teori og praksis*, s. 25–40. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Haugen, Einar, 1966: *Riksspråk og folkemål. Norsk språkpolitikk i det 20. århundre*. Oslo: Universitetsforlaget.

Nationalencyklopedins ordbok, 1995. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.

Sandøy, Helge & Jan-Ola Östman (red.), 2004: *”Det främmande” i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord*. Moderne importord i språka i Norden II. Oslo: Novus forlag.

Numrera eventuella fotnoter löpande och markera dem i texten med upphöjd siffra. Följ allmänt vedertagna skrivregler (gällande t.ex. förkortningar) för respektive språk. Avstava inte. Utforma längre citat och exempel som blockcitat med indragen vänstermarginal, med blankrad både före och efter och utan citattecken.

Adresser til språknemndene i Norden

Dansk Sprognævn

Njalsgade 136
DK-2300 KØBENHAVN S

Telefon +45-35 32 89 82 og +45-35 32 89 83

Telefaks +45-35 32 89 95

E-post adm@dsn.dk

Internett www.dsn.dk

Forskningscentralen för de inhemska språken

Berggatan 24
FI-00100 HELSINGFORS

E-post norden@kotus.fi

Internett www.kotus.fi

Føroyska málnevndin Málstovan

V.U. Hammershaimbs gøtu 16
FO-100 TÓRSHAVN

Telefon +298-31 23 97

Telefaks +298-31 84 48

E-post mariuss@setur.fo

Internett www.fmn.fo

Íslensk málnefnd Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum

Málstöð
Neshaga 16
IS-107 REYKJAVÍK

Telefon +354-552 85 30

Telefaks +354-562 26 99

E-post aripk@hi.is

Internett www.islenskan.is

Språkrådet

Postboks 8107 Dep
NO-0032 OSLO

Telefon +47-22 54 19 50

Telefaks +47-22 54 19 51

E-post post@sprakradet.no

Internett www.sprakradet.no

**Oqaasileriffik/
Sprogsekretariatet**
Postboks 980
DK-3900 NUUK

Telefon +299-34 58 33
Telefaks +299-32 73 42
E-post oqaasileriffik@gh.gl
Internett www.oqaasileriffik.gl

**Sámi giellalávdegoddi
Samisk språknemnd
Saamen kielilautakunta**
Bredbuktnesveien 50B
N-9520 Guovdageaidnu/
Kautokeino

Telefon +47-78 48 42 59
Telefaks +47-78 48 42 42
E-post sgl@samediggi.no
Internett www.samediggi.no

Språkrådet
Box 20057
SE-104 60 STOCKHOLM

Telefon +46-8-442 42 00 (svenska)
Telefon +46-8-455 42 20 (finska)
Telefaks +46-8-442 42 15
E-post sprakradet@sprakradet.se (svenska)
E-post neuvonta@kielineuvosto.se (finska)
Internett www.sprakradet.se (svenska)
Internett www.sprakradet.se/suomi (finska)

Skrifter

- Grundordlister mellom de skandinaviske språkene. 6 stk. (1988-89) ca. 45 s.
- Ord for tal (1990) 15 s.
- Språk og litteratur i Norden 1980–1990 (1990) 172 s.
- Grannespråk. Bibliografi for grunnskolen (1991) 82 s.
- Dansk i EF – en situationsrapport om sproget (1993) 96 s.
- Statsnavne og nationalitetsord (1994) 39 s.
- Íslendskur-føroyiskur orðalisti (1995) 74 s.
- Svenska ortnamn i Finland (1996) Informationsark, gratis
- Att förstå varandra i Norden (1997) 56 s.
- Íslandsk navneskikk og alfabet . Informationsark
- Nordisk leksikografisk ordbok (1997) 348 s.
- Nordens språk (1997) 215 s.
- japansk utgave (2001) 278 s.
- Normer og regler. Festskrift til Dag Gundersen (1998) 366 s.
- Utanlandske namn i Norden (1999) 263 s.
- The Nordic Languages – Their Status and Interrelations (2001) 254 s.
- Moderne lingvistiske teorier og færøsk (2001) 249 s.
- Skandinavisk ordbok (2002) 379 s.
- Nordisk mötesordlista (2003) 87 s.
- Delrapporter fra prosjektet: Moderne importord i språka i Norden:
- Med 'bil' i Norden i 100 år. Om ordlaging og tilpassing av utenlandske ord. (2003) 152 s.
 - ”Det främmande” i nordisk språkpolitikk”. Om normering av utländska ord. (2004) 275 s.
 - Teamwork? Man kan lika gärna samarbeta. (2005)
 - Nordiske språkhaldningar. Ei meningsmåling (2006) 248 s.
 - Nordiske sprogholdninger. En masketest (2006) 182 s.
 - Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamførigr av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn.

(2007) 173 s.

Udenlandske eller hjemlige ord? En undersøgelse af sprogene i Norden. (2007)
187 s

Det er meget godt som det er er det ikke? En undersøgelse av danskernes
holdninger til engelsk. (2007) 270 s.

Nordiske studier i leksikografi 1–8 (1992–2006) ca. 400 s.

LexicoNordica – årsskrift (1994–2007) 250-350 s.

Språk i Norden – årsskrift (1970–2007) ca. 200s

(tidligere tittel: Nordiska språkfrågor/Nordiske språkspørsmål fra 1955)

Rapporter

- Nordisk språkplanlegging (1981) 153 s.
- Språk og samfunn i Norden etter 1945 (1985) 205 s.
- De nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet. 1–3. (1984–86) ca. 250 s.
- Undervisning i skandinaviske språk på Island, Færøyene og Grønland (1988) 194 s.
- Språknemndenes telefonrådgivning (1988) 270 s.
- Ny giv i grannespråksundervisningen (1988) 116 s.
- Brevveksling mellom skoleklasser i Norden (1989) 76 s.
- Nordisk tv-teksting. Konferanserapport (1989) 148 s.
- De ikke-skandinaviske språkene i Norden (1989) 96 s.
- Lexikonord. Leksikografi i Norden (1991) 88 s.
- Norden framfor 90-tallet. Pohjoismaat 90-luvun alussa (1991) 192 s.
- Språkmöten och mötesspråk i Norden (1991) 128 s.
- Minority Languages. The Scandinavian Experience (1992) 186 s.
- Nordens språk i Baltikum. Pohjoismaiden kielet Baltiassa (1992) 140 s.
- Fagspråk i Norden (1993) 240 s.
- Nye statsnavn (1993) 38 s.
- Nordvisioner. Språklige effekter av nordiska tevekanaler (1993) 69 s.
- Nabosprogsundervisningens metodik (1993) 44 s.
- Nordens språk i EUs Europa (1996) 157 s
- Nordens språk i EU (1997) 72 s.
- Terminologi och språkvård (1999) 75 s.
- Nordiskt klarspråksseminarium (1999) 65 s.
- Bättre språk i EU (2000) 89 s.
- Nordisk språkförståelse – att ha och mista (2001) 41 s.
- Klarspråk. Konferanserapport (2003). 78 s.
- Forståeleg språk for alle. Rapport frå ein nordisk konferanse om klarspråk (2005) 120 s.
- Klart sprog er godt sprog. Rapport fra en nordisk conference om klarsprog (2007) 133 s.

Språkrådet

Postboks 8107 Dep

NO-0032 OSLO

Telefon: +47-22 54 19 73

Telefaks: +47-22 54 19 51

E-post: rikke.hauge@sprakradet.no

